Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

NEDERDUITSCHE GEWROCHTEN

VAN DEN

NEDERLANDSCHEN WAAL

L. Jottrand

OUD LID VAN HET « NATIONAAL KONGRES »
IN 1830; GEWEZEN VOORZITTER VAN DE ZOO GEZEGDE « VLAAMSCHE
COMMISSIE » IN 1856;

Brussel

BIJ F. CLAASSEN, BOEKVERKOOPER EN UITGEVER

KANTERSTEEN, 2, OP DEN HOEK VAN DE MAGDALENSTRAAT, 86

1872

1074
G. 2.

Hosted by Google

NEDERDUITSCHE GEWROCHTEN

VAN DEN

NEDERLANDSCHEN WAAL

L. JOTTRAND

Hosted by Google

MAATSCH.
NEDERL. LETTERK.
LEIDEN.

Hosted by Google

VOORREDE

De titel van dit boek vergt eene verklaring.

De schrijver is bij geboorte een Brabander, dus in 't midden van België verwekt en opgevoed, doch in die landstreek van eeuwig, onder ons, als « het waalsch kwartier van Braband », « le roman pays de Brabant » bekend en geheeten. Zijne moedertaal met een dus is « het waalsch » ; men vertale het woord door « le wallon, » « le bourguignon » of « le français » zoo als men wil, en zoo als men het achtereenvolgend op verscheidene tijdstippen onzer geschiedenissen gedaan heeft.

De schrijver rekende zich onder de Brabanders en met dezen onder de « Belgen » of onder de « Nederlanders » altegader, volgens de benamingen die zij, met alle hunne wederzijdsche geburen van noord-zuid-oost-west, tusschen Schelde en Maas, onverschillig, altijd

Hosted by Google

gedragen hebben. Hij wist zeer goed van *Dietsch* brabanders die van eene andere taal dan wel de zijne gebruik maakten, maar had nooit geweten dat zulks een verschil onder de Brabanders, veel minder onder de Belgen, de Nederlanders, in 't algemeen, moeste daar stellen.

Het gebeurde eens dat men, in een tijdschift welk, vijf jaar lang, te Brussel, onder den titel van *nederduitsch* (dat is dietsch) tijdschift verschenen was, plotselijk, met het begin van 1868, dezen titel verwisselde met : *Nederlandsch* tijdschift. Zekere omstandigheden van tijd en persoonen sporden sommige aan tot het gedacht dat er misschien iets onder schuilde, en, kort daarna, gaf de opsteller van gemeld tijdschrift dezen brief in een zijner nummers uit :

« Sint-Joos-ten-Noode, den 6en augusti 1868.

» *Aan den heer bestuurder van het weleer « Nederduitsch » thans « Nederlandsch » tijdschift.*

» GEACHTE HEER,

» Ik heb onlangs den jongst verschenen bundel van uw sedert al lang bestaande, en door mij met aanbelang altoos gelezen tijdschift ontvangen, en, met wat spijt, op den titel de vervanging van het woord « nederduitsch » door « nederlandsch », in de benoeming van het stuk ontwaard. Heden, daar ik het boek voor de eerste maal doorblader, ontmoet ik op bladzijde 110 eenen brief U. L. door den hoogleeraar J.-F.-J. Heremans toegezonden, waar ik, vermoedelijk, de redenen dezer vervanging mag uitputten.

« Ik bekreun mij weinig met te weten of gij mij voor » eenen snuggeren afstammeling zult voordragen van

Hosted by Google

» deze of gene Rotter- of Amsterdammer welke be-
» taald worden om in den *Echo du Parlement* U. L. en
» den hooggeleerden heer Heremans lessen van Bel-
» gische vaderlandsche liefde te geven; » even weinig
zal ik U. L. en den hierboven genoemden heer, als
« landverraders » aanmelden; noch u beide « over uw
orangisme willen bestraffen » ter oorzaak der « wijzi-
ging aan den titel van uw tijdschift toegebracht. » En-
kel en alleen beroep ik mij, zonder *bombast* hoege-
naamd, op redenen uit de natuur der zaak getrokken,
om te beweren, en, zoo ik meen, te bewijzen dat de door de
hoogleeraar Heremans aanbevolen, en door U. L. aan-
vaarde verandering in den titel van uw tijdschift als
gansch onregelmatig, onredekundig, ongegrond moet ge-
houden worden. Mijn spijt aangaande die verandering
kwam vooral uit een aardrijks- geschied- en letterkundig
gevoel. Het staatkundig oogpunt, waar de heer Here-
mans schijnt meer te hebben opgelet, heeft in de
kwestie ook zijne waarde. Maar, God zij geloofd, alle
de zoogezegde schoolkundige beweegreden die men ten
toon zou kunnen stellen, om de *nederlanden* op eene an-
dere wijze te schikken, dan de natuur ze geschikt
heeft, zullen altijd gevolgloos ten gronde vallen.

» *Aardrijkskundiglijk* », bestaan de Nederlanden uit
verscheidene oorden die langs de oevers van Schelde,
Maas, Rhijn en invloeiende stroomen liggen, alwaar
de rotsachtige en, betrekkelijk, bergachtige landen
waar zij hunnen oorsprong hebben een einde nemen.
« Germania inferior » (nederduitsch-land) is « *geschied-
kundiglijk* » de tweede benaming van de Nederlanden,
zonder onderscheid van waalsche, hoogduitsche of ne-
derduitsche spraken, die, « *letterkundiglijk* », op dien
bodem ongeheugelijk gebruikt worden. De eerste be-
naming was, voor het grootste gedeelte des bodems,

Hosted by Google

« Gallia belgica. » (Ziet Cæsar.) Zoo dat uit de geschiedenis dit alleen mag getrokken worden : dat ons vaderland nooit volstrekt waalsch of duitsch kost gehouden worden; net het zelfde als heden nog.

» Ik hoef niet verder te gaan om te doen blijken dat er nooit voor de Nederlanden eene nederlandsche taal bestaan heeft. Waalsch (gallisch), hoog- en nederduitsch werden onder de Nederlanders wederzijdsch geoefend. Neder- mag zoo min als hoog-duitsch de nederlandsche taal heeten; en die beide spraken zoo min als het waalsch.

» Ik wil alhier zelfs niet op de aanmerking van Guicciardini indringen, die betuigt dat in zijn leeftijd (drie eeuwen geleden) de zoogezegde hedendaagsche Nederduitschers en ook Hoogduitschers, langs den midden Rhijn, het waalsch, ten minsten in de hoogere standen, onverschillig, met het neder- of hoogduitsch gebruikten. Ik neem aan dat de Nederlanders onder drie spraken, volgens de gewesten waar zij nu leven, verdeeld zijn. Maar dan, en daarom mag geene dier spraken de « nederlandsche taal » heeten.

» Zoo veel voor het aardrijks- geschied- en letterkundig oogpunt.

» Eenige woorden thans aangaande het staatkundige.

» Het heeft een gedeelte onzer nederlandsche landgenoten (en zeker het talrijkst niet) geliefd, hunnen bodem als de Nederlanden bij uitmuntendheid te benoemen. Misschien schuilt het daar onder een gedacht dat zeker het Hollandsch, Zeelandsch, Geldersch of Friesch volk, in 't algemeen, niet koestert; maar slechts een stamhuis en deszelfs ambtelijke en schoolvossige aanhangers eigen mag zijn. Ons volk : Brabandsch, Vlaamsch, Henegouwsch of Luiksch, moet, zoo min als het volk over

Hosted by Google

Moerdijk, daarin betrokken worden. Want ons volk, zoo min als deszelfs landgenoten van Neder-Schelde, Maas en Rhijn heeft daarin zijn belang niet. Laat ons, Nederlanders altegader, volgens natuur leven, als landgenoten en broeders, zonder naar de opperheerschappij van het een gedeelte over het ander te haken, het zij door toedoen van prinsenstammen, het zij door misbruik van deze of gene spraak, als werktuig van overheersching. Laat ons de Walen waalsch, de Nederduitschers nederduitsch, de Hoogduitschers hoogduitsch, volgens goeddunk, spreken; en onze wederzijdsche spraken hare eigene namen bewaren, zonder heerzuchtige benaming aan deze of gene te willen hechten.

» Ik heb, voor wat mij persoonlijk aangaat, in beide de waalsche en nederduitsche talen, volgens mijn vermogen, geschreven; en zoo ik eens eenen uitgever zoek voor mijne geschriften in die laatste, gelijk ik het voor de eerste gedaan heb, dan zal ik zeker, en trotsch de wanredenen van den hoogleeraar Heremans, aan het boek den titel geven van: Nederduitsche gewrochten van den nederlandschen waal.

» L. Jottrand. »

Onze redenen werden door de zendelingen van het nederlandsch tegen het nederduitsch niet goedgekeurd; en hunne school, die vooral in Gent nestelde, doch in Antwerpen niet (getuige het de *nederduitsche* bond aldaar) volhardde in de nieuw uitgevonden leer. Die scheuring in onze letterkundige Kerk is onbelangrijk, op voorwaarde dat men, gelijk het in ons verdraagzaam land betaamt, het vrij onderzoek der kwestie eerbiedige. Alles zal toch eindelijk zich volgens de natuur der zaken, die wij boven ingeroepen hebben, wel schikken.

Hosted by Google

Als stuk van dat onderzoek zullen wij het volgende nog bijbrengen.

De Gentenaars hadden voor julij ll. een feest ingericht ter gedachtenis van Willems; en hadden, in de uitnoodigingsbrieven daar op, hun stelsel van *nederlandsch* in plaats van *nederduitsch* als benoeming van Willem's taal doen pronken. Het antwoord dat wij ter bedanking dier uitnoodiging moesten geven heeft ons als eene allerbeste gelegenheid gedient om Willems zelven tegen de Gentenaars en hun *nederlandsch* ter hulp te roepen. Wij deden zulks in dezer voege :

» Brussel, julij 1871.

» *Den heeren Voorzitter en Secretarissen van het Willems-Fonds, te Gent.*

» ZEER GEACHTE HEEREN,

» Boven mijn lidmaatschap in *het Willems-Fonds* had ik mijnen diepen eerbied voor de nagedachtenis van vader Willems als titel om door U. L. tot uw feest van 10en julij loopende, uitgenoodigd te worden.

» Ik begrijp dus zonder moeite hoe G. L. mij onder diegenen geteld hebt welke met uwen omzendbrief van 22en junij ll. kosten vereerd worden; en ik bedank U. L. hartelijk over uw vermoeden dat mijne hoedanigheid van waal geen hinder was tegen mijne deelneming aan dit « feest der dankbaarheid », daar de krachtdadige pogingen van Willems, — ter wederopbeuring zijner taal, der macht en des invloeds der aanmerkelijkste helft van onze bevolking, *tot nut van gansch ons vaderland*, — hebben (ten deele reeds met goed geluk) in hunne aloude eer trachten te herstellen.

Hosted by Google

» Dat uw feest « eene indrukwekkende betooging » moge zijn « tot bevestiging der grondbeginselen » waaraan de vader der vlaamsche beweging zijn gansch » leven toegewijd heeft! » Bij dien wensch toch zal ik mij blijven houden.

» Sedert den tijd van vader Willems, zijn, onder vele Vlamingen, nieuwe stelsels ontstaan van vlaamsche beweging, waartegen de waalsche Nederlanders op hunne hoede moeten zijn.

» Willems wilde zijne taal koesteren en ontvouwen als de taal van een gedeelte der Nederlanden, diegene van den *dietschen* stam, getuigen zijne :

» 1° Verhandeling over de *nederduijtsche* taal en letterkunde, opzigtelijk de zuidelijke provinciën der *Nederlanden*. Antwerpen 1819-1824.

» 2° Keur van *nederduijtsche* spreekwoorden en dichterlijke zedelessen. Antwerpen 1824.

» 3° Over de hollandsche en vlaamsche schrijfwijze van het *nederduijtsch*. Antwerpen 1824.

» 4° Over het karakter van den *nederlandschen* schilder. Antwerpen 1825.

» Van zijne eerste geschriften af, had hij dus de spraak der *dietschen* onder de *nederlanders*, van de Nederlanden zelve of van de nederlandsche omstandigheden in 't algemeen, nauwkeurig onderscheiden.

» Verders, in het voorbericht op zijnen zoo aardig, zoo onderhoudend boekje « Reinaert de Vos, naar de oudste berijming. Eecloo 1834 » lezen wij :

» Bladzijde III, « Inzonderheid bij de *nederlandsche* natie, doch vooral in Vlaanderen, was, enz. »

» Bladz. V : « De *sage* die ons hier bezig houdt was bij al de *duijtschsprekende* Franken bekend. »

» Bladz. VI : « De nu gedrukte latijnsche gedichten van Isengrimus en Renardus werden door *vlaamsche*

Hosted by Google

geestelijken opgesteld volgens toen bestaande gedichten *in de volkstaal.* »

» Willem van Utenhoven schijnt het toen nog niet volledig bestaande *nederduijtsch* dichtstuk van Reinaert opgewerkt te hebben. »

» Bladz. VIII : « Slechts een paar fransche namen hebben vermoedelijk daarin de oudere *duijtsche* verdrongen. »

» Bladz. XI en XII : « Van mijne jongste dagen af, heb ik getracht de verworpen *moedertaal* te helpen opbeuren... hare vijandin, de fransche taal, die in zes eeuwen en meer nog, geen enkelen voet gronds op het *nederduijtsch* heeft aangewonnen, zal nimmer *de taal van het meerendeel der Belgen* zijn. »

» Toen de eerbiedwaardigste man, de oprecht onpartijdige nederlander, de waarlijk groote vlaming, zijn onschatbaar *Belgisch Museum* stichtte, waarvoor hij, tien jaar lang, tot zijne dood toe, zoo vele diepkundige en belangrijke gewrochten ter vereerlijking en verrijking zijner dierbare moederlijke spraak, en tevens ter opheldering der algemeene geschiedenissen van ons vaderland opstelde, werd in 1837, het schrift te Gent aangekondigd als : « voor de *nederduijtsche* taal- en letterkunde, en de geschiedenis des *vaderlands* uitgegeven. De talrijke nederduitsche schrijvers aan welker hoofd hij, gelijk een onbetwistelijke overste, gelijk een reus voortrad, hebben, trouwens, zijn vaandel nagevolgd zoo als hij het ontplooid had.

» Zeker is het dat Jan-Frans Willems — toen hij uit zijn zoo onverdiende ballingschap van Antwerpen naar Eecloo, bij toedoen, onder anderen, van den Luikwaal de Gerlache (1) ingeroepen was geworden, — als den

(1) Ziet : Snellaert's notitie op Jan-Frans Willems aan het einde des tienden en laatsten boekdeels van het *Belgisch Museum*, bladz. 468.

Hosted by Google

onpartijdigen Dietscher die hij was, onder de leden der « heringestelde kommissie van historie » den 23en julij 1834, bijzonderlijk geplaatst werd. Aldaar zat hij bij dien zelfden de Gerlache, uit Luik, bij de Reiffenberg, uit Bergen in Henegouw, Gachard, uit Doornick, en, later, Dumortier, ook uit Doornick, tevens met kaneunik De Ram, uit Leuven, en kaneunik De Smet, uit Gent; eene der stichtelijkste vergaderingen van *unionisten* met den ouden stempel : Walen, Dietschers, leken, geestelijken, altegader, welke onze omwenteling van 1830, voor het jammer tijdstip van 1840, aan het vaderland nagelaten had.

» In zijne hoedanigheid van lid der bovengemelde kommissie ondernam Willems, reeds in 1836, de uitgave der « rijmkronijk van Jan Van Heelu, betreffende den slag van Woeringen. » De ontelbare, doch altoos hoogst belangrijke « ophelderingen en aanteekeningen » waar mede hij « cette épopée des Brabançons » — zoo hij zelf dat kostbaar monument der aloude dietsche letterkunde bestempelt, — verrijkt heeft; het wonderlijk stuk getiteld *introduction*, waar hij het *Epos* op den Hertog Jan I met zoo veel geest en smaak beoordeelt; het karakter van dezen vermaarden prins en van deszelfs roemzanger zoo spitsvindig waardeert; de geschiedkundige aangelegenheden van het tijdstip zoo diepgeleerd voorstelt, maken, naar mijn dunken, die uitgave van Van Heelu's heldendicht een der gewigtigste titels uit van Willems, ter bewondering der nakomelingschap, in het rijk der letteren, zoo binnen als buiten ons land. Maar iets dat ons Nederlanders bijzonderlijk daar in betreft is het nut dat wij er uit trekken tot bewijs dat het vaderland geen verschil tusschen Walen en Dietschers kan maken, als er kwestie van zedegescheid- of staatkundige zaken is, zoo wel in het ver-

Hosted by Google

ledene als in het tegenwoordige. De ridders en de gemeenten die zich, te Woeringen, rond den hertog Jan schaarden, waren uit Waalsch-Braband zoo wel als uit Dietsch-Braband. De krijgsgeroepen weergalmden op het slagveld in de talen van beiden; en wat ik elders, als te Kortryk in 1302 (1), en nog in 1790 (2) in het leger bij Andoy tegen de Oostenrijkers plaats gehad hebbende, bestatigde, — was in 1288 reeds te Woeringen het geval.

» De arbeid van Willems op broeder van Heelu's gedicht is in zich zelven een gedenkschrift ter hulde onzer twee nederlandsche stammen. De fransche *introduction* en de nederduitsche « ophelderingen en handteekeningen » wijden het gewrocht den Walen en den Dietschers gezamentlijk toe. Ik herinner mij, met eene soort van hoogmoed, dat ik, een Waal, kort na het uitkomen van het boek, het zelve met gretigheid gelezen, ja twee weken lang bestudeerd hebbende, met den heer Van Hasselt, eenen dietschen en tevens eenen franschen dichter, in strijd geraakte, over de verdiensten van Van Heelu; en dezen nederlandschen Homerus ter eere van beide onze stammen, in de *Courrier belge* van 23 junij 1836 verdedigde. Ik kwam Willems bij om te bewijzen dat de slag van Woeringen een waar Epos was voor de Brabanders (Waalsch en Dietsch om het even), en door eenen waren dichter, niet een enkelen kronijkschrijver, vervaardigd.

» De uitgaven der Brabandsche Jeesten van Deklerk (de vijf eerste boeken) door Willems, in 1839, — zoo rijk bijna aan diepdoorzochte ophelderingen en aanteekeningen als de uitgave van Van Heelu, — krielt ook

(1) Ziet mijn pennestrijd, eenige jaren geleden, in het gentsche *volksbelang* tegen den heer opsteller van dat weekblad.

(2) Ziet mijn geschrift : De vlaamsche kwestie.

Hosted by Google

aan teekenen van gemeenschap in alles onder de waalsche en dietsche Brabanders, in een en het zelfde vaderland. Doch uit vrees van langdradigheid zal ik alhier er op niet dringen. Het zij met het alhier gezegde genoeg, om Jan-Frans Willems te kenschetsen, wiens gedachtenis de Nederlanders, Walen of Dietschers, zouden moeten vieren, op welke gelegenheid het moge zijn.

» Maar dewijl men thans vlaamsche partijgangers ontmoet die het nederduitsch als de taal der Nederlanders altegader willen doen doorgaan, en alzoo de waalsche inboorlingen van ons rijk uit dien roemruchtigen bodem der Nederlanden willen stooten, wat gezicht zoude ik gaan trekken onder geveinsde landgenooten die mij, als waalsch sprekende, uit hun midden zouden willen verdrijven, indien ik zelf mijnen stam onder hen niet verzaken wilde? Uit begeerte van niemand persoonlijk tegenover te komen, moet ik de rede des aangaande alhier kort afbreken.

» Eene tweede rij van Vlamingen schijnt, sedert de laatste staatkundige gebeurtenissen rondom ons, alle onze volksbelangen — met die van geburen in het oosten die ons niet meer als geburen in 't zuiden dierbaar moeten zijn, — te willen in gemeenschap houden. Oorspronkelijk hebben de Belgen evenredige oorzaken van zamenneiging en van afkeer wederzijdsch wegens deze en gene. Eene soort van goedgebuurschap hebben wij slechts in 't Noorden; en laten wij ons door die Noordelingen omtrent het gevaar van leeuwengezelschap met den Germaan onderwijzen; terwijl wij zelven uit onze loutere ondervinding zulk gezelschap met den Gauler zullen blijven ontwijken. Vader Willems zoude zich zekerlijk, des aangaande, heden eens met de leer onzer geschiedenissen, onzer zeden, onzer gewoonten gehou-

Hosted by Google

den hebben, waar hij zoo diep mede bekend was. Maar wie weet wat dweepers van *allerduitschheid* (pangermanismus) overmorgen op uw feest ter bevestiging der vlaamsche beweging, met aanroeping van vader Willem's gedachtenis, in tegenoverstelling met 's mans denkwijze niet zullen durven wagen? Veiligheidshalve moet een oude, hardnekkige aanhanger van Belgiëns onzijdige onafhankelijkheid, zich van kant houden, wijl men met nieuwe elementen in eene hem op ouderwetsche beginsels gestaafde zaak, misschien te voorschijn zal komen.

» Een derde opwerping, waar ik een enkel woord maar zal toewijden, is de scheiding onder zoo genaamde liberalen en katholieken in de vlaamsche beweging, welke haren oorsprong in het taalkongres van 1867 te Gent gehad heeft, en schijnt, sedert dat tijdstip, tot heden toe, in duur gebleven. Willems, volgens de getuigenis uit velerlei plaatsen in zijne geschriften, was tegen alle splitsing, zoo in de wetenschappelijke als in de staatkundige betrekkingen, uit hoofde van godsdienstige denkwijzen of gevoelen. Zal men zich, op het feest ter zijne gedachtenis bij de indrukwenkkende betooging tot bevestiging zijner grondbeginselen, naar de voorbeelden zijner verdraagzaamheid gedragen? Ik weet dat de meeste katholieke ijveraars der vlaamsche beweging er hard aan twijfelen; en dat uw feest door weinigen onder hen zal bijgewoond worden. Voor mijn aandeel, en daar ik vrij onverschillig kan blijven aan de wederzijdsche vooroordeelen onzer liberalen en katholieken, ja aan den wrok dien zij tegen elkander koesteren wegens de beurtelingsche kloppingen die zij in staatkundige strijden onderstaan hebben, zoude ik mij gemakkelijk onder uitstuitelijk liberalen of uitstuitelijk katholieke vrienden laten vinden, gelijk het meermaals in mijn

Hosted by Google

leven het geval geweest is. Doch niet toen het van eene rechtstreksche betooging van deze kwestie koste zijn, van deze tegen gene partij. Schuilt dit laatst gevaar misschien niet onder uwe betooging van den 10den julij?

» Ik hoop van neen; en uw feest kan zelfs, volgens mijnen hiervoor geuitten wensch, de gelegenheid aanbieden van alle onder de Vlamingen reeds bestaande oneenigheden af te wisschen, of toekomende tegen te gaan, mits zich volstrekt aan vader Willems overleveringen en voorbeelden te spiegelen.

» Dit zou alle oorzaak van onthouding gelijk deze mijne onthouding doen verdwijnen bij alle hoegenaamde kampers in de vlaamsche beweging.

» Zulke kamper blijf ik voorwaar, en tevens uw getrouw medelid in t'*Willems-Fonds* en ootmoedige dienaar, « L. JOTTRAND. »

Het voorafgaande geldt voor verklaring des titels van ons boek en tevens voor bewijs dat de daarin gebruikte taal het *nederduitsch*, niet het *nederlandsch* moet heeten.

En zoo geloofden het ook eertijds onze voornaamste hedendaagsche vlaamsche schrijvers. In het koninklijk besluit van 21en november 1864, over de officiële spelling van het vlaamsch lezen wij : « Spelling der » *nederduitsche* taal, regels door de koninklijke com- » missie aangenomen. »

Volgen die regels, en zij worden onderteekend : De voorzitter, J. David; de ondervoorzitter, F. Rens; de leden, H. Conscience; J.-M. Dautzenberg; *J.-F.-J. Heremans;* Ch. Stallaert; J. Van Beers.

Volgens de lessen die wij van vader Kinker den vermaarden hollandschen philoloog ontvangen hadden, werden wij in het gebruik der twee woorden opgevode

Hosted by Google

gelijk vader Willems ze ook aannam. Zulks zal men gemakkelijk uit wat wij verders over Kinker verteld hebben ontwaren; de brieven van dezen hoogleeraar die wij voor de eerste maal uitgeven getuigen zelve dat deze hollandsche schrijver « nederduitsch » en « nederlandsch » net zoo als onze vlaamsche ijveraars verstond: het eerste als kenteeken der taal van slechts een zeker getal der Nederlanders (alhoewel het grootste getal); het tweede als op de algemeene omstandigheden der inwooners van gansch Nederland toepasselijk. Het zij, om er een einde op te maken, nog gezegd, dat onze hedendaagsche *flaminganten* op hun wijsselijkste zouden handelen met zich de gelegenheden wel te herinneren die de wederopbeuring van het « nederduitsch » ten tijde van koning Willem den eersten begunstigd, of, wederzijdsch, tegengewerkt hebben.

Wij wijzen, dit aangaande, onder anderen op de beginselen die Kinker gedurende zijne zending te Luik onder de Walen had trachten in te planten; op den geest waarmede wij, Walen, ze aangenomen en gekoesterd hadden; en op de eerste uitslagen die wij er uit reeds bestatigden in onze briefwisseling met Kinker in 1826 en 1827. In den loop van het tweede gedeelte onzer voordrachten op de « vlaamsche kwestie » zal men kunnen bespeuren hoe de onverdraagzaamheid, in zake van vrijheid van spraak, zoo even als in vrijheid van godsdienst, nooit voor-, altijd nadeelig gebruikt is geworden.

Hosted by Google

NEDERDUITSCHE GEWROCHTEN

VAN

EENEN NEDERLANDSCHEN WAAL

KINKER'S ZENDING TE LUIK

Over den in zijn vaderland wijd, lang en nog altijd vermaarden wijsgeer, dichter, en philoloog Johannes Kinker eene gansche levenschets te schrijven, valt ons niet te beurt. Van Hall, in Holland, heeft zich, reeds sedert lang, meesterlijk van die taak gekweten (1). In België, heeft de *Liber memorialis*, ter gelegenheid van het jubelfeest op het vijftigjarig bestaan der luiksche hoogschool opgesteld en uitgegeven (2), den leeraar

(1) Mr JOHANNES KINKER. Bijdragen tot zijn leven, karakter en schriften, door Mr C. Van Hall; in-8o van 152 bladz., Amsterdam, de weduwe L. Van Hulst en zoon, 1850.

(2) LIBER MEMORIALIS. L'Université de Liége depuis sa fondation, par Alphonse Leroy, professeur ordinaire à la faculté des lettres. Groot in-8o van 700 à 800 bladz., de meeste op twee kolommen druks. (Artikel: *Jean Kinker*, van bladz. 350 af, tot bladz. 390 toe.) Liége, J.-G. Carmanne. 1869.

Hosted by Google

behoorlijk, en met kennis van zaak gepresen, die de stichting haren eersten luister voor een goed aandeel had helpen bekomen.

Ons werd, in 1850, kort na het overlijden van den man, gegeven eenige regels over zijn verblijf te Luik, in een hollandsch dagblad te doen drukken. Zij werden naderhand door Van Hall en de *Liber memorialis* gebruikt, ter opheldering van dat tijdstip uit Kinker's leven. Wij denken dus dat zij verdienen alhier herdrukt te worden, voor dat wij breedvoeriger het voorwerp nog behandelen, en het zelve ten slotte brengen met de briefwisseling die wij met Kinker na ons vertrek uit Luik gehouden heb.

« Brussel, den 8en februarij 1850.

» *Aan den heer opsteller der Nieuwe Rotterdamsche Courant.*

» WEL ED. HEER,

» In uw nummer van den 2en februarij loopende, heb ik gelezen dat de heer M. C. Van Hall onlangs in het instituut van Amsterdam iets op het leven, het karakter en de schriften van wijlen Mr Johannes Kinker voorgedragen had.

» Uit het verslag dat van zijne redevoering door UEd. gegeven wordt schijnt het dat het leven van Kinker, in onze zuidelijke gewesten, slechts in weinige woorden door den redenaar verteld werd, en zulks, voorwaar, bij gebrek aan genoegzame onderrichtingen omtrent dat dertienjarig gedeelte van 's wijsgeers loopbaan.

» Gelieve het UEd. deze bijdragen te aanvaarden

Hosted by Google

als ter voltooijing der door M. Van Hall aangenomene taak, kunnende dienen.

» Kinker, gelijk Falk, die hem in onze gewesten ingebracht had, bezat de hoedanigheden die, ongelukkiglijk, onder alle de medewerkers van koning Willem den eersten in Zuid-Nederland niet te vinden waren : buigzaamheid, niet van karakter, maar wel van geest, die het inboorlingschap aan iemand, binnen kort, in alle oorden kan verschaffen; verdraagzaamheid, niet alleen in zaken van godsdienst, van wijsbegeerte, enz., maar ook in zaken van gewoonten, van zeden, van ijdele vooroordeelen zelfs, het geen zeldzaam is, doch meest noodzakelijk om eenen vreemdeling zonder moeite ergens te doen indringen. Ook is het waar dat « de » meeste achting hem om zijn persoonlijk karakter, » zoo wel als om zijne letterkundige verdiensten » bij ons te beurt viel, zoo als M. Van Hall het getuigt; maar tevens dat zulks voor hem binnen eenige maanden geschiedde. En hoe konde het anders zijn bij eenen man die zich werklijk, en van het beginsel af, gedragen had gelijk hij, in zijnen afscheidgroet aan Y en Amstel, bedongen had te doen; en die het luiksch (eene zeer moeijlijke waalsche spraak) in den ernst geleerd had, om zich gemakkelijker door de Luikenaren met zijn nederduitsch te doen aanvaarden :

Wil men niets van 't Hollandsch hooren,
Niets van Fichte of vader Kant,
. . . . . .
. . . . . .
Is dit bij de waalsche broeders
Nog te vroeg, of reeds te laat,
Nu dan zal ik naarstig leeren :
« *Ginn' so nen ciat pou' fè rin!*
Lige, mi deuzème patrie! »

Hosted by Google

Fa bin kig'keure on pastin (1).
'k zal dan, bij gebrek van beter,
En behoudens elk fatsoen,
Met mij nieuwe landgenoten
'T Eburhunsche (2) herleven doen.

» Inderdaad sprak Kinker het luiksch bijna zoo gemakkelijk als zijne moederlijke taal. Hij had ook alles wat men in die zonderlinge spraak geschreven heeft (meest al gedichten) gelezen en deels van buiten geleerd; en hij puttede meermaals groot vermaak uit de verbaasheid zijner geburen die hem — slechts, als een Hollander bekend, nog onlangs uit Holland aangekomen, — met de dienstboden, de langs de straten leurende koopvrouwen, en in derzelver eigenen tongval hoorden redekavelen.

» Kinker gelukte weldra in zijne pogingen om het nederduitsch, zoo niet in eene waalsche stad te verspreiden, toch bij vele studenten der luiksche hoogschool als eene nuttige, ja aanlokkende leeroefening te doen aanschouwen. Drij jaar na zijne eerste aankomst aldaar, richte hij al reeds uit zijne geliefdste leerlingen een bijzonder genootschap in, onder de spreuk : *Tandem!*

» De leden vergaderden twee, drij maal, s' weeks bij hem, in zijn huis, alwaar men, bij een pijpje tabak, een kopje thee, een glasje wijn, over eenige wijsgeerige, letterkundige, ja staatkundige voorwerpen in 't nederduitsch handelde. « Zoo, — om de woorden

(1) Luiksche verzen door Kinker zelf gemaakt, en die beteekenen :
Ik ben alhier niet om niets de doen,
Luik, mijn tweede vaderland ! ik
Moet wel een tijdverdrijf gaan zoeken.

(2) EBURONES, volgens Cæsar, de bevolking, in zijnen tijd, van het tegenwoordig land van Luik.

Hosted by Google

van uw nummer van 2en dezer te herhalen, — droeg
« zijn onderwijs rijpe vruchten, en mogt hij zich vele
» vrienden verwerven. »

» Een der rijpste vruchten die men in Zuid-Nederland aan *Tandem* verschuldigd werd is : *Le cours préparatoire à l'étude de la littérature hollandaise*, door den heer en Mr J.-F.-X. Wurth, in 1823 te Luik opgesteld en uitgegeven (1). Dit werk door een lid van het genootschap, met de aanrading en onder het toezicht van Kinker ondernomen en vervaardigd, werd de bron waar alle jonge Zuid-Nederlanders, in dien tijd, de eerste bewijsstukken van de waarde der hollandsche letterkunde in vonden.

» De bloei van *Tandem!* was in 1824 en 1825 ten top gestegen. Als student bij de hoogschool van Luik, heb ik, in dat tijdstip, in het genootschap, waar ik ook deel van maakte, de heeren J.-B. Nothomb (2), Weustenraad (3), Stedman (4) en wel gemeld J.-F.-X. Wurth, onder vele andere gekend.

» Na dat ik de hoogschool op het einde van 1825 verlaten had, en mij als advocaat in Brussel had komen vestigen heb ik de eer gehad van eene gedurige briefwisseling met Kinker te onderhouden. Met dit laatste jaar begonnen de ellendige staatkundige geschillen tusschen noorden en zuiden in Nederland te woelen, en met een moesten mijne betrekkingen met Kinker natuurlijker wijze blijven steken. Deze getuigenis werd, in

(1) Liége chez Collardin imprimeur de l'Université, 1823.

(2) Nu, nog belgisch afgezant te Berlijn.

(3) Onlangs (in 1850) gestorven en als dichter zoo in de nederduitsche als in de fransche taal ten onzent alom bekend.

(4) Gewezen lid der hoogduitsche nationale vergadering te Frankfort in 1848 en 1849.

Hosted by Google

dien tijd, den waardigen hoogleeraar toegekend: hadden de raden van koning Willem, had die Prins zelf eene staatkunde van geduld en van bevrediging gebruikt, gelijk die door Kinker in zijnen werkkring bestendig aangeprezen en gebruikt, zoo waren de rampen van 1830 misschien nooit ontstaan, en de mogelijkheid eener langdurige vereeniging van zuid en noord Nederland in twijfel getrokken.

» Het verledene moet immers als verleden daar blijven liggen. Doch Kinker had de Belgen op een ander en voorwaar juister opzicht gekend, dan vele zijner hollandsche landgenoten; van daar ook misschien het feit door M. Van Hall geboekt: dat Kinker « steeds een voorstaander gebleven was van het heilzame der vereeniging van de noordelijke en zuiderlijke gewesten van Nederland. »

» De briefwisseling waar ik even melding van gemaakt heb behelst eenige inlichtingen aangaande de zaken waar Kinker zich in ons land onledig mede gehouden heeft, van 1825 tot 1827. Zij dient ook om zijne denkwijze, zoo omtrent die zaken, als omtrent vele andere, te leeren kennen.

» Hij schreef mij in sprokkelmaand 1826, toen men de voorkeur reeds beklaagde die het gouvernement te vroeg aan de nederduitsche op de fransche taal gaf: « Deze twee talen moeten de Belgen zoo wel die van » het noorden als die van het zuiden beoefenen... Maar » meer dan deze beide talen moeten wij den waren » vaderlandschen geest in onzen werkkring aanwak- » keren; en inderdaad wij mogen er trotsch op zijn dat » ons jong elfjarig landje, 't welk door onzijdige vreem- » delingen als een navolgbaar voorbeeld voor anderen » mag beschouwd worden, om op dien weg voort te » gaan, niets anders behoeft dan zulke wachters op de

Hosted by Google

» muren gelijk zich tot nog toe de leden van *Tandem*
» betoond hebben. »

» In wintermaand, drukte hij zijne gevoelens nopens het geduld dat de staatkunde van vereeniging tusschen zuiden en noorden vereischtte in dier voege uit: « Er
» is eene plaats in Schiller waarin gezegd wordt dat
» het goede in stilte rijpt. » En dit hoop ik ook van den
» goeden nederlandschen geest bewaarheid te zien. Het
» was dit stil rijpen 't welk onze voorouders tot eene
» hoogte deed klimmen die gansch Europa bewonderde
» eer het nog den tijd gehad had die grootheid te be-
» nijden. »

» Keerende thans op Kinker's letterkundige bezigheden, in dat jaar 1826, terug, zoo vind ik, in dezen brief van wintermaand, dat hij op dit tijdstip door het gouvernement belast was geweest de leerwijze van Jacotot (eenen franschen hoogleeraar te Leuven, die toen een stelsel van onderwijs predikte dat een zeker gerucht gemaakt had) te onderzoeken. Kinker had zijn verslag in de beide talen (fransch en nederduitsch) laten drukken, en hij meldde mij: « De heer de Seprès
» (ook een Franschman en groot aanhanger van Ja-
» cotot's leerwijze) is met dat verslag maar half te
» vreden; en hij heeft daarover aan Zijne Majesteit
» eene memorie toegezonden en laten drukken waarin
» hij onder anderen zegt: *C'est un savant, c'est un*
» *philosophe qui raisonne sur des expériences qu'il n'a*
» *point faites.* De man kan wel gelijk hebben, wat dit
» laatste betreft; ik vrees slechts dat men met over-
» drijven van het geen er goed is in deze leerwijze daar
» aan meer kwaad dan goed zal doen. »

» En dit werd ook bij het gevolg bewaarheid. Het stelsel van Jacotot: *la Méthode d'enseignement universel* is sedert lang vergeten en de overdrevenheid der

Hosted by Google

leerlingen heeft inderdaad den eersten grooten schok aan de leerwijze des meesters veroorzaakt.

» In 1827 werd Kinker « onaangenaam belet, » (zoo schrijft hij het) door de geschillen tusschen den senaat en de studenten der luiksche hoogschool, geschillen die gedeeltelijk uit staatkundige oorsprongen reeds gesproten waren, en « waarin ik, zegt hij, mijns ondanks, deel moet nemen. »

» Zijnen letteroorlog met Bilderdijk geeft hij ook voor een der onaangenaamheden van dit jaar.

» Daar het hollandsch publiek zich met dien letteroorlog vrij genoeg bezig gehouden heeft, en daar M. Van Hall voor het nederlandsch instituut nog melding van gemaakt heeft, zoo zal men in Holland de meening van Kinker zelf over het geschil vermoedelijk willen leeren kennen.

» Ziet hier, desaangaande, een uittreksel van eenen brief mij op het einde van 1827 door Kinker geschreven :

« Anderendeels bestonden zij (zijne belettende bezig-
» heden) in den letteroorlog met den dweependen, of
» ten minste, dweepzucht huichelende Bilderdijk, waar-
» van gij misschien wel iets gehoord zult hebben.
» Deze laatste geschillen vooral, die, nu ik ze begon-
» nen heb, wel aan mijn' kant moeten voortgezet
» worden, hebben mij veel tijd gekost en vorderen nog
» gedurig veel moeite. Of het geheel koningrijk nog
» wel eenstemmig denkt over de ware verdiensten van
» onzen edelen koning (gelijk gij mij schrijft en waar-
» door ik tevens de gelegenheid aanvat om over uwen
» voorlaatsten brief iets te zeggen) hier aan moge men
» twijfelen : want de nadeelige woelingen zoo wel van
» katolische als van protestantsche obscuranten, onder
» welke laatste ook Bilderdijk behoort, toonen nog maar
» te zeer dat er een gedeelte onzer natie, zoo wel in het

Hosted by Google

„ noorden als in het zuiden, bestaat dat wel verre van
„ in te stemmen met den wijsgeerigen invloed die door
„ het gouvernement begunstigd wordt, alles aanwendt
„ om, in zamenstemming met de Jezuiten, den geest der
„ middeleeuwen zoo veel mogelijk weder in te voeren ;
„ terwijl er tevens geen klein gedeelte bestaat dat den
„ luister des vorsten in uiterlijke praal en blinkende
„ eerbetooningen wil doen bestaan, niet gedachtig,
„ niet in staat, zoo het schijnt, om in te zien dat de
„ grootheid vooral van een' grondwettigen vorst het
„ meeste schittert in alles wat men thans aanwendt,
„ vooral in ons land, om het volk in al zijne standen op
„ te voeren tot het besef van eigen menschenwaarde.
„ Behartigde men dit laatste wat meer, vooral in het
„ zuiden, waar men nog zeer op uiterlijke prachtver-
„ tooning gesteld is, dan voorzeker zoudt noch *gij*
„ noch *ik* ons te beklagen hebben over hetgeen gij in
„ uw' voorlaatsten brief met reden gispt. „

„ Dit laatste uittreksel bevestigt wat ik hierboven wegens de denkwijze van Kinker in zaak van staatkundige maatregels van het gouvernement onzer toenmalige zuid- en noordgewesten aangehaald heb.

„ Vindt U. Ed. dat deze brief van eenig belang voor het noord- nederlandsch publiek mogte zijn, zoo verzoek ik UEd. den zelven aan uwe lezers door middel uwer courant te willen mededeelen en tevens de hulde van mijne ootmoedige plichtplegingen te willen aanvaarden.

„ Get. L. Jottrand. „

Deze onze letteren aan het Rotterdamsch dagblad kunnen het publiek misschien nieuwsgierig gemaakt hebben op verdere bijzonderheden aangaande Kinker's werking op de hoogschool te Luik en de wijze waar

Hosted by Google

hij het genootschap *Tandem* opgericht had en leidde. Dat genootschap heeft inderdaad zijnen invloed op onze belgische aangelegenheden ook gehad, daar, behalve de hierboven aangehaalde persoonen die er deel van gemaakt hebben, de volgende nog staan te melden : de Crassier, thans voorzitter in het Hof van verbreking, te Brussel; Stas, gewezen raadsheer in het zelfde; Putzeys, algemeen secretaris bij het Ministerie van justitie; Ed. Capitaine, Joseph Paquet, G.-L.-J. Heuschling, Hermans, Verduchêne, Frederic Behr, die allen, zoo in ons tegenwoordig België als te Maestricht en Luxemburg, zich eenen naam in verscheidene vakken verworven hebben.

In den hierboven aangehaalden *Liber memorialis* der luiksche hoogschool, bladz. 369 en 370, wordt eene breedvoerige beschrijving gegeven der werkzaamheden waar het genootschap *Tandem* zich gewoonlijk mede onledig hield, en melding gemaakt der bewijzen van lidmaatschap die men bij het in- en uittreden gewoonelijk ontving. Die stukken hebben wij bewaard en bezitten wij nog, het eerste van den 3en bloeimaand 1824, door Stedman, als geheimschrijver, het laatste, ons als *blijvend eerlid* des genootschaps erkendende, door Kinker, als voorzitter, en Nothomb, als geheimschrijver, ondergeteekend, door ons hooggeschatte *autographen*. Met den zelfden eerbied bewaren wij de philologische en wijsgeerige aanmerkingen van Kinker's hand op vier der redevoeringen welke wij, op onze beurt, in *Tandem* ingediend hebben. De volgende terechtwijzingen van den meester zijn onder anderen belangrijk en meldingswaardig, daar zij zeker licht op 's mans denkwijze in zaak van godsdienst werpen.

In eene verhandeling over de godsdiensten als wijsbegeerten beschouwd, hadden wij ons, met de lichtzin-

Hosted by Google

nigheid der jeugd zoo uitgedrukt : « De stichter van » het christendom wiens kindschheid en eerste jaren » met verdichtselen omwonden zijn... » Op dat woord *verdichtselen* schrijft Kinker deze randteekening : « Over eene algemeene instelling als middel ter ver- » lichting en beschaving door bijna geheel Europa » erkend, moet men met meer eerbied spreken. In » plaats van *verdichtselen* moet men zich (wanneer men » er zoo denkt) van andere woorden bedienen. »

Verder, als wij geschreven hadden : « Hij noemde » zich den Messias en onder dezen naam verkondigde » hij zijne nieuwe zedekunde... » heeft Kinker bijgezet : « Dit is alles verkeerd. Hij gevoelde zijne goddelijke » roeping ver verheven boven het denkbeeld dat de » Joden zich van hunnen Messias vormden. »

Verder nog, waar wij vermetel, op den trant van zekere fransche schrijvers, de eerste vorderingen van het christendom beschreven hadden, merkte Kinker aan : « Dit alles is het oogpunt niet, waaruit een ver- » licht christen de invoering van het christendom moet » beschouwen : *Non tali auxilio*, enz. »

Eindelijk, toen wij die meening uitten : « In Rome » (van de oudheid) waren vele wijsgeeren die geene » bijzondere godsdiensten behoefden en die zouden in » het christendom als wijsgeerte beschouwd, niets » anders dan reeds wel bekende grondregels gevonden » hebben... » Stipte de pen van Kinker : « Dit geloof ik niet ! »

Op eene voordracht die wij naderhand onder den titel van « Vlugtige blik op de zuidelijk gewesten ge- » worpen in hun verband met de oude zeven veree- » nigde provinciën, » in *Tandem* opdischten, heeft de meester aanmerkingen ook gedaan die met aanbelang nu nog zouden gelezen worden. Daar deze ten deele in

Hosted by Google

de briefwisseling tusschen ons hervonden zijn, zoo wijzen wij kortheidshalve naar de zelve. Zij werd begonnen toen wij de hoogschool van Luik verlaten hadden om onze wooning als advocaat te Brussel vast te stellen.

Daar onze eerste brief aan Kinker werd met eenen aan J.-B. Nothomb vergezeld, die nog te Luik bleef om zijne studiën te voleinden, zoo geven wij dezen ook uit, om de gelegenheden van den tijd wel te doen kennen :

« Brussel, den 22en van wintermaand 1825.

» *Aan den heer J.-B. Nothomb, student in de rechten te Luik.*

» GEACHTE VRIEND,

» Over vele gewichtige zaken zoude ik u heden kunnen schrijven. De dood van den generaal Foy, de laatste zittingen onzer tweede Kamer en, bovendien, de merkwaardige tijdingen uit Rusland aangekomen, zie daar grondstoffe om een boek, in plaats van eenen brief, vol te maken,

» Weest toch zonder schrik ; ik zal de kostbare uren van den toekomende doctor in de rechten J.-B Nothomb niet misbruiken. Veroorlove hij mij slechts deze aanmerkingen ter gelegenheid van 's generaals dood, en de zittingen onzer tweede Kamer : De Franschen hebben zich gelijk Englanders of Nederlanders gedragen. Meeste de leden onzer vaderlandsche volksvertegenwoordiging hebben zich als of zij te Parijs zaten getoond. Is dat wel het merkteeken van nederlandsche verstanden, op zulke eene ongevoegelijke wijze tegen het *Collegium philosophicum* uit te barsten ? Wat had

Hosted by Google

het *Collegium* gemeen met het onderzoeken van het budget? Had men slechts dit onderwerp behandeld na eenige beraadslagingen over de voorgestelde belastingen, zoo zouden de vreemdelingen ten minsten niet mogen denken dat onze vertegenwoordigers, uit traagheid en, misschien, uit onwetendheid niet bekwaam zijn om in belangrijke rekeningen deel te nemen. Wat de meeningen van verscheidene redenaars op het bewuste *Collegium* aangaat, ik ben met hen eens dat het in 't algemeen niet noodig is dat de regering het onderwijs besture; misschien zoude het beter zijn, ten dien opzichte, het grondbeginsel « laissez faire, laissez passer » aan te nemen; want wat kan het vaderland onder eene kwade regering, met het tegendeel, niet lijden? Maar de instelling van meer gemeld *Collegium*, uit hoofde van tegenstrijdigheid met de Grondwet aantetasten, dit veronderstelt bij eenige onzer *edelmogende Heeren* eene aandachtloze lezing van art. 226 der Grondwet: « Het openbaar onderwijs is een aanhoudend voorwerp van de zorg der regering. » Maar laat ons dit van kant leggen; en zonder mij bezig te houden met de mededeeling der gedachten die de dood van keizer Alexander overal verwerft, wil ik thans van de staatkundige aangelegenheden voor iets anders afscheid nemen.

» Meer dan ooit, houd ik mij bezig met de studie der nederduitsche taal; en ik vind er dagelijks meer en meer schoonheden in. Wel is 't waar dat ik voor langen tijd deze taal aan de balie niet zal mogen gebruiken. De rechters zouden mij niet verstaan; en alvorens een nieuw geslacht van raadsheeren de armstoelen der gerechtshoven zal bezetten is het plat vlaamsch in de pleitzalen alleenheerscher. Gelukkiglijk ben ik er redelijk meester van; en de aanstaande *assises* zullen waar-

Hosted by Google

schijnlijk de eerste oefening aan mijne brusselsche welsprekendheid verschaffen.

» Ik heb met genoegen vernomen dat *Tandem* eenen broeder heeft. Maar ofschoon uw pasgeboren *genootschap van rechtsgeleerdheid* zijne wetten uit het *corpus juris Tandemici* geput heeft, zal het immers lang aldaar aan eenen voorzitter gelijk Kinker ontbreken. Warnkœnig, hoe geleerd ook, zal altoos eigenzinnig, heerschzuchtig en zonder *gemanierdheid* blijven. Men mag hem als het tweede deel van Destriveaux, met een bijvoegsel, aanzien. Doch ik wensch welvaren en langleven aan het nieuw genootschap.

» Il zal Paquet in zijne nieuwe wooning na nieuw jaar gaan bezoeken (1). Zegt aan Quarles (2) dat ik hem allerhande plichtplegingen met dezen brief stuur. De overige leden van *Tandem* groet ik in de hier bij gevoegde letteren welke gij de goedheid zult hebben aan Kinken te behandigen.

Vriendelijk uwe.

Get. : LUCIEN JOTTRAND.

Aan Kinker.

« Brussel, den 22en van wintermaand 1825.

» HOOG GEACHTE HEER,

» Onder velerhande voordeelen die een eerlid van *Tandem* mag genieten, is het verlof, om aan Kinker in zijne hoedanigheid van voorzitter des genootschaps te

(1) Joseph Paquet was onlangs in het *Collegium philosophicum* te Leuven als student in de Godsgeleerdheid getreden.

(2) Quarles van Quarles, een hollandsche student te Luik, die met de Belgen heel broederlijk leefde.

Hosted by Google

mogen schrijven, het geringste niet; en ik hoop, Wel Edele hooggeleerde Voorzitter, dat gij deze letteren niet als lastig en onvoegzaam zult ontvangen. Het is een apostel van de leer — ter verspreiding der nederduitsche taal, der trouw aan de Grondwet en des eerbieds wegens den Koning — ingerigt, die den leermeestere een verslag stuurt over alles wat hij, in het oord alwaar hij predikt, bemerkt heeft, tot zijne zending betrekkelijk.

» Had ik, ondanks zekere bepalingen der wetten van *Tandem*, mijne plaats onder de leden van het genootschap twee jaar geleden, niet mogen nemen, zoo is het hoogst waarschijnelijk dat ik, in het jaar 1825, hier te Brussel, in de landtaal niet had kunnen pleiten. Nadat ik aan *Tandem* mijne dankzegging zal ingediend hebben, voor de toegevendheid waarmede het een, nog onbekwaam lid, aanvaard en verdragen heeft, tot dat het eindelijk in deszelfs schoot genoegzame kracht koste bekomen hebben, om door zich zelf verdere vorderingen in de nederduitsche letterkunde te maken, zal ik een tafereel dezer letterkunde alhier aan mijne voormalige medeleden trachten ten toon te stellen.

» Er bestaan te Brussel twee genootschappen wier leden zich dagelijks met het voorlezen, het zij van vermaarde nederduitsche schrijvers, het zij van eige opgestelde stukken onledig houden. Een dier genootschappen wordt door eenen hollandschen leeraar bestuurd. Ik weet er eenige leden van die, voor een jaar of drie, nog met het eerste woord der nederduitsche taal volstrekt onbekend waren, en die de zelve thans vrij naauwkeurig gebruiken. Ook ziet men overal in de koffijhuizen de hollandsche couranten door Brusselaars gelezen; er is zelf hier een nederduitsche nieuwsblad ontstaan: het heet *de Argus*, en behandelt redelijk

Hosted by Google

goed de letterkundige en staatkundige aangelegenheden van ons rijk. Ook weergalmt de openbare boekerij aan namen tot nu toe den heeren boekbewaarders vreemd; en Vondel, Hoofd, Cats, enz., worden, in hunne oude zwartgeel-parkement-kleederen, uit hunne boekenrijen ontrust, waar zij zoo veel, voortijds, hooggeschatte rijkdommen bewaarden, die thans op nieuw in den omloop zullen gebracht worden.

» Ofschoon men overal de nederduitsche spraak met vlijt leeren en gebruiken ziet, zijn er velen van gevoelen dat goede vertalingen in 't fransch der beste nederduitsche schrijvers niet zouden nutteloos wezen, ter bevordering en verspreiding dezer vlijt in onze Brabandsche gewesten. Zij zouden zich misschien daar door ook bij de vreemdelingen uitbreiden. Men herinnere zich dat het Engelsch, voor vijftig, dat het hoogduitsch, voor twintig jaren, in Frankrijk volstrekt onbekend, of ten minsten verzuimd werden; dan zal het niet te vermetel zijn te beweren dat men, mits het lokaas van goede verlatingen in hunne eigene talen, de Franschen en de andere geburen, vroeg of spade, tot kennismaking met het nederduitsch, zal aantrekken. Door zulke beweegreden aangespoord, heeft iemand, hier, de verlating van Simon Styl's : *opkomst en bloei der Nederlanden*, ondernomen, misschien zal de zelfde redenering anderen tot zoodanige ondernemingen ook uitlokken.

» Ik moet thans over den stand der welsprekendheid voor de rechtsbanken of gerechtshoven handelen : Onder de oude advocaten bevonden er zich eenige, in 1823 (toen het gebruik der nederduitsche taal, in publieke zaken, alhier hersteld werd) die de landspraak in hunne jeugd zelfs nooit geoefend hadden; en eenige die den platten, sedert lang letterkundigljk nooit meer be-

Hosted by Google

schaafden, vlaamschen tongval, slechts gekend hadden.

» Zulke aanmerking moet voor de rechters en raadsheeren ook gelden. Uit dergelijke grondstoffe zal het, binnen langen tijd nog, onmogelijk blijven goede redenaars te zien ontstaan.

» De kracht, de klemtoon, de uitspraak der woorden zijn onbepaald en verward; en bevinden er zich eenige, onder de jonge pleiters, die het zuiver nederduitsch, de — door de Hollanders alleen, sedert drie eeuwen, beschaafde — oude taal van gansch *Germania inferior*, zouden kunnen gebruiken, zoo moeten zij zich toch aan hunne oudste confraters spiegelen; anders, zouden zij, noch door de tegenpartij, noch (wat erger is) door hunne rechters verstaan worden. Met het nieuw opwassende geslacht van praktizijnen en rechters, zal het slecht een geneesmiddel voor deze kwaal kunnen gevonden worden.

» Met deze letteren te beginnen dacht ik ook iets over de vorderingen op te disschen, die men in de wederopbeuring der vaderlandsche liefde, en het aangroeijen van eerbied wegens den Prins alhier kan bespeuren. Uit vrees van uwe oogenblikken te misbruiken, zal ik er slechts een enkel voorbeeld van geven: op zondag laatst, zat ik in den schouwburg waar men *Tartuffe* van Molière vertoonde; de zaal was eivol; en toen men in het laatste bedrijf dezen regel van het vermaard blijspel hoorde:

« Nous vivons sous un prince ennemi de la fraude, »

barstte een algemeen drie dubbel handgeklap plotseling uit, dat het hart van elken rechtschapen Nederlander moest verwarmen; en de toneelspeler werd uitgenoodigd om den regel te herhalen welke men nog op de zelfde wijze aanvaarde.

Hosted by Google

» Hiermede, waardige voorzitter, zal ik deze letteren sluiten, UEd. en Mevrouw de Schatbewaarster (1) mijne ongeveinsdste plechplegingen tevens aanbiedende, en mij aan het geheugen van mijne nog daar zijnde tijdgenoten, in *tandem*, aanbevelende.

» Uwe eerbeedigste dienaar en dankbaarste kweekeling. LUCIEN JOTTRAND.

Antwoord van Kinker.

WEL EDELE HEER EN VRIEND!

« Uwe aangename letteren van den 22en van wintermaand laatstleden had ik reeds lang moeten beantwoorden; maar aan iemand die veel brieven te beantwoorden heeft, en, even als ik nu, een luije briefschrijver is, zult gij die traagheid wel ten beste houden; vooral wanneer gij de gewone gebreken van den ouderdom daarbij optelt. Aan dit begin ziet gij reeds het langzaam ter zake komende van een' bejaarden redenaar, die een inleiding zoekt in zijne eigen traagbloedigheid; en straks zult gij zien dat wanneer hij eindelijk aan den gang is, die zelfde traagheid in eene praatachtige woordenrijkheid verandert, een gebrek dat *Cicero pro domo* ook wel eens heeft. Dit alles zijn zaken die men in een' goeden stijl vermijden moet, en ter naauwer nood (2) in een' brievenstijl kan geduld worden.

» Ik verheug mij (en dit doen ook al de leden van *Tandem*, welke ik met den inhoud uws briefs bekend

(1) Mevrouw Kinker was, in *Tandem*, met de zorg over de maandelijke inlegpenningen der leden belast.

(*Aanmerking van den schrijver.*)

(2) Wij eerbiedigen, in die letteren van Kinker, de schrijfwijze die hij gebruikt.

Hosted by Google

gemaakt heb) dat gij als een waardig apostel (ik had ook zendeling kunnen zeggen; maar dit riekt te veel naar de *Congregatie, sit venia verbo!*) de leer van *Tandem* in de gemeente van Brussel verkondigt. De taal, de vorst, het volk en de geest van Nederland (dit getuigen mij overal uwe letteren) zweven u gestadig voor de oogen. Gaat altijd zoo voort, en hoop met mij dat al de eereleden van ons genootschap uw voorbeeld zullen volgen. Daar gij u te Brussel juist in dien tijd bevind, waarin men voor de balie, in de gezelschappen, koffijhuizen, enz., zijne gedachten met hollandsche woorden begint te omkleeden; daar een Argus op deze nederlandsche *Jo* zijne duizend oogen gevestigd houdt; daar zij, die op de hoogte hunner eeuw zijn, de handen met onzen verlichten vorst in een slaan, om de overbergsche suffers en de jezuietische handlangers in hunne middeneeuwsche pogingen te stuiten, en den waren weg te bereiden voor hen wier blikken naar de twintigste eeuw gekeerd zijn, hebt gij juist in dit tijdstip de beste gelegenheid, om in de zuidelijke hoofdstad van het rijk onze leer in de gemoederen der Brusselaren te doen druppelen.

» Gij hebt volkomen gelijk, dat het vertalen van goede hollandsche schrijvers in de taal onzer fransche naburen veel moet bijdragen tot de verspreiding van de vaderlandsche taal; vooral van werken in proza, wanneer zulks geschied door lieden die de beide talen volkomen magtig zijn; en ik zou u daarom wel durven aanraden, om zelf zulk eene vertaling te ondernemen; bij voorbeeld een van de geschiedkundige werken van *Van Kampen*, of over de welsprekendheid van Van der Palm; onder het bewerken van welke gij tot u zelven zoudt kunnen zeggen : *duplex libelli dos est;* te weten een voordeel voor het vaderland, en een voordeel voor

Hosted by Google

u zelven : want niets doet ons meer in het taalkundige vorderen, dan de opmerkzame en oordeelkundige vergelijking van twee talen ; vooral wanneer deze zoo ver van elkander afwijken als het fransch en het nederduitsch. Deze twee talen, inzonderheid, moeten de Belgen, zoo wel die van het noorden als die van het zuiden, beoefenen ; en dat deze taak u zeer wel toebetrouwd is, dit waarborgt mij op nieuw uw brief welke voor mij ligt, en waaruit ik met bijzonder genoegen uwe voortdurende vorderingen in onze taal opmaak.

» Maar meer dan deze beide talen is de ware vaderlandsche geest die er in doorstraalt. Ook dezen (en daar van heeft mij de kleur van uw brief overtuigt) zult gij overal in uwen werkkring aanwakkeren. En inderdaad, wij mogen er trotsch op zijn, dat ons jong elfjarig landje, 't welk door onzijdige vreemdelingen als een navolgbaar voorbeeld voor andere mag beschouwd worden, om op dien weg voort te gaan, niets anders behoeft dan zulke wachters op de muren, gelijk zich tot nog toe de leden van *Tandem* betoond hebben. Wees verzekerd dat ik met al de gewone leden van het genootschap uwe pogingen toejuich, en dat uw voorbeeld voor ons een spoorslag ter volharding zal zijn. Mijne berigten omtrent Brussel komen met de uwe volmaakt overeen. Het schijnt dat de Brusselaars zich met een zeker gevoel van geoorloofde trotschheid den geest herinneren die hen voor 2 1/2 eeuw bezielde. Hun voorbeeld is van veel belang voor het geheele rijk; en wanneer zij zoo voortgaan, zal men van deze hofplaats binnen kort met het ruimademende vers van onzen grooten Vondel mogen uitroepen :

Gij zult het uit dien hoek zoo heerlijk op zien dagen!

» Gij weet misschien niet dat het voorbeeld van *Tan-*

Hosted by Google

dem reeds anderen opgewekt heeft om zijn voetspoor te volgen. Mijn ambtgenoot Warnkœnig heeft een dergelijk gezelschap opgerigt onder de zinspreuk *Utinam!* en de hoogleeraar Denzinger, zoo ik het wel heb, ten titel voerende *Aliquando*. Nog is er een *philologische* zamenkomst bij den onlangs beroepen akademische leeraar Limburg-Brouwer, zonder spreuk.

„ Al de leden van onzen letterkundigen kring, gelijk ook Mevrouw de Schatbewaarster, voegen hunne groeten bij die van hem, die zich met bijzondere hoogachting en broederlijke toegenegenheid noemt:

Uwen dienstvaardigen vriend,
JOHANNES KINKER.

Luik, den 20en van sprokkelmaand 1826.

Aan Kinker.

« Brussel, den 10en van wijnmaand 1826.

„ WEL EDELE ACHBARE VOORZITTER,

« Ofschoon de zorgen voor uwe kweekelingen en de onophoudende vlijt die gij den bloeie der vaderlandsche letterkunde toewijdt UEd. weinigen tijd overlaten om eenen praatachtigen brief uwe aandacht te leenen; durf ik UEd. wederom eenige geschrevene bladzijden toe te sturen, in hoop dat gij de zelve met de toegevendheid van eenen leeraar voor zijnen voormaligen leerling zult doorlezen. Ik zal UEd. met de vorderingen van den echten vaderlandschen geest alhier niet meer onderhouden. Dit jaar heeft aan verscheidene gelukkige omstandigheden plaats gegeven, die, zoo als het overal gemakkelijk is te bespeuren, Luikenaars, Luxemburgers, Walen, Vlamingen, Hollanders, enz., in een ge-

Hosted by Google

meen, *nederlandschen* smeltkroes eindelijk en onherroepelijk zamengesmolten hebben. Op het plat land zelf, waar bijzonder moeijelijk is de oude vooroordeelen te doen verdwijnen, wordt de verandering der meeningen duidelijk te bemerken; en waar ik, voor een jaar, onzen Willem « le roi d'Hollande » onder de Walen mijne landgenoten overal had hooren noemen, heb ik, in de laatste vacantiën, den zelfden Willem bij de benoeming « notre roi » hooren aanduiden.

» Daar de vlijt van *Tandem* van die kant mag stil blijven, laat ons zien hoe het met de verspreiding der taal gelegen is. Verledene jaar, heb ik UEd. over den staat der vaderlandsche letterkunde te Brussel geschreven; daar bij heb ik slechts meer en meer gunstige tijdingen te voegen. Het genootschap *Concordia*, waarin ik als gewoon lid ben aangenomen, zoo wel als meest alle oude en jonge advocaten, leeraars, letterkundigen, enz., en waarvan ik, met genoegen, geleerd heb dat Kinker eerlid was, dit genootschap, zeg ik, heeft den vaartuige der moedertaal alhier eene sterke voortstoting reeds gegeven. Het wijs bestuur van dit genootschap zal voorzeker nieuwe krachten aan het begonnen werk trachten te geven.

» Doch Brussel, zult gij misschien zeggen, is het geheele rijk niet; en het zou ook aangenaam zijn te weten hoe het in de andere oorden der zuidelijke gewesten gelegen is. Ik zal deze nieuwsgierigheid gedeeltelijk voldoen met UEd. mede te deelen wat ik, het land gedurende de vacantiën doorreizende, des aangaande vernomen heb. In het waalsch Zuid-Braband, in Henegouwen en Namen bezitten de steden, ja wel de groote dorpen, lagere scholen volgens het nieuw stelsel van onderwijs ingericht; en waar het gouvernement hollandsche onderwijzers bij de fransche gevoegd heeft. De

Hosted by Google

jongheden van beide kunne leeren op deze wijze beide de talen gezamentlijk. En behaagt UEd. een voorbeeld der vorderingen die zij doen : ik zelf heb in eenige waalsche dorpen van ons Zuid-Braband, waalsche knapen van twaalf tot zestien jaren over de spraak- en aardrijks-kunst, de geschiedenis, in 't hollandsch ondervraagd, en van hen redelijk voldoende antwoorden in de zelfde taal bekomen (1).

» Zeker is het dat men de taal der Walen, voor wat de huisselijke zamenleving betreft, tegen de taal der noordelijke broeders nooit zal kunnen verruilen ; maar dat, binnen eenige jaren, geen fatsoenlijke mensch in ons land te vinden zal zijn, die met de beide talen niet bekend zij, dat durf ik stoutelijk verzekeren.

» Iets dat mij ten hoogsten verheugd heeft is het vernemen dat de nederduitsche taal ook onder de vreemdelingen met meer gunst aangezien wordt. Engelsche letterkundigen, zoo het schijnt, hebben zich met het hollandsch bezig gehouden. Ik heb onlangs eene *Dutch antology* gezien, een boek dat de beste stukken der nederduitsche letterkunde ten gebruike der Englanders behelst ; en wij bezitten, in de boekerij van *Concordia*, een « *Dutch salmagundi*, die eene ver-

(1) Het was, onder andere, in de school te Sart-Moulin, bij Brakeneigen (Braine-l'Alleud), door eenen zekeren leeraar, M. Marchand, ingericht. Deze heer, alhoewel een Franschman bij geboorte, had eenen onderwijzer, Van der Aa geheeten, uit Holland getrokken, die het onderwijs van zijne moedertaal aldaar zoodanig bestuurde, dat de kinderen van M. Marchand, een fransche ondermeester met naam M. Dufresny, en verscheidene waalsche leerlingen, waaronder ik mij den thans heer notaris Edmond Fievet te Nijvel nog herinner, groote vorderingen in het nederduitsch gemaakt hadden. Ik ben overtuigd dat indien koning Willem de eerste meer behendig met zijne maatregels voor het verspreiden van zijne taal, onder zijne waalsche onderdanen had gehandeld, hij zoude meer geluk daarin gehad hebben.

Hosted by Google

taling is van zekere uitverkorene stukken van wijlen uwen vriend VAN HEMERT, uit de « Gesprekken bij het ontbijt- en de theetafel » getrokken.

» In den belangrijken brief dien ik van UEd. ontvangen heb, riedt gij mij aan, Wel Ed. Voorzitter, mij met het verzetten in het fransch van eenig nederduitsch boek te ontledigen. Dit verbiedt mij, ongelukkiglijk, de aard mijner gewoonelijke werken. Maar daar ik, sedert eenigen tijd, als schrijver, voor wat de inlandsche zaken aangaat, in de *redactie* van den « *Courrier des Pays-Bas*, « eene courant van deze stad, aangenomen ben geworden, zoo heb ik mij voorgesteld sommige stukken over de nederduitsche letterkunde aan deze courant, van tijd tot tijd, in te leveren, om aan mijne plicht als lid van *Tandem* nog zoo veel mogelijk te voldoen. Doch dit voorwerp zal mij nog eenige voorafgaande studien kosten, eer ik hetzelve ter uitvoering brenge.

» Ik hoop dat ik, van dezen winter, een reisje naar Luik zal kunnen ondernemen. Onnoodig is het te zeggen dat ik aldaar van mijne rechten van eerlid in *Tandem* zal gaan gebruiken.

» Intusschentijd, ontvangen de Voorzitter, de Schatbewaarster en de tegenwoordig werkende leden des genootschaps mijne plichtplegingen van eerlid; ontvange in 't bijzonder de eerwaardige Kinker de verzekering der dankbaarheid van zijnen dienstvaardigen en getrouwen leerling,

» L. JOTTRAND, Advokaat,
» *Keizerinne straat*, 1404. »

Hosted by Google

Antwoord van Kinker.

Luik, den 20en van wintermaand 1826.

WEL EDELE HEER EN ZEER GEACHTE VRIEND!

« Reeds lang zou ik uwe aangename letteren van den 10en van wijnmaand beantwoord hebben, hadden veelvuldige andere bezigheden, verdringende werkzaamheden, mij, behalve dat ik een luije briefschrijver ben, daarin niet verhinderd. Met veel genoegen heb ik uw brief met de Schatbewaarster gelezen, aan *Tandem*, dat u laat groeten, medegedeeld, en neem dien thans weêr met welgevallen in handen, vooral om u te betuigen hoe aangenaam het voor mij is uit deszelfs inhoud te vernemen dat de waalsche provinciën onzen Koning ook met een warm gevoel den hunnen (nos' Roi!) noemen. Met de nederduitsche taal wordt het hier in Luik ook dagelijks beter, waaraan de komst van vele hollandsche studenten aan onze hoogschool veel goed doet. Ook *Tandem* blijft het kleine bootje dat achter het grootere vaartuig der moedertaal zijn weg rustig vervolgt en den goeden landgeest, zoo veel het kan, wakker houdt. Gij hebt zeer wel gedaan van lid van *Concordia* te worden. Ook van dien kant wacht men het licht.

» Ik begrijp ligt dat uw gewone bezigheden u den tijd niet laten om een hollandsch werk te vertalen, vooral wanneer het van eenen langen adem is; kleinere stukjes echter zouden u in uw voornemen om door den tijd daaromtrent iets aan den *Courrier des Pays-Bas* te leveren, nuttig kunnen zijn.

Hosted by Google

» Ons en allen leden van *Tandem* zal het aangenaam zijn u bij uwe overkomst in Luik als bezoekend eerelid te mogen begroeten; en daar gij ons dit doet hopen, wenschen wij ook die hoop vervuld te zien.

» Gij weet zeker dat ik gelast ben geweest om de leerwijze van *Jacotot* te onderzoeken, en dat ik het verslag heb laten drukken in de beide talen; misschien ook wel, dat de heer *De Séprès* met dat verslag maar half tevreden is, en daarover aan Zijne Majesteit eene memorie heeft toegezonden, en laten drukken, waarin hij onder anderen zegt : — « *C'est un savant, c'est un philosophe qui raisonne sur des expériences qu'il n'a pas faites.* » De man kan wel gelijk hebben, wat dit laatste betreft; ik vrees slechts dat men met het overdrijven van hetgeen er goed is in deze leerwijze, daaraan meer kwaad dan goed zal doen.

» Er is eene plaats in *Schiller*, waarin gezegd wordt, *dat het goede in stilte rijpt;* en dit hoop ik ook van den goeden nederlandschen geest bewaarheid te zien; het was dit *stil rijpen*, 't welk onze voorouders tot eene hoogte deed klimmen, die gansch Europa bewonderde, eer het nog den tijd gehad had die grootheid te benijden. Wij leven wederom onder eenen Willem I, en zoo de eerste de Zwijger bijgenaamd wordt, den tegenwoordigen zou men den Stillen weldoener mogen noemen : want hij gaat met volharding voort zonder dit luidkeels uit te roepen. Dit is misschien ook wel de beste wijze om den invloed der Jezuieten (die thans niet meer in stilte werken) te fnuiken en te verdelgen. Uit Brussel wacht men thans veel goeds, ten aanzien van alles wat tot den goeden nederlandschen geest behoort; ook ten aanzien der vernietiging van den heilloozen invloed kan men veel van dien stad verwachten, wanneer men daar, gelijk gij mij schrijft, ten ijverigste bezig is

Hosted by Google

om de verschillende provinciale geesten van ons land tot eenen geest te versmelten, en de vooroordeelen te doen verdwijnen die uit de oude volksverscheidenheden voortvloeiden.

» Wees daar dan ook bestendig werkzaam, even gelijk *Paquet* in een andere loopbaan bezig is om dien goeden geest in het *Collegium Philosophicum* voort te planten.

» De leden van *Tandem* groeten u broederlijk, en zoo ook de Schatbewaarster en Voorzitter; groet ook mijne kennissen in *Concordia*, waaronder de Voorzitter van dat genootschap, *Visscher*, en *Van Ghert*, en geloof mij altijd met bijzondere achting en ongeveinsde vriendschap,

» *Uw' dienstvaardigen vriend*,
» JOHANNES KINKER. »

Aan Kinker.

« Brussel, den 20en van sprokkelmaand 1827.

» WEL EDELE EN ACHTBARE VOORZITTER,

» Waarschijnelijk heeft het oproer in de Luiksche academie opgehouden (1). De treurige onstandigheden die men, daar omtrent, alhier vernomen heeft troffen

(1) Dit oproer had voor oorzaak eene nie we regeling over het bijwoonen der lessen in de hoogschool, door den *Senatus academicus* op het einde van 1826 opgesteld. De studenten waren er fel tegen verbitterd, en lieten zich, gedurende eenige dagen, wegens menige hoogleeraren tot baldadigheden ophitzen. Men leze de bijzonderheden er van in het « Liber memorialis » van den hoogleeraar Alphonse Leroy, in 1869 bij den uitgever Carmanne te Luik uitgegeven. Men vindt ze in het artikel : ERNST (Jean-Gérard-Joseph) alwaar het op bladzijde 272 staat onder anderen gemeld : « Van Limburg Brouwer et Kinker deman-

Hosted by Google

de harten van alle dezer hoogschool voormalige studenten met het onaangenaamst leed. De oorzaken der ontevredenheden onzer opvolgers op de leerbanken konden wij tot nu toe niet juist genoeg begrijpen, om er ons oordeel over te vellen. Edoch wij herinneren ons eenige te willekeurige leeraars, en eenige te heethoofdige leerlingen die van wederzijdsche kant in deze ontsteltenissen moeten medegewerkt hebben. Bestonden inderdaad bezwaren voor de studenten in de bijdragen tot het reglement, dan moesten zij toch nabevoegder wijze handelen om er bij de overheid hervorming van te bekomen. Zulks ontkent geene wijze en onpartijdige geest. Maar het zal, mij dunkt, tot geene reden dienen om onrechtvaardige bepalingen te handhaven, het geen men in het bedrag van eene onbedachtzame jongheid als overdreven zijnde verklaard heeft. God wille overigens dat men, in dit geval, de jonge nederlandsche burgers als eenen muitzieken en toomelozen hoop niet beschildere, het geen in Frankrijk vrij algemeen gebeurd is, zoo dra als jongelingen zich tegen hoegenaamde buitensporig- of ongerijmdheden gekant hebben. Bestredene dwinglandij gebruikt zoodanige aantijgingen gaarne, die haar tot hare willekeurige betuigelingsmiddels schijnen te bemagtigen.

» Daar ik thans van iets spreek dat onlangs in de stad Luik gebeurde en de aandacht onzer stad verwekte, valt het mij ook te beurt over iets te schrijven dat voor eenige dagen de Brusselaars naar het alhier zoogezegde *Koudenbergsche plein* getrokken heeft, en de stoffe verschaft heeft voor meer dan een gesprek,

» dèrent l'abolition pure et simple des statuts (contre lesquels les étu-
» diants s'étaient soulevés), ils furent seuls de leur avis, etc. » Toch men ziet naderhand dat men, eenige weken later, van dēze *statuts* moest afstaan.

Hosted by Google

zoo wel in saletten als in koffijhuizen : ik bedoel het plechtig verheffen van een tienjarig knaapje (1) tot eenen der hoogste rangen in het vaderlandsch « armée. » Schoon er menigvuldige Nederlanders te vinden zijn die deze tentoonstelling toegejuicht, en de dappere houding van den baardelozen kolonel bewonderd hebben, heeft het den smaak van vele anderen niet behaagd de herhaling van eene fransche kucht op den nederlandschen bodem, en eene Bourbonsche zoogenaamde : « fête de la légitimité » in het Hof van onzen, voor zijn gezond verstand en prachtloosheid beminden Willem, te zien uitvoeren. Zij een hertog van Bordeaux « l'idole de l'armée » gelijk men het in de dagbladen « L'étoile » et « La Quotidienne » mag lezen; Willem's klein-kinderen past het slechts de medeburgers der Nederlanders te zijn; en dezer hoedanigheid kenteekenen zijn eenvoudigheid en verachting van ijdele plechtigheden.

» Heb ik tot nu toe mijn gewoonelijk verslag over het voortgaan der moederlijke taal alhier niet geraakt, zoo hangt zulks af van den staat van zaken die vrij voldoende is, en waar er niets in te veranderen valt, voor wat de omstandigheden aangaat die nu de voortplanting dier taal begunstigen. Het ontstaan in deze stad van een departement der maatschappij *Tot nut van 't algemeen* bewijst dat de vlijt die tot het stichten van *Concordia* gewerkt heeft, geenzins afneemt. Als lid dezer maatschappij mag ik mijne getuigenis der voordeelen, welke zij voor dit gewest bereidt, afleggen; leden van alle standen maken er reeds deel van, en hun alle dagen toenemend getal spelt voor, dat het departement

(1) Den oudsten zoon van den toen erfprins Willem van Oranje; dat jonge knaapje zijnde de thans regerende Willem de derde koning der Nederlanden geworden.

Hosted by Google

van Brussel een der bloeiendste departementen zal worden.

» Voorzeker hebben ook het « Belgisch Muzen Almanak » van Gent en het « Almanak der Blijgeestigen » van Aalst, ter gelegenheid van het nieuwe-jaar uitgegeven, in de stad Luik ook kunnen bekend worden, en als getuigen dienen dat de nederduitsche letterkunde onder de zuidelijke schrijvers gekoesterd is. UEd. hebt, mij dunkt, deze boekjes niet zonder eenig genoegen kunnen ontvangen. Kinker's amsterdamsche zangster heeft zich verwaardigd met de gentsche, antwerpsche, enz.; zangster, te voorschijn te treden. Het stuk in het « Belgisch Muzen Almanak : »

« O dag zoo lang de vloek der aarde, »

heeft mij bewust gemaakt dat 'er tusschen Y en Schelde meer dan eene staatkundige vereeniging plaats gegrepen had.

» Stedman (1) die UEd. onlangs geschreven heeft en moest deze letteren met de zijne sturen, ware ik van stad afwezig niet geweest ten tijde hij UEd. schreef. Stedman heb ik met genoegen alhier hervonden. Hem zie ik bijkans alle dagen; en wij spreken met elkander dikwijls over *Tandem* dien ik alhier groet in den naam van ons beide.

» Behage UEd., Wel Edele en achbare voorzitter, de verzekering mijner dankbaarheid te ontvangen, en Mevrouw de Schatbewaardster tevens mijne beste plichtplegingen te willen doen aanvaarden.

» L. JOTTRAND. »

(1) Oud student van Luik die ook een medelid van *Tandem* was geweest; hij was de zoon van eenen pruisschen generaal, wel bekend onder diegene die aan de veldtocht van Waterloo deel genomen hadden. Stedman de zoon, gewezen lid van *Tandem*, heeft, in 1849, deel van het hoogduitsche parlement van Frankfurt gemaakt.

Hosted by Google

Aan den zelfden.

» Brussel, den 25en van grasmaand 1827.

» Wel Edele, enz.,

» Een nieuw boekje over het algemeen onderwijs van Jacotot is sedert eenige dagen alhier uit de pers gekomen; ik bedoel : « L'Examen raisonné de l'ensei- » gnement dit universel, qui a pris naissance dans le » Royaume des Pays-Bas, par M. Duvirau. » Daar UEd. sedert uw verslag van verledene jaar, bij alles wat de leerwijze van Jacotot betreft meer of min belang hebt, vermoed ik dat het boekje van den heer Durivau UEd. reeds bekend is, en dat UEd. het zelve als vele juist en goed gezegde zaken tegen de zoogenaamde uitvinding van Leuven behelzende, geoordeeld hebt.

» Dat de Heer Durivau uwe ware meening uit het verslag van 1826 geput heeft, en dat hij te recht beweert dat UEd. niets hebt willen vaststellen aangaande de onmiddelijke werking van de leerwijze zelve, ofschoon deze woorden UEd. ontsnapt zijn : « Des progrès frappants qui, paraîtraient tenir du pro- » dige, si la nature même de cet enseignement n'expli- » quait cette marche rapide » dit kan ik des te beter begrijpen daar UEd. in de letteren van 20en van wintermaad ll. bekent dat de heer Deséprès gelijk heeft als hij schrijft dat de ondervinding van het algemeen onderwijs UEd. vreemd gebleven was.

» Het overdrijven in alles wat het stelsel van Jacotot aangaat, is het punt waar over de heer Durivau zich bijzonder uitgelaten heeft; en diensvolgens schijnt

Hosted by Google

het mij dat hij nog met UEd. volstrekt eenstemmig is.

» Misschien zal het. UEd. niet onaangenaam vallen te leeren kennen hoe de schrijver van het « Examen rai- » sonné, etc. » zich tot het opstellen van het bedoelde werkje heeft laten dragen : De heer Durivau, dien ik dikwijls in verscheidene gezelschappen alhier ontmoet heb, en die een man van groot verstand is, was in het begin van den laatsten winter, in deze stad gekomen, om den vader van zijne vrouw, de graaf Berlier, eenen gebannen franschman, oud lid der *Nationale Conventie*, te bezoeken. Zijnen zoon, een knaapje zes a zeven jaar oud, had de heer Durivau met zich gebracht; en daar hij eenige maanden in ons land wilde vertoeven, en de opvoeding zijns zoons het ontwerp van alle zijne zorgen is, zoo begaf hij zich naar Leuven om zich met de leerwijze van Jacotot gemeenzaam te maken, en dezelve, zoo het mogelijk ware, aan het onderwijs van zijn kind toetepassen. Uit Leuven keerde hij naar Brussel terug, met de beleefde handelingen van den heer Jacotot ten hoogsten vergenoegd. Eenige (waarschijnelijk uitverkorene en voorbereide) voorbeelden onder de leerlingen van het « algemeen onderwijs » hadden den heer Durivau zijn vertrouwen aan dit stelsel doen geven. Het zelve, bij gevolg, in het onderwijzen van zijn zoon, die een heel knap en gunstig begaafd jongen is, gebruikende, werd hij weldra bewust, gedeeltelijk na ondervinding, gedeeltelijk na rijpere overdenking, dat er veel te zeggen bleef tegen alles wat men met Jacotot als onherroepelijk vastgesteld hield.

» Zonder iets in zijne meening wegens de verdiensten van den hoogleeraar Jacotot te veranderen, wilde de heer Durivau dat het publiek de verdiensten van deszelfs leerwijze nog een oogenblik onderzochte; en eer

Hosted by Google

dat hij naar Frankrijk terug keerde, liet hij het « Examen raisonné » drukken en verspreiden. Thans heeft de schrijver de stad La Fère zijne woonplaats waarschijnelijk geraakt. Want hij is er sedert meer dan drie weken naar vertrokken. Ik weet niet of hij aldaar zekeren brief van den heer De Schuiffeleer gelezen heeft dien men in den *Courrier des Pays-Bas*, voor eenigen tijd ingelascht heeft. Zeker is het, in alle gevallen, dat de matigheid en beleefdheid die men in het boekje van den heer Durivau overal te gemoet vindt, de ruwe gramschap en gekke snoeverijen van zijnen tegenspreker geenzins rechtvaardigen. Ik begrijp niet hoe de heer Jacotot zijne verdediging aan zulke kampers toevertrouwd, of zelf slechts toegelaten heeft (1).

» In de hoop dat de bovenstaande regels UEd. noch lastig noch vervelend zullen vallen, heb ik de vrijheid genomen UEd. er mede een oogenblik, midden uwe gewoone bezigheden, te komen storen, en blijf, als altijd, uwe, enz. » L. JOTTRAND. »

Laatste brief van Kinker aan L. Jottrand.

Zonder dagteekening, maar op het einde van slagmaand 1827 geschreven.

» WEL EDELE HEER, ZEER GEACHTE VRIEND!

» Zeer aangenaam vond ik mij verrast, toen ik bij

(1) Al dat geschil over Jacotot en zijne leerwijze « l'enseignement universel » zal in onzen tijd voorzeker gansch vreemd of belangloos schijnen; en die namen van Durivau, Deséprès, De Schyffeleer, zijn teenemale onbekend voor het tegenwoordig geslacht. Maar in 1827, was Jacotot, hoogleeraar bij de hoogschool van Leuven, met zijn heden gansch vergeten « enseignement universel » het voorwerp van groot gedruisch in ons land. Koning Willem had Kinker met het opstellen van een bijzonder verslag er over gelast; geen wonder dus dat Jacotot's stelsel eene plaats in deze briefwisseling vervuld hebbe.

Hosted by Google

het eindigen van onze groote vacatie, na mijne te rugkomst uit Holland, onder het mij in dien tijd toegezondene, ook uw Willem-Frederik aantrof; en dubbel aangenaam was het mij daarin uwe gevoelens omtrend onzen verlichten, en zoo geheel met den goeden genius onzer eeuw harmoniërenden Vorst aan te treffen, geheel instemmende met de mijne. Ontvang voor dit lettergeschrift mijnen innigsten dank. Ik houd het daarvoor dat dit uw werk krachtdadig zal medewerken in het versterken van den geest van het beste gedeelte onzer natie in de zuidelijke en noordelijke Nederlanden, en het aankweeken der warme toegenegenheid welke wij HEM verschuldigd zijn, die het zich tot eene eer rekent de eerste burger van den staat te zijn.

» Bij het lezen van uwen brief, welke dit werkje vergezelde, herinnerde ik mij uwe twee vorige brieven, welke ik sedert lang zou beantwoord hebben, zoo geen opgehoopte bezigheden mij, behalve dat ik een luije briefschrijver ben, daarin niet verhinderd hadden. In den aanvang bestonden deze belettende bezigheden, in die welke voortsproten uit de altijd onaangename geschillen tusschen den Senaat en de studenten dezer hoogschool en het deel dat ik daarin, mijns ondanks, wel moest nemen; geschillen, welke ik hoop dat nu, met de verandering der statuten, wel een einde zullen genomen hebben. Anderendeels bestonden zij in den letteroorlog met den dweependen of, ten minste, dweepzucht huichelende Bilderdijk, waarvan gij misschien wel iets gehoord zult hebben. Deze laatste geschillen vooral, die, nu ik ze begonnen heb, wel aan mijn' kant moeten voortgezet worden, hebben mij veel tijd gekost en vorderen nog gedurig veel moeite. Of het geheele koningrijk nog wel eenstemmig denkt over de ware verdiensten van onzen edelen Koning (gelijk gij mij

Hosted by Google

schrijft, en waardoor ik tevens de gelegenheid aanvat om over uwen voorlaatsten brief iets te zeggen) hier aan moge men twijfelen : want de nadeelige woelingen zoo wel van katholische als van protestantsche obscuranten, onder welke laatste ook Bilderdijk behoort, toonen nog maar te zeer dat er een gedeelte onzer natie, zoo wel in het noorden als in het zuiden bestaat, dat, wel verre van in te stemmen met den wijsgeerigen invloed die door het gouvernement begunstigd wordt, alles aanwendt om, in zamenstemming met de jezuieten, den geest der middeleeuwen zoo veel mogelijk weder in te voeren; terwijl er tevens geen klein gedeelte bestaat dat den luister der vorsten in uiterlijke praal en blinkende eerbetooningen wil doen bestaan, niet indachtig, niet in staat, zoo het schijnt, om in te zien dat de grootheid vooral van een' grondwettigen vorst het meeste schittert in alles wat men thans aanwendt, vooral in ons land, om het volk in al zijne standen op te voeren tot het besef van eigen menschenwaarde. Behartigde men dit laatste wat meer, vooral in het zuiden, waar men nog zeer op uiterlijke prachtvertooning gesteld is, dan voorzeker zoudt noch *gij*, noch *ik* ons te beklagen hebben over hetgeen gij in uw' voorlaatsten brief met reden gispt. — Vele groeten aan de leden en instemmers van *Tandem*, in Brussel, vooral aan Stedman, onzen geëerden vriend, die ook wel reden heeft om zich over mijne traagheid in het beantwoorden van brieven te beklagen. Daar hij misschien sedert zijn laatste schrijven elders is gaan wonen, sluit ik nevensgaanden bij den uwen in. Mijne vrouw voegt er hare hartelijke groeten bij; en beiden zijn wij uwe liefhebbende vrienden, Kinker.

P. S. Vergeefs naar u adres zoekende, sluit ik dezen aan het adres van Stedman in.

Hosted by Google

Deze briefwisseling heeft een einde genomen met de gebeurtenissen die de omwenteling van 1830 voorspelden. Had koning Willem I zulke hollanders als Kinker, en met hem, Falk, van Hoogendorp, Vanderduijn, Van der Capellen, enz., geraadpleegd en geloofd, zoo zoude het voormalig koningrijk der Nederlanden misschien nog bestaan. Laten wij ons nu op de nieuwe omstandigheden schikken. De leer van Kinker, in zaak van nederduitsche aangelegenheden, hebben wij, voor zoo veel het ons mogelijk was, met de volgende schriften trachten te volbrengen.

Doch een kort woord over de oorzaken die ze te wege hebben doen brengen.

Hosted by Google

I

Hoe de schrijver zich aan het nederduitsch gehecht hield.

De goede lessen van Kinker hadden ons in staat gesteld het nederduitsch als pleittaal te gebruiken in de oefening van ons beroep ter balie van Brussel. Wij hadden ons, van den beginne af, zonder meer moeite dan Defacqz, Mascart en eenige andere advokaten uit waalschen oorsprong, tot de besluiten van koning Willem I kunnen schikken, die het gebruik van het nederduitsch in de rechtsbanken onzer dietsche gewesten, waaronder Zuid-Braband (ter uitzondering van het *waalsche kwartier*) dringend noodzakelijk, sedert 1822, gemaakt hadden. Om dat gebruik zoo veel mogelijk te kunnen verbeteren, in eene stad alwaar de nederduitsche taal, ofschoon de landtaal zijnde, sedert lang, onder het letterkundig oogpunt, in onachtzaamheid geraakt was, maakten wij vriendschap met twee *confraters* die zich uit Holland te Brussel hadden

Hosted by Google

komen vestigen, om ter balie aldaar hunne gemakkelijker uiting in de nieuwelijks ingevoerde spraak te baat te doen. Die twee heeren en meesters : Serrurier en Verbrugghe, die onder ons tot omtrent 1830 zijn gebleven, hebben niet weinig ter zuivering van gemelde spraak in onze pleitzalen toen ter tijd geholpen; en zij die met hen verkeerden hadden goede gelegenheid van met het nederduitsch, ook onder het oogwit van letterkunde en welsprekendheid betere kennis te maken (1). Om ons in die taal, waar, door Kinker's zorgen, wij volstrekt toegenegen waren geworden, te onderhouden en te volmaken, woonden wij ieverig het letterkundig genootschap *Concordia* bij, waar breedere melding in onze voorafgaande briefwisseling met onzen leermeester, hierboven, gemaakt werd. In de zelfde treft men ook eenige omstandigheden aan, nopens het boek, zijnde eene levenschets van koning Willem I voor zijne aankomst tot den troon, dat wij in 1827 in 't fransch uitgaven. (2) Dit werk mag als eene andere vrucht van Kinker's zending in Zuid-Nederland aanzien worden. Het werd geschreven in den zin welken hij ons ingeboezemd had.

De man had waarachtig de gezonde beginselen, in zake van ineensmelting van Noord en Zuid, bij ons verspreid. Jammer, zoo herhalen wij het nog eens, dat de

(1) De bekwaamheden en verdiensten van beide MM. Serrurier en Verbrugghe werden, sedert der zelver terugkeeren in Holland, door de regering van hun vaderland erkend : de eerste is, thans nog, raad bij het provinciaal gerechtshof van Gelderland, te Arnhem ; de tweede procureur-generaal bij het provinciaal gerechtshof van Zeeland, te Middelburg.

(2) GUILLAUME-FRÉDÉRIC D'ORANGE-NASSAU, avant son avénement au trône des Pays-Bas, sous le nom de Guillaume Ier, par un Belge, Bruxelles, chez H. Tarlier, libraire-éditeur, 1827.

Hosted by Google

Prins welk met die staatkunde voornamentlijk gelast werd de zelfde zoo onbehendig voorgebracht heeft. Om, ter gelegenheid van het bewust boek, nog een bewijs dier onbehendigheid, in het voorbijgaande, ter openbare kennis te brengen, dient het volgende :

Het boek lag reeds onder de pers, toen de verkooper-uitgever, die den vermaarden brief van den 22en november 1813 uit Londen door Willem aan den graaf van Hoogendorp geschreven, op bladzijde 101 van het in druk zijnde vel, gelezen had, vroeg ons of het misschien niet mogelijk zijn zou van des graafs welwillendheid het *fac-simile* van den brief te bekomen, om de uitgave daarmede te versieren, hetwelk, volgens den handelaar, meer prijs aan het werk zoude gehecht hebben. Wij durfden ons dus veroorloven aan den heer graaf des aangaande te schrijven.

Wij ontvingen van hem het antwoord dat hij daaraan geen beletsel vond, indien de Koning er zijne toestemming op gaf, het geen hij ons beleefdelijk voordroog door zijnen eigen zoon den graaf Frederik (die daar voor de reis naar Brussel ondernemen zou) van zijne Majesteit te doen vergen. Dit geschiedde werkelijk; maar de Koning wilde voorafgaandelijk kennis van het boek nemen; en zulks weigerden wij natuurlijk. Inderdaad, ons werk zou dus niet een vrij en eigenaardig gewrocht dat het was en gebleven is, maar in eene soort van besproken en goedgekeurde lofreden kunnen worden herschapen. Willem verstond niet dat het beter voor hem was zich Belgen, als vrij en vrank, als onafhankelijk te verschaffen, dan wel ootmoedige onderdanen. Het *fac-simile* van den brief van 22en november 1813 werd met ons boek niet uitgegeven; en deze brief is er, slechts gelijk wij ze in de

Hosted by Google

Nieuwe nederlandsche jaarboeken van Stuart gevonden hadden, te hervinden (1).

Op het einde van 1827, hadden wij ons dus reeds gekweten van een goed aandeel der taak die de gewezene

(1) Waarschijnlijk zullen onze letteren aan den Graaf Gijsbert Karel van Hoogendorp, ter dier gelegenheid, van eenig belang voor het publiek nog gebleven zijn. Zij werden tot nu toe nooit gedrukt. Het jammert ons dat wij een antwoord van den door allen hooggeschat Hollander op den eersten onzer brieven nu missen. Daar wij andere eigenhandige schriften van den zelfden nog bezaten, zoo hebben wij, vele jaren geleden, dit antwoord aan den heer De la Sicotière, uit Caen, thans lid der Nationale Vergadering te Versailles, en een' vermaarden franschen verzamelaar van *autographen*, ten geschenke, met vele andere autographen van beroemde Belgen en Hollanders, gegeven.

Ziet hier onze eigene letteren :

« A Monsieur le comte G.-C. de Hoogendorp,

» Monsieur le comte,

» Tout autre qu'un homme de votre caractère et de votre esprit pourrait trouver mauvais qu'un inconnu se permette de lui écrire, et ce encore pour lui demander un acte de complaisance que le premier venu n'a pas droit d'espérer.

» Vous possédez, Monsieur le comte, un document précieux : la lettre que vous a écrite, de Londres, sous la date du 22 novembre 1813, Guillaume-Frédéric d'Orange, aujourd'hui notre bien-aimé souverain. Cette lettre qui est rapportée par feu l'historiographe Stuart, dans les *Nieuwe nederlandsche jaarboeken*, a été citée par moi dans un petit ouvrage que j'ai sous presse, portant le titre de *Guillaume-Frédéric d'Orange-Nassau avant son avénement au trône des Pays-Bas sous le nom de Guillaume Ier*. Le libraire Tarlier, de cette ville, à qui je l'ai confié pour en faire la vente, m'a demandé s'il ne serait pas possible d'obtenir un *fac-simile* de l'écriture de cette lettre si remarquable; et c est sur cette demande que j'ai pris la respectueuse liberté de vous adresser ces lignes.

» Je n'oserais vous prier, Monsieur le comte, de me confier directement l'original dont le libraire aurait besoin pour faire le *fac-simile;* mais serait-ce trop présumer de votre bonté que d'espérer qu'il vous plairait, sur la demande que j'en fais, remettre à quelqu'un de vos amis, en cette ville, la pièce dont j'ai l'honneur de vous parler, afin

Hosted by Google

leden van *Tandem* vrijwillig bij hun afscheid aannamen ter bewerkstelling der eendracht onder Zuid- en Noord Nederlanders, op dat tijdstip. Die taak werd naderhand niet bij ons toedoen opgeschorst. Wie be-

qu'elle pût être confiée, sous les yeux de cet ami, seulement une heure, à l'artiste que le libraire Tarlier chargerait de la décalquer?

» Le petit ouvrage dont j'ai pris plus haut la liberté de vous parler a été entrepris par moi dans un esprit que vous ne blâmerez pas, j'en suis sûr. J'ai voulu faire connaître à mes compatriotes du midi tout ce que la vie de Frédéric d'Orange-Nassau offre de belles actions et de noble conduite, même avant son avénement au trône des Pays-Bas.

» Mon livre aura produit tout l'effet que j'en désire, s'il contribue à augmenter l'estime que nous portons à notre monarque depuis que nous avons appris à le connaître ; s'il contribue surtout à avancer cette fusion si désirable des intérêts du nord et du midi du royaume, cette fusion qui a commencé dans la commune confiance que les Bataves et les Belges montrent pour le chef autour duquel ils se rangent.

» Puissent les soins que j'ai mis à mon opuscule, pour lequel j'ai recouru à tous les documents allemands, hollandais et français que j'ai été à même de consulter, puissent ces soins mériter l'approbation du public, et la vôtre surtout, Monsieur le comte, après que vous aurez eu la bonté d'en accepter un exemplaire de ma part.

» L'ouvrage paraîtra vers la fin de ce mois, et si la requête que contient cette lettre peut avoir une favorable issue, il resterait à la complaisante bienveillance de Monsieur le comte de Hoogendorp de mettre le libraire Tarlier à même d'avoir le *fac-simile* vers le 20 du mois courant. Le consentement de Monsieur le comte m'autoriserait à dire au public de quelle source je tiens le *fac-simile* dont j'ai parlé, si toutefois j'obtiens la faveur que j'ose demander ici. Je crois, en finissant cette lettre déjà bien longue, devoir ajouter que le livre intitulé : *Guillaume-Frédéric d'Orange-Nassau*, etc., paraîtra sans nom d'auteur.

» Daignez agréer,

» Monsieur le comte,

l'assurance du profond respect et du parfait dévouement de votre très-humble et très-obéissant serviteur,

» L. JOTTRAND,

» avocat,

» Bruxelles, juillet 1827. »

Op die letteren heeft ons de heer Graaf, den 8sten Julij met het

Hosted by Google

gonnen heeft, leggen het ten laste noch aan Kinker, noch aan zijne leerlingen, in Zuid Nederland.

De omwenteling van 1830 had ons pas uit de overdrevenheden van eenige in zake van bevrediging on-

bericht vereerd der aankomst te Brussel van zijnen zoon Frederik, ten einde als boven vermeld.

Na het verschijnen van het boek dat plaats greep gedurende de rechterlijke vacantien van 1827, en toen wij van Brussel afwezig waren, ontvingen wij van den Graaf den brief waar het antwoord hier op volgt en waar het voorwerp van uit dat antwoord zelf zal blijken :

« A Monsieur le comte G.-C. de Hoogendorp,

» Monsieur le Comte,

» J'avais profité du temps des vacances pour faire un petit voyage qui s'est prolongé jusqu'à ce jour. Je rentre chez moi et j'y trouve la lettre que vous me faites l'honneur de m'écrire sous la date du 27 septembre dernier. Je ne puis qu'être reconnaissant, Monsieur le Comte, de la complaisance que vous avez mise à me communiquer quelques observations relativement à l'opuscule : « *Guillaume-Frédéric*, etc. » Comme vous l'avez remarqué, c'est le mot « destruction » qui doit remplacer à la page 83 le non-sens qu'y produit le mot « direction ». L'ouvrage ayant été imprimé, en partie, pendant mon absence de Bruxelles, je n'ai pu revoir les dernières épreuves de quelques feuilles ; et c'est à cette circonstance qu'il faut attribuer plusieurs fautes d'impression et plusieurs phrases incorrectes qu'une dernière revue de l'ouvrage m'aurait donné le temps de corriger. C'est surtout à la manière dont l'imprimeur me fait orthographier le nom de « Van der Palm, » qu'il appelle tantôt « Van der Palin », tantôt « Van der Palmen », que vous aurez pu juger de la hâte avec laquelle on a passé au-dessus de plusieurs corrections essentielles. Je dirai la même chose de l'inexactitude apportée dans la correction des citations en hollandais qui se trouvent en notes au bas de quelques pages.

» Je reconnais qu'en parlant de la promptitude avec laquelle les Prussiens terminèrent leur expédition de 1787, j'aurais pu faire la remarque que vous avez la bonté de me suggérer pour expliquer le peu de résistance que ces étrangers éprouvèrent dans leur entreprise. Je crois cependant, Monsieur le Comte, que l'absence de forces militaires suffisantes dans les mains des chefs du parti dit : « des Patriotes » fut la principale cause du succès rapide des Prussiens.

» Vous qui connaissez votre pays mieux que personne, vous n'igno-

Hosted by Google

verstandige hollandsche regeerders gered, of wij de eerste gelegenheid de beste te baat namen om onze, thans reeds aloude, neiging voor het nederduitsch wederom te betuigen. Men zal verder zien in ons ge-

rez pas que ceux qui travaillaient alors contre les intérêts de la maison d'Orange avaient de nombreux partisans, surtout dans les grandes villes. S'il est vrai que les Prussiens, en traversant tout le territoire qui sépare leur frontière de La Haye, rencontrèrent, sur leur passage, une population plus dévouée à la famille d'Orange que ne l'était la population des provinces du milieu, il est également vrai qu'on aurait pu rendre l'expédition des Prussiens moins rapidement décisive, n'était le manque d'organisation dans le parti des « Patriotes », cause principale de la prompte pacification des troubles.

» Sans doute j'aurais pu insister davantage sur ce que firent nos frères du Nord en 1813 pour achever, les armes à la main, la délivrance de leur pays ; mais, outre qu'il entrait moins dans mon sujet de parler des événements militaires de cette année que des événements au milieu desquels se trouva plus particulièrement Guillaume-Frédéric, j'ai cru qu'on pouvait dire qu'après la délivrance des principales villes comme La Haye, Amsterdam, Rotterdam, etc., les Hollandais étaient tranquilles sur l'issue d'une campagne commencée sous les plus favorables auspices ; et se livrèrent à la réorganisation intérieure du gouvernement, plus spécialement qu'à la continuation de la guerre contre les Français.

» Cette guerre de 1813 était au reste l'affaire de tous les alliés ; tandis que la restauration du gouvernement vous regardait seuls et devait ainsi réclamer la plus intéressante partie de vos soins.

» Une preuve, Monsieur le Comte, que je n'ai pas oublié qu'on s'occupait en Hollande de la formation d'une armée nationale, et que cette armée avait pris une bonne part à la fin de la campagne contre la France, c'est que j'ai dit, en parlant des deux jeunes princes, fils de notre digne monarque, que l'aîné avait été fait général dans l'armée qu'on organisait, et que le prince Frédéric était allé rejoindre le quartier général de Bulow, aussitôt après avoir touché le sol de la patrie. Le père des deux princes dont je viens de parler s'étant plutôt occupé, après son retour, d'administration intérieure que d'affaires militaires, c'était sur la marche de cette administration que je devais appuyer de préférence.

» Quant à votre dernière remarque relative à la présence de Guillaume-Frédéric et de son frère dans la Nord-Hollande, lors de l'expédi-

Hosted by Google

schrift : « De vlaamsche kwestie, tweede gedeelte : » het vlaamsch... onder de voorloopige regering « van 1830 » hoe de vlaamsche beweging, reeds op eenen avond van november 1830, in het toen vermaard en altijd met veel volk bezeten *Club du théâtre du Parc*, onder ons voorzitterschap, herleefde. Ofschoon wij niets tegen het besluit van den 16en dier zelfde maand, zoo onrechtvaardig en nadeelige voor het nederduitsch, kosten doen, daar wij daar omtrent niet geraadpleegd mochten worden, hebben wij toch in het Nationaal Kongres, daar na, het juister en heilzamer beginsel van artikel 23 onzer grondwet helpen vervaardigen.

tion des Russes et des Anglais de 1799, je vous remercie d'avoir relevé l'omission que j'ai faite de la mentionner. J'ai dit vaguement que les princes quittèrent Hamptoncourt, à cette époque, pour repasser sur le continent. J'aurais dû parler avec détail de ce qu'ils y firent.

» Si les dispositions du public en faveur de mon ouvrage me portent à en donner une seconde édition, je ne manquerai pas de faire usage des notes bienveillantes que vous avez eu la bonté de me communiquer. Mon livre se vend assez bien pour que je puisse espérer d'avoir l'occasion de me servir de ces notes ; mais je ne pense pas toutefois que cette occasion doive être aussi prochaine que vous avez l'indulgence de le croire.

» En vous priant d'excuser la longueur de cette lettre, il me reste, Monsieur le Comte, à vous remercier encore de la bienveillance que vous m'avez montrée. De toutes les satisfactions que pouvait me procurer la publication de mon opuscule, aucune ne saurait jamais être plus vive pour moi que celle que je ressens de l'honneur que vous avez bien voulu me faire en m'écrivant votre lettre du 27 septembre.

» Je vous destinais un exemplaire du *Guillaume-Frédéric* et l'absence dont je parle plus haut a seule retardé l'envoi que je voulais vous en aire. Daignez l'accepter aujourd'hui comme un hommage rendu par un ami de la patrie à un des citoyens qui l'honorent le plus par une belle vie et un noble caractère.

» Veuillez agréer, etc.

» L. JOTTRAND,
» avocat. »

» Bruxelles, 20 octobre 1827.

Hosted by Google

Sedert dien tijd hebben wij nooit opgehouden de vruchtbaarheid van dat beginsel te koesteren en te trachten doen aangroeien.

Wij waren onder de eerste die, na de vrede met Holland, de zaak der wederopbeuring van het nederduitsch in België ernstig ondernomen hebben. Vele Brabanders en Vlamingen herinneren zich nog hoe zij zich aangeprikkeld tot het werk voelden door het tafereel der vernedering van het dietsch volk uit den *westhoek* in Vrankrijk, sedert de aldaar ingevoerde taaldwinglandij. Dit tafereel hadden wij te Sint-Omaas en te Duinkerke geschilderd, in ons boek : « Notre frontière du Nord-Ouest » in 1843 uitgegeven. Kort daarna stichteden wij met Van den Hove (le Président Delcourt) de *Broederhand*, tijdschrift dat, ofschoon van veel minder belangrijkheid dan het onschatbaar *Belgisch Museum* van Willems, in Vlaanderen, zijnen invloed op de nederduitsche aangelegenheden heeft gehad, in Braband.

Ons aandeel hebben wij ook in het daarstellen der *Vlaamsche stemmen*, des *Klauwaarts* en van eenige andere bladen in Brussel gehad.

Doch wij rekenen meest, voor onzen staat van diensten in de zoo gezegde vlaamsche beweging, op de verscheidene verhandelingen welke het ons te beurt viel in vlaamsche letterkundige kongressen, of voor vlaamsche letterkundige genootschappen, van tijd tot tijd, sedert 1849 tot op de laatste jaren, voor te dragen. Ook is het daarom dat wij ze hierna verzameld hebben, in de hoop dat het publiek zijne gunst er niet aan zal weigeren, maar liever de goedkeuring helpen bevestigen die wij, waalsch nederlander, van menigen onzer dietsche nederlandsche landgenooten verworven hebben, toen wij in 1856 door eenen vlaam-

Hosted by Google

schen minister als lid der « Commissie belast met het » opzoeken van middelen om het gebruik der neder- » duitsche taal te regelen en hare betrekking met de » verschillige gedeelte van het openbaar bestuur » gekozen, en door onze vlaamsche, brabandsche en limburgsche medeleden in deze Commissie met het voorzitterschap eenpariglijk bekleed zijn geworden.

Hosted by Google

II

Redevoering gehouden in het Nederlandsch Kongres te Gent, ter zitting van den 28en augustus 1849.

I

Waarom spreken de menschen eene en dezelfde taal niet?

Dit heeft sedert eeuwen menigen wijsgeer aan het overdenken bezig gehouden. Zij, die het heilig schrift raadplegen, gelijk zij die, onafhankelijk van alle overlevering, den oorsprong aller spraken in eene aloude oost-indische taal hebben willen erkennen, stemmen toch daarin toe dat de menschen, in het beginsel, eene en dezelfde taal gebruikten : « Erat autem terra labii » unius et sermonum eorumdem » (L. Gen. c. 9 v. 1).

Hoe en waarom heeft dit opgehouden? De Bijbel drukt zich op dit punt niet klaarblijkelijk uit. God duldde niet dat de zonen Adams een werkelijk teeken van hunne oorspronkelijke gemeenschap achterlie-

Hosted by Google

ten (1), als zij zich over alle oorden der aarde zouden verspreid hebben. Om zulks te beletten, heeft God de spraak der menschen in verwarring gebragt (2). Maar waarom duldde God niet dat het menschdom eensgezind bleve, zoo door de herinnering van zijnen oorsprong, als door de gemeenschap der spraak? Ten dien opzigte, is er in het heilig boek niets te vinden.

Als wij naderhand de afkomelingen van Noach op hunne wederzijdsche grondsgebieden gevestigd zien, dan meldt de Bijbel dat eene bijzondere spraak in elk grondgebied heerschte (3).

De oorzaak, die wij in het heilig boek niet treffen, mogen wij, zonder iemand te ontstichten, in wijsgeerige vermoedens gaan zoeken.

Zoodra de menschen talrijk genoeg werden, om de zending van het menschdom, op aarde, onder hen te verdeelen, moest iedere stam op zijne eigene taak des te meer oplettend gehouden worden, dat die taak in het begin harder en moeielijker was. Daar de aarde braak en onbevolkt lag, zoo moesten alle redenen om de menschen bijeen te houden, verzwakt of zelfs vernietigd worden, ten einde de menschen des te spoediger in alle oorden te verspreiden.

De menschen van een te scheiden, dit moest het doolwit van de Voorzienigheid in het begin der eeuwen zijn. De taal te verwarren, dit was het beste middel om dat doelwit te bereiken.

Of willen wij, onafhankelijk van de heilige overlevering, de zaak onder een ander gezigtspunt aanzien; en het verschil onder de talen der menschen als het ge-

(1) Venite, faciamus nobis civitatem et turrim... et celebremus nomen nostrum antequam dividamus in universas terras. Gen. XI, 4.

(2) Gen. XI, 6-8.

(3) Gen. X.

Hosted by Google

volg, en niet als de oorzaak hunner verspreiding op den aardbodem aannemen, zoo wordt het nog zekerder dat het verschil onder de spraken der menschen een teeken van het verschil onder hunne taak, in de algemeene zending des menschdoms, hier op aarde, is.

Waarom zouden toch die veranderingen in de eerste en eenigste spraak der menschen ontstaan zijn, ware het niet dat iedere stam van het menschdom, — met eene bijzondere werking, 't zij in de stoffelijke, 't zij in de zedelijke wereld belast, — zich er zoo oplettend, zoo nauwkeurig, zoo uitsluitelijk op toegelegd heeft, dat hij nieuwe werktuigen voor zijne taak gevonden en gebruikt, en de aloude, als voor hem ontoereikend, daar gelaten heeft?

Er bestaat nog eene andere school van natuuronderzoekers die beweren dat ieder geslacht der menschen op aarde met zijne eigene lichaamsgesteldheid, zijne eigene neigingen, zijne eigene spraak ontstaan is. Volgens zulke leer, zou de taal van een volk nog een levendiger teeken zijn van deszelfs bijzondere aard en strekking op deze wereld.

Immers, hoe het ook zij, zoo blijkt het, onder alle stelsels, dat het verschil onder de talen der volkeren een bewijs is van dat hunner taak in de algemeene zending van het menschdom. Het wordt, ter zelfder tijd, een waarborg dat iedere menschen-stam zich, in 't algemeen, bij zijne taak houden zal. De verdeeling van het werk maakt eene wet van het heelal, zoowel als van onze gewoonlijke fabrieken. In onze werkhuizen wordt de arbeid in bijzondere plaatsen verdeeld, zoo dat er onder de werklieden geene verwarring mag gebracht worden. In het groot werkhuis des aardbodems dient het verschil onder de spraken als teeken

Hosted by Google

en waarborg der verdeeling van den menschelijken arbeid.

Oude talen zijn verdwenen, nieuwe zijn opgekomen; verscheidene zijn met elkander, om zoo te zeggen, in verbond getreden; bij de eerste, zijn er teekenen van volbrachte taak: bij de laatste, van vernieuwde of bijgezette kracht, van nuttige samenvoeging van werk.

II

Spruit het verschil onder de talen der volkeren uit eene wet Gods, zoo wordt het noodzakelijk — om de harmonische samenstelling der zaken op onze wereld niet in wanorde te brengen — de verscheidene spraken der menschen te eerbiedigen, en aan hare natuurlijke ontwikkeling of ondergang over te laten. Anders valt men in het gevaar, waar vele aloude en hedendaagsche volksregeringen zich aan blootgesteld hebben, te weten: de zenuwkracht des Staats te doen verflauwen, met het inwendig sap der veelvoudige takken van het staatkundig gewas uittedroogen.

In het algemeen, mag men als een vastgesteld punt aannemen, dat de staatkunde — die eene strenge persoonlijke slavernij op de overmeesterde volkeren deed drukken; die hunne zeden met geweld boog; hunne spraken willekeurig trachtte te veranderen, — kortstondigere regeringen daargesteld heeft, in vergelijking met de staatkunde die zich nauwer bij de wetten Gods hield, door de persoonlijke vrijheid der onderdanen en derzelver gewoonten en spraken meer te eerbiedigen.

De aloude Aziatische samenlevingen hebben minder geduurd, dan die der Grieken en Romeinen, als men

Hosted by Google

het bestaan en de kracht van een volk bij den duur en den invloed zijner gedachten en zijner wetten afmeet.

Toen de Romeinen, naderhand, de Germaansche of Duitsche stammen kwamen aanraken, duurde het niet lang, of het vrije uitzetten der duitsche beschaving, — die geene slaven (eigenlijk gezegd) kende, en die de wetten der andere volkeren eerbiedigde, toen zij ze overwonnen had, — werkte zoodanig op de romeinsche samenleving, dat deze laatste, heden, door de Anglo-Saxische stammen, zoo in Europa als in Amerika; door de hoogduitsche, van den Weser tot den Donauw; door de Nederduitsche, van den Rhijn tot de Schelde en Leije, zoo in godsdienstige, als in staatkundige leeringen bijna verduisterd en overmeesterd wordt. En het mag niet vergeten worden, dat de duitsche beschaving, — sedert de Franken, die de wetten der Romeinen in Gallië bijna onaangeroerd lieten — (hetgeen, na Karel-den-Grooten, zoo verderfelijk tegen de germaansche beschaving in Frankrijk gewerkt heeft), — tot den tijd van Keizer Karel V, Lodewijk XIV en Napoleon, zich altijd tegen werkelijke dwangmiddelen of tegen arglist, met de bloote kracht van het gedacht en van het voorbeeld des goeds, vooreerst verdedigd en tegengesteld heeft.

Nu is de tijd gekomen het voorafgaande op ons Nederland, in het bijzonder, toe te passen.

III

De bevolking onzer gewesten, geene uitgezonderd, moet ontegensprekelijk onder de germaansche stammen gerekend worden. Diegene zelfs die, in minderheid, de duitsche spraak thans niet meer gebruiken, hebben

Hosted by Google

immers altijd de duitsche staatkunde gevolgd. Al de Nederlanders, die van de Samber en van de Maas, zoowel als die van de Schelde en van de Leije, hebben tegen Cesar hardnekkig gevochten, en tegen het romeinsche juk denzelfden haat onderhouden.

Zij waren te samen te Soissons rondom den ongelukkigen Karel geschaard, dien laatsten afstammeling van Karel-den-Grooten, in Frankrijk.

Men heeft ze allen hervonden in dezelfde rangen, te Bovines, te Kortrijk, te Guinegatte, te Gembloux, te Blenheim en te Waterloo, overal waar het eenige groote belangen der noordelijke tegen de zuidelijke volksstammen gold.

Zoo lang de Nederlanders, — zoowel die der Waalsche spraak als die der Vlaamsche, — door prinsen van hunnen stam geregeerd werden, heeft men de vrijheid der talen op ons grondgebied zien eerbiedigen. En dit is misschien een der klaarste bewijzen van hunnen gemeenen oorsprong. Onder die staatkunde hebben de Nederlanders nooit de minste moeielijkheid gevonden om hunne eigene beschaving te ontwikkelen.

De vlaamsche graven hebben, van de dertiende eeuw af, menigen vorstelijken akt in 't fransch doen schrijven en onderteekend.

De bisschoppen van Luik hebben dietsche wetten en keuren in hunne dietsche steden doen verkondigen en ten uitvoer brengen.

De graven van Henegauwe en Namen waren, meer dan eens, de zelfde prinsen, als de graven van Vlaanderen en van Holland. Men vindt nergens dat zij hindernissen tegen het vrije gebruik van het waalsche of van het dietsche onder hunne waalsche of dietsche onderdanen stelden.

Met den franschen invloed op de laatste hertogen van

Hosted by Google

Braband en de laatste graven van Vlaanderen, — eenigen tijd voor het inkruipen in ons land der prinsen van den Burgondischen stam, — zien wij ook de fransche dwinglandij, in zaak van talen, kiemen en zich allengskens uitbreiden. Leliaarts en Klauwaarts, onder Lodewijk van Nevers, kende men meest aan hunne taal. De beruchte proef van *schild en vriend* te Brugge, onder Lodewijk van Male, moet als eene noodlottige wederwraak, tegen de gedwongene invoering van fransche zeden en taal in de zaken der Vlamingen, beschouwd worden.

Onder de Bourgondische vorsten werd het stelsel arglistiger voortgezet; het fransch groeide aan in invloed, tot groot nadeel van ons eigenaardig karakter en van de Nederlandsche beschaving in Europa. Onze gemeenten telden bijna voor niets meer. Het gezag onzer Prinsen heeft het gezag van ons volk vervangen.

Voor eenige oogenblikken herleeft de Natie in de groote godsdienstige beweging der zestiende eeuw. Maar de verdervende zuidelijke beschaving had onze gewesten al te diep getroffen. Te vergeefs hielden Brussel, Gent en Antwerpen nog wat stand. Alles nam, met het beleg dier laatste stad, een einde.

De Noord-Nederlanders alleen herwonnen het aloud karakter van den stam, en hertrokken ook tot het volk den roem die, sedert bijna twee eeuwen, onze vreemde prinsen alleen toebehoord had. Als een bewijs dat de taal de waarborg der eigene beschaving eens volks is, hernamen de vereenigde provincien, kort na het verbond van Utrecht, het gebruik der dietsche taal in de algemeene regeling hunner zaken.

De Zuid-Nederlandsche gewesten hebben, sedert dien tijd, den invloed der vreemdelingen altijd meer en meer moeten ondergaan Maar de zorg der Vlamingen, om

Hosted by Google

het gebruik hunner spraak te behouden, — in de zaken die onder het gezag des volks nog gebleven waren, — en de goedwilligheid der Walen om geen onrechtvaardig voordeel te trekken van den voorrang die aan het fransch in de algemeene zaken gegeven werd, hebben, ten minsten tot het begin van deze eeuw, de beste getuigenis afgelegd: dat de Zuid-Nederlanders hun aloud karakter geheel en gansch niet verloren hadden.

IV

Hier moeten wij den staat van zaken kortbondig beschrijven, die na den afval van Noord-Nederland in de zestiende eeuw, en voor den inval der Franschen, op het einde der achtiende eeuw, ten opzichte der spraken in onze hedendaagsche belgische provincien in wezen bleef.

De Vlamingen en Brabanders behandelden hunne plaatselijke zaken, zoo stedelijk als gerechtelijk, vrij algemeen in het nederduitsch; de Walen, in het fransch. In zaken, die de Walen in Dietsche oorden aangingen, schikten de instellingen zich naar het belang der Walen zoodanig, dat hunne rechtsgedingen, bij voorbeeld in den grooten raad van Mechelen en in den raad van Braband, in 't fransch behandeld en geoordeeld werden.

In den raad van Braband, moesten de kanselier en een zeker getal raadsheeren beide de fransche en duitsch talen (boven het latijn) verstaan en gebruiken.

Men kwam in Braband dien regel zoo stipelijk na: dat iedereen in zijne eigene spraak moest gediend worden, dat in de verkooping, bij gezag van justicie, der goederen van den beruchten graaf van Warfuzee,

Hosted by Google

— die in den loop der zeventiende eeuw, bij gevolg van verbeurdverklaring, te Brussel, gescheidde, — de aankondiging der in het waalsch kwartier gelegene stukken in het fransch plaats gegrepen heeft; terwijl de aankondiging der op dietschen bodem staande parcelen in 't nederduitsch gemaakt werd. Men kan er het bewijs van in de archieven van het Brusselsche hoog-geregtshof vinden, alwaar de akten van den Raad van Braband nog berusten.

Zelfs in verscheidene vlaamsche steden, wier grondgebied aan waalsche bevolkingen grensde, bestond de gewoonte van voor de plaatselijke vierscharen het fransch te laten gebruiken, als er waalsche belanghebbenden te voorschijn kwamen. Hiervan kan men in de archieven van Audenaarde en van Kortrijk talrijke voorbeelden zien. In het voorbijgaan, en dewijl wij juist van de archieven te Audenaarde melding gemaakt hebben, zullen wij eene zonderlinge omstandigheid voorbrengen der liefde die de Vlamingen voor hunne spraak koesterden.

Men weet dat Lodewijk de veertiende, lang genoeg, en Lodewijk de vijftiende ook, een' zekeren tijd, de stad Audenaarde, onder andere, in ons land bezeten hebben. Men treft in de archieven dezer stad het bewijs dat de fransche regering, onder beide die koningen, al de stedelijke zaken aldaar in 't fransch had doen verrichten. Maar op den dag zelven van het vertrek der Franschen, hadden de audenaardsche gezagvoerders de zaken dadelijk in het vlaamsch doen hernemen. De Walen konden de Vlamingen met dezelfde welgemanierdheid niet dienen. Onder de vreemde prinsen die ons, vier eeuwen lang, geregeerd hadden, misten zij de gelegenheid van het dietsch te leeren kennen. Ook moet het alhier in aanmerking komen, dat de Vlamingen

Hosted by Google

zeldzame oorzaken hadden om de Walen te gaan bezoeken. De groote steden, de handeldrijvende plaatsen lagen allen in de dietsche gewesten, ter uitzondering van Luik. Immers, in Luik nam men, in zake van talen, een stelsel van wederzijdsche betrekking aan, dat hierna het voorwerp eener bijzondere melding zal moeten worden.

De algemeene regering gebruikte, meest altijd, het fransch in het bestuur der algemeene belangen. Doch er werd nauwkeurige zorg gedragen, dat goede dietsche vertalingen der wetten en bevelen aan de dietsche overheden afgeleverd wierden.

V

Het was in dien staat van goede verstandhouding onder de Belgen, aangaande het gebruik der spraken, dat de omwenteling van 1789, onder den naam van *Brabandsche omwenteling*, of *omwenteling der Patriotten* bekend, uitbarstte.

De Belgen hadden sederd lang geen andere gelegenheid gehad van in eene en dezelfde werking samen te spannen. De goede gevolgen van hunne wederzijdsche verdraagzaamheid, in zake van talen, werden alhier bij uitmuntendheid gevoeld. Vlamingen, Brabanders, Henegouwers, Namenschen, enz., trokken gezamentlijk tegen den keizer te velde. Algemeene landdagen werden ingesteld, alwaar dietsche en waalsche volksvertegenwoordigers in gemeenschap raadpleegden; en dewijl niemand, tot dien tijd toe, de overhand in het land voor zijne spraak gevorderd had, ontstond er desaangaande geene moeielijkheid.

Hosted by Google

Het Kongres, alwaar geleerde Vlamingen of Brabanders zaten, niet zoo wel met het fransch als met het dietsch bekend, gebruikte de fransche taal.

In het leger, dat onder bevel van eenen vlaamschen veldoverste gesteld werd, spraken de dietsche regimenten het dietsch, en de waalsche het fransch.

Als bewijs der goede verstandhouding die uit deze vrijheid sproot, heb ik meermalen door leden van mijne familie, die in de waalsche regimenten gediend hadden, hooren vertellen, dat men — ingeval van dienst, alwaar er geen verschil onder Walen of Vlamingen kon gemaakt worden (bij voorbeeld in de algemeene gebeden, die alle avonden bij het leger van Andoy boven Namen gehouden werden) — het dietsch en het fransch beurtelings gebruikte. Den eenen dag werden de litanien door eenen vlaamschen aalmoezenier in 't dietsch gelezen, en geheel het leger antwoordde het: « *bidt voor ons.* » 'S anderendaags, las eenen waalschen aalmoezenier de gebeden in 't fransch, waar het leger: « Priez pour nous » op antwoordde.

Dit zal misschien, bij sommige, als eene beuzelachtige vertelling doorgaan. Doch het schijnt ons toe dat het een goed voorbeeld oplevert van de moeielijkheden die nog in ons land bij zulkdanige gevallen zouden mogen ontstaan, en van de goedwilligheid die, ter regeling derzelver, zou kunnen ingebracht worden.

VI

Bij den laatsten inval der Franschen in onze gewesten, heeft dit stichtelijk stelsel van wederzijdsche verdraagzaamheid, in zake van talen, opgehouden. In het

Hosted by Google

begin hadden de Franschen het vrije gebruik der dietsche en fransche spraken, ten minsten in zekere openbare akten, geduld. Maar het duurde niet lang of zij verbanden het dietsch volstrektelijk, niet alleen uit het bestuur der provincien, maar ook uit het plaatselijke, en zelfs uit de notariële en andere welkdanige akten van het gemeene leven.

Dit moest voor de meerderheid onzer vlaamsche en brabandsche landgenooten immers onverdragelijk zijn. Doch er bestond, onder het fransch juk, geen openbaar leven meer. De ambachten, de schepensbanken, alle stedelijke en volksgezinde overheden werden afgeschaft.

Eenige ambtenaren, ter keure van den dwingland alleen, werden met de regering, zoo in de steden als ten platten lande, gansch belast. Eene burgelijke aristocratie, — meest uit de publieke ambtenaren en de groote zaakverrichters samengesteld,— werd uitsluitelijk met den invloed en het bestuur begiftigd.

De fransche taal werd weldra en bleef vervolgens, in de vlaamsche gewesten, het werktuig van deze aristocratie. Dit kostte het land het volstrekt dompen des alouden dietschen geests die, naar ons dunken, zonder eene krachtdadige medewerking van geheel het vlaamsch volk, nimmer zal kunnen herleven.

VII

Onder koning Willem, werkten de gevolgen der voormelde fransche maatregels zoodanig tegen de oprechtere inzichten van het *Nederlandsch* bestuur, dat het wonderbaar feit van vlaamsche verzoekschriften,

Hosted by Google

tegen de herstelling en verspreiding der vlaamsche taal, de laatste jaren van dat bestuur kwam kenmerken. Ook had koning Willem daar op niet gelet, dat het volk, — door hem, als door Napoleon van allen invloed op de regering uitgesloten, — geen eigenlijk oordeel op het vraagpunt der talen konde vellen; en dat er op dit vraagpunt alleenlijk, — krachtens de belangen der nieuwe burgerlijke aristocratie, waar wij zoo even van gewaagden, — mocht beslist worden.

De Walen hadden, in tusschentijd, hunne oude rechtvaardigheid van Belgen een weinig laten verduisteren. Als bevoorrecht onder het fransch bestuur, hadden zij weldra de regels van een goed gemeenschappelijk leven vergeten. Het zekerste uitwerksel van alle gunst is, dat zij de begunstigden meest altijd in het verderf stort. De Walen wilden, in 1830, bijna van geen dietsch meer hooren spreken.

Edoch, het gezond verstand der natie brak wederom in de grondwet van 1831 aan. Het vrije gebruik der talen werd in deze wet der wetten plechtig gewaarborgd. Sedert dien tijd, hangt het van het dietsch gedeelte der Belgen uitsluitelijk af den alouden dietschen geest, als bematiger des franschen, op onzen bodem, wederom en ten voordeele van allen, te doen te voorschijn treden.

VIII

Men heeft dikwijls de Vlamingen over de misachting wegens hunne taal hooren klagen. Zij hebben zich, nog onlangs, tot de wetgevende macht gewend, om eenige maatregels ten voordeele van deze taal te bekomen. Het moest elken bewonderaar van de voormalige kloek-

Hosted by Google

moedigheid en volstandigheid der Vlamingen spijten, dezelve als bedelaars te hooren smeeken, wat zij als eigenaars mochten hernemen.

Wie zou de Vlamingen beletten, zoodra zij het ernstig zullen begeren, hunne steden, hunne provinciën in hunne eigene taal te doen besturen? Is er iemand die de gemeenteraden van Gent, van Brugge, van Kortrijk, van Ypere, van Antwerpen, van Mechelen, van Leuven zoude kunnen verhinderen (ik laat, voor dezen oogenblik, den gemeenteraad van Brussel nog van kant), wilden zij alles op hunne stad-huizen in het vlaamsch verrichten?

En hadden die steden, of slechts eenige derzelve, dien weg maar ingeslagen, wie zoude in het provinciaal bestuur van beide Vlaanderen en van Antwerpen, — alwaar de zaken der gemeenten ten platten lande reeds in het vlaamsch behandeld worden — het fransch, als heerschende spraak, nog durven voorgeven?

Limburg zou weldra Vlaanderen en Antwerpen vrijwillig gevolgd hebben. Brussel, het stoute Brussel, — alwaar de verfranschte zeden en gewoonten den verfoeielijksten invloed op het vaderlandsch karakter, op de vaderlandsche belangen, zoo in de dietsche als in de waalsche gewesten, sedert al te lang uitgeoefend hebben, — Brussel zou zich, binnen kort, op zijne beurt, gedwongen vinden, zijnen invloed onder den vlaamschen en den franschen geest te verkavelen.

En hadden eene of twee (ik laat staan vijf) onzer gewesten het gebruik van het vlaamsch in hun bestuur hersteld en gehandhaafd, hoe zou het ministerie van het Inwendige, het ministerie van Justicie, het ministerie van Oorlog in handen van bevooroordeelde Walen, ja, van uit Vrankrijk getrokken ministers nog uitsluitelijk mogen toevertrouwd worden?

Hosted by Google

Ik hoor mij, uit deze of gene zijde, tegenwerpen dat het heel moeielijk, zoo niet onmogelijk, valt de groote stedelijke ambtenaren, veel meer de provinciale-raden en gouverneurs tot het gebruik van het vlaamsch, zelfs in 't midden van Vlaanderen, terug te trekken. Ei lieve! hoe zal het dan te Brussel, bij de ministers, en bij de tegenwoordige wetgevende Kamers gaan, moeten de Vlamingen de herstelling van hunne taal in haar recht van dien kant blijven verhopen?

Geen ander middel : de Vlamingen moeten het vlaamsch in zijnen bloei, in zijnen heilzamen invloed op de vaderlandsche zeden en staatkunde doen herpronken, met op hun eigen gemeenten- en provinciënbestuur, krachtdadiglijk en zonder toedoen van anderen, te drukken.

Anders, moeten de Vlamingen zich aan hunne staatkundige vernedering, in hun eigen vaderland, onwederroepelijk onderwerpen. En dan, wordt dat vaderland, binnen kort, een onbeduidend afhangsel van Vrankrijk. Dan ook, vaarwel! lang gekoesterde hoop van met ons België de ijkmaat der ware vrijheid, het middenpunt der zuidelijke en noordelijke beschaving, den middelaar der romaansche en germaansche staatkunde daar te stellen.

IX

De moeielijkheden die men in de taak voorziet, aan de Vlamingen opgelegd, ten einde hunne taal in haar recht weder te hulden, hangen enkel en alleen van dit eenvoudig feit af : dat de hooge burgerij, de boedel der staats-ambtenaren, der bemiddelde zaak- of handeldrijvende lieden de overhand in alle staatkundige,

Hosted by Google

rechterlijke, of de steden en provinciën betreffende omstandigheden bezitten. Dit gedeelte der vlaamsche samenleving heeft, sedert lang, en gelijk wij het reeds aangemerkt hebben, zich een bevoorrecht werktuig van de fransche spraak gemaakt.

Het sap, het merg van het vlaamsche volk liggen immers in deze minderheid niet.

Of zouden die ambachtslieden der steden, die sterkgespierde boeren, al die standvastige *Klauwaarts* van oudtijds geen deel van Vlaanderen meer uitmaken?

Zijn zij de Vlamingen bij uitmuntendheid, zij, die de vaderlandsche geschiedenis meest bij Froissart, Monstrelet, Chatelain, Commines, Bentivoglio, Strada of den hedendaagschen Barante geleerd hebben; — zij, die de verwijfde en verdorvene fransche zeden in de boeken van Dumas, Soulié, Sue, enz., hebben leeren goedachten; — zij, die de kernachtige gemeente-vrijheid, onzen ouden en roemrijken beukelaar, den hedendaagschen beukelaar der Zwitsers, der Engelschen, der Amerikanen, aan die alverlammende Napoleonsche *centralisatie* (geen vlaamsch woord, voor die onvlaamsche zaak) vrijwillig opofferen?

Moeten zij afstand van hunne duurbaarste burgerrechten voor altijd gedaan hebben, zij, die in het eenvoudig kamertje des ambachtsmans; bij de kraam van den winkelier; in de eenzame pachthoeve; ja, in het nederig huis des boerengemeente sekretaris, of onder het dak der arme pastorij, de glorierijke jaarboeken van onze dietsche gewesten in de Chronijke van Vlaanderen, in den Luijster van Braband, in Despart en Van Heelu, bij van Meteren en Van Male, in de aloude Geschiedenis van Blommaert, met oplettendheid en smartelijken hoogmoed gedurende de winteravonden doorlezen; — zij, die van *le Vicomte de Bragelonne*, *les*

Hosted by Google

Mémoires du Diable, van *le Juif Errant* misschien nooit hebben hooren reppen, maar die, bij Conscience, met den *Leeuw van Vlaanderen* kennis gemaakt hebben; bij Zetternam, met *Huislijke Zeden onzer Werklieden;* bij duizend anderen, zoo dichters als prozaschrijvers (waar onder ik de diepbetreurde Willems, Ledeganck en Van Rijswijck kortheidshalve bij namen slechts zal inroepen), met al de bijzonderheden van het vlaamsche genie, zoo in verledene als in tegenwoordige tijden; zij, eindelijk, die meer dan eene der oude vaderlandsche instellingen, met leedwezen, tegen de vreemde nieuwigheden hebben zien verwisselen, dewijl die zelfde instellingen,—bij andere volkeren van duitsche afkomst, nauwkeurig behouden, — de beste steun der persoonlijke vrijheid en der menschelijke waardigheid gebleven zijn ?

Zoodra de vlaamsche zaken in handen van het vlaamsch volk, — van geheel het vlaamsch volk, — op nieuw zullen toevertrouwd worden, zal het vraagpunt der talen in België opgelost, en het vaderland, met een, uit alle toekomende gevaren gered zijn.

Onze staatkundige onafhankelijkheid, — die God met eene zeldzame voorzorg, van over lang, voorbereid en gewaarborgd heeft, te weten : met de vernuftigste en vlugtigste Walen (de Luikenaars) langs de duitsche grenzen, en de bondigste en standvastigste Dietschen (de Vlamingen) langs de fransche grenzen uit te trekken, — onze staatkundige onafhankelijkheid zal nooit meer kunnen gescheiden worden, als het aloud evenwicht onder Walen en Vlamingen zal hersteld zijn.

Aldus wordt voor België het vraagpunt van het Algemeen Kiesrecht niet alleen onder het inwendig, maar, ook en vooreerst, onder het uitwendig oogwit, belangrijk.

Hosted by Google

Wij zullen alhier op dit vraagpunt niet aandringen. Het wordt ergens bij onze naburen, ten onzen voordeele ook, ter proeve gelegd. En mislukte het in Frankrijk, het wordt in England onderzocht, om nooit meer te mislukken als het, binnen kort, door die bedaarde en diepdenkende natie zal afgelost worden.

X

Laten wij thans, bij voorraad, de middelen nasporen, die men, — aangezien de nieuwe onstandigheden onzer tegenwoordige vaderlandsche instellingen, — zal moeten invoeren, om het gebruik der vaderlandsche spraken, zonder iemands recht, ja, zonder iemands rechtmatige gemakkelijkheid te kort te doen, wederom in stand te brengen.

Wat de stedelijke, de provinciale en rechterlijke zaken aangaat, leveren onze voormalige gewoonten, van voor den franschen inval, genoegzame beginsels op. Hoe zouden de Walen of wel de fransch sprekende Vlamingen mogen klagen, indien men ze in Vlaanderen of Braband, voor de rechtbanken en besturen, in het fransch liet handelen, gelijk zij voorheen (zoo als wij het reeds gezien hebben) te Mechelen, te Brussel, te Kortrijk en te Audenaarde mochten handelen? De Limburgers zouden bij wederzijdsche betrekking het overeenstemmend recht bij de Luikenaars genieten. In het oud bisdom Luik, waar zij meesttijds een gedeelte van uitmaakten, wierpen dezelfde omstandigheden geene hindernis hoegenaamd op.

De kwestie blijft slechts voor de algemeene vergaderingen van het volk onbeantwoord.

Hosted by Google

Want, het is niet te vermoeden dat het vlaamsche volk, ware het eens in het volle bezit zijner taal teruggekeerd, zich lang, of door volstrekt verfranschte, of door in 't fransch vrij genoeg onbekwame afgevaardigden zoude laten vertegenwoordigen. Bovendien, willen wij, gelijk het ons betaamt, een ernstig deel in de hedendaagsche germaansche beweging nemen, die alle stammen van duitschen of saxieschen oorsprong schudt, zoo wordt het noodzakelijk dat wij het werktuig, dat wij in gemeenschap met die volkstammen hebben, niet laten varen. Ten dien opzichte, mag de kwestie niet meer, volgens het gebruik onzer aloude landdagen, onder het bourgondisch bewind, noch zelfs onzer nieuwere landdagen van 1789, onderzocht en beslist worden.

Twee voorbeelden zullen wij inroepen, om de mogelijkheid, ja, gemakkelijkheid te doen beseffen van landen, alwaar meer dan eene taal gesproken wordt. Het eene is uit de voormalige luiksche instellingen, het andere, uit de tegenwoordige zwitsersche konstitutie getrokken.

Te Luik, alwaar elf waalsche en twaalf dietsche steden in de Landdagen te zamen vertegenwoordigd werden, spraken de dietsche afgevaardigden het dietsch, en de waalsche het fransch. Voor zoo veel het noodig was, moesten de burgemeesters der stad Tongeren de in het dietsch geuitten gevoelens voor de waalsche afgevaardigden vertalen. De burgemeesters van Hoei deden het tegenovergestelde voor hunne dietsche medeleden.

In Zwitserland luiden de regels aangaande de talen, in de grondwet, aldus :

De drie talen die in Zwitserland gesproken worden, te weten : het hoogduitsch, het fransch, het italiaansch, zijn talen des zwitserschen verbonds. In de

Hosted by Google

landdagen spreken de afgevaardigden de taal die zij begeren. Er wordt in 't hoogduitsch en in 't fransch bij opvolging gestemd. Er wordt in 't italiaansch alleenlijk gestemd, als zulks door italiaansche leden uitdrukkelijk gevorderd wordt.

Men heeft dikwijls zulke maatregels als langzaam, vervelend, knellend en wat dies meer berispt. Daar ligt het vraagpunt niet. Het ligt in het recht van het volk, in de bevoegdheid, die aan ieder gedeelte eener vrije natie moet gewaarborgd blijven, om zijnen natuurlijken invloed op de algemeene belangen, met zijne eigene middelen, te doen gelden.

Aldus zullen de Belgen van heden, gelijk de Belgen van eertijds, hun waar nationaal karakter mogen behouden en ontwikkelen.

Zij, die de eersten in vrijheid, in kunsten, in handel en nijverheid, niet alleen onder ons, maar ook onder alle Europeanen, zoo lang geweest zijn, zullen als manke of verlamde ellendelingen op hunnen eigenen bodem niet meer aanzien worden. Men zal het vrije genot van al hunne leden hergeven aan menschen, die nu schijnen op krukken te moeten huppelen, omdat men hunne beenen arglistig vastgebonden heeft.

En wij, Walen, (want ik ben geen' Vlaming, getuige het mijne uitspraak en misschien ook de onvolmaaktheid van mijnen stijl) wij zullen met landgenooten mogen wedijveren, die onze bijzondere begaafdheden zullen kittelen, onze eigenaardigheid aanprikkelen, in plaats van ze onder den verdervenden franschen invloed te laten smoren; zoo dat wij ten minsten al te samen ons eigen werk zouden kunnen voltooien, zonder de vernederende hulp, de gevaarlijke ingevingen van vreemdelingen, te moeten onderstaan.

Hosted by Google

III

Over het tooneel en deszelfs strekking en nut in België.

Verhandeling in het letterkundig genootschap OLIJFTAK, *te Antwerpen, in* 1864.

De fransche schrijver Paul-Louis Courier zegt ergens (1) dat spreken goed is, schrijven beter en drukken allerbest. Dan gaat hij voort met het nut der drukpers en de voordeelen der vlugschriften en dagbladen te verheffen; iets dat men voor en na hem nog gedaan heeft, doch zeldzaam met zulke oorspronkelijkheid en kracht.

Mij dunkt, evenwel, dat spreken nog als het nuttigste moet aangeprezen worden. Laat zien hoe men tegen de predikers langer en straffer dan wel tegen de boek-

(1) *Pamphlet des Pamphlets;* œuvres complètes de P.-L. COURIER. Brux., 1828, boekdeel 1, bladz. 340.

Hosted by Google

drukkers, in alle tijden en oorden, gewoed heeft! En heden is de drukpers, bij vele volkeren, reeds vrij, terwijl het vrij spreken (dat is te zeggen : het spreken hoe, wanneer en waar men het goedvindt) nog volstrekt belet, of ten minste als het voorrecht van weinigen gehouden wordt.

Geen wonder; want het schrijven, het drukken, het uitgeven veronderstellen het lezen, dat geene natuurlijke gave is. Het spreken, integendeel, behoeft alleenlijk het gehoor. Het eene gereedschap werkt voor een zeker getal menschen; het andere voor allen. Zonder te rekenen dat ieder woord, op een oogenblik, in duizend en duizend ooren kan vallen; ieder afdruksel maar voor eenen man alleen, op den zelfden tijd, kan dienen; — dat de tong haren indruk, onder dak en hemel, binnen en buiten, op den wandelenden en handelenden aanhoorder maakt; het papier zijnen invloed slechts mits zekere omstandigheden van rust, van gemak, van bijzondere oplettendheid, oefenen mag.

Men vindt de vrijheid van spreken, met de vrijheid van schrijven gepaard, nog bij zeer weinige volkeren in gang; en, iets dat opmerkenswaardig is, de vrijheid van spreken op het tooneel, de tooneelvrijheid, ontbreekt meest altijd nog, alwaar men het vrij prediken, zoo in politische als in godsdienstige zaken, de volksvergaderingen in clubs, in tempels, sedert lang gewend is geworden. Een teeken, volgens ons, dat, onder alle vormen van mondeling onderwijs, het allerwaardigste in het tooneel dient gezocht te worden.

België heeft geene soort van volksonderwijs gestremd. Het strekt onzen staatsinrichtingen ter eere, dat zij ons het vrij tooneel, met de vrije drukpers, de vrije godsdienstoefening, de vrije volksvergaderingen waarborgen. England zelf is, te dien opzichte, achter ons

Hosted by Google

gebleven. In Londen en den omtrek, mag men geen tooneelstuk voorbrengen, dat door den *Lord Chamberlain* (een ambtenaar des koninklijken paleizes) vooraf niet onderzocht en goedgekeurd is geworden (1). In de gewesten, wordt het verlof van spelen door zekere plaatselijke ambtlieden, en slechts voor de door den *Lord Chamberlain* te Londen reeds goedgekeurde stukken, vergund (2). Boven dien, mag men geen' schouwburg zonder bijzondere toestemming der overheid openen (3).

Van Frankrijk zullen wij niet spreken. Men weet genoeg dat de wetten, in dat land, tegen den willekeur der prefecten bijna voor niets gerekend worden.

Nutteloos was het besluit gebleven, dat in den beginne van 1848 (4), de vrijheid des tooneels afgekondigd had; en sedert dien tijd, is het recht van voorafgaandelijk onderzoek der regering op alle tooneelstukken in de wetgeving plechtiglijk hersteld geworden (5).

Het keizerlijk decreet dat onlangs (6) de zoogezegde tooneelvrijheid in Frankrijk ingevoerd heeft, luidt slechts in den zin van het opbouwen en openen van schouwburgen aan iedereen, zonder voorafgaande verlof, vrij te laten; het voorafgaandelijk onderzoek en de goedkeuring der te vertoonen stukken worden bij het gezag behouden.

Ten onzent, wordt de zaak op eenen anderen voet gesteld.

(1) Statuut 10 van George II, cap. 28.

(2) Statuut 23 van George III.

(3) Statuut 25 van George II, cap. 36. — Statuut 28 van George II, cap. 29. — Statuut 28 van George III. — Statuut 2 en 3 van Victoria, cap. 47.

(4) Décret du 6 mars 1848.

(5) Décret de l'Assemblée nationale du..... 1849.

(6) In den loop van 1864.

Hosted by Google

De eerste de beste mag niet alleenlijk eenen openbaren schouwburg inrichten, maar mag er tooneelstukken van allerhande soort opbrengen (1). Geen voorrecht, geen voorafgaandelijk verlof. De handhaving der goede orde in de schouwburgen wordt door de gemeenteraden (de gekozenen der burgerij) uitsluitend geregeld; hun is het recht van gevaarlijke vertooningen te doen ophouden, uitsluitend toevertrouwd (2).

Men heeft ons, wel is waar, meermalen verweten dat wij inderdaad eenen schat vrijheden bezaten; maar dat wij des aangaande net gelijk de gierigaards handelden: veel goederen, geen vertier. Wij willen niet loochenen dat zulks, lang genoeg na 1830, het geval geweest is. Wij hadden, inderdaad, onder het bestuur der vreemdelingen, menige onzer vaderlansche zeden zoodanig ontleerd, dat wij, bij voorbeeld, de vrije vergadering en het vrij tooneel als loutere nieuwigheden aanzagen, waar een voorzichtig volk nooit met gretigheid aantast. Doch de herleving en wederopbeuring onzer aloude rederijkkamers heeft het volkstooneel weldra als eene onzer liefste vaderlansche instellingen weder doen huldigen. Wat men, voor dezen, in Gent en Antwerpen alleen (en nog met veel moeite), in gang gehouden had: de vrije tooneelmaatschappijen verspreiden zich thans over alle vlaamsche gewesten, en beginnen zelfs in eenige onzer waalsche steden te wortelen.

Een oplettend waarnemer zal nochtans moeten bekennen, dat het vrij tooneel, tot nu toe, van weinig nut tot het volksonderwijs geweest is. Werd het, in 't vlaamsch, aangaande de volkzedelijkheid algemeen voor gevaarloos gehouden, het heeft toch meest als louter tijdverdrijf gediend; dewijl het, bij een wel geregeld volk, als een

(1) Décret du gouvernement provisoire du 30 octobre 1830.
(2) Wet van den 30en meert 1836, art. 97.

Hosted by Google

zachte zedenverbeteraar, een aangenaam leermeester moet aanzien worden.

Daar men toch zekere teekenen gewaar wordt, die de strekking van het vaderlandsch tooneel, sedert eenigen tijd, als doelmatiger aanbevolen hebben, zoo wagen wij eenige bedenkingen over dat voorwerp bij te brengen, met de hoop dat zij, bij onze tooneeldichters of schrijvers in overweging zullen komen.

Het tooneelonderwijs mag onder twee voorname vakken verdeeld worden : het geschiedkundige, en het zedekundige. Bij de oorspronkelijke volkeren, moest de stoffe van dat tweederlei onderwijs op hunnen eigen' bodem gezocht en gevonden worden. De geschiedenissen waren eenvoudig en in klein getal; de zedewaarneming gemakkelijk; de kunst der tooneeldichteren bestond meest in eene grondige kennis des menschelijken harten, die zij, ter oorzake van weinige gedenkwaardige daden, en van kort bepaalde huizelijke levensschetsen, moesten gebruiken. Daarenboven, werd het den dichter onmogelijk zich van den vaderlandschen aard te ontdoen. Ziedaar de ware rede der eenvoudigheid, oorspronkelijkheid en eigenaardigheid des griekschen tooneels, iets dat ook, zoo men beweert, van het sanscritsch tooneel mag betuigd worden.

Hedendaags, bestaat er bijna geen beschaafd volk of het moet zijne zeden, zijne neigingen, min of meer, naar die van zijne geburen schikken. Van daar de noodzakelijkheid, bij de kleine volkeren, die hunne eigenaardigheid willen bewaren, van hunne letterkunde zoo min mogelijk op die van een ander volk uitsluitelijk te schikken.

De Belgen zijn, in deze tijden, het gevaar dier uitsluitende bootsing niet ontweken; en heeft men allengskens in menige andere vakken onzer letterkunde eenen

Hosted by Google

beteren weg ingeslagen, zoo blijft het tooneel dezen misbruike nog onderhevig. Vorm en grond, alles wordt meest van de franschen ontleend; en de weinige uitzonderingen, die men zou mogen aanduiden, hebben de ontoereikendheid, tevens met den goeden wil der schrijveren om anders te doen, te pronk gesteld. Edoch, men treft in eenige der tooneelstukken waar de schrijvers op den vaderlandschen bodem, zoo voor de karaktersschetsen als voor de geschiedenissen, hebben willen blijven, oorspronkelijkheid en eigenaardigheid genoeg aan om betere vruchten naderhand te mogen verhopen. Het mangelt aan kracht om plotseling eenen nieuwen vorm voor het vaderlandsch tooneeldichten te doen ontstaan, hetgeen inderdaad uit een waar *génie* spruiten moet; maar het mangelt ook aan kennis om de hulpmiddelen der andere vreemde tooneelen, met die der Franschen te baat te nemen, in zulker wijze dat wij met meer vrijheid en meer verscheidenheid onze eigene karakters en geschiedenissen zouden mogen voortbrengen.

Zonder van den ouden Vondel te spreken, die in *Gysbrecht van Amstel*, in *de Batavische gebroeders*, en vooral in *Palamedes* echte oorspronkelijke aanwijzingen voor het tooneel-heldendicht oplevert, welke noch in de grieksche, noch in de grieknaapende fransche schrijvers te vinden zijn; — die in de *Leeuwendalers*, het ontwerp geeft van een slach tooneelstukken dat, met weinige veranderingen, onder den zelfden naam van *landspel*, nog ten huidigen dage zou mogen gevolgd worden; — en die in *Lucifer* en *Adam in Ballingschap* (een stuk in twee), de grootschheid en tevens de eenvoudigheid der Ouden op eenen volstrekt nieuwen trant herleven doet; zonder de beroemde hoogduitsche tooneelschrijvers van het einde der achttiende eeuw te

Hosted by Google

melden, die de eer hunner vaderlandsche letterkunde, juist door hunne eigenaardigheid, zoo hoog gebracht hebben, zullen wij den wijdvermaarden engelschen bard, William Shakespeare, onzen vlaamschen schrijveren, als de waarste et echtste bron aller *germaansche* tooneelstukken aanduiden. Wij meenen de tooneelkunde alwaar men de helden buiten de menschelijke natuur nooit verdicht; de volkszeden nooit vermomt; en alle soort van lieden toch als deelmakende van eene en dezelfde wereld aanneemt,

Bij Shakespeare zijn Coriolanus (1) Cesar en Brutus (2) burgers gelijk die van andere steden en tijdstippen. Macbeth (3) en Lear (4) zijn of zoo stuursch, of zoo deerniswaardig, als Egystès of Œdipus, zonder dat zij, op zijn fransch, als prachtige koningen te voorschijn komen. Hamlet (5) en Juliet (6) zijn edellieden van hunnen tijd, en moeten niet als fatsoenlijke fransche markiezen of markiezinnen handelen en spreken, om den aanhoorder door het uitten der diepste of der tederste gevoelens des menschelijken harten te roeren. Caliban (7) en Falstaff (8) vieren, ieder op zijne wijze, de beestelijkste hartstochten bot, zonder dat men de tederheid van Miranda, de edelmoedigheid van Prins Hendrik, in de zelfde stukken, vergeet te waardeeren.

Shakespeare is de man voor alles wat men natuurwaarneming in 't algemeen mag noemen. Maar, boven-

(1) In *Coriolanus.*
(2) In *Julius Cesar.*
(3) In *Macbeth.*
(4) In *King Lear.*
(5) In *Hamlet prince of Danemark*
(6) In *Romeo and Juliet.*
(7) In *Tempest.*
(8) In *King Henry IV.*

Hosted by Google

dien, heeft hij vele bijzondere karakterschetsen te boek gesteld, die uitmuntend op alle hoog- of nederduitsche tooneelen, moeten gelukken. De rondborstigheid van koning Hendrik V (1); de slimheid van koning Richard III (2); de onnoozelheid van captain Fluellen (3); de onbeschaamdheid van dezen Falstaff (4), waar wij even van spraken, zouden, vooral op den ouden vlaamschen smaak passen, dien men in *Reinaart de Vos*, in *Thijl Uilenspiegel*, enz. gewaar wordt.

Van den anderen kant, Miranda (5), Ophelia (6), Juliet (7), Cordelia (8), Desdemona (9), als vrouwenkarakters, in het vak der tedere gevoelens; Portia (10), Katarina (11), Mrs Ford en Mrs Page (12), in het vak der boertige, zouden de Vlamingen veel beter schikken dan al die grieksche en fransche tooneelheldinnen, die bijna nooit buiten den weg des overspels of der ontucht te ontmoeten zijn. Wij brengen nog in rekening bij dat de karakters der vreemdelingen (die der Franschen en der Hoogduitschers bij voorbeeld) met zulk eene waarheid door Shakespeare geschetst zijn, dat wij ze nergens beter mogen vinden.

De tooneelvormen worden ook beter, bij den engelschen dichter, volgens onzen smaak verstaan.

(1) In *King Henry V.*
(2) In *King Richard III.*
(3) In *King Henry V.*
(4) In *King Henry IV.* In *The Merry wives of Windsor.*
(5) In *Tempest.*
(6) In *Hamlet.*
(7) In *Romeo and Juliet.*
(8) In *King Lear.*
(9) In *Othello the Moor of Venice.*
(10) In *The Merchant of Venice.*
(11) In *Taming of the Shrew.*
(12) In *The Merry wives of Windsor.*

Hosted by Google

Dewijl men met verdichtsels ten tooneele moet te werk gaan, waarom zou men de voordeeligste voor het uit te voeren ontwerp niet gebruiken, zonder acht te slaan op zulke of zulke willekeurige verordening? Shakespeare, die in rijm en onrijm, in een en het zelfde stuk schrijft, naar hij zijne persoonaadjen op eene heldhaftigere of op eene eenvoudige wijze voortdrijven moet, heeft nog veel andere hulpmiddelen om zijne tooneelkundige uitwerkingen zoo natuurlijk mogelijk te scheppen. Zij verdienen door alle onpartijdige tooneelkenners onderzocht te worden, om tot nut van ons vaderlandsch tooneel te mogen strekken.

Voor al de reden die wij hierboven hebben doen gelden, moeten wij aan onze belgische tooneelschrijvers de grondige kennis van den ouden Shakespeare bijzonderlijk aanbevelen. Hij is de schat waar men nog menigvuldige goede schetsen, voor onze hedendaagsche tooneelspelen zou mogen uitputten; dewijl men den vaderlandschen smaak, op het voorbeeld van een gebuurvolk, te minste zoo belangrijk als het fransche, zoude kunnen beschaven.

Nadat wij de bronnen onzer tooneelkennis zullen vermenigvuldigd hebben, zoo blijft het nog over de uitheemsche voorbeelden op onze eigene zeden en manieren zoodanig toe te passen, dat wij het tooneelonderwijs niet ter ontaarding onzes volkskarakters verbruiken.

De Romeinen, die alles, in zaak van letterkundig tooneel, bij de Grieken uitgehaald hadden, hebben daar niets dan ter verderving hunner zeden uitgetrokken, omdat zij de grieksche stukken enkel en alleen op hunne schouwburgen gebracht hebben. Plautus en Terentius, ofschoon zij door hunne schranderheid en hunnen schrijfstijl uitmunten, leveren ons geene echt

Hosted by Google

romeinsche karakterschets, geen latijnsch tooneel bedrijft af. Het zijn altijd oude grieksche gekken, die door slimme grieksche slaven bedrogen worden; grieksche krijgslieden, matrozen of boeren; grieksche boelinnen; grieksche vondelingen, die als helden of heldinnen te voorschijn treden. Dit heeft veel op de verbastering van Rome gewerkt.

Van Seneca-Tragicus is er niets te zeggen, ten zij dat hij geen stuk uit de vaderlandsche geschiedenissen getrokken heeft, behalve *Octavia*; en dat hij al de oude grieksche halve-goden, al de Heraklidische en Pelopische stamvaderen gelapt heeft, die, bij de Grieken ten minste als vaderlandsche helden werden aangenomen, terwijl zij bij de Romeinen geen groot belang onder het volk kosten verwekken. Langen tijd genoeg, hebben de Franschen te dien opzichte net als de Romeinen gehandeld. Alles voor de Franschen kwam van de Grieken en de Romeinen af; behalve bij den uitmuntenden Molière, die den eersten rang onder de fransche tooneelschrijvers altijd gehouden heeft, en waarschijnlijk altijd houden zal. Dus. geschiedde het onder de Franschen ook juist gelijk onder de Romeinen; de karaktereigenaardigheid is verloren gegaan. De Gal is in een mengelmoes van grieksche verwaandheid en arglistigheid, van romeinsche hoogdravendheid bijna verdwenen; en de pogingen eeniger hedendaagsche fransche tooneelschrijvers om zulks te verbeteren, mits eenvoudigere, natuurlijkere en op den ouden vaderlandschen trant meer geschikte stukken voor te brengen, zijn misschien bij deze edelmoedige taak te kort gebleven, om dat zij te laat gekomen zijn.

Die voorbeelden moeten, bij de herleving van ons vaderlandsch tooneel, ernstig in bedenking gehouden worden. Dat de belgische letterkundigen de voor-

Hosted by Google

naamste kenteekenen onzes volkskarakters nooit uit het oog verliezen, om ze gedurig te eerbiedigen en zelfs te helpen ontwikkelen. De volksgebreken, de volksvooroordeelen kunnen gemakkelijk zonder krenking der zeden verbeterd en genezen worden. Moeielijker is het zedelijke gewoonten te herstellen, godsdienstige gevoelens te verlevendigen, als men de eene van den huiselijken haard verwijderd, de andere uit het menschelijk hart gewischt heeft.

Het tooneel mag nooit de wulpsche neigingen der jeugd aanmoedigen, noch de heilige familiebanden trachten los te maken. Het is opmerkenswaardig dat bijna al de noordsche volkeren de jeugd en het huisgezin in hunne letterkunde meest altijd eerbiedigen De Belgen moeten, des aangaande, het voorbeeld dier geburen, liever dan dat van zuidelijke verleiders, blijven volgen.

In zaak van godsdienst, moet de kittelachtigheid des publieks bovenal onaangerand blijven. Het staat met den Godsdienst alzoo gelegen, dat eerbiedwaardige gevoelens altijd onder de grofste misbruiken zelfs gaan schuilen ; en het gevaar is van de eene met de andere in eens te niet te doen, als men de hand, buiten tijd en plaats, op zulke zaken meent te leggen.

Het schijnt dat het tooneel, onder onze staatkundige inrichtingen, beter tot een ander doel zal mogen gebruikt worden. Zoo wij daaromtrent met onze gewoonlijke bedaardheid te werk gaan, zullen wij, ter beschaving van ons volk, het machtigste werktuig op de schouwburgen mogen gaan zoeken. Onze roemvolle geschiedenissen zijn bijkans uit het geheugen onzer landgenoten, door het toedoen onzer uitheemsche beheerschers, verdwenen. Het geldt de eer en het geluk onzes vaderlands die geschiedenissen te doen herleven.

Hosted by Google

Goede voorouders maken brave afstammelingen (1). Maar een volk dat niet meer weet waar het van afkomt, heeft den roem der voorvaderen in zich zelf niet meer te waardeeren.

Ons karakter wordt dikwijls door de vreemdelingen vernederd en misprezen; dat het de taak onzer tooneelschrijveren worde de vergelijking onzer zeden en wetten met die der geburen voor het oog des volks te doen pronken. Wij loopen geenszins het gevaar van bij deze vergelijking te moeten wijken.

Men tracht ons te vervormen : onze rondborstigheid in loosheid te veranderen; onze stoutheid in bloodheid; onze mildheid in hebzucht; onzen eerbied voor de wet in nederige onderdanigheid wegens de beambten; dat onze tooneeldichteren dien verderfelijken invoer van vreemde beschadigde koopwaren, volgens gelegenheid, verwenschen of uitlachen; dat men onze aloude vrijgezinde manieren niet late verloren gaan, onder het voorwendsel dat wij ons aan de zoo gezegde meer beschaafde volkeren moeten spiegelen; of dat wij ons op zekere tegenwoordige instellingen, die zulks schijnen te vereischen, moeten schikken.

De omwentelingen dezer eeuw hebben op onzen bodem, gelijk elders, de voormalige adelijke en priesterlijke voorrechten doen verdwijnen, om ze door eene nieuwe, ofschoon niet betere heerschappij uitsluitend te vervangen. De trotschheid en onverdraagzaamheid dier hedendaagsche aanmatigingen moeten, in het belang van het algemeen, betoomd worden. Het dient op onze schouwburgen bewezen te worden, dat Molière de ijdelheid der markiezen, de huichelarij der schijnheili-

(1) Fortes creantur fortibus ac bonis.

HORATIUS, lib. IV, ode IV.

Hosted by Google

gen niet uitgelachen heeft, op dat de lompe « Monsieur Dimanche, » en de slimme « Maître Patelin » alleenheerschers op de wereld zouden worden.

Slaan wij dezen weg in, zoo zal het volk onze schouwburgen meer en meer ondersteunen en toejuichen. Het zal zulks, wel is waar, alleen doen, omdat de veroordeelden bij hunne eigene straf moeielijk in de hand klappen. Doch het vlaamsch tooneel is gelukkiglijk zoodanig gesteld, dat het de gunst der grooten en der bevoorrechten kan missen, en tevens met voorspoed zijne vaderlandsche zending volbrengen.

Op geene plaats in Europa kan het tooneelonderwijs meer in het belang des volks bewerkstelligen, dan wel in onze vlaamsche gewesten.

Edele aanmoediging voor onze tooneelschrijvers ! Zij mogen de vaderlandsche schouwburgen in hunnen voormaligen luister herstellen, en tevens het voorbeeld geven dat eene voegzame en vreedzame verlustiging zoo nuttig voor de vrijheid en derzelver ontwikkeling kan worden, dan die beroemde engelsche en amerikaansche *meetingen* die, gelukkig, ook bij ons allengskens ingeworteld zijn, maar het aloud aristophanesch werktuig van wijsbegeerte en staatkunde op den publieken geest : het tooneel, nooit volstrekt zullen kunnen vergoeden.

Hosted by Google

IV

De vlaamsche kwestie

Drie conferenciën in den NEDERDUITSCHEN BOND *te Antwerpen, gegeven, in* 1864 *en* 1865.

INLEIDING.

Nu dat de Vlaamsche beweging hare voornaamste uitwerksels voortgebracht heeft; dat Dietsch-Brabanders en Vlamingen rijp gewordene vruchten bij de hand hebben; en dat er slechts een punt overblijft: die vruchten voorzichtig en behendig te plukken, om ze ter goede hoede, en, naderhand, ten veiligen en langdurigen gebruike te bestellen, zoo wordt het raadzaam dat men een' oogwenk op het verledene, een' blik op het aanstaande, — midden eener bevoegde dietsche vergadering, — slaan moge.

Eene bevoegde vergadering is ontegensprekelijk de

Hosted by Google

Nederduitsche bond van Antwerpen, het roemruchtig heer dat, in die laatste jaren, de Vlaamsche kwestie uit al de strikken, waar men ze ingewikkeld had, vrij gerukt, — de verstrooide dietsche legerbenden rond zich geschaard, — en den vijanden, hoe ook vermomd en listig bijgenaamd, den uitersten en albeslissenden slag toegebracht heeft.

Maar, ben ik wel de man, die zich met de taak moest belasten van over het verledene en het aanstaande der Vlaamsche kwestie eene verhandeling te houden? De beste, de bekwaamste, zekerlijk ben ik niet, al ware het maar ter oorzaak der taal die alhier, ten minste uit welvoegelijkheid, dient gebruikt te worden. Doch, zonder gewaandheid, zonder geveinsde ingetogenheid, voel ik mij in staat het woord te ontpanden, dat ik Ul., twee maanden geleden, gestuurd had, toen ik mij over mijne afwezigheid van eene uwer openbare meetingen moest verschoonen.

Onnoodig te erkennen dat ik toch uwe toegevendheid vereisch over mijne spraakkunst en mijne uitspraak. Trouwens, ik heb de heropbeuring van het Vlaamsch ten uwen, niet ten mijnen gebruike helpen daarstellen.

Mijn voornemen is een geschiedkundig overzicht te geven van den staat der Nederduitsche taal in het tegenwoordig België : eerstelijk voor de fransche omwenteling, dan gedurende de fransche overheersching, het hollandsch bestuur, de voorloopige regering van 1830, tot op de inwerkstelling onzer Grondwet.

Met den staat der zaken, met den ingang der Grondwet klaar bekend, zal ik de Vlaamsche beweging in haren oorsprong en ontwikkeling verhalen, tot op de zegepraal van 12^{en} januarij 1864 te Brugge, en den val van het laatst anti-Vlaamsch ministerie.

Hosted by Google

Een laatste gedeelte van mijne verhandeling zal uit eene voorstelling der middelen, om de Vlaamsche herwonnene rechten redelijk te staven, bestaan.

Daar de ontvouwing van dit voorwerp te lang voor eene enkele zitting zoude mogen vallen, zal het eerste gedeelte, het belangrijkste, zoo denk ik, in de tegenwoordige zitting alleen opgebracht worden. De overblijvende gedeelten zal ik Ul. op twee andere opvolgende zittingen kunnen opdisschen, zoo Gl. er vermaak moget in vinden. Voor mijne ijver ten dienste der Vlaamsche belangen, als volksbelangen, als algemeene belgische belangen beschouwd, vorder ik slechts ten loone uw gunstig geduld over de langdradigheid, misschien, van eenen al bejaarden redenaar; en nog eens, over de spraakfeilen van uwen Waalschen landgenoot.

Het Vlaamsch in Belgiën voor de Fransche beheersching.

I

Het vraagpunt : — heeft hedendaagsch Belgiën nooit eene en de zelfde taal gesproken, en was die taal het Nederduitsch? — is toch wel van eenig aanbelang. Zij die bevestigend antwoorden, steunen zich op de woorden van Julius Cæsar (1), die schrijft dat de Belgen een afzonderlijk volk onder de Galliërs uitmaakten; dat zij, zoo wel in taal als in zeden en wetten, van de andere Galliërs verschilden (2).

(1) Julii Cœsaris commentariorum de Bello Gallico liber primus, § 1.
(2) Idem, ibidem.

Hosted by Google

Zij wijzen verder op het gedrag der Belgen die, niettegenstaande dat zij, vijf eeuwen lang, onder het gebied der Romeinen geleefd hadden, de Franken, eenen Diestschen stam, als verlossers aanvaarden, toen die laatsten ter verovering des Keltischen Galliërland langs onze gewesten voortrukten (1).

Zij dringen er op aan dat de Belgen de laatsten geweest zijn die Karel-den-Onnoozele, dien ongelukkigen afstammeling van Karel den Groote, ondersteund en verdedigd hebben, toen hij, bij de tegenwerking van den Keltischen aard het gezag van zijne afkomst in Frankrijk liet verloren gaan (2).

Een volk dat, verschillend van oorsprong, meest altijd, in beslissende omstandigheden, in tegenoverstelling met de Keltische Galliërs gehandeld en gewandeld heeft, moet toch de taal dier laatsten, in den ouden tijd, niet gesproken hebben.

Daar al de Belgen, overigens, in zulke omstandigheden altijd te samen spanden, zoo moesten zij een en het zelfde volk daarstellen, met eene en de zelfde spraak. Welke zou die geweest zijn, zoo niet de dietsche ?

Maar deze redenering verliest veel van hare kracht, als wij, in latere tijden, die zelfde Belgen, ofschoon alsdan onder twee spraken verdeeld, nog in de zelfde eenheid hervinden, telkens dat het hun eigen natiebestaan geldt; getuigen : De slag bij Bovines; de slag der Gulden-Sporen; het tijdstip van de twee Artevelden;

(1) Men raadplege des aangaande : « Histoire des Carolingiens » door Warnkönig en Gerard, tome Ier, Introduction historique. Bruxelles, Rozez, 1862.

(2) Ziet daarop de belangrijke verhandeling van hoogleeraar Borgnet « Étude sur le règne de Charles-le-Simple. » Mémoires de l'académie royale de Bruxelles, tome XVII.

Hosted by Google

de te weinig bestudeerde en diensvolgens te weinig bekende herstelling onder Albrecht en Isabella; de zoo gezegde Brabandsche omwenteling; de Boerenkrijg; en (al voere ik het woord voor Antwerpenaren) onze omwenteling van 1830.

Hetgeen wij thans als klaar bewezen mogen aannemen is de welmogelijkheid van het staatkundig bestaan eener natie, alhoewel uit twee of meer volkeren zamengesteld. Het eenigste punt is de rechten van het een, zoo stiptelijk als die van het ander te waarborgen en te eerbiedigen. Laten wij zien hoe onze voorouders zulks verstonden. Gij zult misschien niet weinig verwonderd zijn te moeten erkennen, brave Dietsche landgenooten, dat de Walen zoo min tegen het vlaamsch, als de Vlamingen tegen het waalsch, in den zaligen tijd van ons verledene, zamenspanden of werkten. Waalsch- en Dietsch-Belgiën had alsdan het tegenwoordig Waalsch-Duitsch-Italiaansch-Switzerland niet te benijden.

De ellendige verandering, die wij thans des aangaande te betreuren hebben, komt geenszins uit eene verslechting van den ouderlingen aard onzer Walen of onzer Vlamingen. Zij moeten eenen vreemden invloed, de zelfszucht van eenen zekeren, door vreemden invloed verbasterden, stand toegeëigend worden. De herstelling is in het teruggaan tot de oude gebruiken, in zaak van spraakregeling. De kortste weg zal zijn, de alleenheersching van het door vreemden invloed verderfd gedeelte onzer natie tegen te gaan, en zulks in de Vlaamsche gewesten krachtdadiger dan ergens. Met een woord: verkondiging, gansch Braband en gansch Vlaanderen door, van den ouden kruistocht der Klauwaarts tegen de Leliaarts! Het kampen wordt nu, door de nieuwe ter hand des volks gestelde staatkundige middelen, duizend maal verge-

Hosted by Google

makkelijkt. De Walen moeten slechts langs de strijdbaan komen zitten, en der algemeene volkszaak geluk wenschen.

II

In het verledene, zoude het hedendaagsche geschil, in zaak van spraken, door onze voorouders moeilijk verstaan geworden zijn. Het opzettelijk krenken van het recht, tusschen gelijken, ten nadeele van den eene en ten voordeele van den andere, streed de belgische inborst tegen.

In het land van Luik, (en met opzet, beginnen wij met dat land), hielden de zaken zich op dezen voet; het bisschoppelijk prinsdom bestond, zoo men weet, uit dietsche en waalsche gewesten, de eerste meest onze tegenwoordige provincie Limburg uitmakende. Statengeneraal werden, op gestelde tijdstippen, gehouden, over de regeling der staatsbelangen. In den derden staat, die eigentlijk aldaar gelijk elders, het volk, of, om beter te zeggen, het talrijkste gedeelte vertegenwoordigde, pronkten de afgevaardigden van drie-en-twintig steden : twaalf dietsche, en elf waalsche. De burgmeesters der dietsche stad Tongeren moesten als vertolkers hunner dietsche medegezanten dienen, op dat de waalsche, met de in 't dietsch geuitten redenen kosten bekend gemaakt worden. Tegenovergesteld, dienden de burgmeesters der waalsche stad Hoei als vertolkers hunner waalsche medegezanten. Wij putten het feit uit het hooggeschat werkje : « Tableau de la constitution liégeoise » van onzen luikschen land- en tijdgenoot, den heer Ferdinand Héneaux, voor de

Hosted by Google

eerste maal in de : « *Revue de Liége* » n° 1, 15 februarij 1844, bladz. 7 en volgende, uitgegeven (1).

Men treft in dat schrift de optelling aan der twaalf dietsche en der elf waalsche luiksche steden, welker afgevaardigden in de landdagen, *les journées d'état* (zoo als men de luiksche vergaderingen noemde) zonder verschil van spraken zetelden : die van Tongeren neffens die van Luik, die van Châtelet neffens die van St-Truyen ; die van Peer neffens die van Verviers, enz.

Licht is het te begrijpen dat een land — alwaar men, in de algemeene staatsberaadslagingen, het recht van den Dietscher zoo wel als dat van den Waal eerbieddigde, midden eener eigenlijke waalsche hoofdstad gelijk Luik, — nooit van geschillen aangaande het gebruik der talen voor de rechtbanken en in plaatselijk bestuur kon hooren reppen. Iedere plaats regeerde zich in hare eigene spraak. De dietsche steden die, zoo als Tongeren, bij voorbeeld, digt tegen waalsche omstreken gelegen waren, gedoogden toch dat men waalsche interesten in 't fransch, voor hunne vierscharen kwame voorstellen en verdedigen. Er bestaan veelvuldige bewijzen van in de plaatselijke archieven der tegenwoordige provincie Limburg. Wij hebben niet onderzocht of de zelfde langmoedigheid in de waalsche, tegen diestche geburen gelegene, steden, ook voor de gemakkelijkheid der Dietschen bestond. Daar wij toch reeds gezien hebben dat de burgemeesters van Hoei altijd het dietsch moesten machtig zijn, om in de landdagen te mogen dienen, zoo vermoeden wij dat de Walen de zelfde toegevendheid, in het algemeen jegens de Dietschers toonden, als de Dietschers jegens hen. Te Luik, in des prinsen kanselarij, werden alle bevelen en wetten het

(1) Liége, Félix Oudart, imprimeur-éditeur.

Hosted by Google

algemen bestuur van het land rakende, in beide talen opgemaakt, of ten minste goedgekeurd, als zij, reeds in het dietsch of in het fransch opgemaakt, ter goedkeuring des Prinsen gebracht werden. Een artiekel van den « vrede van St-Jakob, » « paix de St-Jacques, » in 1487, stelt vast dat de rechter officiaal te Luik het fransch, het dietsch, het latijn meester moest zijn, « afin justement et diligemment ouïr et examiner le » droit d'ung chascun, ainsi qu'il est de raison : » om rechtvaardiglijk en met ijver het recht van iedereen te aanhooren en te onderzoeken, gelijk het redelijk is. Het plaatselijk bestuur van Luik zelf, de waalsche stedelijke magistraten gewaardigden zich soms het dietsch te gebruiken, en zulks uit loutere beleefdheid, als zij met Dietschers, ja met Dietschers buiten hun land, te handelen hadden. Wij vinden in een gewrocht van den heer Karel Nys van alhier : « Inventaire des chartes et documens appartenant aux archives de la ville d'Anvers (1) » dat, op den 25sten november 1369, de meesters schepenen, gezworenen en raden van Luik (Lutich) eene verklaring afgeleverd hebben, ten verzoeke van die van Antwerpen, luidende als dat de Antwerpenaren in allen tijd verschen en gezouten visch in de stad van Luik te koop gesteld en verkocht hadden. De oorkonde is in goed en zuiver vlaamsch opgesteld, gelijk de heer Karel Nijs het getuigt. Het ware de moeite waard het stuk eens letterlijk in de *Vlaamsch school*, door het toedoen van uwen verdienstvollen archief-bewaarder den heer Genard, te laten afkondigen.

Men weet dat Walter Scott, in zijne welbekende novelle : « Quentin Durward » eenen burgmeester van Luik en deszelfs huisgezin, zijne lieve dochter Truiken

(1) Anvers, chez Manceaux, 1858, page 47.

Hosted by Google

daar onder begrepen, als dietsch sprekende vertoond heeft. Dit is zeker, voor de vijftiende eeuw, eene misgreep van den beroemden engelschen schrijver. Stellig weten wij dat het dietsch te Luik, in dien tijd, niet gesproken werd. Maar, verondersteld dat Walter Scott, die een ijverige snuffelaar van oude oorkonden was, dietsche stukken, als van eenen luikschen burgmeester voortskomende, in dees of geen archief, bij geval, gevonden heeft (en wij zien dat het geval niet als onmogelijk kan gegeven worden), mag de gevolgtrekking van Walter Scott, aangaande het gebruik der dietsche spraake te Luik, in dezer voege, wel uitgelegd worden.

Wat er van zij of niet, het is klaarblijkelijk bewezen dat de Luikenaren, vooreer geene vijanden der vlaamsche taal geweest zijn. Men zal ze nog op den ouden trant gemakkelijk herbrengen, wanneer de omstandigheden, waar wij hierna melding van zullen maken, uit den weg zullen geruimd kunnen worden. Gaan wij nu over tot wat in Braband geschiedde, een land alwaar Belgen der beide spraken ook zamenleefden en met elkander verkeerden.

III

In het land van Luik, hebben wij de Walen als meerderheid in bevolking, en tevens met overwigt in rijkdom, nijverheid, koophandel, kunsten en letteren, tegenover de Dietschers zien werken; en dit met al wat de oprechtste broederliefde vorderen kost. In Braband, alwaar de Walen in minderheid waren en, bij lang, de achterste in alle vakken van beschaving, ontmoe-

Hosted by Google

ten wij eene evene goedwilligheid onder de beide volkstammen.

De Waalsch-Brabanders bestonden alsdan uit de inwoonders van den tegenwoordigen omtrek Nijvel, provincie Braband; van een gedeelte onzer hedendaagsche provincie Namen, in de richting van Gembloux, dit stadje daarin begrepen; van een gedeelte onzer provincie Luik, in de richting van Hannut, dit stadje ook daarin begrepen; van een ander gedeelte der zelfde provincie in het voorledene land van Over-Maas; en eindelijk van een gedeelte onzer provincie Henegouw, over Halle, en in de richting van Charleroi. Men weet hoe overwegend Dietsch-Braband toen was, met de machtige en bloeijende steden : Brussel, Antwerpen, Leuven, enz.

Voor wat de staten des hertogdoms aangaat, oefenden de Walen weinigen invloed op de regeling der algemeene zaken uit. Sedert dat Nijvel, reeds voor eenige eeuwen, vrijwillig opgehouden had afgezanten voor den derden stand te zenden (en zulks, ter getuigenis van den rechtsgeleerde Wijnants, uit hoofde der zware onkosten die de steden dragen moesten om hunne vertegenwoordigers te onderhouden), zetelden voor het *Walen-Kwartier*, zoo men in dien tijd zeide, alleenlijk opperste kerkvoogden uit eenige abdijen, voor den geestelijken stand, en weinige edele landeigenaren voor den adel. Het sedert lang ingeslopen gebruik van bijna alles in de fransche taal te verrichten, kon dus, in de staten van Braband door den invloed der Walen geenszins veroorzaakt geworden zijn.

De plaatselijke besturen bleven toch vrij in de verhandeling hunner zaken, met de taal die zij begeerden: de Waalsche met het fransch; en meeste der Dietsche met het dietsch, ofschoon vele, in de laatste tijden,

Hosted by Google

het fransch ook aangenomen hadden in het verhandelen van eenige bestuur-aangelegenheden.

Het is in het vak der rechterlijke zaken dat men de meest stichtende voorbeelden vindt der onbepaalde vrijheid, in het gebruik der talen, welke onze voorouders altijd waargenomen, ja, gekoesterd hebben.

Ik heb mij de moeite gegeven een groot getal oorkonden uit den ouden raad van Braband te doorbladeren en te onderzoeken. Het dient de opbrengst van dat onderzoek alhier te bestellen; want de voorbeelden die wij er zullen aantreffen, zullen misschien vele moeijelijkheden, in eene aanstaande regeling van evenaardige voorwerpen, helpen vereffenen.

De raad van Braband oefende zijn rechtsgezag uit op het gansche hertogdom Braband, waar het hertogdom Limburg mede vereenigd was geworden, sedert het einde der dertiende eeuw.

Zij die zich eene breede kennis van den oorsprong, de schikking, de bevoegdheid dezes, voor heen lang en wijd beroemden gerechtshoves, willen verschaffen, kunnen eene, in der tijd hooggeschatte, verhandeling van Hendrik van der Noot, over de Brabandsche grondwet gaan raadplegen, welke verhandeling in april 1787 den staten van Braband opgedragen werd, en, in plechtige vergadering dezes staatkundigen lichaams voorgelezen en luid geprezen Een handschrift van den graaf Goswin van Wijnants, raadsheer van Braband, behelst ook zeldzame bijzonderheden aangaande het zelfde voorwerp. Dit handschrift in twee boekdeelen berust in het archief van den ouden raad, thans met het algemeen archief van den Staat te Brussel vereenigd. Het draagt ten titele : Remarques sur les ordonnances du conseil de Brabant, du 13 avril 1604. »

Hosted by Google

Voor wat onze tegenwoordige verhandeling betreft, zij het genoeg alhier te herinneren dat den raad van Braband Waalsche zoo wel als Dietsche abdijen, kerken, steden en dorpen; geestelijken, edellieden, burgers en boeren van allen aard, onder zijn rechterlijk gezag hield, het zij in eersten aanleg, het zij in hooger beroep. Daarenboven, bezat den raad van Braband eene zekere staatkundige bevoegdheid, waar wij alleenelijk hier melding van moeten maken, om iederen indachtig te houden, dat die hoogachtbare vierschaar zich dikwijls in onmiddelijke betrekking met het landsbestuur en deszelfs hoogsten vertegenwoordiger, den Prins, moest bevinden,

IV

Welnu, voor al de acten van zijne bevoegdheid, hield den raad van Braband zijne boeken in het dietsch; het is te zeggen dat de titels der boeken, de inleidingen der rechtszittingen, de rollen der zaken, de aanteekeningen, de tafels, de bladwijzers, enz., in het dietsch opgesteld wierden. Maar de rechtsplegingen, de vonnissen, de besluiten, in die oorkonden, volgen verwardelijk in het fransch of in het dietsch, elkander op, naar dat de partijen Waalsch of Dietsch zijn; of te wel, — zonder verschil van oorsprong, — het fransch of het dietsch liever hebben. Men vindt zelfs voorbeelden van rechtsgedingen, waar de eerste partij het fransch, terwijl de andere het dietsch in hare pleitstukken, verkiest.

Zulk een rechtsgeding heb ik nauwkeurig onderzocht, om mij eene goede rekenig te kunnen maken van des raads handelwijze in zaak van eerbied voor de vrijheid der talen. Het geding is van 1710, tusschen erfgena-

Hosted by Google

men van Théodore François Xavier Van Reyneghom. De aanlegger is de heer Snellincks, een ambtenaar van het gouvernement te Brussel; de verweerders zijn verscheidene heeren en vrouwen Van Reyneghom, uit Antwerpen. De heer Snellincks draagt zijne zaak in 't fransch voor; de heeren en vrouwen van Reyneghom antwoorden in 't dietsch. De heer raad van Wynants, die aangesteld verslaggever in het geding is, en de griffier Tombelle, die hem als schrijver helpt, schikken de akten van rechtspleging nu in het fransch, dan in het dietsch op, volgens dat de stukken deze of gene partij betreft. De akten die beide te zamen betreffen worden in beide talen ingediend.

Geen vaste regel is ergens te vinden of te vermoeden nopens het verkiezen en gebruiken van het dietsch of van het fransch in zulke of zulke zaken. Dit hing waarschijnelijk af van het goeddunken der procureurs of der advocaten. In geval van oneenigheid konde men altijd, gelijk in de zaak Snellincks tegen Van Reyneghom, te werk gaan. Het is toch de moeite waard eenige voorbeelden te verzamelen van rechtsgedingen, nu in 't fransch, dan in 't dietsch gehouden, op zulke of zulke tijdstippen, om wel te doen begrijpen hoe het vrijheidstelsel, in zake van spraken, zich naar de omstandigheid altijd schikte; zoodanig, dat die vrijheid ter ontwikkeling van het gebruik der fransche taal voor den raad van Braband, op het einde der laatste eeuw, aanmerkelijk gediend heeft.

Het oudste boek met vonnissen of sententiën, dat men in het archief van den raad van Braband aantreft, is uit den tijd van Philips-den-Goede. Het draagt voor titel : « Register begonnen in de raadkamer van Bra- » band tertia novembris anno XLV. » Het is eene verzameling van vonnissen van 1445 af, bij tijdsorde, met

Hosted by Google

de namen en hoedanigheden der partijen, en een zeer kort vertoog van het, in ieder geding, ter beslissing voorgebrachte punt.

Meest al de vonnissen worden in het dietsch opgegesteld, om dat de partijen meest al uit de dietsche gedeelten van Braband te voorschijn komen.

Op bladzijde 8 treft men toch een geding aan: « entre Messire Guérard de Wasseige et Henryon de Wasseige. » De oorkonde luidt aldus : « Comme Henryon de Wasseige dit de Trallais, demandeur d'une part et Messire Guérard de Wasseige, doyen de Gembloux, d'autre part... » Volgt hier het vertoog van het geschilpunt op, en dan het vonnis, alles in 't fransch. Na dat, volgen dietsche vonnissen op, zonder afbrekingen, tot op bladzijde 42, alwaar eene nieuwe in 't fransch opgestelde sententie : « Entre Lambert de » Sombreffe d'une part, et Barthelemy Remy d'autre » part. » De weinige andere in 't fransch opgestelde oorkonden, die er nog in te vinden zijn, betreffen altijd waalsche interesten, gelijk bij de twee hierboven aangehaalde voorbeelden ; men weet inderdaad dat Wassège een dorp in Haspengouw is ; Gembloux, een stadje bij Namen ; Sombreffe een dorp digt bij Fleurus.

Wij zullen toch deze zeldzaamheid zonder melding niet laten voorbijgaan : op bladzijde 91 leest men een in 't dietsch opgesteld vonnis, « tusschen den abt van Gembloux ten eenere en Jan en Henri Alarts d'andere. » Dit bewijst dat Waalsch-Brabanders ook voor den raad in de dietsche taal kwamen pleiten, als zij aldaar met Dietsch-Brabanders te doen hadden. Overigens, werden in het bewust boek de zoo in 't fransch als in 't dietsch opgestelde oorkonden door eene en de zelfde hand geschreven, een bewijs dat de ambtenaren van den raad, zoo wel als de raadsheeren en 's

Hosted by Google

hertogen officieren, beide talen machtig moesten zijn.

De boeken van 1445 af, tot omtrent het midden der volgende eeuw toe, leveren plaats voor gelijksoortige aanmerkingen op.

Onder Keizer Karel is de verandering nog onbeduidend. In een boek ten titel dragende : « Vonnissen 1532, boven Griffie » en andere van den zelfden aard opvolgende boekdeelen tot omtrent 1650, treft men altijd de zelfde gevallen aan van Walen die in 't fransch gevonnisd worden en Dietschers in 't dietsch. Alleenelijk worden de rechtsgedingen uit het Walen-Kwartier veelvuldiger dan te voren.

Maar met het einde der XVIIe eeuw beginnen vele dietsche ingezetenen van het hertogdom Braband hunne zaken voor den raad in de fransche taal op te dragen.

In het boekdeel getiteld : « Binneboeken beginnende » met septembris 1681 en eyndigende met decem- » bris 1682, » ofschoon er de vonnissen nog in de evenredigheid van omtrent vijf in 't dietsch, tegen een in 't fransch, in zijn, vindt men edellieden , geestelijke oversten, ambtenaren, en zelfs eenvoudige burgers die in 't fransch recht komen vergen , niettegenstaande dat zij in dietsche gedeelten van het hertogdom (bijzonderlijk in Brussel) woonachtig zijn ; bij voorbeeld : « François Warquant, capitaine réformé au service de Sa Majesté contre demoiselle Cathérine Wouters; Pierre Charles Polissondes, alcade de la cour contre Pierre Ignace Estainier; Antoine Bourdon contre le sieur van Cruyce; le sieur comte de Ribeaucourt; l'archevêque de Malines ; l'huissier Faby, enz.

Met het begin der XVIIIe eeuw groeit het getal van soortgelijke gedingen merkelijk aan.

Uit de « Binnen-boeken » van 1701-1702 nemen wij de volgende namen op :

Hosted by Google

Anne Cathérine de Bornheim contre Dominique de Draek.

Le comte de Groesbeke contre François Zoute van Laeken.

Les dames Prévote et Religieuses de Berlaimont contre le sieur Paulo de Carena.

Jean François Philippe van den Berghen, seigneur de Geiseghem, contre Marie Antoine de Sienne.

Le conseiller Brusma contre Marie Claire Lamere.

La dame de Croonenberghe contre le sieur de Baexter.

Philippe François Baert de Berentrode, prévost de la métropolitaine de Malines contre Richard d'Awans.

Englebert de Hornes, seigneur de Hiel, Gildorp, etc., contre Don Francisco Moreno mari et bail de demoiselle Tita Joanna de Hornes.

Guillaume Henri de Berghe contre l'État noble du pays et duché de Limbourg.

Le prince de Rubempré contre les héritiers Denis Thesin.

Men vindt er ook rekwesten van :

Le président du grand collége à Louvain, Steyaert ;

Le sieur Cox, greffier de la cour féodale et de la haute justice de Rolduc ;

La dame comtesse de Maldeghem, enz.

Zekerlijk waren al die heeren, kerkvoogden, ambtenaren of bijzonderen met dietsche namen zoo als : de Draek, van Laeken, de Baexter, ten tijde van Philips-den-Goede, of van Keizer-Karel nog eene eeuw later, als diestche pleiters voor den raad van Braband verschenen. Maar de verandering mag geenszins aan den zoogezeiden waalschen invloed toegeëigend worden. Dit waren de gevolgen van andere meer algemeene omstandigheden welke, de XVIIIe eeuw lang, de

Hosted by Google

zelfde uitwerksels voortbrachten, ja, vermeerderden.

Uit de « Binnen-Boeken » van 1729 en 1730, heb ik meer dan een vijftigtal sententiën getrokken, die in 't fransch opgesteld zijn, in zaken van persoonen stellig van dietschen oorsprong en namen, op dietsch grondgebied woonachtig.

Op het einde, in 1794 en 1795, hebben de in 't fransch vervaardigde sententiën de overhand gekregen. Men oordeele uit deze voorbeelden; als fransche pleiters in 1794 en 1795 te voorschijn komen :

Le curé de Coudenberg;

Le magistrat de la ville de Lierre;

Le receveur des exploits du conseil de Brabant;

Le lieutenant Woutmaitre (de dietsche oude benamingen werden zelfs verbasterd en verfranscht) et Gruyer de Brabant;

Le baron d'Overschie;

L'avocat de Quertenmont de Malines:

Le médecin Coremans de Bruxelles;

Les héritiers Pierre Mosselman, brasseur, au Chameau d'or de Bruxelles;

André van Gavre, fabriquant de papier à Bruxelles;

Le médecin Caels plaidant contre l'avocat Van Cauwelaert, tous deux de Bruxelles;

La grande béguine au petit béguinage de Louvain plaidant contre l'abbé de Sainte-Gertrude, même ville;

Le comte Vanderdilft contre le baron de Romberg; en honderd soortgelijke meer.

Men erkent duidelijk dat meest al de persoonen « uit den deftigen stand, » zoo men zich in dien tijd uitdrukte, het gebruik der fransche taal als fatsoenlijker aangenomen hadden. Het feit moet dan niet als nieuw aangenomen worden.

De kloosters van bedelmonikken; de geestelijke

Hosted by Google

broederschappen; de ambachten met hunne Dekens; de Godshuizen, en wat dies meer, volhardden toch in hun gebruik der dietsche taal, gelijk ook de kleine steden, de dorpen en al de gestichten « ten platten lande. » In een woord, het volk en alles wat uit het volk zijne afkomst trok of meest in betrekking met het volk stond, bleven de oude spraak alleen getrouw. Het verschil was toen gelijk nu tusschen de « heeren » en het « gemeen; » maar het gerecht bleef onpartijdig.

De houding van den raad van Braband, midden die omstandigheden, is inderdaad stichtelijk, en zoude aller vaderlandsche rechten en magistraten, in eene demokratische natie, als voorbeeld moeten aangesteld worden.

Nooit had den raad van Braband de minste hinderpalen gezet aan het onder de hoogere standen toenemende gebruik der fransche spraak. Dit zoude tegen de vrijheid, zoo als men ze sedert eeuwen in Belgiën verstond, geweest zijn. Maar het recht des volks moest toch gehandhaafd worden.

Den raad van Braband had zich, in het begin der regering van Keizer Josef II, als hertog van Braband, tegen de benoeming van den raadsheer van Bartenstein verzet, om dat die laatste de dietsche taal niet kende.

Den raad van Braband had het recht der dietsche spraak in 1786 en 1787 wedergeëischt, toen hij plotseling het dietsch hernam voor zijne akten van tusschenkomst in zaken van algemeen bestuur, welke hij, uit welvoegelijkheid wegens de regering, reeds sedert lang in 't fransch geschikt had. Dit moest als tegenstand dienen, om dat de regering toen hare eerste inbreuken op onze grondwettelijke instellingen begonnen had.

Tot de laatste dagen toe, heeft den raad van Braband

Hosted by Google

de rechten der dietsche taal nooit laten verloren gaan, terwijl hij de zelfde onpartijdigheid, als van voren, aangaande de fransche altoos vertoond heeft.

In de « Binnenboeken » van 1795, die de oorkonden van den raad van Braband sluiten, vindt men de laatste sententie door dat achtbaar gerechtshof uitgesproken.

Zij werd in 't dietsch opgesteld « tusschen de We- » duwe van Wylen d'heer Josephus Henricus de Bos- » schaart en Judocus Joannes Crabeels, meyer van » Overyssche. » Zij is van 30sten november gedagteekend.

De twee voorafgaande sententiën zijn in 't fransch : de eene van 27sten november « entre Alexandre Le- » quime et Alexandre « Godefroid; » de andere van 28sten november, « entre les mayeurs, échevins et prin- » cipaux habitants et adhérités d'Opprebais et Sartres- » barbe. »

Met den 30sten november 1795 heeft het recht, heeft de aloude onpartijdigheid, in stoffe van gebruik der twee in verscheidene van onze provinciën heerschende talen, opgehouden.

V

Wij hebben de zelfde persoonlijke zorg niet kunnen dragen voor het onderzoek der aangelegenheden omtrent het gebruik der twee talen, elders dan in het land van Luik en in het hertogdom Braband, voor de fransche beheersching, van het einde der laatste en het begin der tegenwoordige eeuw.

In het gemeente-archief van Audenaarde en de rechterlijke griffie van Kortrijk, hebben wij slechts, al lang

Hosted by Google

geleden en bij geval, aangetroffen, dat de vlaamsche vierschaar binnen die steden het recht in 't fransch uitdeelde aan de waalsche en fransche geburen, die aldaar rechterlijke zaken te verrichten hadden, ofschoon men de landtaal voor de eigene Vlamingen altoos gebruikte.

Doch de oorkonden, welke door de vlaamsche commissie van 1856 met hare raadplegingen en verslag in 1859 uitgegeven zijn geworden (1), leveren genoegzame stoffe op om den waren toestand der zaken in onze vlaamsche gewesten te doen kennen.

Te Gent, luidens de betuiging van den burgmeester aan den heer gouverneur van Oost-Vlaanderen, van 16 februarij 1857, werd « onder de Spaansche en Oos-
» tenrijksche beheersching de vlaamsche taal uitslui-
» telijk door het magistraat der stad gebruikt, het is
» te zeggen door de schepenen van der keure en die
» van den gedeele, voor het behandelen der plaatseljke
» zaken, voor het opstellen hunner akten en sententiën,
» alzoo de reglementen en bevelen de gemeente-milicie
» betreffende (2). »

Te Audenaarde, luidens de betuiging van den burgmeester en de schepenen van 18 februarij 1857 :

« 1° De taal in welke de plaatselijke zaken onder de
» Spaansche en Oostenrijksche beheersching werden
» behandeld was uitsluitelijk de vlaamsche taal;

» 2° Die, waarvan men zich bij het opstellen van de
» proces-verbalen der zittingen van het kollegie der
» oppervoogden, der hoog pointers van de kastellerij
» en van den leenhove van 't ressort van Audenaarde

(1) Vlaamsche commissie; instelling, beraadslagingen, verslag, officiele oorkonden, onder toezicht van leden der commissie uitgegeven. Brussel, Korn. Verbruggen, drukker en uitgever, 1859.

(2) Voorzeid boek, bladz. 179.

Hosted by Google

» bediende, was de vlaamsche taal; de kriminele von-
» nissen werden opgesteld in het vlaamsch voor de
» Vlamingen en in 't fransch voor de Walen;

» 3° De taal, in welke de reglementen voor de Bur-
» gerwacht waren opgesteld, was de vlaamsche taal;

» 4° Het gebruik was te Audenaarde om de krimi-
» nele vonnissen alleen voor de Walen in het fransch
» uit te spreken en te boeken. De rechtsgedingen en
» vonnissen in burgerlijke zaken waren in het
» vlaamsch opgesteld (1). »

Te Dendermonde, volgens brief der burgmeester en schepenen van 20 februarij 1857 :

» Werden, over het algemeen, al de plaatselijke
» zaken in het vlaamsch verhandeld. Men zondert
» echter eenige vertoogschriften uit aan vorsten toege-
» stuurd, of andere briefwisselingen met de burger-
» lijke- en krijgsoverheden, als ook akten die, ongetwij-
» feld op aanvraag der belanghebbenden, alleen in
» 't fransch werden opgesteld.

» Wat de reglementen en kommandementen voor de
» gewapende korpsen der burgerij betreft, eenigen
» waren in het fransch, anderen in het vlaamsch (2). »

In West-Vlaanderen, volgens het getuigschrift van den heer gouverneur de Vrière, gedagteekend 14en mei 1857 (3), hadden de prinsen des huizes van Burgondiën te vergeefs poogingen aangewend om alles te verfranschen. In het « privilegie aan den lande
» van Vlaanderen » door Maria van Burgondiën toegestaan, in date van den 11en februarij 1476, luidt het art. 15 aldus :

» Item dat men voortaan alle zaken onser voorseiden

(1) Vlaamsche commissie; instellingen, enz., voorgemeld, bladz. 180.
(2) Ibid., bladz. 185.
(3) Ibid., bladz. 186.

Hosted by Google

„ lande van Vlaanderen aangaande handelen ende pro-
„ poseren zal in de tale van den selven lande, ende
„ insgelijks dat men 't gheene dat men proposeren sal
„ van 's princessen weghe, het zij in versoeken of
„ antwoorden, ook doen sal in de selve tale; ende alle
„ letteren het zij sententiën, appointementen, privile-
„ giën, provisien van justicie ofte andere die men geven
„ sal, van 's princen of 's princesse weghe, geven ende
„ expedieren sal in 't Vlaamsche. „

Het konde vervolgens niet gebeuren dat de plaatselijke besturen eene andere taal voor hunne zaken, dan wel de vlaamsche taal, kosten verkiezen.

Te Brugge zijn de proces-verbalen der zittingen van de magistraten, gelijk zij in de « resolutie-boeken » sedert 1541 tot 1796 zijn bewaard, uitsluitelijk in die taal opgesteld. De zelfde bemerking geldt voor de vonnissen door de schepenbank uitgesproken, gelijk het blijkt uit de « regysters van *vonnissen in civile sententien.* »

Te Kortrijk, werden de bestuurlijke zaken algemeen in het vlaamsch verhandeld.

De uitzonderingen waren zeldzaam, en bepaalden zich jaarlijks bij vier of vijf akten in 't fransch opgesteld, en dan alleen wanneer de comparanten Walen of Franschen waren, of dat de akten in hun land moesten dienen; enkele malen ook wanneer de comparanten tot den adel behoorden. De eerste akt in het fransch opgesteld dagteekent van 1504.

Het zelfde greep plaats in de rechterlijke zaken voor de schepenenrechtbanken.

Te IJpere bestonden de zaken op den zelfden voet; en niet alleen zijn de stukken « uitgaande uit de
„ kastellenij van IJperen in het vlaamsch opgesteld,
„ maar zelfs diegene voortskomende van de kastelle-

Hosted by Google

» nijen van Sint-Winnocks-Bergen, Cassel, Belle, » Burburg, enz., thans aan Frankrijk behoorende, zijn » uitsluitelijk in de vlaamsche taal opgesteld. »

Slechts van 1678 af tot op 1711 toe, en van 1745 tot 1750, vindt men eenige akten van plaatselijk bestuur in het fransch opgesteld. Beide die tijdstippen zijn die van eene tijdelijke inbezitneming onzer provinciën door de Franschen, onder Lodewijk XIV en Lodewijk XV. Het zelfde treft men te Kortrijk aan, van 1665 af tot 1697 toe; en ook te Audenaarde, alwaar ik mij persoonlijk overtuigd heb, dat de gemeente overheden ten tijde van Lodewijk XIV, op den dag zelf na dat de Franschen de stad ontruimd hadden, hunne akten in 't vlaamsch hernomen hebben.

In de staten van Vlaanderen waren de oorkonden vrij algemeen in het vlaamsch opgesteld; maar de minuten der brieven aan het midden gouvernement toegestuurd, de onderrichtingen aan de afgevaardigden bij het gouvernement, de betoogingen aan den vorst gedaan, somtijds voorkomende in het proces-verbaal der zittingen, waarin zij aanvaard zijn geworden, worden, in 't algemeen, in de fransche taal opgesteld.

Den raad van Vlaanderen gebruikte het fransch in zijne officiëele briefwisseling met het gouvernement; maar de akten, beslissingen, sententiën, enz., van den raad uitgaande, werden in het vlaamsch opgesteld, wanneer zij betrekking hadden op vlaamsch-Vlaanderen, en in het fransch wanneer de akten fransch-Vlaanderen of het Doornijksche betroffen, onderworpen aan zijn rechterlijk gebied, van 1523 tot 1668, en van 1713 tot 1773.

De briefwisseling en de andere betrekkingen, die den raad van Vlaanderen had met de ondergeschikte wetten en de magistraten der vlaamsche steden en gemeenten,

Hosted by Google

en deze met den raad van Vlaanderen, werden in 't vlaamsch verhandeld. De briefwisseling met fransch-Vlaanderen en het Doornijksche greep in het fransch plaats.

Men volgde den zelfden gang in de zaken en de beroepen der ondergeschikte justiciën. Men stelde de documenten in het vlaamsch of in het fransch op, volgens dat de inwoners van het vlaamsch of van het waalsch gebied er belang bij hadden; en somtijds, ongetwijfeld op de vraag der vertegenwoordigers van de in zaak betrokkene partijen.

Overigens, ontmoet men in de oorkonden de vlaamsche taal in de evenredigheid van 3/4 tot 1/4 en wellicht eene nog sterkere.

Deze inlichtingen aangaande de staten en den raad van Vlaanderen zijn uit de verklaring des heeren P. C. Van der Meersch, bewaarder der archieven van het rijk en der provinciën, van 18 februari 1857 (1) getrokken.

Men ziet dat den raad van Vlaanderen in de zelfde omstandigheden als den raad van Braband verkeerde; en zich met de zelfde rechtvaardigheid en toegevendheid gedroeg, wegens het gebruik der fransche en vlaamsche talen.

Hoe gemakkelijk zou het niet vallen de voorbeelden onzer Luiksche, Brabandsche en Vlaamsche voorouders, zoodanig als wij ze alhier herinneren, op onze tegenwoordige aangelegenheden toe te passen! Maar laten wij nog van eenige andere punten, aangaande het gebruik der talen, melding maken, alvorens dat wij daar omtrent eindelijke besluitselen voorstellen.

(1) Vlaamsche commissie, enz., voorgeneld, bladz. 189.

Hosted by Google

VI

De wetgeving, de rechtsvordering, het plaatselijk bestuur zijn de eenigste voorwerpen niet, waarin men de beginsels onzer voorvaders aangaande het gebruik der talen moet onderzoeken. Het onderwijs, de krijgsregeling maken ook deel der staats-aangelegenheden, die voor aanmerkingen vatbaar zijn, onder bevolkingen welke eene en dezelfde middenregering bezitten, ofschoon zij in twee of meer spraken verdeeld worden.

Voor de fransche omwenteling en derzelver voortplanting in onze gewesten, kenden wij (behalve eenige maatregelen onder Maria-Theresia, na de afschaffing der Jesuieten, in Belgiën ingevoerd) eigenlijk geen openbaar, van wege het gouvernement ingesteld, onderwijs.

De gemeente-scholen *ten platten lande* waren vrij algemeen bijzondere ondernemingen van schoolmeesters, die, met toedoen, of ten minste onder toezicht van den pastoor, de eenvoudige kennissen uitdeelden, welke men, in dien tijd, voor het klein volk als genoegzaam aanzag. In de steden waren de bijzondere ondernemingen ook de voornaamste bronnen van het lager onderwijs. De schoolmeesters maakten, in eenige groote steden, eene soort van genootschap of gilde uit, die, onder zekere opzichten, van het stedelijk bestuur afhankelijk waren. In dat vak genoot de stad Antwerpen, alsdan, inrichtingen of gebruiken, welke ik, in een boek, wiens tijtel ik mij thans niet herinneren kan, aangetroffen heb, en waar het uit bleek dat de schoolmeesters vergaderingen hielden, om over de belangen

Hosted by Google

van hunnen stiel te raadplegen; dat zij de voorwaarden, om in de scholen aangenomen te worden, bepaalden; dat zij zich, in verscheidene gevallen, op stadsregelingen beriepen, enz.

Ik heb er ook in ontmoet dat er schoolmeesters bestonden die zich bijzonderlijk met het onderwijs der fransche, hoogduitsche, spaansche talen belastten, als ook met dat der reken- en meetkunden. Maar het is mij klaarlijk gebleken, dat die vreemde talen en bijzondere kunden boven het gewoonlijk onderwijs, en ter zijde der lessen in de moederlijke taal, moesten gerekend worden.

Het zoo gezegd middelbare onderwijs werd den geestelijken ordenen toevertrouwd; en men weet dat het hooger onderwijs uitsluitelijk in de beroemde hoogschool van Leuven werd gegeven.

In dien staat van zaken, valt het licht te begrijpen dat er geen geschil nopens het gebruik der talen in het onderwijs kon bestaan.

Het lager onderwijs werd in het dietsch, in dietsche, in het fransch, in waalsche gemeenten of steden gegeven. Het fransch werd, in de eerste, als eene bijzondere kennis aanzien, welke men, in de laatste tijden met zekere gretigheid trachtte te bekomen. Wij meenen niet dat het tegenovergestelde in de waalsche gedeelten onzer gewesten : Luik, Braband of Vlaanderen plaats greep. De Walen, gelijk de Franschen, hebben altijd eene soort van afkeer voor de germaansche talen getoond. Wij weten toch dat, bij uitzondering, eenige waalsche familien hunne kinderen naar dietsche dorpen of steden verzonden, om het dietsch aldaar te gaan leeren; voorbeelden ervan heb ik er in menige huisgezinnen mijner oude bloedverwanten, of derzelver vrienden, gekend. Van het onderwijs der dietsche taal

Hosted by Google

te Luik, te Nijvel of te Doornijk, in den ouden tijd, heb ik nooit gehoord.

Het middelbaar onderwijs, dat meest alleenlijk uit het aanleeren der doode talen bestond, werd bij middel van latijnsche spraakkunst-boeken uitgedeeld. De Spautere (Jan) onze landgenoot, in 1460, te Ninove geboren, en Clynaerts (Nicolaas) ook onze landgenoot, omtrent in den zelfden tijd te Diest geboren (hij stierf in 1542) hadden in hun leven, voor het opstellen dier boeken gezorgd (1); en zij dienden nog op het einde der laatste eeuw. Mijn vader zaliger kon, in zijne oude jaren, de meeste spraakkunst-regels van Despautere nog van buiten zeggen. Hij had ze bij de Recolletten van Fleurus geleerd. Mijn eerste meester in het latijn, op eene kostschool te Vilvoorden (en die was een Antwerpenaar), wist ze ook van buiten. Hij had ze bij de Augustijnen te Bornhem geleerd.

Men weet dat in het kluchtspel : « La comtesse d'Escarbagnas » van Molière, de eerste regel van de Spautere, dien de Franschen Despautère heetten :

« Omne viro soli quod convenit esto virile, »

het voorwerp eener boerterij van dubbelzinningen smaak is (2).

Ik herinner zulks alleenlijk om te bewijzen, dat het onderwijs van het latijn door latijnsche boeken, een overal aangenomen stelsel in Europa was, met eenige mondelijke uitleggingen die, in de onderste klassen,

(1) Zie Despauteri commentarii grammatici, 1537. Uitgave van R. Etienne en de schoolboeken, die er Verrepœus uitgetrokken heeft, ten dienste der scholen. Zie ook de grieksche spraakkunst van Clynaerts, uitgave van Amsterdam, 1650, in-8°.

(2) La comtesse d'Escarbagnas, scène XIX, op het einde.

Hosted by Google

bij middel der landtaal natuurlijk geschieden. In dat stelsel was het ook moeilijk dat hindernissen, aangaande het gebruik der dietsche of der fransche spraken in het middelbaar onderwijs, mogten bijvallen.

In het hooger onderwijs, viel het nog onmogelijker : Op de hoogschool van Leuven werd het onderwijs, in alle vakken, in het latijn gegeven.

Het vraagpunt, wegens het gebruik van deze of gene taal voor het onderwijs in België, kon slechts met ons tegenwoordig stelsel van publiek algemeen onderwijs eenen aanvang nemen. Wij zullen verder onderzoeken hoe men het geneesmiddel aan de misbruiken, die er uit ontstaan zijn, kan toepassen.

Wat de krijgsregeling betreft, daar hebben onze voorvaderen ook de tegenwoordige moeilijkheden niet ontmoet. In de twee laatste eeuwen dienden onze voormalige burgerlijke krijgsbenden in den oorlog niet meer. Zij maakten wel nog eene zekere macht uit voor de plaatselijke veiligheid der steden; maar maakten geen deel meer van het eigenlijk gezegde leger, dat, in ons land, uit vrijwillige soldaten, voor wat de inboorlingen aangaat, alleenlijk bestond. Het leger hing van onze vreemde prinsen, het zij van spaansche, het zij van hoogduitsche afkomst, af.

De krijgsregeling had met onze vaderlandsche neigingen of gebruiken niets gemeen; en daar al onze landgenooten, welke deel van het leger kozen te maken, slechts als vrijwilligers moesten dienen, zoo hadden zij zich volgens de voorwaarden te gedragen die zij, zonder eenigen dwang, hadden aanvaard. De dietsche taal was in het leger, zoo meenen wij, noch voor het bestuur, noch voor het commando gebruikt. Wij weten niet stellig of de fransche taal een gunstiger lot ten deele had. Het zou de moeite waard zijn onderzoekin-

Hosted by Google

gen daar omtrent te ondernemen, die wij noch den tijd noch de gelegenheid hebben gehad van te beginnen.

Het schijnt toch dat gedurende de patriotten-omwenteling, het leger van het Belgisch gemeenebest in het fransch bestuurd en geleid werd. De regimenten of legerkorpsen werden toch bij provinciën gewerfd. Wie herinnert zich nog niet de *Tongerloosche Huzaren* en de *Naamsche Dragonders?* Er moesten toch regels aangesteld geworden zijn, om den dienst van dietsche en waalsche regimenten in een en het zelfde leger te vergemakkelijken. Bij overlevering van eenen mijner oomen, der moederlijke zijde, die onder de *Naamsche Dragonders* als patriot gediend had, weet ik ten minste dat, toen het leger te Andoy over de Maas in afwachting der te Luxemburg verzamelde Oostenrijkers stond, de algemeene gebeden, die op alle zaterdagavonden plachten gelezen te worden, de eene week, in het dietsch, en de andere, in het fransch geschieden. Op de litanien der Lieve-Vrouw, die deel der gebeden maakten, antwoordden, den eenen zaterdag, al de Waalsche en Vlaamsche patriotten te zamen : « bid voor ons ; » den anderen : « priez pour nous. »

Dit zijn daadzaken welke men misschien in den tegenwoordigen tijd al grimlachende vertellen of aanhooren moet; maar zij leveren niet te min een bewijs op dat de aloude onpartijdigheid aangaande het gebruik der talen onder de Walen en Dietschers nog altijd voortduurde. Wij zouden zekerlijk met genoegen, uit de onderzoekingen op dat tijdstip, vernemen dat in ernstigere voorvallen de gelijkheid onder de Waalsche en Dietsche spitsbroeders, in den patriotten tijd, ook behouden werd.

Deze onderzoekingen zouden van groot nut kunnen worden voor het regelen onzer krijgsinstellingen in de

Hosted by Google

toekomst. Want het is onmogelijk dat zij op den tegenwoordigen voet blijven staan, zoo als wij het verder bewijzen zullen, met bijvoeging van eenige bedenkingen om ze, naar het voorbeeld van de Switsers, te helpen verbeteren, indien wij op onzen eigen' bodem genoegzame overleveringen daar omtrent niet kunnen vinden.

De burgerlijke benden onder verscheidene benamingen bekend, zoo als : Gilden, eeden, broederschappen, enz., hadden toch hunne aloude gebruiken bewaard. Zij werden in hunne plaatselijke taal bestuurd en geleid. De verscheidene oorkonden, waar wij hierboven melding van gemaakt hebben, als zijnde der vlaamsche commissie medegedeeld geworden, lijden daar omtrent geenen twijfel. Dit kan ten minste als *précédent* dienen voor wat onze tegenwoordige *burgerlijke wachten* aangaat.

Nu dat wij den staat van zaken, op het einde der belgische onafhankelijkheid in 1794, in het vak der talen, geschetst hebben, zullen wij het gedeelte dezer verhandeling, — dat den tijd der fransche overheersching, des hollandschen bestuurs, der voorloopige regering van 1830, der zoogezegde vlaamsche beweging, onder de tegenwoordige grondwet behelst, — tot op eene andere zitting verschuiven.

Gansch dat tijdstip door, ontbreekt het aan de aloude rechtvaardigheid onzer voorvaderen, zoo wel van wege de fransch gezinden als van wege de dietsch gezinden.

Wij zullen, naderhand, de middelen voorstellen om deze rechtvaardigheid wederom in haren vollen glans te doen schitteren.

Hosted by Google

HET VLAAMSCH ONDER DE FRANSCHE BEHEERSCHING; — HET HOLLANDSCH BESTUUR, EN DE VOORLOOPIGE REGERING VAN 1830.

VII

Toen de Franschen, voor de eerste maal, op het einde van 1792, in ons land rukten, hadden zij den tijd niet groote veranderingen in onze instellingen, wetten, zeden en gebruiken te veroorzaken.

Daar zij zich, overigens, als bondgenooten en vrienden, niet als veroveraars voordeden, en hun veldoverste Dumouriez zelfs bijzondere gedachten koesterde, aangaande het daarstellen eener nieuwe onafhankelijke belgische regering (1), zoo moesten de Franschen aan alle standen een' zekeren eerbied bewijzen; en ofschoon zij meest door de burgerij, niet door het volk ingeroepen werden, mocht de landtaal, in de dietsche gewesten, niet te grovelijk misprezen worden.

Diensvolgens wordt het ons, door de oorkonden van den tijd, bekend gemaakt dat Dumouriez zijne eerste aankondigingen aan het belgisch volk, na den slag van Jemmapes, in de beide talen deed aanplakken; dat de voorloopige plaatselijke besturen, — die de Franschen in de steden, bij volkskiezingen, deden instellen, —

(1) Ziet : Mémoires du général Dumouriez, tome I, passim.

Hosted by Google

zich van de landtaal, als zij zulks verkozen, mochten bedienen; en dat men geene poogingen aanwendde om het fransch in de dietsche gewesten in te dwingen; ofschoon er zich eenige plaatsen vertoonden als bereid zijnde om het fransch in vervanging van het vlaamsch te gebruiken.

Alhier, te Antwerpen, bewijst het : « dagregister van » de provisoire representanten van het souverein volk » van Antwerpen » — welk de beraadslagingen en besluiten des plaatselijken bestuurs behelst, gedurende de korte in bezitneming onzer gewesten door de Franschen, van november 1792 af tot april 1793 toe, — dat er alsdan nog geene kwestie was van het volk in zake van spraak te willen dwingen.

Zelfs nadat het berucht besluit der *Nationale Conventie*, van den 15den december 1792, de Belgen met het ware doel der Franschen, aangaande het vaderland, bewust gemaakt had, volhardden de onbeschoftste tolken der fransche overdrevenheden met het Vlaamsche volk, in deszelfs eigene taal, over al hunne zonderlingen staatkundige beginsels en voorwerpen te berichten.

Tot staving dezer onze beweering, hoeven wij slechts alhier naar de onschatbare *Geschiedenis van Antwerpen*, door de heeren Mertens en Torfs, vijfde tijdvak, elfde hoofdstuk, te wijzen, alwaar men nauwkeurige inlichtingen nopens de kortstondige fransche verovering onzes lands, onder Dumouriez, ontmoet; en men vindt er genoegzame sporen van hunne handelwijze in de vlaamsch sprekende gewesten voor wat het gebruik der landtaal betreft.

Maar de daadzaken leveren een geheel ander aanzicht op, na de tweede verovering, in 1794. Nu moest België ongeveinsd Frankrijk aangehecht worden :

Hosted by Google

ook gebruikte men die dwangmiddelen, sedert eeuwen in de fransche staatkunde bekend, en waarmeê men den aard der veroverde volkeren tracht te veranderen.

Alles wat de koningen van Frankrijk, als opperleenheeren van Vlaanderen, — ten tijde der graven Ferrand, Gwijde, Robbrecht; ten tijde der twee Artevelden onder de graven Lodewijk van Nevers en Lodewijk van Male, — gepoogd hadden, om de Vlamingen, bij middel van de invoering der fransche taal, gebruiken, zeden en wetten te verbasteren; alles wat onze eigene Prinsen van het huis van Burgondiën, naderhand met het zelfde doel gedaan hadden, — hetgeen Vlamingen en Brabanders, al te gader, altijd voorspoedig tegengewerkt hadden, ten minste voor wat de talrijkste standen van het volk, de kern, de wezenlijke kracht eener natie, aangaat, — dit alles moest nu door de overwinnaars van 1794 ten nutten gesteld worden; en zulks met die vermeerderde krachdadigheid welke door het recht van verovering scheen geoorloofd te wezen.

En daar de fransche regering, op het einde van 1794, uit de handen der volksgezinden geraakte, om, eenige maanden later, geheel en gansch in handen van den ouden middenstand, de zoogezegde burgerij, — meest uit rechtsgeleerden, ambtenaren, geldmeesters, enz., samengesteld, — te vervallen, zoo, vond de fransche staatkunde groote gemakkelijkheid om hare beginsels en maatregelen bij ons te verspreiden.

Wat onze twee spraken betreft, had de fransche taal, zoo wij het reeds gezien hebben, veel gezag in de groote steden gewonnen; en zoodra de stedelingen de overmacht in het bestuur behaalden, was het zeker dat men voor het verbannen der vlaamsche taal minder moeilijkheden zou ondervinden, dan onder

Hosted by Google

onze aloude brabandsche en vlaamsche instellingen; alwaar de zoo gezegde « hoogere burgerij » de meesteresse niet spelen kon; en slechts haar rechtvaardig gedeelte invloeds, — in tegenoverstelling met den invloed der ambachten, der geestelijken; ja, der boeren, als met de geestelijken handelende, — oefenen mocht.

In dergelijke omstandigheden, aarzelden de Franschen geenszins het vlaamsch uit het bestuur ten eene maal weg te vagen, zoo haast zij zich in onze gewesten gevestigd hadden, en door hunne wet van de 9en Vendemiaire, jaar IV (1en oktober 1795), de inlijving van België aan Frankrijk voltrokken hadden.

Reeds op den 21en Vendemiaire (13en oktober 1795) kondigden de fransche, zoo gezegde, volksvertegenwoordigers in België (1) het volgende besluit af:

« De volksvertegenwoordigers, enz., willende eene voorafgaandelijke wijze van verkondiging der wetten in de negen met Frankrijk vereenigde departementen vaststellen, besluiten het volgende :

» 1. In afwachting dat de besturen der voorgemelde departementen gelijkvormig aan de grondwet ingesteld kunnen worden, zullen de wetten en besluiten der arrondissements-besturen, in die negen departementen, toegezonden worden, te weten : den besturen van Braband, West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Henegou, Luik, Limburg, Luxemburg, Maastricht, Namen, Spa ende Doornijk.

» 2. De toezending van ambtswege (l'envoi officiel) *zal uitsluitelijk in 't fransch geschieden;* en eene *fransche kopij* zal ter griffie van *iedere gemeente* moeten berusten.

(1) Die waren Perès en Portier de l'Oise.

Hosted by Google

» 3. De arrondissementen, alwaar eene andere taal dan de fransche zoodanig in gebruik is, dat er zwarigheid zoude ontstaan bij gebrek aan vertaling, (qu'il y aurait de l'inconvénient à ne pas faire de traduction), zullen eene vertaling *mogen* laten vervaardigen voor de kennis hunner geadministreerden, en kopijen er van laten ronddeelen, alwaar het van noode zal gevonden worden, *zonder toch boven dat getal te gaan, welk zij* VOLSTREKT *noodzakelijk* zullen oordeelen; en zonder dat zulks de toezending der fransche kopijen mog vertragen.

(Art. 4 en 5, zonder belang voor de kwestie).

» 6. Het tegenwoordig besluit zal in 't vlaamsch vertaald en den besturen der elf arrondissementen hierboven aangehaald toegezonden worden, opdat zij het onder de gemeenten verdeelen. »

Dit was het louter indringen der fransche taal, als de eenige officiële taal, in al de gewesten van België, en wel voor alle plaatselijke besturen. Wat het rechterlijk vak aangaat, het besluit der volksvertegenwoordigers van 27en Frimaire, jaar IV (18en december 1795) over de rechtspleging voor de burgerlijke rechtbanken, kwam, in de negen vereenigde departementen, de zaak in dezer voege vereffenen :

« Art. 21. Alle oorkonden in eene *andere taal dan de fransche* geschreven, zullen in 't fransch, met het stuk zelf, waar de vertaling uit gemaakt is geworden voorgebracht; zoo niet, verworpen worden (sous peine de rejection) (1). De vertaling zal noodzakelijk door

(1) Dit woord is geen fransch woord. Men treft in die oorkonden menige andere bewijzen aan, dat zij door verfranschte Dietschers opgesteld waren geworden. In dien tijd, gelijk in den onzen, verkozen een handvol nieuwsoortige *aristokraten* — om in de baten der verdrukking

Hosted by Google

beëedigde en door de rechtbank aangenomene vertalers moeten geschieden. »

Ik heb wel onderricht willen zijn van de wijze waarop men het uitsluitend gebruik der fransche taal, in onze dietsch-brabandsche vierscharen, indrong, het zelfde jaar, en in die zelfde stad, alwaar den raad van Braband zijn laatste vonnis, op den 30sten november 1795, in de vlaamsche taal, uitgesproken had. Ten dien einde heb ik de oorkonden nauwkeurig geraadpleegd, welke ter griffie van het tegenwoordig hof van beroep en ter griffie der correctionnele rechtbank te Brussel berusten, en welke de plotselijke veranderingen aanwijzen, die het gerecht, zoo civiel als crimineel, onderging, slechts eenige dagen na de tweede inrukking der Franschen in ons vaderland, op het einde der laatste eeuw.

Uit een boek ter griffie van het bewust hof, met titel: « Registre aux procès-verbaux du département de la « Dyle, an IV » heb ik het volgende vertaald, als zijnde op de eerste bladzijde gevonden :

« Vrijheid, Broederlijkheid, Gelijkheid.

« Dijle, te Brussel, den 7en Frimaire, vierde republikaansch jaar (1).

« Wij, volksvertegenwoordigers, commissarissen van het bestuur in de gewesten, door de wet van 9en

van het algemeen hun broksken te krijgen, — de taal der verdrukkers op de belachelijkste wijze te spreken, ja, te schrijven; in plaats van hunne eigene moederlijke taal vrijmoedig te blijven beoefenen : zoo veel ezels die, gelijk in de fabel, het hondeken willen nabootsen.

(1) Dat komt op 28en november 1795 ; dus twee dagen voor het laatst in 't dietsch uitgesproken vonnis des raads van Braband.

Hosted by Google

Vendemiaire, jaar IV, met Frankrijk vereenigd, willende met de constitutionnele instelling der openbare overheden, in gezegde gewesten voortgaan, in gelijkvormigheid met artiekel 1 des besluits van 9den Brumaire jongstleden, en na dat wij de titels der voor ambten geschikte burgers in overweging genomen hebben, volgens de inlichtingen die ons uit verscheidene plaatsen der nieuwe departementen besteld zijn geworden, op onze uitnoodigingen des aangaande, in onze uitroeping van den 14den der zelve maand ingesloten,

» Besluiten :

» De rechters die de burgelijke rechtbank van het departement der Dijle zullen uitmaken zijn de hierna genoemde burgers :

» Lefebvre de Dancourt, rechtsgeleerde (homme de loi) te Bauvais.

» Dupont, rechtsgeleerde te Doway.

» Verlooy, meijer van Brussel.

» Poringo, rechtsgeleerde.

» Michaux, rechtsgeleerde.

» Lesoing, rechtsgeleerde te Atrecht.

» J. J. Coremans, tegenwoordige voorzitter der criminele rechtbank.

» Pasteels, rechtsgeleerde.

» De Mazure, nationale agent der gemeente Rijssel.

» De Swerte, junior, nationale agent der gemeente Brussel.

» Greindl, deszelfs substituut.

» Narez, rechtsgeleerde, municipaal officier.

» Le Hardy, idem.

» Tricot, senior, rechtsgeleerde.

» Paradis, junior, griffier bij de rechtbank der wouden (tribunal forestier).

Hosted by Google

„ Smets, rechtsgeleerde, ontvanger der Domeinen.
„ Pastinette, rechtsgeleerde te Rijssel.
„ Lelièvre, rechtsgeleerde op den hoek der Proost-straat.
„ Marichal, rechtsgeleerde.
„ Valeriola, idem.
„ Werutelé, rechtsgeleerde te Leuven.
„ Reniers, rechtsgeleerde, municipaal officier.
— Komissarissen der uitvoerende macht :
„ D'Outrepont, lid des raads van gouvernement.
„ Wijns, de oudste, rechtsgeleerde te Brussel.
„ Van Volxem, rechtsgeleerde te Brussel.
„ De Roovere, griffier der municipaliteit.
„ Van Audenrode, rechtsgeleerde te Brussel.
„ Delaing, rechtsgeleerde. „

Volgen artiekelen op de maatregels van uitvoering, bekendmaking der benoemingen, aanvaarding der zelven en instelling der rechtbank.

Alle aanmerkingen, wegens de blijkbare verwardheid, die in deze instelling van rechtbank geheerscht heeft, daargelaten, — zoo als : namen zonder voornamen ; persoonen, zonder voornamen, beroep of woonste aangeduid; groffelijk misgespeld namen, zoo als Werutelé in plaats van Wautelee, enz; — zullen wij slechts hierop aandringen : 1° dat het onzen vaderen vermoedelijk hard moest vallen rechtsgeleerden van Bauvais, Doway, Atrecht, Rijssel, als rechters te Brussel te zien instellen, ingevolge der inlichtingen *uit verscheidene plaatsen van ons eigen land*, aangaande die persoonen, ingezonden ; 2° dat het wel, van dit begin af, zeker moest geweest zijn dat de Franschen onze dietsche gewesten geheel en gansch op zijn fransch wilden schoeien.

Uit nadere oorkonden, in het zelfde register, ziet

Hosted by Google

men dat noch al de Franschen, noch al de Belgen, in het voorzeid besluit begrepen, hunne benoemingen aanvaard hebben. Eenige dier Belgen hebben wij nog, toen wij in de balie van Brussel plaats namen, als pleitende advocaten gekend. Onder de genen, die het ambt van rechter, van dien tijd af, onder het fransch bestuur aangenomen hadden, waren er ook eenigen die, zoo als Wautelee en Coremans, de overdrevenheid des franschen stelsels, in zake van verfoeijing en verbanning hunner landtaal, zoo veel mogelijk verzachtten.

Maar, over het algemeen, werd, binnen eenige dagen, de nieuwe rechtbank van Brussel, — die volgens de fransche rechterlijke instellingen van dien tijd, den ouden raad van Braband, voor een groot gedeelte onzer gewesten eigenlijk moest vervangen, — zoodanig in gang gesteld, dat weinig verschil tusschen haar handelen en wandelen, en het handelen en wandelen eener midden oud Frankrijk gelegene rechtbank mocht overblijven.

Inderdaad, en gelijk wij het reeds aangemerkt hebben, steunde de fransche regering zich, op het einde van 1794, uitsluitelijk op den middenstand; ambachten, boeren, werklieden, hadden opgehouden eenen waren invloed op het algemeen bestuur uit te oefenen. Alles was reeds in de handen der rechtsgeleerden, geldbazen, ambtenaren, enz., gevallen; en wij hebben reeds bewezen hoe die standen al sedert lang, bijzonderlijk te Brussel, verfranscht geworden waren.

Dus op den 17en Frimaire (tien dagen na het hiervoor gemeld besluit der volksvertegenwoordigers Perès en Portier de l'Oise), komen wij, in het boek : Registre aux procès-verbaux, etc., (waar wij ons thans mede bezig houden), op het proces-verbaal van lichting der

Hosted by Google

zegels, der vergaderplaats des gewezen raads van Braband.

Uit de eerste woorden, halen wij de zelfde gevolgtrekkingen als hiervoor met het : « *sous peine de rejection* » : « Nous avons levé le scellé apposé sur la porte du *colidor* accédant aux archives, » zoo luidt het proces-verbaal van 17en Frimaire. Dan gaat het voort met de beschrijving der aldaar ingeschrevene oorkonden. Geen woord dietsch in de beschrijving van zoo vele overblijfsels der aloude belgische onhafhankelijkheid en vrijheid, meest al hunne achtbare getuigenis in het dietsch afleggende! Toch in de beschrijving der akten van consignatien, — waar den raad van Braband, zoo men weet, mede belast was, — vindt men het letterlijk afschrift van drie zeer korte meldingen van akten van consignatien der jaren 1734, 1747 en 1748, welke in het dietsch opgesteld zijn. Die uitzondering hangt, zoo het ons geschenen is, van de geldelijke belangrijkheid der drie consignatien af. Het afschrift, zonder taalfouten, is een bewijs dat de griffier des raads, de heer Bosquet, die waarschijnlijk de afschrijving persoonelijk deed vervaardigen, van geen *colidor*, in de dietsche opstelling zijner akten wilde hooren, gelijk de griffier der nieuwe rechtbank, de citoyen Mandevil, het, in de opstelling zijner fransche protocollen, konde dulden.

Het spijt ons des te meer die onverschilligheid, ja, vijandelijkheid wegens het handhaven der volksrechten, in zaak van spraak, te moeten verhalen, daar die zelfde mannen, welke zoo goedkoop die rechten lieten afstaan, zich, in eenige andere omstandigheden, als ware Belgen nog gedroegen, en zich geenszins van den ouden eerbied voor de vaderlandsche zeden, naar den goeden wille der Franschen, lieten afweeren.

Onder datum 19en Frimaire, jaar IV, treffen wij in

Hosted by Google

het « registre aux procès-verbaux » dit merkwaardig geval aan : de fransche volksvertegenwoordigers hadden, eenige dagen te voren, eenen zekeren citoyen F..... als vervanger van een niet aanvaardende lid der rechtbank van Brussel benoemd.

Deze citoyen F..... kwam uit Frankrijk, alwaar de wetten aangaande de echtscheiding (tot nog toe, in dien tijd, in België niet in werking gebracht) al lang bestonden; en de citoyen F..... had er gebruik van gemaakt. Zoo dat hij zich bij ons met zijne tweede huisvrouw, de eerste nog in leven zijnde, kwam vestigen. Hij moest zijn ambt in de correctionnele afdeeling der rechtbank, ten eerste, gaan bekleeden.

Op gemelden 19den Frimaire, schrijft de rechtbank van Brussel den volksvertegenwoordigers, dat zij het nieuw lid in hare scharen niet zal aannemen : « Le citoyen » F....., zoo luiden de letteren, is aan twee vrouwen te » gelijk gehuwd ; hij is *bigame*, en als zulk bij de » wetten dezes lands strafbaar, alwaar de fransche » wetten, aangaande de echtscheiding, nooit verkondigd » zijn geworden. Onder een volk dat vriend der zeden » is, wordt zulk een wanbedrijft (un tel délit) met een » zeer kwaad oog gezien; en de wetgevers hebben » zekerlijk geen belang bij het berispen eens zoo eer- » biedwaardigen vooroordeels (n'ont certainement aucun intérêt à fronder un préjugé aussi respectable).

» Citoyens volkvertegenwoordigers, het volk heeft » het recht van de ambtenaren te benoemen. Het zou » gevaarlijk zijn geweest dat het dit recht nu hadde » mogen uitoefenen. In deze omstandigheden, zijt gij » belast met, in 's volks naam, den heiligsten plicht » der opperheerschappij des volks te vervullen. Doet » dan, wij bezweeren er u om, wat het volk had moeten » doen. »

Hosted by Google

Op den 21sten Frimaire, besluit de rechtbank dat zij met F..... niet zal zetelen, en zulks in dier voege : « De » rechtbank stelt eenparig vast dat geen der leden, de » gezegde rechtbank thans uitmakende, in de correc- » tionnele afdeeling zal zitten, voor zoo lang de ge- » zegde F... . er als kommissaris der uitvoerende » macht zal blijven. »

Hadden geteekend : Poringo, voorzitter, de Valeriola, Michaux, Trico, Coremans, de Cock, de Sweerte, Pastens, Greindl en Narez (1).

Op den 23sten Frimaire, kondigen de volksvertegenwoordigers der rechtbank aan dat F..... zijn ontslag gegeven heeft.

De tegenkanting der rechtbank had dan den zegepraal behaald. Wie kan zeggen dat dusdanige handelwijze, in andere omstandigheden, waar de nieuwe rechtbanken in onze gewesten zich ook op onze vaderlandsche zeden, ja, vooroordeelen mochten beroepen, ook niet gelukt waren.

Het wordt uit dit boek : « Régistre aux procès-verbaux » stellig bewezen dat de nieuwe rechtbanken hunne huishoudelijke zaken in het fransch bestuurden en verrichtten. Uit andere boeken, ook ter griffie van het tegenwoordig hof van hooger beroep, te Brussel, berustende, blijkt het ook klaar dat alle rechtsplegingen en sententiën, in civiele zaken, even uitsluitelijk in het fransch geschiedden.

Een boek in-folio, van 1 tot 557 bladzijden, in handschrift, en getiteld : « *Protocole d'enrégistrement des* » *jugements et sentences du* 1er *nivôse au* 9 *floréal*,

(1) Uit de oorkonden ziet men dat die leden de eenigste, tot nu toe, zijn die hunne benoeming aanvaard hebben. Menige anderen hadden hun voornemen nog niet doen kennen. Al de onderteekenaren zijn van belgische afkomst.

Hosted by Google

» *an IV* » behelst de eerste vonnissen in civiele zaken, die, onmiddelijk na de afschaffing des raads van Braband en de instelling der rechtbank van het departement der Dijle te Brussel, uitgesproken zijn geworden.

Het eerste geding is zelfs het vervolg eener zaak, die reeds voor den raad van Braband gehangen had, tusschen den doctor Coremans, eischer, bij besluitselen in de verbalen van 8 en 15 oktober 1794, en advocaat de Quertenmont, van Mechelen, verweerder. De oorkonden worden aldus geboekt :

« Au nom du peuple français,

» Vu par le tribunal civil du département de la Dyle, le procès y pendant entre, etc. »

Volgt het verslag des gedings ; en dan :

« Quoi prononcer?

» Considérant que, etc. » hierop volgen de beweegredenen en dan de sententie.

Al de daarna komende boeken zijn op dezelfde wijze opgesteld, gedurende het tijdstip der republicaansche wetgeving, die van geene hoven van beroep wist, en enkele departements-rechtbanken daargesteld had, de welke over elkander in tweeden aanleg moesten vonnissen, wederzijds, en volgens gebuurschap.

Toen keizer Napoleon zijn meer aristokratisch stelsel van keizerlijke gerechtshoven ingericht had, bleven natuurlijk de zaken op den zelfden voet in ons land, als van te voren, voor wat het gebruik der fransche taal in het gerecht aangaat.

De boeken van vonnis ondergaan, wel is waar, van dien tijd af, eenige veranderingen in het opstellen der oorkonden ; doch geene, zoo het gemakkelijk te vermoeden is, in het gebruik der taal.

Hosted by Google

Laten wij nu eene oogwenk op de eigenlijk correctionnele rechtspleging slaan

Daar de rechters, in dat vak, meer in ommiddelijke aanraking met het gemeen volk komen, en de partijen persoonlijk moeten aanhooren, zoo wordt het belangwekkend de wijze te onderzoeken waarop men, met het uitsluitelijk fransch gerecht, voortging, in onze dietsche gewesten.

Oorkonden des aangaande berusten in groot getal ter correctionnele griffie der rechtbank van eersten aanleg te Brussel, alwaar men, — sedert de wet van 1849, die onze hoven van assises gewijzigd heeft, — al de oorkonden onzer voormalige fransche, hollandsche en nieuwere belgische, zoo criminele als correctionnele gerechtshoven en rechtbanken, zittende te Brussel, bijeeengebracht en verzameld heeft.

De oudste oorkonden aldaar berustende zijn van den 4den Pluviôse, jaar IV (24 januarij 1796).

Van dien dag is een correctionneel vonnis tusschen den commissaris van het *directoire exécutif*, aanlegger, en Karel Fontaine, schrijnwerker, met Leonardus van Ortroy, behanger, beide verweerders, woonachtig te Brussel. Er is kwestie van eene oorveeg, welke Fontaine eenen zekeren Aubry, metser, toegebracht had; en van handvechterij, die er op gevolgd was, binnen eene herberg in Ste Anne straat, dicht bij den grooten Zavel, te Brussel.

De rechtspleging die met de klacht voor den vrederechter Foubert begint, en voortgaat met het voorafgaandelijk gehoor der betichten en van vijf getuigen door den vrederechter; het bevel van Fontaines kerkering; het tweede gehoor der getuigen en betichten, ter audientie bij de rechtbank; de besluitselen van den commissaris aanklager en van den advocaat der ver-

Hosted by Google

weerders, dan eindelijk het vonnis, alles in 't Fransch. Men maakt er zelfs geene melding van vertolker noch van overzetting in 't Fransch der vermoedelijk in 't Dietsch afgelegde verklaringen der getuigen.

Het zelfde grijpt plaats in al de correctionnele gedingen van het jaar IV; en het was nutteloos met onze onderzoekingen verder te gaan.

Twee van die processen moeten toch met eene bijzondere melding vereerd worden; het een: om de zwarigheden dier handelwijze te doen beseffen; het ander: om het bewijs te geven dat ons volk zulks moeielijk verdroeg, en dat eenige rechters hun best somtijds deden om de misbruiken, die er uit vloeiden, te verzachten.

In een geding van 28en Fructidor, jaar IV, zien wij een zekeren Cornelis Cammaert te voorschijn komen, om oproerige geschreeuwen tegen de Republiek uitgelaten te hebben. Deze Cammaert, al beschonken zijnde, was in eene herberg: *de Meyboom* buiten de Leuvensche poort gegaan; en had aldaar wat geraas veroorzaakt; met een woord, hij had, gelijk met te Brussel zegt: *Wat lawijd in huis gemaakt.* De wacht, die daarnevens aan de Leuvensche poort stond, was op het *lawijd* toegeloopen; en Cornelis Cammaert, door drie fransche dragonders van het 16de regiment vastgepakt, had zich naar de Halle-Poort zien geleiden, en in de kerker aldaar opsluiten.

Het onderzoek begint met het voorafgaandelijk verhoor der drie fransche dragonders: Joseph Entre, van Versailles, maréchal des logis, Pierre Laveille, van Reims, en Pierre Brunet, ook uit eene plaats van Frankrijk. Zij verklaren aan den vrederechter Polspoel, de eerste: dat twee keerels in de herberg: *De Meyboom*, eenen dragonder bedreigd, en met hem hadden willen

Hosted by Google

vechten; de tweede, dat Cammaert zonder broek was; dat hij met alle mannen wilde vechten; dat hij zijn achterste den vrouwen, die op straat voorbijgingen, ten toon stelde, en eindelijk uitriep : « dit is (op zijn achterste slaande) dit is voor de republiek. » De derde dragonder legde bijna de zelfde getuigenis af. Wat den baas en zijne huisvrouw aangaat, die ook hunne verklaring voor den vrederechter moesten doen, zij hadden (naar de gewoonte in alle gelijksoortige gevallen) niets hoegenaamd gezien. De bazin bekende slechts dat Cammaert zijn achterste misschien aan de dienstmeid getoond had, wen deze hem de betaling van het gelag afgevraagd had. Cammaert zelf, door den vrederechter ook ondervraagd wordende, had verklaard : « que son *schranslooper* était volé ouvert, et que par ainsi la servante aurait pu voir son corps nu »; dat zijn de eigene woorden in het proces-verbaal aangehaald, zonder dat de rechter hem redenen afvroeg, waarom hij aldaar met eenen *schranslooper*, zonder broek, gekomen was, noch andere uitleggingen. Cammaert, overigens, loochende hardnekkiglijk oproerige woorden, noch zelfs schimpwoorden tegen de Republiek geüit te hebben.

De zaak, tot hiertoe, scheen als ernstig te moeten vervolgd worden; de verklaringen der dragonders moesten toch eenen slechten invloed uitoefenen. Het was in den eersten tijd der fransche beheersching; de veroveraars moesten natuurlijk met strengheid, wegens alle tegenkanting, hoe gering ook, te werk gaan; er moesten ook vele persoonen daar zijn die om zich in de gunst der fransche overheden te versterken, met zekeren ijver meer tegen, dan voor den armen Cammaert, den zoo gezegden opstandeling, kozen te handelen.

Cammaert werd voor den « Jury d'accusation » verzonden. Gelukkiglijk, vond hij aldaar eenen waren

Hosted by Google

Belgischen magistraat, in Petrus Wautelee, « directeur du jury d'accusation, » die zich niet vergenoegde den beschuldigden in 't fransch te ondervragen, om daarna deszelfs antwoorden in belachelijk fransch : « que son schranslooper était volé ouvert, » op te sommen; maar hem de zaak, in zijne eigene taal, het vlaamsch, — gelijk Wautelee het altijd in zulke gevallen deed, — liet vertellen.

De arme sukkelaar vertelde dan, dat hij zijne broek aan eenen zijner gezellen Coenraet geleend had, na dat deze laatste zijne eigene broek gescheurd had, met in eene gracht te vallen; dat hij, Cammaert. zulks wel kost doen, dewijl hij eenen langen schranslooper aan had; dat hij dan, wel is waar, zonder broek in *den Meyboom* was gegaan, alwaar kort daarna *lawyd* onder de aldaar met hem togenwoordig zijnde, ontstond. Hij beweerde slechts zijn aandeel daarin gehad te hebben, zonder toch de opstoker er van te zijn. Hij had zijn achterste aan niemand opzettelijk getoond; ook geene onbetamelijke woorden tegen de Republiek gezegd. « Ik ben te wel bekend, » zoo voegde hij er bij, « daar dat men gelooven kunne, dat ik iets tegen de » Republiek zou willen zeggen; dat feit is door de » dragonders uitgevonden geworden. »

Daarmede overhandigde Cammaert den rechtere Wautelee een betoogschrift in 't vlaamsch opgesteld en letterlijk aldus luidende : « Den ondergeschreven » verdklaart dat Cornelis Cammaert omnoosel gepackt « is; dat hij de hoorsaak niet en is van de ruijsien, en » ik en hebbe hem niet sien slaagen.

« H. VERSTRAETEN. »

Die onderteekenaar was de baas zelf uit *den Meyboom*. Wautelee liet het betoogschrift bij de procedure, en wij

Hosted by Google

hebben niet gevonden dat het in 't fransch vertaald werd.

Cammaert werd eindelijk voor de correctionnele rechtbank verzonden ; en daar zien wij de zelfde getuigenen te voorschijn komen, om hunne mondelinge verklaring voor de rechtbank af te leggen.

De eerste dragonder, maréchal des logis Entre, verklaart nu, enkel en alleen, dat hij den beschuldigden vast gepakt heeft, om dat hij geraas maakte : « J'ai arrêté le prévenu, qui tapageait. »

De tweede dragonder, Pierre Laveille, blijft beweeren dat Cammaert zijn achterste in 't openbaar getoond heeft ; maar hij durft niet blijven beweeren dat hij iets tegen de Republiek geüit heeft ; « om dat hij hem niet kon verstaan. »

De derde dragonder verschijnt niet meer als getuige; men heeft hem, vermoedelijk, als onnoodig zijnde, niet gedagvaard. De baas en de bazin ontlasten den armen Cammaert, gelijk zij het reeds gedaan hadden.

De dienstknecht van *den Meyboom* is een nieuwe getuige, die de verklaring bevestigt dat Cammaert eenen *schranslooper* aan had, en dat hij zijne broek aan eenen zijner gezellen geleend had. Cammaert werd vrij gesproken.

Wij laten de advocaten, die met de rechtspleging in zaken van correctionnele gedingen ervaren zijn, de zorg over van te beslissen : Wat zoude in het geval geschied zijn, had de tusschenkomst van Wautelee, na het eerste verhoor door den vrederechter Polspoel, en voor de openbare audientie ter rechtbank, niet plaats gehad ?

Het ander geding is dees :

Jacob Goedgezelschap, koopman in runderen te Merchtem, werd beticht van op den 3den mei 1795,

Hosted by Google

(Floreal, jaar IV) slagen aan eenen boer, ten gehuchte van ten Houten (weinig uren van Brussel af) toegebracht, en den zelven met een mes gekwetst te hebben. De procedure begint met een lang onderzoek ter plaatse zelve van de misdaad, waar het proces-verbaal van in 't dietsch opgesteld is, onder dezen titel : « In-
» formatien preparatoir, genomen ende gehouden ter
» kwisitie van de heer Frans Segers, meyer der paro-
» chie van Merchtem, over het gevecht voorgevallen
» ten huyze ende hove van Johannes van Gucht, ten
» gehuchte van ten Houten, op de 3en mei 1795. »
Een teeken dat de boeren, ten minste, volhardden in het gebruik der moedertaal; en inderdaad, is er tot nog toe des aangaande geene verandering te bemerken.

Het dietsch proces-verbaal werd naar Brussel gezonden en berust *in originali* bij de stukken, met « une
» copie par translat », die er de vertaling in 't fransch van is.

Te Brussel, wordt de procedure uitsluitelijk in 't fransch voortgedreven. De vrederechter de Jonghe ondervraagt den beschuldigde op de *Halle-Poort*, en het slot van zijn proces-verbaal is (wel te verstaan in 't fransch) : « na lezing van de bovenstaande onder-
» vraging gegeven te hebben, heeft de beschuldigde
» verklaard dat zijne antwoorden waarheid behelzen
» en dat hij niet schrijven kan. »

Bij Wautelee die, als « directeur du jury d'accusa-
» tion » hem naderhand ook moest ondervragen, gedragen de zaken zich met minder vrijpostigheid : « Lezing
» der tegenwoordige ondervraging aan den antwoorder
» gegeven, bij vertaling in de vlaamsche spraak (par
» translat en langue flamande), daar hij ons verklaard
» had dat hij de fransche niet verstond, heeft hij ge-
» zegd ende verklaard dat zijne antwoorden behelzen

Hosted by Google

» waarheid, heeft er in volhard, en heeft niet getee-
» kend, als zijnde ongeletterd. »

Al wat opvolgt : daging der getuigen ter audientie; ondervraging der zelve voor de rechters; pleitredenen, vonnis, enz., is in 't fransch, zonder de minste melding dat er iets in 't dietsch geschied is, en dat er vertolkingen uit 't dietsch in 't fransch, of het tegenovergestelde, plaats gegrepen hebben. Zonder het aandeel dat de rechter Wautelee, — in dat geding, gelijk in vele anderen, die voor en nakomen in de bewuste oorkonden, — ambtshalve gehad heeft, zoude men geen spoor vinden dat de nieuwe door de Franschen te Brussel ingestelde rechters, in 1795, nog iets van eene belgische bevolking wisten, die eene andere taal dan de fransche gebruikte, en geen woord van deze laatste verstond.

Dit omstandig verhaal van civiele en correctionnele gedingen is Ul. misschien wat lang gevallen; maar het dient om in Ul. eene goede herinnering der harde folteringen te verwekken, welke uwe voorvaderen onder het vreemd juk hebben moeten verdragen.

Blijft er nog iets van over, als gevolg der dwinglandij, welke eenige uwer medeburgeren van den vreemdeling hebben leeren uitoefenen, met dat werktuig eener den volke onbekende spraak, zoo zult gij Ul. in uwe poogingen om die dwinglandij eindelijk geheel en gansch uit te roeijen, voelen versterken; met het gedacht dat zij eigenlijk niets meer is dan een overblijfsel der vreemde verovering.

Onze huidige vlaamschgezinden die, namens geheel het belgische volk, zonder verschil van standen de taalvrijheid zoo rechtvaardiglijk wedereischen, moeten toch uit het oog nooit verliezen dat zij, in de dietsche gewesten zelfs, vele familiën hunner landgenooten tellen, die

Hosted by Google

reeds sedert lang, ja, voor den tijd der fransche overheersching, eenen zekeren afstand van hunne voorvaderlijke taal gedaan hebben. Het uitsluitelijk beheer onzer hooge burgerij, sedert 1794, tot heden toe, heeft, inderdaad, eene vreemde taal, — welke men, in het begin uit loutere modezucht, in vervanving der vaderlandsche aangenomen had, — nu in een verfoeilijk dwangtuig, ja, in eenen onverbiddelijken geesel herschapen, wegens de lagere, edoch de talrijkste en aanzienwaardigste standen eener christene maatschappij. Diensvolgens, zou men eene wat driftige tegenwerking van wege der al zoo lang gedwongenen en gegeeselden kunnen begrijpen, en eenigszins verschoonen. Edoch, daar men, in eene goede staatkunde, rekening der oude misbruiken houden moet, hoe onrechtvaardig ingekropen, en nog onrechtvaardiger gekoesterd en vespreid; daar men, overigens, gemakkelijk, zonder te zware moeite en te lang uitstel, de vlaamsche spraak in hare natuurlijke rechten bij ons kan herroepen, en zulks door het evenwicht tusschen al de gedeelten onzes volks enkel en alleen daar te stellen, zoo, denken wij dat men heel voorzichtig, — in het kiezen der geneesmiddelen tegen eene bij jaren ingekankerde kwaal, — te werk moet gaan. De staatkundige fouten van koning Willem den eerste, des aangaande, zullen ons straks eene breedere gelegenheid verschaffen om op dit voorwerp terug te komen.

In tusschentijd, moeten de vlaamschgezinde menschen, landgenooten, vaderlanders gelijk Pieter Wautelee indachtig blijven, die, — midden de strengheid der vreemde verovering, en de medeplichtigheid van vele zijner eigene medeburgeren, bij de verdrukking der landtaal, in hunne geboorte-gewesten, — de verdrukten, zoo veel mogelijk in hunne ellende, be-

Hosted by Google

hulpzaam zijn gebleven; en de rechtvaardigheid en onafhankelijkheid van den belgischen aard, midden de grootste zwarigheden van den tijd, nog getoond hebben (1).

De Franschen, die uit het plaatselijk bestuur en het gerecht de vlaamsche taal zoo streng verjaagd en verbannen hadden, en die daarin zoo schandelijk door vele Dietsch-Brabanders en Vlamingen, in de steden, geholpen waren geworden, toefden niet lang of zij veroordeelden de akten der bijzondere personen ook tot het uitsluitend gebruik der fransche taal.

Bij besluit van 24den Prairial, jaar XI (13den junij 1803) bevolen zij dat, binnen een jaar, van dat besluit af, al de openbare akten in België, ook onder private personen, moesten in de fransche taal geschreven worden : « devront tous être écrits en langue française. »

De ministeriële officieren, zoo gelijk de notarissen, deurwaarders, ambtenaren van alle vakken, enz., mochten toch eene vertaling der akten aan de belanghebbenden, des verzocht zijnde, afleveren. Akten onder private handteekening moesten van eene fransche vertaling door eenen beëedigden vertaler, ten kosten der belanghebbenden voorzien worden, alvorens zij ter registrering aangenomen mochten worden.

Van krijgsverordening, openbaar onderwijs, enz.,

(1) Pieter Wautelee heeft onder het fransch bestuur nog andere proeven gegeven van zijne standvastigheid en van zijne weinige achting der menschen, die zich te gemakelijk onder het juk der vreemden nederbukten. Eens, dat hij met de rechtbank van Brussel zekere fransche persoonaadjens, die door Brussel trokken, de ambtelijke hulde moest gaan bewijzen, en met het woord, namens de rechtbank, te voeren, belast was geworden, zeide hij eenen dier persoonaadjens, die veel beslag scheen te maken, ofschoon hij door zijne verdiensten minder bekend dan wel zijne medeambtenaren was : « En gij, doorluchtige onbekende, dien ik de eer heb aan te spreken, enz. »

Hosted by Google

is er alhier niet te reppen. Het spreekt van zelfs dat alles ook aldaar geschiedde als of het vlaamsch nooit geweest ware.

Dat het openbaar onderwijs, — behalve in de hoogere scholen, gelijk de zoo gezegde akademiën voor rechtsgeleerheid en geneeskunde, die van de keizerlijke universiteit afhingen, en de lyceën voor het middelbaar onderwijs, — nooit wel geregeld, in dat tijdstip, was geworden; en daar men, van eenen anderen kant, eene soort van vrijheid liet voor het houden van private kost- en lagere scholen, zoo bleef het vlaamsch, onder zeker opzicht, in deze laatste soort van scholen nog gekoesterd. Ik heb zelf, op eene kostschool te Vilvoorden, in 1812, en het begin van 1813, het eerste onderwijs in de vlaamsche taal ontvangen, ofschoon het gesticht meest het onderwijs in de fransche taal der jonge Vlamingen uit de gebuurte ten doele had. Er heerschte toch aldaar eene vrijheid van aanleeren, die den Walen niet onnuttig was, toen zij er gebruik wilden van maken, om met het vlaamsch bekend te worden.

Misschien zelfs is de zaak thans, ten dien aanzien, minder voordeelig in vele vlaamsche kostscholen: verleden jaar, heb ik — gedurende den vakantiën tijd al langs de Willebroeksche vaart wandelende, — uit den mond van eenen knaap, op de *Verbrande brug*, gehoord, dat men in eene vermaarde kostschool te Boom, alwaar het jonksken opgevoed was, geenen geregelden cursus voor het vlaamsch hield; en dat het moeilijk was, aldaar, het onderwijs in de vlaamsche taal te ontvangen.

Op denzelfden tijd, dat ik het vlaamsch te Vilvoorden begon, waren twee mijner kennissen, — Walen gelijk ik, uit het oud: « *Roman pays de Brabant* » (de

Hosted by Google

tegenwoordige omtrek Nijvel) : wijlen den advokaat Julien Mascart, onlangs te Brussel overleden, en de doctor Decorde, nog in leven en te St-Joos-ten-Noode zijn beroep eerlijk uitoefenende, beide mijne tijdgenooten, — door hunne familiën, de eerste te Turnhout, de tweede te Aalst, ook op school geplaatst geworden. Zij hebben aldaar kennis met het vlaamsch gemaakt, en er het nut uitgetrokken in hunne praktijk, midden der oude dietsche hoofdstad van Braband.

Het fransch beheer, zoo men ziet, had, na meer dan vijftien jaren, de voorziende huisvaders in ons waalsch Braband met het nut der vlaamsche taal nog niet vreemd gemaakt. Jammer is het dat het hollandsch bestuur andere maatregelen voor de wederopbeuring van het nederduitsch, na de fransche ontruiming, genomen heeft, dan wel de maatregelen welke, — de zaak in haren natuurlijken gang herstellende, — al hunne werking aan de vrijheid in het algemeen der waalsche en vlaamsche bevolkingen, in onze gewesten, zouden overgelaten hebben.

VIII

Het hollandsch bestuur had zijne gebrekkige staatkunde uit de misgrepen getrokken die, in 1814 en 1815, schier al de landbesturen in Europa misleidden : « De » volkswil beteekent weinig; het gezag der vorsten » moet in alles voorzien. » Die leering vloeide uit de tegenwerking welke de buitensporigheden der fransche omwenteling in eene omgekeerde richting veroorzaakt hadden.

Men had, wel is waar, in eenige landen, het beginsel onder grondwettelijke instellingen, met zoo gezegde

Hosted by Google

volksvertegenwoordigingen bewimpeld. Maar de maatregels, die in de verdragen van Parijs, Londen en Weenen aangenomen waren geworden, om de natiën te herkneden en te herbakken; en om derzelver nieuwe gouvernementen op te schikken, bewezen genoegzaam dat men alles op nieuw aan de wijsheid der prinsen uitsluitelijk had willen toevertrouwen.

De prinsen hadden hunne taak ook in dien zin aanvaard; en 1829 en 1830 hebben het klaarste bewijs afgeleverd, dat zulks bijzonderlijk in Belgiën en in Frankrijk het geval geweest was. De boodschap van 11en december 1829, ten onzent, en de « ordonnances de juillet 1830 » te Parijs, hebben het feit onloochenbaar vastgesteld.

Nu, heeft koning Willem de eerste zijne eigene meening, bij ons, in de plaats gesteld van alles wat de lessen der geschiedenis, ja, de goede raad van getrouwe mannen, onder zijne landgenooten, gelijk van Hoogendorp, Falck en eenige anderen, hem hadden moeten ingeven.

Voor Antwerpenaren, die bijzondere, — door mij gekend en geëerbiedigde, — redenen hebben om eene goede geheugenis van koning Willem den eerste te behouden, durf ik mijne bewering met bewijzen komen staven; en zulks in de zaak zelve der staatkunde van dezen Prins aangaande de wederopbeuring der vlaamsche taal in Belgiën.

Koning Willem de eerste heeft onbehendig, ja, onrechtvaardig gehandeld, in eene bij zich zelve lofwaardige taak.

Laat ons de daadzaken nauwkeurig en onpartijdig onderzoeken; en gelieven mijne toehoorders indachtig te blijven: 1° Dat koning Willem Walen onder zijne landgenooten, (zoo zeide hij zelf; niet onderdanen)

Hosted by Google

telde; te meer 2° dat hij onder de Brabanders en Vlamingen, geheele standen, den adel, de balie, den handel, de geleerden, enz , in rekening moest houden, die het vlaamsch niet meer gebruikten; 3° dat de geestelijken zelven, na de scheiding der noordelijke en zuidelijke nederlandsche gewesten, in de zestiende eeuw, lang de studie van het vlaamsch afgeraden hadden, en die van het fransch aangemoedigd, uit vrees der protestantsche leering, die meest in nederduitsche boeken verkondigd en ontvouwd werd; 4° dat het Priesterdom de zelfde handelwijze vermoedelijk nog volgen zou, onder eenen protestantschen koning, zoodra het bewust zoude geworden zijn, dat deze koning eene zoo grooten iever voor het vlaamsch betoonde; 5° dat koning Willem een gedeelte dezer hinderpalen alleenlijk door toedoen van het algemeen dietsch volk in Braband en Vlaanderen kost weg ruimen; — daar het volk in het algemeen zijne taal getrouw gebleven was, en de misprijzing derzelve, onder de hoogere standen, ofte door de kleingeestige staatkunde der geestelijken, gemakkelijk overmeesteren kost; — maar, 6° dat koning Willem zijne regering geenszins op het volk steunde (het geen ook tegenstrijdig met de neigingen van den tijd zou geweest zijn); maar, tegenovergesteld, op eene grondwettelijke vertegenwoordiging, niet van het volk, maar van standen, die de herléving van de oude volkstaal in de dietsche gewesten vijandig waren geworden.

Mits die voorafgaandelijke aanmerkingen, treden wij in het onderzoek der daadzaken.

Reeds bij den aanvang van het jaar 1814, — toen de Franschen ons vaderland slechts sedert eenige dagen verlaten hadden, en er nog geen kwestie was van België met Holland te vereenigen, om het gewezen koning-

Hosted by Google

rijk der Nederlanden uit te maken, — hadden de syndiks der negen natiën, en honderd en vijf dekens van de stad Brussel een smeekschrift aan den generaal baron de Vincent, alhier gouverneur voor de verbondene mogenheden, doen geworden, waar men onder andere in las :

« De volkeren van Duitschland hebben aan de taal » van hun land hulde gedaan; en wij moeten blozen » dat wij onze vaderlandsche taal, in niet eenen open- » baren akt mogen gebruiken. Wij zijn nog onder het » juk van de fransche taal. De verbanning van de » vlaamsche taal moet ophouden (1). » Ontegensprekelijk een blijkbaar teeken dat het brabandsch volk zijne eigene spraak getrouw was gebleven; eene schitterende les voor de staatkundigen, dat bij toedoen van het volk het vlaamsch gemakkelijk, zelfs midden der hoofdstad Brussel, in zijne oude rechten kost hersteld worden. Maar der vrijheid, der vrijheid alleen moest het werk toevertrouwd worden. De graaf van Hoogendorp, die verlichte Hollander, had het zeer wel erkend, toen hij zich, — in eene zijner werken, bedenkingen over de staatshuishoudkunde des nederlandschen koningrijks inhoudende, — (2) aldus uitdrukte :

« Er kan hier (om de beide talen zoo veel mogelijk » op den zelfden voet te herstellen), er kan hier en er » moet hier niets gedaan worden, behalve wat reeds » geschied is, of geschieden zal door het openbaar on-

(1) Het stuk is in het fransch opgesteld. Baron de Vincent kende zeker het vlaamsch niet, en de verzoekers moesten hem wel in de *diplomatische* taal schrijven. De dagbladen van dien tijd maken van het smeekschrift melding; het wordt in een artiekel der « *Gazette des Pays-Bas*, » nummer van 5en en 6en september 1829, herinnerd.

(2) Dat werk van G. K. van Hoogendorp wordt in : « Cours préparatoire à l'étude de la littérature hollandaise, » door X. Wurth, Liége, Collardin, 1823, gemeld.

Hosted by Google

„ derwijs; *en alles dient aan den tijd en de kracht der*
„ *omstandigheden overgelaten te worden.* „

Het smeekschrift der syndiks van de negen natiën en de honderd dekens van ambachten te Brussel deed generaal baron de Vincent een besluit uitgeven, in het fransch opgesteld, en in die taal uitsluitend door het « Journal officiel, nº 236, » gedrukt en verkondigd, waar de vertaling van volgt.

« Besluit aangaande de opstelling der notariële akten
„ in verscheidene talen.

„ Wij gouverneur-generaal van België,

„ Overwegende dat, volgens de fransche wetten,
„ voorloopig in gang blijvende (maintenues par provi-
„ sion), elke notariële akt moet in het fransch opge-
„ steld zijn, het geen groote zwarigheden veroorzaakt
„ in dit land, waar die taal niet algemeen gekend is;

„ Willende die zwarigheden doen ophouden;

„ Hebben besloten en besluiten: 1º De notariële
„ akten zullen in het vlaamsch of in het fransch opge-
„ steld mogen worden, gelijkvormig met den wil der
„ partijen; of ook in alle andere taal den notaris en
„ der partijen gezamenlijk bekend.

„ 2º De gene die akten in eene andere taal dan de
„ fransche ter registrering zullen aanbieden zullen
„ verplicht worden er eene fransche vertaling op hunne
„ kosten bij te voegen, die door den notaris of door
„ eenen anderen beëedigden vertaler zal waargetee-
„ kend worden.

„ 3º Het tegenwoordig besluit zal in het « journal
„ officiel » gedrukt worden.

„ Brussel, den 28sten julij 1814.

„ (*Geteekend*): Baron DE VINCENT.

„ Bij bevel Zijner Excellentie

„ (*Geteekend*): P. J. L'ORTYE. „

Hosted by Google

Waarachtig eene belangrijke herstelling der vlaamsche grieven! een genadig antwoord op het smeekschrift der dekens van de ambachten?

Het jaar was bij lang nog niet over, toen, met het besluit van den eersten oktober 1814, een geheel ander stelsel voor den dag kwam. Baron de Vincent had nog in julij het dietsch, in 't midden van dietsche gewesten voor niets meer dan de eerste de beste vreemde taal aanzien ; en het als met eene soort van verootmoedigend medelijden behandeld. Koning Willem kwam, op den 1sten oktober, het fransch, als of het in geheel België niet bestond, miskennen.

Nu, spreekt koning Willem zuiver nederlandsch; maar hoe onvoorzichtig! hoe, — voor de Luikenaren, Henegouwers, Namenaren, Waalsch-Brabanders, ja, voor de ontelbare vlaamsche aristokraten, niets dan het fransch kennende, — beleedigend!

Luistert Vlamingen! en stelt u zelven in onze plaats van Walen, gelijk wij ons in uwe plaats van Vlamingen stellen, wen wij Ul. de trotschheid komen helpen bedwingen van uwe hoogmoedige, verbasterde landgenooten, die, met de ikzuchtigste onder de onzen, zamenspannen, om het bestaan uwer moederlijke spraak in twijfeld te trekken, ja, t'eene maal, te loochenen.

Luistert! en oordeelt of het met koning Willem's stelsel mogelijk was de heilzame herstelling onzer oude gebruiken en wetten in zaak van taalvrijheid nog te verhopen; of de Walen zich als eene vernederde en niets beduidende handvol volks moesten laten behandelen; of de franschsprekende Vlamingen zelve de gelijkheid en rechtvaardigheid van den vorigen tijd, in hunne eigene provinciën, niet zagen verdwijnen :

Journal officiel, nº 69.

« Wij Willem, bij de gratie Gods, prinse van

Hosted by Google

Oranje-Nassau, souvereinvorst der vereenigde Nederlanden, enz , enz., enz.

„ In overweging nemende dat, ten gevolge der vereeniging van België met Frankrijk, het gebruik der *moedertaal dier provinciën* (de waalsche provinciën telden dan niet meer in België) bijna geheel is afgeschaft, om daartegen de fransche taal in gang te doen brengen, bij uitsluiting tot de publieke akten geadmitteerd;

„ Overwegende, dat wanneer het, van de eene zijde, noodzakelijk is het gebruik dezer laatste in eenige gedeelten van België *toe te laten*, alwaar de nederlandsche taal niet gebruikelijk is, het, van de andere zijde, billijk is, dat het gebruik der nederlandsche taal, *welke de landtaal* is, in al de gedeelten van België hersteld worde, alwaar de zelve gebruikelijk is, en algemeen verstaan wordt;

„ Willende eenige uitbreiding geven aan het besluit van 18 julij (mis, voor 28 julij) laatstleden; waardoor reeds het gebruik der nederlandsche taal bevorderd wordt;

„ Onzen geheimen raad gehoord;

„ Hebben besloten en besluiten :

„ Art. 1. De akten in de nederlandsche taal opgesteld, zullen geregistreerd worden, zonder dat het noodzakelijk zal zijn, daarbij eene fransche vertaling te voegen.

„ 2. De akten voor den burgerlijken staat zullen worden gehouden in de taal welk bij de gemeente in gebruik is, alwaar de zelve opgesteld worden.

„ 3. Door een nader besluit zullen de verdere bepalingen, deze materie betreffende, worden daargesteld, hoofdzakelijk met betrekking tot de pleidooien in burgerlijke en criminele rechtsplegingen, in de depar-

Hosted by Google

tementen en arrondissementen alwaar de *nederlandsche* taal (in den franschen text vindt men : où la langue *flamande*) gebruikelijk is.

» 4. Onze commissarissen-generaal voor financiën, enz., zijn belast, enz.

» Gedaan te Brussel, de 1en oktober 1814.

» *(Geteekend)* : WILLEM.

» Ter ordonnantie van zijne koninglijke hoogheid.

» De secretaris van staat,

» *(Geteekend)* : VAN DER CAPELLEN. »

Dus de Walen hadden geen erkende taal in België.

Eene nederlandsche, niet meer de nederduitsche taal, kwam te voorschijn. Zij was uitsluitelijk de landtaal.

De fransche taal mocht alleenlijk *toegelaten* worden onder de Walen, en geenzins onder de Vlamingen, al hadden zij het ook begeerd. Dat « toegelaten » is in den franschen text nog beleedigender : « Il est nécessaire de tolérer ! »

Wat moesten nu de Luikenaren daartegen niet zeggen, die in hunne hoofdstad Luik, en in het belangrijkste gedeelte van hunnen, sedert eeuwen onafhankelijken staat, het fransch als letterkundige taal altijd en uitsluitelijk gebruikt hadden, als het geene schrijfvoorwerpen gold, die aldaar, gelijk in gansch Europa in het latijn plachten verhandeld te worden, en in dat vak mannen gelijk Fisen, Chapeauville, de Méan hadden doen schitteren? De Luikenaren hadden schrijvers in het fransch die, van den ouden kronijkschrijver Jacques de Heméricourt af, tot de dichters de Potesta de Wallef, Bassenge en Reynier, en den historieschrijver de Villenfagne toe, eene reeks vermaardheden in alle vakken gelijk Bouille, Louvrex, Sohet, de France, enz., uitmaakten, die het prinsdom Luik onder

Hosted by Google

de beroemdste landen van romaansche beschaving hadden doen rangschikken?

Wat moesten de Henegouwers ook niet zeggen, die de oudste kronijkrijmers, de oudste ridder-romancenschrijvers en dichters, — zoo als Philippe Mouskes, Adenez (Leroy), Jehan de Condé, Jehan Lebel, waar de fransche letterkunde zich over beroept, onder hun geteld hadden; de Henegouwers, die geschiedschrijvers (onder anderen Jehan Froissard) en rechtsgeleerden hadden voortgebracht, met wier werken al de fransche bibliotheken sedert lang verrijkt waren?

Wat moesten de Namenaren zelven eindelijk niet zeggen, die in J. B. de Marne en Gaillot, twee geschiedschrijvers in het fransch van hunne stad en graafschap reeds gehad hadden; en eenen zeer verdienstelijken geleerde in Dewez, onder hen geboren, nog in leven kenden; en zich, zoo wel als de andere Walen in België, moesten verontwaardigen dat de taal — in de welke hunne wetten en costuimen altijd opgesteld waren geworden; in de welke hunne magistraten hun altijd het recht uitgesproken, hunne priesters het woord Gods verkondigd hadden, — de taal van hun land niet was; en als werkelijk in de Nederlanden, hun vaderland, niet bestaande, moest aanzien worden; waarvolgens men het gebruik er van slechts wilde toelaten, « *en tolérer l'usage?* »

Wij bekennen dat de schikkingen, op deze voor de Walen zoo beleedigende grondstellingen gesteund, in het besluit van 1en oktober 1814, geene zwarigheden hoegenaamd behelzen, waar de Walen zich reeds tegen moesten verweeren. Rechtvaardig was het dat de registratie der akten, in het vlaamsch geschiedde, behalve in de waalsche gewesten; en ofschoon het besluit geen onderscheid maakte, heeft men het besluit, des aan-

Hosted by Google

gaande, altijd zoo verstaan en in uitvoering gebracht. Rechtvaardig ook was het herstellen der akten des burgerlijken stands in het vlaamsch voor de vlaamsche gemeenten; ofschoon men beter misschien gedaan hadde de vrijheid van taal der ingezetenen toe te laten. Zoude het zoo moeilijk geweest zijn de akten van den burgerlijken stand, in 't vlaamsch of in 't fransch, naar de keuze der partijen, te laten opstellen?

Maar de geest waar het besluit van 1en oktober 1814 in bevroed werd, en waar artikel 3 eene dreigende toepassing voorspelde, had de staatkunde van Willem den eerste tegen de Walen t'eenemaal ontdekt. Zij moesten voortaan als weinig beduidend in het nieuw koningrijk der Nederlanden gehouden worden. Hunne bijzondere belangen zouden nooit in groote aanmerking bij de regeling des Staats komen.

Ofschoon de nederlandsche Walen, in vergelijking met de Nederduitsche bevolking in de Nederlanden van 1814, in groote minderheid waren; ofschoon ik rondborstig daarenboven nog bekenne dat de Walen (de Luikenaren uitgezonderd) minder beschaafd waren dan de Hollanders, Vlamingen en Dietsch-Brabanders onder elkander geschat, moest het zeer moeilijk vallen de Walen te vernederen, en als eene soort van minderjarigen te behandelen, tot dat zij misschien de spraak hunner voogden zouden meester geworden zijn.

De fransche geest, in dien tijd nog zoo gevaarlijk voor de koningen en alle soorten van verdrukking, boezemde de Walen nog in. De Dietsch-Brabanders en Vlamingen verschaften den Walen bondgenooten in groot getal, om de pogingen van Willem's staatkunde tegen te werken. De fransch sprekende Brabanders en Vlamingen der groote steden waren hunne bondgenooten, in de zaak der taal-vrijheid en taal-gelijkheid. De

Hosted by Google

katholijken, ten platten lande, moesten ook eene afwending gedurende den strijd bijbrengen; en eindelijk meest al de Belgen (zij het ter eere van al de Brabanders en Vlamingen zonder verschil gezeid), wilden bij de vermetele hoovaardigheid van koning Willem geene medeplichtigheid dragen.

Wij hebben, in het eerste gedeelte dezer verhandeling, genoegzaam bewezen dat onze belgische medebroeders nooit van vernedering der Walen, nooit van minachting hunner eigene spraak: de fransche, hadden gedroomd. Koning Willem moest zijne onbezonnene staatkunde naderhand boeten; maar hij was er toch alleen de schuld van.

Uit de beginsels van het besluit des 1en oktobers 1814, in de beweegredenen ervan veropenbaard, zijn die maatregels voortgevloeid aangaande het uitsluitelijk gebruik van het nederduitsch in het leger; het uitsluitelijk officiëel nederduitsch in de wetten; het uitsluitelijk indringen van het nederduitsch alwaar, in menige dietsche gewesten zelven, de keus tusschen de twee talen, van onheugelijken tijd af, altijd vrijgelaten was geworden.

Zekerlijk moesten de algemeene grieven van 1830 de grieven tegen de taaldwinglandij begrijpen.

Oordeelt, ô Dietsch-Brabanders, oordeelt gij Vlamingen al te gader: wij bukten dan onder de zelfde dwinglandij, waar wij Ul. thans willen van bevrijden.

Gelooft mij: als ik een gedenkschrift van dat verledene op de poort van Charleroy, — eene waalsche stad, alwaar het volk geen woord vlaamsch verstaat, — een gedenkschrift als dees, in 't hollandsch, zonder vertaling bij, moet lezen:

« Deze vesting is begonnen onder de regering van

Hosted by Google

» koning Willem den eerste, in het jaar na den slag
» van Waterloo, en in het jaar 1821 voltooid. »

Dan begrijp ik hoe zuur, hoe bitter het vlaamsch volk fransche gedenkschriften op de gebouwen zijner steden, zonder vlaamsche vertolking moet beschouwen. Het zijn zoo vele teekens zijner vernedering; zoo vele spotternijen van eenen trotschen verdrukker!

Hadden de Walen het uitsluitelijk in 't nederduitsch opgesteld gedenkschrift op de poort van Charleroy verstaan, zoo hadden zij misschien het zelfde begrepen als de melding van den slag van Waterloo daar gemaakt zijnde, om de vernedering huns volkstams spottender wijze te herinneren; en daar gevaarlijke gevolgtrekkingen uit genomen.

Trouwens, het is mij geenszins blijkbaar dat de hollandsche geestdrijver, die het gedenkschrift vervaardigd heeft, zijn gewrocht in dezen zin niet uitgevonden heeft. En inderdaad, is het niet ommiddelijk na dat het in arduin aldaar gesneden is geworden, dat het hollandsch bestuur die fiscale wetten van 1822, — zoo tergend tegen de bijzondere belangen van het waalsch volk gericht, — ingevoerd heeft; en dat het op den zelfden tijd de onverdraagzame maatregelen tegen de taalvrijheid opgedrongen heeft, welke koning Willem in zijn besluit van 15en september 1819 voorbereid had?

Wat er van zij ofte niet, kwamen die maatregelen de onvoorzichtige en onrechtvaardige staatkunde van den Hollandschen Prins klaarblijkelijker dan ooit verkondigen.

Dat besluit van den 15en september 1819 is te lang om alhier in zijn geheel voorgebracht te worden. Het zij genoeg eene ontleding er van te geven, met de toegepaste aanmerkingen.

Hosted by Google

Het herinnert, al beginnende, het besluit van baron de Vincent, en het besluit van den 1en oktober 1814, met de maatregels daar in aangenomen tot bevordering van het herstel der *landtaal*.

Het wijst op de voorbehouding « om nadere voor-
» schriften daar te stellen nopens het gebruik der
» *nederlandsche* taal in andere stukken. »

Het beweert dat « hooge en mindere administratieve
» ambtenaren, als mede vele ingezetenen vertoogen
» gedaan hebben tegen de voortdurende verplichting
» om in akten, adressen en andere stukken, gebruik
» te moeten maken van de fransche taal, welke veler
» hunner niet eigen is. »

Het verkondigt als hoofddoel : « het meeste gerief
» en belang der ingezetenen ; » waarvoor het allen ingezetenen der provinciën Limburg, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, en Antwerpen vrij gelaten is : « Zich,
» dit verkiezende, van de land-taal te bedienen » voor alle akten welke door hen « aan de administratieve,
» finantiële en militaire autoriteiten, collegiën of amb-
» tenaren, in die provinciën gevestigd, zoo wel als aan
» de departementen van algemeen bestuur worden in-
» geleverd. »

De notarissen en andere ambtenaren in genoemde provinciën « zijn verplicht, zoo dikwijls dit door de
» partijen verlangd wordt, die zelfde taal te bezigen,
» onder straf van naar gelang der omstandigheden in
» hunne bediening geschorscht, of geheel daarvan ont-
» zet te worden. »

Al de in die provinciën gevestigde administratieve, finantiële en militaire autoriteiten, collegiën of ambtenaren genieten de zelfde vrijheid als de ingezetenen, en zijn zelfs, in het algemeen, tot het gebruik van de taal des lands verplicht.

Hosted by Google

Aan alle vrederechters, rechtbanken en rechterlijke officieren in de genoemde provinciën, staat het vrij, » zich voor alle justiciëele onderzoekingen, ondervra- » gingen, debatten en vonnissen, van de taal des lands » te bedienen, zonder dat de partijen eene vertaling van » stukken of bescheiden in die taal opgesteld zullen » kunnen vorderen; en worden de genoemde autoritei- » ten uitgenoodigd zich bij voorkeur van die taal te » bedienen, wanneer dezelve door rechters. partijen en » getuigen verstaan wordt. »

Tot hier toe, zijn de maatregels niet te strijdig met het aangekondigd hoofddoel; en behalve de strengheid wegens notarissen en ambtenaren, die het vlaamsch niet zouden willen gebruiken, en het recht den vierscharen toegekend deze taal te mogen gebruiken, zelfs wanneer de partijen en advocaten het fransch liever hadden verkozen, mag men het besluit van 15^{en} september 1819, als raadzaam, en met de natuur der zaken overeenkomstig aanzien.

Ware koning Willem niet verder gegaan, zoo zoude alles in goeden staat gebleven zijn, en het aloude stelsel onzer voorvaderen, als eerlijk in dat besluit heraangenomen, toegejuicht geworden zijn

Maar dit was in de meening van koning Willem niet: Zelfs die verkorte vrijheid, aangaande het gebruik der twee talen in de vier bewuste provinciën, moest slechts van tijdelijken duur zijn. Zij was alleenlijk uitgevonden geworden, om: « aan sommige ambte- » naren (zoo luiden de beweegredenen van het besluit » zelf), — welke wegens een langdurig gebruik der » fransche taal in publieke akten, thans eenige ruimte » van tijd behoeven, om zich het gebruik der landtaal » in die akten volkomen eigen te maken, — de gelegen- » heid daartoe te geven. »

Hosted by Google

Zoodra als die sommige ambtenaren zouden in staat geweest zijn de landtaal te herleeren, moesten de belangen der particulieren opgeofferd worden; en het besluit van 15en september 1819 stelde daarvoor den 1en januari 1823 vast.

Te rekenen van dien dag, moest in de vier bewuste provinciën, « geene andere taal dan de taal des lands, » voor de behandeling van openbare zaken erkend of » gewettigd zijn; en dan moesten alle administratieve, » financiëele en militaire autoriteiten, collegiën of » ambtenaren, zonder onderscheid, zich in alle zaken, » tot hunne ambtsverrichtingen betrekkelijk, van dat » tijdstip af, bij uitsluiting van de landtaal bedienen. »

De koning behield zich voor deze bepalingen bij bijzonder besluit « tot die plaatsen en gemeenten van Zuid-Braband nader uit te strekken, » waar het hem bij nader onderzoek blijken zal dat de vlaamsche taal de landtaal is. »

Bij besluit van den 26 oktober 1822 « vindt koning « Willem goed en verstaat de verklaring » dat de bovengemelde bepalingen « van toepassing zullen zijn op al de steden en plaatsen in de arrondissementen van Brussel en Leuven in Zuid-Braband. »

Dus, op den 1en januari 1823, moest het gebruik der fransche taal, in al de gedeelten van België, waar het vlaamsch ook gebruikelijk was, teenemaal in alle officiëele en publieke betrekkingen ophouden. Het was net het tegenovergestelde van den staat van zaken onder het fransch beheer, en het was niet rechtvaardiger.

Sedert lang, was de fransche taal in onze dietsche gewesten zoodanig ingekropen, dat wij in het eerste gedeelte dezer verhandeling bewezen hebben dat de publieke overheden, in alle vakken, het onverschillig

Hosted by Google

gebruik der twee talen vrij gelaten hadden. Het volk, in het algemeen, had altijd het dietsch liever gehad ; en zelfs tegen het fransch gewerkt, voor zoo verre dit als werktuig eener vreemde dwinglandij geoefend werd. Maar de hoogere standen hadden, sedert meer dan drie eeuwen, het fransch gekozen, zonder toch, — op weinige uitzonderingen na, — hunne vaderlandsche gemoederen daardoor te laten veranderen. Zij spraken meest allen de landtaal om zich in betrekking met hunne landgenooten van minderen stand te houden; maar beoefenden de fransche taal om eenen breederen kring in de algemeene europische beschaving te kunnen doorwandelen. Dit moet als een verdienste, niet als eene kwaal, onzen deftigeren burgers in rekening gebracht worden.

Ludivico Guicciardini verstond het alzoo, toen hij, in de zestiende eeuw, in zijne zoo nauwkeurige beschrijving onzer gewesten, van onze geleerde of begoede standen schreef : « Boven hunne eigene landtaal, en » ofschoon zij nooit uit hun land geweest zijn, zijn zij » de fransche taal machtig, gelijk als zij voor hun » natuurlijk was. Hunne eigene taal heet het » vlaamsch. (1) »

Al wie met onze geschiedenis een weinig bekend is, weet immers dat de vaderlandsche oorkonden meest altijd in de beide talen opgesteld werden. Zij waren zelfs in het fransch alleen oorspronkelijk geschreven, als zij het geheele land — alwaar Walen en Dietsche bevolkingen samenleefden, — betroffen.

De Vrede van Gent (la Pacification de Gand), de Unie van Brussel (l'Union de Bruxelles) werden beiden, op

(1) Ultrà linguam suam vernaculam, etiamsi domo nusquam discesserint, gallicam callent quæ naturâ ipsis perquam familiaris est. Sermo eorum, vernaculus exteris fere dicitur flandricus; latinis Teutonicus. (Giucciardini, Belgium, pars prima, pag. 53; uitgave van Amsterdam.

Hosted by Google

het einde der zestiende eeuw, uitsluitelijk in 't fransch bedacht en in schrift gebracht.

De ware, de goede staatkunde is gevolgentlijk bij ons altijd geweest het gebruik der twee spraken vrij en ongehinderd te laten. De Franschen hadden, met hunne eigene staatkunde van 1794, het volk des aangaande gefolterd; de Hollanders deden het zelfde jegens de opperstanden der natie. De dwinglandij moest door rechtvaardige harten in beide gevallen verfoeid worden.

De Walen hadden inderdaad een minder belang bij de zaak dan de Dietsch-Brabanders en Vlamingen zelven. Zeker moesten de Walen zich over de hollandsche trotschheid verontwaardigen, welke hunne taal, hunnen volkstam zelfs als, in de Nederlanden, om zoo te zeggen, niet bestaande, aanzag.

Maar het besluit van den 15en september 1819 had ten hunnent niets veranderd. Zij moesten het vlaamsch in hunne gewesten niet gebruiken, noch laten gebruiken. Wilden zij ambten in de vlaamsche gewesten gaan zoeken, of publieke beroepen gaan oefenen, zoo hadden zij weinige moeite meer dan de Vlamingen der hoogere standen, — zoo als deze zich door fransche opvoeding in 1823 herschapen vonden, — om zich een goed nederduitsch zoo als het in het handelen der publieke zaken vereischt werd, eigen te maken. Wij hebben persoonlijk de heeren Defacqz, Duvigneaud, Fernelmont, Mascart, Brice-Defrenne, Loth, en andere Walen, voor de rechtbank en het hof van hooger beroep te Brussel, van 1825 af tot 1830 toe, hooren pleiten; en, trouwens, zij spraken het vlaamsch even zoo redelijk als hunne confraters de heeren De Page, Lefebvre van Brussel, De Bavay, Nicolay, enz., van dietsch-brabandsche of vlaamsche geboorte.

Hosted by Google

De kwestie lag eindelijk zoo min tusschen Walen en Vlamingen, in 1823, als zij nu in 1864 ligt. En begeert men eene grondige kennis te krijgen van den grooteren tegenzin, welke de dietsche rechters, advocaten, en andere beambten toonden, wegens het indwingen der vlaamsche taal, als uitsluitend werktuig in het verhandelen der publieke zaken, zoo raadplege men de publieke oorkonden in de vlaamsche gewesten, van 1819 af tot op 1823 toe, en men zal vinden dat weinige dier persoonen gebruik maakten van de vrijheid welke hun toegestaan was geworden : het vlaamsch in de zaken te bezigen, drie jaren voor dat het volstrekt ingedwongen werd.

Wanneer het volk zich van de landtaal wilde bedienen, volgden alleenlijk eenige rechters, advocaten en beambten de begeerten des volks op. Men hadde alles aan de wederkeerige belangen van het volk en van de beambten moeten overgeven. Zoo zoude het vlaamsch met den invloed der volksgezindheid, in onze tijden, natuurlijk herboren geworden zijn; en de begoede standen zouden van hun zelven het gebruik der landtaal hernomen hebben, naarmate de ontwikkeling van 's volks invloed in de staatsaangelegenheden plaats greep.

Dwinglandij in zaak van taal, even gelijk in andere vakken, werkt, in Belgiën, tegen het nationaal karakter en tegen de overleveringen onzer geschiedenis. Alwaar men eene taal slechts spreekt, dat men met het gebruik van die taal alleen voortga. Alwaar men twee talen spreekt, dat het gebruik van beide vrij gelaten worde. Er ligt daar geene moeilijkheid in. Dat men enkel en alleen naar het stelsel van 1794 wederkeere.

Veranderingen, die er van noode kunnen zijn, uit

Hosted by Google

hoofde der veranderingen door onze instellingen ondergaan, in zake van leger-verordening, openbaar onderwijs, enz., zullen ingevoerd worden, met zoo min mogelijk de belangen en de geriefelijkheden der verscheidene standen onder het volk, te kort te doen.

Dat de standen, die moeilijk twee talen kunnen leeren, nooit in hunne betrekkingen met het bestuur, — het zij om er dienst van te ontvangen; het zij om er plicht aan te doen, — door het niet kennen van eene andere taal dan wel de hunne, moeite of zwarigheid, hoe genaamd, lijden mogten.

Dat de standen, die zich ten dienste van 't algemeen moeten stellen, — het zij in het bestuur, het gerecht, de balie, het onderwijs; het zij in het oefenen van beroepen, die ze in noodzakelijke betrekkingen met alle standen plaatsen, — de beide talen leeren; ten ware zij liever hadden, met eene mindere bekwaamheid, ten dienste alleen van zulke of zulke standen te blijven, alwaar de kennis eener der beide talen slechts van noode is. Ziet daar de oplossing van het vraagstuk.

De Franschen en de Hollanders, met ons voorleden onbekend, of liever door den hoogmoed van overwinnaars (1) verblind, hebben zulks in den zin niet gehad. Daarvoor hebben zij geboet. De natie zelfs, toen zij, op hare instellingen, volgens hare natuurlijke neigingen heeft mogen denken, heeft de aloude belgische rechtvaardigheid weder ingeroepen; en artiekel 23 der tegenwoordige grondwet: « het gebruik der volkstalen is in België vrij, » heeft, als beginsel ten minste, de

(1) Men verlieze nooit uit het oog dat de Hollanders in België als eene soort van overwinnaars ingetreden waren. Het parijsch verdrag van den 30en mei 1814, bedroeg toch in het artikel 6 : « La Hollande » placée sous la souveraineté de la maison d'Orange recevra *un accrois-* » *sement de territoire.* »

Hosted by Google

zaak op den ouden voorvaderlijken voet weder gebracht. Jammer maar dat het beginsel, tot nog toe, niet in werking getreden is.

Wij zullen er later de reden van geven, met de omstandigheden onzer omwenteling van 1830 te beschouwen, en de onvaderlandsche richting te bewijzen welke, onmiddelijk na de ontbinding van het nationaal Congres, aan 's lands bestuur is gegeven geworden.

IX

Het besluit van den 15en september 1819, aangaande de talen, is, zoo men weet, het eenigste kenteeken der willekeurigheid van koning Willem's bestuur niet geweest. Het besluit van 5en oktober 1822, die eene schandelijke krenking der rechterlijke macht daarstelde, door de invoering der fransche : « conflits de juridiction » en « conflits d'attribution ; » de maatregels tegen het vrij onderwijs in zaak van godsdienst, zoo als het *collegium philosophicum* te Leuven, en meer andere soortgelijke schikkingen, die tegen onze nationale geschied- en staatkundige overleveringen werkten, hadden in 1829 het misnoegen onzer zoo vlaamsche als waalsche gewesten ten top doen stijgen. De fiscale wetgeving door de wetten van junij 1822 ingebracht, had ook dat misnoegen niet weinig helpen vergrooten en wijd uitspreiden.

Had koning Willem, in dien staat van zaken, wat achteruit willen stappen (1), zoo had België de om-

(1) Het is onnoodig alhier de besluiten van 28 augustij 1829 en 4 junij 1830 in aanmerking te nemen. Zij stelden geene verandering daar in het beginsel dat er geene andere landtaal in het rijk bestond dan wel de nederlandsche, welke men nu, rond uit, in den franschen

Hosted by Google

wenteling ontsnapt, die, naderhand, door eenige onzer vaderlanders is betreurd geworden. Maar de willekeurigheid schijnt eene ongeneesbare ziekte onder de meeste prinsen te zijn. Men herinnert zich wel hoe de boodschap van 11en december 1829 de hardnekkigheid van koning Willem ten toon kwam stellen, voor wat het algemeen bestuur betrof. Het komt alhier te pas de bijzondere redenen te melden, welke hij, nopens zijne schikkingen in de zaak der talen, deed gelden. Die redenen treffen wij aan in het artiekel aan de *Gazette des Pays-Bas* van 5en en 6en september 1829 medegedeeld (1), waar wij reeds melding van gemaakt hebben. Zij komen hierop aan : « De hollandsche of vlaamsche » taal is de taal van het koningrijk der Nederlanden; » elk bestuur *kan beletten* de bevolkingen die eene » moedertaal bezitten, in de openbare akten eene » *vreemde taal* te gebruiken. »

Twee miskenningen van klaarblijklijke feiten : Het koningrijk der Nederlanden, als zoodanig, had zijne eigene taal niet. Daar heerschten, sédert onheugelijken tijd, twee talen te samen, in al de zuidelijke gewesten; en in eenige dier, zelfs : eene taal alleen, die de fransche was. De fransche taal was in geene der zuidelijke gewesten eigenlijk eene *vreemde* taal. Wij herhalen alhier de getuigenis van Guicciardini, en de oorkonden onzer geschiedenis. Wij beroepen ons op alles wat wij in het eerste gedeelte dezer verhandeling aangehaald

text : « *la langue des Pays-Bas* » noemt. Daarenboven lieten die besluiten de zoo gezegde herstelde taalvrijheid aan de willekeurigheid der rechters en der publieke ambtenaren over, die, bijna in al de gevallen, beslissen mochten, of het gebruik der fransche taal voor hen, ja of neen, plaats zoude gegrepen hebben.

(1) Het artiekel is in het *Vaderlandsch museum* des heeren Serrure, hoogleeraar ter hoogeschool van Gent, door den zelven in 't vlaamsch vertaald, ingevoegd. (Ziet derde deel, 1858-1860, bladz. 181.)

Hosted by Google

hebben, om te bewijzen dat onze voorvaders de twee talen op den zelven voet, in de dietsche gewesten, altijd gehouden hadden, ofschoon het volk zich der dietsche taal getrouw toonde, in tegenoverstelling met de hoogere standen, die liever, in de laatste tijden bijzonderlijk, de fransche taal bezigden. Er was onder de Belgen nooit kwestie geweest de fransche taal als eene *vreemde taal te beletten*.

Geen wonder dus dat toen de hardnekkigheid van koning Willem de verzoekschriften over de *grieven* (le pétitionnement pour le redressement des griefs) deed te voorschijn komen, het indwingen der vlaamsche taal, als de eenigste gebruikelijk, en het volstrekt verbannen der fransche taal uit de openbare betrekkingen, ook als een grief, in de vlaamsche gewesten, werd aanschouwd.

Wij hebben het tijdstip van 1829 en 1830 ergens : « den tijd toen men in Vlaanderen zot was » hooren benoemen. Dit kan misschien aangenomen worden door lieden die hunne eigene onverdraagzame meening als de meening van geheel de natie willen doen doorgaan. Zij die, binnen Vlaanderen, in de godsdienstige gevoelens der Vlamingen, in 't algemeen, niet deelen; zij die als zoo gezegde *vrijzinnigen* een gedeelte der natie, — het zij het klein volk, het zij de hoogere standen, — alleenlijk in overweging nemen, en de rechten van beide niet zoeken over een te brengen; zij die de willekeurigheid niet vijandelijk aanzien, wen de willekeurigheid in hunne eigene belangen of volgens hunne diep ingewortelde vooroordeelen te werk gaat, zij mogen den tegenstand aan koning Willem's staatkunde, door de mannen van 1829 en 1830 geboden, als onbezonnen en ongerijmd bestempelen. De herstelde vrijheid heeft niet te min de algemeene belgische belangen begunstigd.

Hosted by Google

Heeft in 1830 eene overdrevene tegenwerking de weegschaal in zekere zaken stellig doen overhellen, — en de vlaamsche zaak mag voorzeker als in het geval zijnde, worden beschouwd, — zoo moeten de ware vaderlanders al hunne krachten inspannen om het evenwicht te herstellen.

Maar laat ons vooreerst de oorzaken dier overdrevene tegenwerking, voor wat de vlaamsche taal betreft, in 1830, kortbondig onderzoeken.

Ofschoon het misnoegen tegen de willekeurige regering van Willem den eerste zich, reeds in het begin van 1828, veropenbaard had; dat de strenge vervolgingen tegen de drukpers, — die zich tegen de overweldigingen van het bestuur verzettede, — reeds op het einde van dit jaar hunne eerste vruchten voortgebracht hadden; dat de boodschap van 11den december, meer dan zeven maanden voor de « *ordonnances de juillet* 1830, » uitgekomen was; en dat de voorteekenen eener worsteling tusschen volk en prins zich veel vroeger in België dan in Frankrijk vertoond hadden, greep toch de werkelijke uitbarsting der omwenteling vroeger te Parijs dan te Brussel plaats.

En zeker is het nu, voor al de persoonen die met de oorzaken der gebeurtenissen van 1830 in Frankrijk en België bekend zijn, dat, zoo de belgische opstandelingen zich op Frankrijks gelukte omwenteling hebben moeten steunen, de Franschen van hunnen kant eene bescherming in den belgischen opstand zochten te vinden.

Van daar de nauwe vereeniging tusschen de twee natiën, in hunne poogingen om hunne beide, — zoodanig van elkander in beginsels en hoofddoelen verschillende, — staatkundige ondernemingen gezamentlijk op een goed einde te brengen.

Hosted by Google

Zoo dra als Belgen en Franschen, bij geval, hunne belangen, — ware het slechts voor eenen bepaalden tijd, — bij een moesten houden, en eene en de zelfde staatkunde moesten volgen, konden de zaken zich op geenen anderen voet stellen dan de algemeene richting der staatkundige beweging den machtigsten der twee tijdelijke bondgenooten toe te vertrouwen.

In dergelijke omstandigheden stelde zich alles, van het begin af, in ons land, op den franschen voet. Fransche gazetschrijvers, fransche generalen, fransche gelukzoekers van allen aard kwamen zich, in vele vakken, aan het hoofd zetten; en ofschoon de Belgen noch het fransch bewind, noch zelfs het fransch geleide meer voor goed wilden aanvaarden, en naderhand een goed tegenwicht, ten dienste hunner eigene vaderlandsche staatkunde, in England zochten en vonden, is het toch ontegensprekelijk dat alles, in de eerste dagen na de september omwenteling, moest naar de fransche ingeving voortgaan, met medehulp der franschgezinden onder ons, die, ofschoon in klein getal, altijd bestaan hebben en altijd bestaan zullen.

Dus, geen wonder dat de rechten der vlaamsche taal, midden der eerste voorspoedige gevolgen der omwenteling van 1830, t'eenemaal vergeten, ja, verfoeid werden. De tegenwerking door de onverdraagzame beschikkingen van koning Willem, in zake van talen, speelde natuurlijk ook haar aandeel in dit stuk.

Ik herinner mij toch een geval waar ik, — zelfs in de eerste dagen dier omwenteling, — de vaste verzekering uittrok, dat het vlaamsch zijne oude rechten, in een onafhankelijk België, wel eens zoude wedereischen en herkrijgen.

Ik zat, op eenen avond van november 1830, als voorzitter eener meeting, in het, toen zeer vermaard en al-

Hosted by Google

tijd met veel volk bezet : « *Club du théâtre du Parc.* » Onder de in beraadslaging vallende voorwerpen, deed de kwestie van het gebruik der talen zich voor. De heer Briavoine, een Franschman, onlangs te Brussel aangekomen, om er een dagblad op te stellen, — dat naderhand nog een zekeren invloed op onze zaken geoefend heeft, — beweerde dat het vlaamsch van geenen dienst of nut in België thans wezen kost. Hij redeneerde, des aangaande, met al de ongerijmdheden die vele Belgen zelfs, — van de aangelegenheden in de vlaamsche gewesten volstrekt onbewust, en ook aan de vlaamsche taal zelve volstrekt vreemd, — plegen voor te dragen, wen zij zich vermetel met de vlaamsche kwestie willen bemoeien. Die redenaar had zijn laatste woord nog niet geüit, toen een blondharige en baardlooze jongeling op den vloer, waar de redenaren zich plaatsten, sprong, het woord nam, en de heer Briavoine zoo vurig en zoo krachtdadig wederlegde, dat iedereen er verbaasd over stond.

Hij besloot, op het einde, dat het gebruik der twee talen in de vlaamsche gewesten moest vrij blijven; en dat hij, ofschoon hij het fransch goed kon spreken, de rechten van zijne landgenooten daar omtrent nooit in zijne tegenwoordigheid in twijfel zou laten trekken. Hij werd met algemeen handgeklap toegejuicht. Daar hij van geen der leden op den vloer gekend was, verklaarde hij, op mijn verzoek, dat hij van Meulebeke, een dorp in West-Vlaanderen geboortig en pas te Brussel aangekomen was, alwaar hij tevreden was de gelegenheid gevonden te hebben de meening zijner landgenooten wegens het gebruik hunner moederlijke taal, — in de hoofdstad, bij den zetel van het gouvernement, — plechtiglijk te verkondigen.

De jonge redenaar van november 1830 werd, later,

Hosted by Google

als lid van onze Kamer der volksvertegenwoordigers gekend, en is heden de notaris Toussaint, rue Duquesnoy, te Brussel.

Toen de jonge Vlaming van Meulebeke mij de toekomst van het vlaamsch deed vermoeden, onder een stelsel van vrijheid, en voor het tijdstip waar het, nog in 1830 groeiende geslacht — rijp zou geworden zijn, deed het meer bejaard geslacht, dat meer onder vreemden invloed lag, en onder het toedoen van andere gedachten en belangen dan wel 's volks eigene gedachten en belangen handelen moest, — zich in dezer voege voor :

Op den 16den november 1830, kondigde het voorloopig bestuur van Belgiën een besluit af, waar het de taalvrijheid als grondstelsel wel erkende, maar die vrijheid doch op twee voorname punten kortvleugelde.

Dat besluit begint met de vrijzinnige beweegreden : « dat de reeds opgeroepene taal-vrijheid voor iederen » burger de macht mede draagt de meest met zijne » belangen en gewoonten overeenkomende spraak te » gebruiken. »

Het verklaart dan dat die macht « moet geregeld » worden om in overeenkomst met den dienst der al- » gemeene regering en der rechtbanken gebracht te » worden. »

Maar onmiddelijk daarop bevestigt het besluit die grove botheid : « dat het vlaamsch in gebruik bij de » inwooners van zekere plaatsen (de certaines lo- » calités) verschilt uit het een gewest in het ander; ja, » uit den eenen omtrek in den anderen, zoodanig, dat » het onmogelijk (qu'il serait impossible) eenen offi- » ciëlen text der wetten en besluiten in het vlaamsch » uit te geven. »

Nog beleedigender voor het grootste gedeelte der

Hosted by Google

Belgen, dan de beweering van koning Willem dat er in België slechts eene taal als vaderlandsche bestond: het nederlandsch!

De volstrekte onwetendheid, nopens het vlaamsch, der drie leden van het voorloopig bestuur: Felix de Mérode, een sedert lang verfranschte Brusselaar; Charles Rogier, een' geboren Franschman; Alexander Gendebien, een Waal uit Bergen in Henegouw, die alleen het besluit van 16^{en} november 1830 onderteekend hebben, kan, tot eene zekere maat, die ongerijmde verklaring uitleggen, zoo niet verontschuldigen. Maar hoe kunnen de Potter, van Brugge; van de Weyer, van Leuven; d'Hoogvorst, van Brussel, — alwaar hij het gebruik der vlaamsche taal met al zijne onderhoorigen, zoo van zijn naburig landgoed te Meysse, als van zijn huisgezin in de stad, behouden had, — hoe kunnen die hunne verantwoordelijkheid des aangaande afweeren, ten zij met te zeggen dat een groot getal Vlamingen en Dietsch-Brabanders zoodanig der zake hunner moedertaal vreemd geworden waren, dat zij voor haar nog minder zorgden, dan Walen of Franschen die er geen belang in hadden?

Bij de Potter, van de Weyer en d'Hoogvorst, mag men de twee secretarissen van het voorloopig bestuur: J. Vanderlinden en J. Nicolay nog voegen, twee Brusselaars die de vlaamsche taal kenden, en zelfs letterkundiglijk gebruikten, als zijnde: de een notaris klerk bij zijnen vader, de andere pleitende advocaat, ter balie van Brussel. J. Vanderlinden had als secretaris het besluit van 16^{en} november 1830 ook geteekend.

De Walen, als zulken, hebben dus wel het recht de misgreep van dit besluit als hunne uitsluitelijke daad niet te willen dragen. De Vlamingen zouden onrechtvaardig zijn zoo zij den Walen alleen deze

Hosted by Google

ontkenning hunner taal in 1830 wilden verwijten.

Het vloeide niet te min uit het feit, dat, — ofschoon het voorloopig bestuur zorg droeg dat men vlaamsche vertalingen van alle officiële akten en oorkonden dede vervaardigen; ofschoon het bevool dat de burgers in hunne betrekkingen met de regering het vlaamsch of het fransch, volgens goeddunken, mochten gebruiken, — het toch de fransche taal als uitsluitelijk officiëel verklaarde; en het gebruik der vlaamsche taal voor de rechtbanken dan alleenlijk vrij liet, wen de rechters en advocaten in civiele zaken; de rechters, het openbaar ambt en de advocaten al te gader, in lijfstraffelijke zaken, het vlaamsch machtig zouden zijn.

Een stichtelijk stelsel voorwaar!

De Vlamingen hadden de vrijheid hunner taal herwonnen; maar de fransche taal bleef, midden hunner gewesten zelfs, uitsluitelijk officiël. En wilden zij hunne goederen, de vrijheid hunner lichamen, ja, hun leven, voor de vierscharen hunner steden, tegen de onrechtvaardigheid van eenen medeburger, of tegen de drift, vooringenomendheid of loutere dwaling eens magistraats verdedigen, zoo mochten zij zulks in hunne eigene spraak niet doen, ten zij de magistraten, ten zij zelfs de advocaat der tegenpartij het wilden toelaten!

Gelijk wij het reeds gezegd hebben, herstelde het Nationaal Congres de zaak op ordentelijkere beginselen. De taalvrijheid werd plechtiglijk, en zonder beperking, in de Grondwet van 7den februarij 1831 uitgeroepen; en de middelen om in de belangen der inwoners, des aangaande, te voorzien, der wet alleen toevertrouwd.

Zonderlijk genoeg! men had, tot nog toe, de schikkingen over dat onschatbaar voorwerp : het gebruik der moederlijke taal, ter willekeurigheid van adminis-

Hosted by Google

tratieve maatregelen toegelaten. Als of het vrij gebruik van zijne taal eenen volke zoo duurbaar als het vrij handelen en wandelen, als het vrij denken, enz., niet zijn moest!

Maar hoe is het mogelijk dat, al gedurende het derde eener eeuw, de Grondwet van 1831 in haar artikel 23 als eene doode letter gebleven is?

Waarachtig, dit is een der zeldzaamste wonders die men ooit in de geschiedenis eens volks ontmoet heeft. Het is de moeite waard zorgvuldig onderzocht en ontvouwd te worden.

Ik verzoek den bond mij het verlof te willen geven die taak tot op eene derde vergadering te mogen uitstellen.

HET VLAAMSCH ONDER DE BELGISCHE GRONDWET VAN DEN 7en FEBRUARIJ 1831.

X

In eene voorgaande redevoering, laatst jaar, op den 15en mei, alhier gehouden, hebben wij verklaard en vastgesteld hoe het voorloopig bestuur van 1830, en naderhand de Grondwet van 1831, de taalvrijheid, als beginsel, in ons land hersteld hadden; terwijl wij Ul. aanboden het vraagstuk op verdere gelegenheid te onderzoeken:

« Hoe is het mogelijk geweest dat, al gedurende het
» derde van eene eeuw, het artikel 23 dier Grond-

Hosted by Google

» wet (1) schier als eene doode letter gebleven zij. »

Dat onderzoek is heden ons voorwerp.

Herinneren wij ons wel dat onze omwenteling van 1830, — ofschoon in aard en strekking met de fransche beginsels niet altijd gelijkvormig, — toch met toedoen en behulp der Franschen plaats gegrepen had ; de reden daarvan hebben wij in de zitting van den 15en mei laatst breedvoerig uitgelegd.

Wijder, ofschoon het volk in 't algemeen er aan deel genomen had, — uit godsdienstige neiging, hoofdzakelijk onder de Vlamingen; uit gekrenkten stamhoogmoed, onder de Walen; en, onder beide, uit wederspannigheid tegen een verkeerd belastingstelsel, — waren de grieven der hoogere standen toch de voornaamste oorzaak der beweging geweest.

Het bestuur was in handen des volks, na de omwenteling, niet gevallen; maar uitsluitelijk in handen der meest begoeden, waar men alleenlijk, — en nog bij uitzondering, en voor eenen korten tijd, — de meest geleerden bijgevoegd had.

De Grondwet, uit die zamenstelling van begoeden en geleerden gesproten, maakte een wijsgeerig gewrocht uit, dat eene gepaste schermschaal voor de rechten des volks, in 't algemeen, moest zijn, mits die rechten ooit kwamen te bestaan. Maar men zorgde er tevens voor dat de rechten des volks nog lang aan den goeden wille der hoogere standen onderhevig blijven zouden ; en nog met deze aanmerking : dat de geleerde standen, als zoodanig, geen aandeel meer zouden bewaren in de

(1) Het artiekel luidt aldus :

Art. 23. « Het gebruik der in Belgiën gebezigde talen is vrij, het word slechts door de wet geregeld, en alleenlijk voor de akten des openbaren bestuurs en de rechterlijke zaken. »

Hosted by Google

voogdij der andere hoogere klassen over het volk in 't algemeen.

Letten wij ook eindelijk op dat de staatkundige rechten, zoo als : vrijheid der drukpers, vrijheid der godsdiensten, vrijheid van vereeniging, enz., weinig invloed op het ontvouwen der burgerlijke en persoonelijke rechten der nederige standen, in den beginne, oefenen, zoo lang de hoogere standen alleen de wetgevende macht, de opperheerschappij eigentlijk, blijven bezitten.

Die daadzaken, op ons vraagpunt toegepast, leiden noodzakelijk op die gevolgtrekkingen :

De fransche invloed moest, in den beginne, alles op den franschen voet helpen herstellen.

De begoede en geleerde standen, in de vlaamsche gewesten, hadden des aangaande geenen tegenzin hoegenaamd. Wij hebben van te voren geschiedkundiglijk bewezen dat zij, sedert lang, de fransche taal onverschillig met de vlaamsche kosten gebruiken. In de laatste tijden, waren zij zelfs der fransche meer genegen, die hun, overigens, als werktuig van alleenheersching over hunne landgenooten van mindere standen diende.

Wij hebben beweerd, te meer, dat onder de begoede en geleerde klassen, in de vlaamsche gewesten, het ingesteld gedwongen gebruik van het vlaamsch in de bestuurzaken eigentlijk als eene grief werd beschouwd. Wij deelen geenszins in het gedacht dat de verzoekschriften van 1829 en 1830, ook in Vlaanderen en Braband, tegen het indringen van het nederduitsch in de openbare aangelegenheden van bestuur en rechtsvordering, onderteekend, bij gevolg van misverstand, of uit toegevendheid wegens de Walen, plaats gegrepen hadden. Alles wat wij des aangaande mogen aannemen is :

Hosted by Google

dat de groote grondeigenaren, de rechtsgeleerden, ja, de geestelijken, die hartelijk tegen het verbannen der fransche taal werkten, het klein volk wijs gemaakt hadden dat het hollandsch, inderdaad, strijdig met het vlaamsch was.

De oogluiking der vlaamsche hoogere standen in de zamenzweering tegen het vlaamsch, in 1830, blijft voor ons daargesteld.

De rechtvaardige leden van het Nationaal Congres, — waaronder men zoo wel Walen, gelijk den Luikenaar Raikem (1), als Vlamingen onderscheidt, — hadden het beginsel der taalvrijheid in de Grondwet ingelascht; maar de wetgevers die daarna met de belangen van het land belast zijn geworden, koesterden dat beginsel zeer weinig; ten minste bleven zij het onverschillig. Het werd dus daargelaten en vergeten; en het volk, dat geen deel in de wetgeving mocht nemen, had de middelen niet om zijne bijzondere belangen, tegen de belangen der over het zelf alleenheerschende klassen, te doen gelden.

Wij loochenen niet dat, van den beginne af, een zeker getal oprechte en volkslievende burgers, buiten de wetgevende macht, het voorwerp hadden het grondwettelijk beginsel der taalvrijheid, ter wederopbeuring der vlaamsche spraak, zoodra mogelijk, te doen strekken. Maar de gesteldheid der zaken veroorloofde hun niet de taak te ondernemen, gedurende ten minste de zes eerste jaren die de instelling onzer nieuwe regering opvolgden; en deze hinderpaal werkte mede om de vlaamsche taal, als zelfs door de Vlamingen altegader daargelaten, of weinig geacht, te doen aanzien.

Nog langdurig genoeg, na de omwenteling, maak-

(1) Ziet's Congres' zitting van 27 december 1830. Huyttens, deel 1, bladz. 668.

Hosted by Google

ten, zoo men weet, de zoogenaamde orangisten pogingen om den vorigen staat van zaken in het land te herstellen; en zonder dat wij, alhier ten onpasse, over de strekking dier staatspartij oordeel vellen, mogen wij ons veroorloven te beweeren dat vele Vlamingen, die geen deel in die strekking wilden hebben, zich voorzichtiglijk van alle beweging ten voordeele hunner spraak onthielden, om het gezag der orangisten niet te vermeerderen; dewijl die partij ook nut uit de vernedering van het dietsch, bij het nieuw bestuur, zoude mogen getrokken hebben.

De partijwoede moest voorreerst bedaard worden. Dan, en dan alleen, kosten de vlaamsche letterkundigen, — de ware en vreedzame aanhangers van de vlaamsche taal, en die toch de eersten, in eene kwestie van spraak, te velde moesten trekken, — het harnas aandoen, om de aloude rechten van het vlaamsch in België krachtdadiglijk en zonder staatkundig nagedacht, weder te eisschen.

De eerste beweging werd slechts tegen 1836 of 1837 gevoeld; misschien was het nog te vroeg, daar de inleiders seffens, als door partijgeest gedreven, aangewezen, berispt en zelfs geplaagd werden. Doch het is te vermoeden dat de eerste ijveraars, ten voordeele van het vlaamsch, zulk onthaal, op alle tijdstip ontmoet zouden hebben, daar zij eene ware tegenwerking daarstelden, zoo niet aangaande de omwenteling zelve, toch aangaande de oligarchie die, bij middel van het uitsluitelijk gebruik der fransche taal, in het bestuur, zich de overhand in de nieuwe regering en der zelver profijten behendiglijk verzekerd hadden.

Willems, dien de Vlamingen te recht met den naam van « Vader Willems » vereerd hebben, heeft inderdaad de vlaamsche beweging ernstig en met oordeel begon-

Hosted by Google

nen, door het uitgeven van zijn : « Belgisch Musæum » voor de nederduitsche taal en letterkunde, en de » Geschiedenis des Vaderlands, uitgegeven op last der » Maatschappij tot bevordering der nederduitsche taal » en letterkunde, » waar het eerste deel van, te Gent, bij Gyselynck in 1837, verscheen.

Het was een bewijs dat vlaamsche letterkundige genootschappen nog bestonden; en dat zij schrijvers ten hunnen dienste niet misten.

Na Willems, en « de Maatschappij tot bevordering « der nederduitsche taal- en letterkunde, » kwamen weldra andere schrijvers en andere maatschappijen te voorschijn. De oude rederijkkamers hernamen ijverig hunne werking ; nieuwe genootschappen werden in Antwerpen, Gent, Brussel ingericht. Ook in 1837, had Hendrik Conscience zijn eerste letterkundig gewrocht. « Het Wonderjaar » (1) uitgegeven, dat in 1838, door de « Leeuw van Vlaanderen » (2) opgevolgd werd.

De vlaamsche beweging bestond. Sedert dien tijd, heeft zij niet meer opgehouden. Langs de letterkundige baan is zij, niet zonder moeite, op den staatkundigen bodem overgekomen. Laat ons hare voetstappen op dezen grond opvolgen, en, in het doorgaan, onze aanmerkingen voordoen op het lukken en mislukken van vele ondernemingen die de Vlamingen, ter opbeuring van hunne zaak tot heden toe, te werk gesteld hebben.

(1) In 't Wonderjaar (1566), historische tafereelen uit de XVIe eeuw, Antwerpen, weduwe J. S. Schoesetters, 1837.

(2) De Leeuw van Vlaanderen of de slag der gulden sporen, Antwerpen, L. J. de Cort, 1838.

Hosted by Google

XI

Reeds in 1843, na dat ik persoonlijk, met veel aandacht, op de tot alsdan uitsluitelijk letterkundige beweging gelet had, voorzag ik dat het niet lang meer duren zou of de vlaamsche bevolkingen zouden de rechten van hunne spraak wedereischen.

Diep getroffen door de ellendige vernedering, waar de kleine burgerij, de boeren, de arbeidzame klassen, altegader, in sukkelden, onder onze westersche geburen der fransche « *Département du Nord* » en « *Département du Pas-de-Calais*, » — alwaar een paar honderd duizend gansch dietsche inwoonders als ware slaven, op hunnen vaderlandschen bodem, behandeld werden, om dat zij met de fransche spraak niet bekend waren, — had ik mijne droeve bedenkingen des aangaande in een boekje : « *Notre frontière du Nord-Ouest* » (1) getiteld, laten drukken en uitgeven. Ik had er bewijzen afgeleverd van schreeuwende misbruiken, welke uit de onbezonnene verbanning der volkstaal in alle zaken vloeiden. En daar ik altijd, van mijne jeugd af, en uit ik weet niet wat in mijne innerlijke gesteltenis, tegen het plagen, het folteren der menigten door anderen kleiner in getal, heb moeten stuiten, zoo uitte ik : alhier mijne erbarming, aldaar mijne ontwaardiging, over feiten waar ik getuigen van geweest was, en die de onachtzaamheid, ja, het verachten der fransch sprekende minderheid, in Duinkerke, St-Winnockxbergen, de omstrekende van St-Omaars, enz. ; wegens

(1) Notre frontière du Nord-Ouest, excursions pendant les vacances (août 1843), Bruxelles, Wouters et Ce, imprimeurs-libraires, 1843.

Hosted by Google

de dietsch sprekende groote meerderheid, blijken deden.

Het werkje had, zoo het scheen, mijne vlaamsche landgenooten wat bewogen. De drukpers hief het genoegzaam op, in onze vlaamsche gewesten ; en men werd weldra bewust dat de Vlamingen in België, bij wederkeerige vergelijking van hun lot met dat der Vlamingen in Frankrijk, iet wat der met mijn toedoen veropenbaarde beklagelijke wonderlijkheden ook gevoelden, en de bijzondere middels welke zij uit onze staatkundige instellingen konden putten, om de kwaal te genezen, weldra in werking zouden willen zetten.

De in- en uitwendige staatsaangelegenheden boden, overigens, beteren grond aan, om eene politieke vlaamsche beweging bij de tot alsdan bijna uitsluitelijk letterkundige beweging in gang te stellen : onze geschillen met Holland, of liever met het huis van Oranje, waren eindelijk, sedert twee jaren, geheel en gansch door vredetraktaten vereffend geworden. Het vlaamsch volk, ter ontslaving van zijne schoone en krachtvolle spraak, ter wederopbeuring van zijn beroemd vaderlandsch karakter, op te roepen en te velde te leiden, konde als een verraad tegen ons nieuw ingericht koningrijk, — ten voordeele eens voor ons vreemd geworden' vorstelijken stamhuizes — niet meer voorgegeven worden.

Alle rechtzinnige menschen konden, — zonder zich aan achterdocht bloot te stellen, — de zaak van een op zijn' eigen bodem te kort gedaan volk eene hand leenen.

Walen zelfs konden, als vrijgezinde Christenen, Vlamingen tegen de dwinglandij hunner opperste standen, met min rechtvaardige Walen zamenspannende, ter hulp komen, zonder dat men ze met tegenstrijdigheid wegens zich zelven mocht bestempelen.

Hosted by Google

Die Walen vonden inderdaad, in het deel dat zij, misschien, aan de omwenteling van 1830 hadden genomen, de verrechtvaardiging hunner deelneming aan den door de Vlamingen thans ondernomenen veldtocht. Hadden zij hunnen eigen' volkstam van den hoogmoed der Hollanders (1) helpen redden, zoo moesten zij uit

(1) Wij hebben reeds, hier boven, in die verhandeling, een bewijs van den Hollandschen hoogmoed ingeroepen, om de wederspannigheid der Walen tegen het hollandsch bestuur te verrechtvaardigen. Een nieuw en zonderling bewijs der opgezwollenheid van het Oranjebestuur in 1828, eenige maanden voor onze omwenteling, ligt in het volgende voorbeeld, uit een ander oord, nog door de Hollanders beheerscht, getrokken. Niets is voor rechtschapene menschen haatelijker dan de verwaandheid eens volks wegens andere volkeren. De Walen, in België moeten zulks uit het oog niet verliezen. Wij hebben elders, uit hunne geschiedenis doen blijken dat zij zich des aangaande, zoo vroom en toegevend als de Vlamingen altijd voorgedragen hebben. Het tegendeel kan, door de stoute handelwijze van een handvol hebzuchtige partijgangers van heden, niet daargesteld worden. Het is eene uitzondering die niet duren kan.

Zie hier nu ons voorbeeld, alwaar de verwaandheid zelfs belachelijk wordt :

De Hollanders hebben in 1828, eene gedenkzuil, ter nagedachtenis van den slag bij Waterloo, te Batavia, op het eiland Java, opgericht, waarop het volgende is ingesneden geworden :

IN ÆTERNAM CELEBERRIMI DIEI DUODECIM ANTE KALENDAS JULII A. D. MDCCCXV
MEMORIAM, QUO FORTITUDINE ET STRENUITATE BELGARUM EORUMQUE
INCLYTI DUCIS WILHELMI FREDERICI GEORGII LUDOVICI PRINCIPIS
ARAUSIACI, POST ATROCISSIMUM IN CAMPIS WATERLOO PRÆLIUM,
STRATIS ET UNDIQUE FUGATIS GALLORUM LEGIONIBUS,
PAX ORBIS RELUXIT, HOC MONUMENTUM SUB SUMMO
PATROCINIO CELSISSIMI PRINCIPIS WILHELMI
FREDERICI CAROLI SACRUM FECIT CONSO-
CIATIO WATERLOOCIÆ BATAVIÆ,
A. D. MDCCCXXVIII.

Zoo dat het schijnt dat Prins Willem van Oranje alleen met zijn leger den slag bij Waterloo op de Franschen gewonnen heeft.

Ter ontlasting van eene naburige natie, wegens dewelke wij thans de meeste broederlijke gevoelens willen koesteren, laat ons doen bemer-

Hosted by Google

loutere gewetensplicht den vlaamschen volkstam tegen eenen anderen hoogmoed trachten te beschermen.

Deze zijn de redenen waarmede ik, voor eenen, mijne medewerking aan de vlaamsche beweging, sedert 1843, wettigen mag. Vergeeft mij, zoo bid ik Ul., Mijne Heeren, die persoonlijke omstandigheden alhier herhaald te hebben. Ik moest ze toch wel vermelden, om de oorzaak eenigszins uit te leggen van de taak waar ik in die beweging mede belast ben geworden, toen ik, als voorzitter der officieele vlaamsche commissie van 1856, mijn aandeel in haar gewrocht genomen heb.

De instelling dezer commissie werd, zoo men weet, de eerste staatkundige uitslag van lange en volhardende pogingen. Maar laat ons, voor dat wij eene meer bijzondere melding van deze commissie maken, nog ennige voorafgaande omstandigheden der vlaamsche beweging ontvouwen.

Verzoekschriften aan de wetgevende Kamers om de rechten der vlaamsche taal te doen erkennen en wederinhuldigen, hadden, van omtrent 1845 af, allejaren beginnen opgesteld te worden, — hetgeen een bewijs was van aanhoudenden ijver derwaarts, — toen men in 1849, nog een nieuw en belangrijk middel, om de vlaamsche zaak meer te verlevendigen, uitvond en te werk stelde. Ik meen de nederduitsche of nederlandsche taal-congressen, waarvan het eerste, te Gent in augustus 1849, werd gehouden. Een uittrekselken der handelingen van deze vergadering zal den waren stand der zaken, op dat tijdstip, genoegzaam verklaren.

« Thans, » zegt men, op de eerste bladz., « is de » heilzame strekking van het nationaal gevoel zoo ver

ken dat al die soorten van verwaande gedenkteekens meer der hoovaardigheid van prinsen, dan den gezonden verstande van volkeren moeten toegeëigend worden.

Hosted by Google

» vooruit gestreefd, dat het geene hinderpalen meer
» vreezen moet. Eene nieuwe begeestering doortintelt
» den geheelen nederduitschen stam; en nu gevoelt
» men hoe noodig het is dat de beschaving op de echte
» grondslagen van nationaliteit — waaronder de land-
» taal den eersten rang bekleedt — rust (1).

Het gedacht van al de nederduitsche letterkundigen bij een te brengen, om de belangrijkheid der vlaamsche beweging beter te doen beseffen, was inderdaad raadzaam en gelukkig. Bij de hollandsche letterkundigen, die te Gent met de vlaamsche en dietsch-brabandsche letterkundigen zamenwerkten, heeft men in latere congressen, zelfs platduitsche letterkundigen kunnen krijgen. De geheele nederduitsche stam neemt nu deel in eene taak waarvan ik, — na het zevende taal-congres, het jongst, te Brugge, in september 1862 gehouden, — niet geaarzeld heb te verkondigen, dat zij den grond legde van eene nieuwe beschaving, bij de hoogduitsche, engelsche en fransche beschavingen, om de letterkundigen, zedelijken en zelfs staatkundigen invloed der langs de Schelde, Maas, Rhijn en Weser liggende volkeren, op de algemeene europeësche beschaving te vermeerderen.

Bij de redenen, welke ik daar omtrent in *La Revue trimestrielle* van oktober 1862 deed gelden (2), zoude

(1) Handelingen van het nederlansch congres gehouden te Gent den 26, 27, 28 en 29 Augustus 1849, Gent, L. Hebbelynck, 1850.

(2) Ik drukte mij nog zoo uit:

« En même temps que les Flamands songent à leurs affaires locales,
» nous avons dit comment, avec tous leurs voisins parlant la même
» langue, ils s'efforcent de restaurer une littérature commune qui, s'ils
» réussissent tous ensemble, marquera l'avénement d'une nouvelle civi-
» lisation se développant à côté des civilisations allemande, anglaise,
» française. Cette idée a quelque chose de paradoxal, quand on oublie
» que les trois civilisations romanes : l'Italienne, l'Espagnole, la Fran-
» çaise ne se sont elles-mêmes développées qu'à la suite l'une de

Hosted by Google

ik alhier eene zonderlinge waarzegging van Voltaire, misschien, mogen voegen.

In eenen brief aan zijne nicht Madame Denis, uit Cleef, julij 1730, schrijft de fransche wijsgeer aldus :

« J'ai retrouvé ici, avec une très-grande satisfaction, » un célèbre poète Hollandais, qui nous a fait l'hon- » neur de traduire élégamment en batave, et même » vers pour vers, nos tragédies bonnes ou mauvaises. » Peut-être un jour viendra que nous traduirons les » tragédies d'Amsterdam. Chaque peuple a son tour.

» Les dames romaines, qui allaient lorgner leurs » amants au théâtre de Pompée, ne se doutaient pas » qu'un jour, au milieu des Gaules, dans un petit bourg » nommé Lutèce, on jouerait de meilleures pièces de » théâtre qu'à Rome » (1).

Met het instellen der taal-congressen hadden de Vlamingen de uitrusting voor hunnen veldtocht, ter wederopheuring hunner spraak, geheel en gansch voltooid. Ook, sedert dien tijd, hebben zij merkwaardige vor-

» l'autre, dans l'ordre où nous venons de les énumérer; et quand on » oublie que la civilisation allemande n'a qu'un développement très- » récent. Si la Belgique et la Hollande, déjà signalées à tous les peu- » ples du littoral de la mer d'Allemagne comme des centres éminents » de prospérité et de liberté, y ajoutent l'éclat des lettres cultivées » dans une langue commune à tous ces peuples, à quelles conséquen- » ces prochaines cela ne peut-il point mener, surtout que dans les idées » déjà anciennes de ces divers peuples, l'unité politique n'a jamais été » une condition indispensable de la vie intellectuelle commune? Il » serait oiseux d'insister sur ces considérations; leur nouveauté même » oblige de les jeter en avant, toutes brutes et non dégrossies, pour » devenir, si l'on veut, l'objet de recherches plus spéciales. »

(REVUE TRIMESTRIELLE, Bruxelles, rue Saint-Lazare, 25, 36me volume, neuvième année, 4me article : *Le Congrès flamand de Bruges*, page 357).

(1) OEuvres de Voltaire, lettre intitulée : Voyage à Berlin, Édition De Soer, Paris 1817, troisième volume, page 528, immédiatement après : *le Poëme de Fontenoy*.

Hosted by Google

deringen gemaakt. Hunne schrijvers hebben zich vermenigvuldigd. Hun tooneel heeft eenen zekeren glans gegeven. Het gebruik hunner taal hebben zij in eenige geringe bestu urzaken, bijzonderlijk in de gemeenteregering, hersteld. Hunne betuigingen tot wedereisching hunner rechten in alle opzichten, zijn alle jaren meer en meer dringend geworden; en in 1856, scheen de vlaamsche beweging al zegevierend genoeg, om de aandacht van het gouvernement eindelijk op te wekken; en om op middelen te doen beraden, welke de klachten der Vlamingen altegader regelmatig mochten doen ophouden.

Ook moeten wij alhier bekennen dat er, in 1856, omstandigheden, bij uitstek voordeelig, bestonden, om iederen Vlaming de hoop in te boezemen dat de beginsels der Grondwet, eindelijk, tot stand zouden gebracht worden.

Het algemeen bestuur was toevallig aan ministers toevertrouwd, die de uitsluitelijk fransche neiging onzer staatkunde minder genegen waren; en, ter gelegenheid van den vijf-en-twintigsten verjaardag der inhuldiging des konings, vreesde men de misnoegde, en nu redelijk machtig gewordene Vlamingen, geen deel in de openbare feesten te zien nemen, zoo men de maatregelen niet aanvaarde die ze te vreden mochten stellen. Men ziet dus dat, door gunst van twee daadzaken die zich nog nooit voorgedaan hadden, en die zich, sedert dien tijd, niet meer voorgedaan hebben, te weten : een vrij, aangaande het gelijk gebruik der twee talen onpartijdig ministerie, en eene soort van uitwendige drukking des volks (*pressure from without*, gelijk de Engelschen zich uitdrukken) de vlaamsche zaak, bij uitzondering, in eene zeer gelukkige gesteldheid, alsdan, geplaatst werd.

De eerste stap was toen de verscheidene punten

Hosted by Google

bij een te zamelen waar de klachten der Vlamingen in hunne talrijke verzoekschriften aan de wetgevende Kamers op aangedrongen hadden; en de middelen uit te vinden die de beste vereffening van alle moeilijkheden kosten verschaffen. De staatscommissie van 27 juni 1856, eenige weken voor de feesten des vijf-en-twintigsten verjaardags, werd ten dien einde ingericht.

Gij zult zeker van mij niet vergen, Mijne Heeren, dat ik alhier breedvoerig over die commissie en derzelver handelingen redeneere; alles wat zij verricht heeft, is in twee al genoeg dikke boekdeelen zorgvuldiglijk verklaard geworden, in beide de vlaamsche en de fransche talen, en onder toezicht van leden zelven der commissie; uitgegeven. (1) Het zij genoeg Ul. te herinneren dat gemelde commissie niets onaangeroerd gelaten heeft, om de vraagpunten, die zij belast was geworden te onderzoeken, raadzaam op te helderen, en hare besluitselen des aangaande openhartig te verrechtvaardigen.

De staatsaangelegenheden die, korten tijd na dat de commissie hare taak voltooid had, veranderden, en de algemeene zaken des lands weder in handen der oude tegenstrevers der vlaamsche beweging plaatsten; de tijdelijke verflauwing der Vlamingen welke — gelijk het schier altoos gebeurt, bij de teleurstelling na eenen bijkans gewonnen slag, — zich lang genoeg als gansch overwonnen gegeven hebben, stellen het gewrocht der vlaamsche commissie daar gelijk eenen baakstok, dien men, tot nu, niet meer voorbij gegaan is, en waar men nog van af zal moeten trekken, wanneer voordee-

(1) Vlaamsche commissie: instelling, beraadslagingen, verslag, officiele oorkonden. -- Commission flamande: institution, délibérations, rapport, documents officiels, Brussel, Korn. Verbruggen, drukker en uitgever, 1859.

Hosted by Google

ligere omstandigheden het zullen mogen veroorloven.

Intusschen tijd, laten wij nog eenige genoeg belangrijke voorvallen melden, en onze aanmerkingen er op afleveren, zoo als : de beraadslagingen van den 3en en 4en december 1861, in de Kamer der volksvertegenwoordigers ; het proces Karsman in 1863 ; de redevoering der heeren Leclercq en Snellaert, in de Belgische Academie, gedurende den zomer van 1864, en de *Mercuriaal* van den heer de Bavay, procureur-generaal ten gerechtshove van beroep te Brussel, op den 15en oktober des zelfden jaars.

Er zal ons, naderhand, niets meer overblijven dan Ul. eenige bedenkingen nog op te disschen, wegens den tegenwoordigen stand der vlaamsche zaak, en de beste middelen om haar, op nieuw, vlot te maken, zoo haast voorspoedige aangelegenheden, — die schijnen zich binnen kort te moeten bereiden, — zulks mogen vergunnen.

XII

Vóór de beraadslagingen van december 1861, is het misschien noodzakelijk melding te maken van de beraadslagingen, die, drie jaar te voren, op december 1858, ook in de Kamer der volksvertegenwoordigers plaats gegrepen hadden (1). Men vindt aldaar hoe het oud *liberaal* ministerie, — dat het toevallig en korstondig bestuur opgevolgd had, onder hetwelk de

(1) Die beraadslagingen zijn in het reeds gemeld boekdeel : Vlaamsche commissie, instelling, enz., begrepen geworden. Men vindt ze op het einde, nauwkeurig uit den officielen text der *Annales parlementaires* vertaald.

Hosted by Google

vlaamsche belangen eenigszins gekoesterd waren geworden, — de omkeering uitgevoerd had, die de nieuwe meerderheid uit de kiezingen van 1857 gesproten, zoo wel ten opzichte der gevaren eens vlaamschen zegepraals, als ten opzichte van andere staatkundige punten moest te vreden stellen.

Want, om het in het voorbijgaan te zeggen, had de behendige werking der zoo genaamde *liberalen* tegen het in 1857 omverre geworpen bestuur, haren oorsprong nog meer in den afkeer dezer staatspartij voor het vlaamsch, en het evenwicht dat deszelfs wederopbeuring onder alle standen zoude mogen herstellen, — ten onwederroepelijken nadeele der hoogere burgerij in alle gewesten, — dan wel in eenen geveinsden schrik van den opgroeienden invloed der geestelijke orden.

Op December 1858, vond het ministerie niet raadzaam het verslag der vlaamsche commissie te veropenbaren. Men was toch in het ministerie : « der vlaam- » sche zake gansch genegen ! hartelijk genegen ! Maar » de Vlamingen deden zichzelven zeer met hunne » overdrevenheden. Er zijn » (zoo uitte zich letterlijk de minister van binnenlandsche zaken), « er zijn, onder » de belanghebbenden, mannen, die al te verre gaan, ge- » lijk men 'er zich van overtuigen kan door het verslag » en welks overdrevene eisschen aan de zaak zelve, » welke zij verdedigen willen, nadeel zouden toebren- » gen, » en meer andere soortgelijke redenen, die men altijd zeker is tegen te komen, van wege de partij, die zich als rechter over de zaak waar zij zelve belang in heeft, wil opdringen.

Het verslag werd toch, op bevel van de Kamer, met de daartoe behoorende stukken en oorkonden, gedrukt en den leden rondgedeeld. Doch, de bij den oorspronkelijken vlaamschen text des verslags gevoegde fransche

Hosted by Google

vertaling werd zoo onnauwkeurig gevonden, en het gebrek aan eene vlaamsche vertaling der alleenlijk in het fransch opgestelde officieele oorkonden maakten die uitgave zoo ontoereikend, dat de leden der vlaamsche commissie zich verplicht voelden eene andere nauwkeurigere, en onder alle oogpunten meer volmaakte uitgave van het geheel, in de beide talen, te doen verschijnen, hetgeen de boekdeelen, waar wij zoo even melding van maakten, daargesteld heeft.

Zoo het gemakkelijk te vermoeden was, uit de gesteltenis van het alsdan bestaande ministerie, hadden de beraadslagingen van 1858 weinig voordeel voor de vlaamsche zaak bijgebracht: en drie jaar later, te weten in december 1861, stonden de vlaamsche aangelegenheden nog op zulken voet, dat een volksvertegenwoordiger uit Gent, de heer advocaat De Baets, ter gelegenheid der bepleitingen van het antwoord op de troonrede, grond gevonden had om een amendement voor te stellen van den volgenden inhoud :

« Wij verhopen dat het gouvernement de grieven, zoo » dikwijls door de verdedigers der vlaamsche taal- en » letterkunde aangeduid, zal doen verdwijnen. »

De betwistingen over dit amendement, en het besluit waar de Kamer des aangaande opkwam, dienen alhier wat breedvoerig verklaard te worden (1). Zij leveren een volkomen begrip op van den toestand der vlaamsche zaak, sedert het verslag der officiele vlaamsche commissie van 1856 ; van het stelsel door het ministerie in 1861 aangekondigd, om der vlaamsche zake, in het

(1) Het WILLEM'S FONDS genootschap van Gent heeft de bestwistingen uit de *Annales parlementaires* in 't vlaamsch doen vertalen en uitgeven onder den titel : « Het vlaamsch in de Kamer der volksvertegenwoordigers. Zittingen van den 3en en 4en december 1861. » Gent, drukkerij Eug. Vanderhaeghen, Veldstraat, 66.

Hosted by Google

toekomende, toegepast te worden; en van al de moeilijkheden die den Vlamingen nog te beurt vielen, wilden zij ooit de besluitselen der commissie van 1856 te werk zien stellen.

Het amendement van den heer de Baets had, inderdaad, geene andere meening, letterlijk, dan het gouvernement de letterkundige grieven der Vlamingen indachtig te maken. Onder dit opzicht, scheen het, vooreerst, dat de betwistingen van weinig aanbelang zouden zijn.

Wel hoe! dachten de ijverigste en meest klaar ziende onder de Vlamingen, is het van letterkunde uitsluitelijk, of zelfs voornamelijk, dat er, sedert zoo lang kwestie geweest is, in de vlaamsche beweging? Wat heeft taalkunde, wat heeft letterkunde eigenlijk van het gouvernement te bekomen? Taal- en letterkunde hebben, God zij dank! op vlaamschen bodem zonder het gouvernement, en zelfs het gouvernement ten spijte, hunne rechten herwonnen. Lang genoeg zijn wij met: « diepen eerbied, zorgvuldig gemoed wegens de voor- » vaderlijke taal » (profond respect, haute sollicitude pour la langue de nos pères) gepaaid De kwestie ligt in de staatkundige, niet in de letterkundige grieven.

De heer de Baets konde zich slechts verschoonen op dat in het ontwerp van antwoord op de troonrede, geene plaats te vinden was, om van de vlaamsche taal melding te maken onder een ander oogpunt; en, trouwens, hij had zijn amendement, in eenen volzin aangaande het onderwijs, de letteren, wetenschappen en schoone kunsten, de Antwerpsche tentoonstelling van schilderijen en wat dies meer, moeten inlasschen. Verders, moest de vlaamsche volksvertegenwoordiger met de grootste behendigheid te werk gaan, om de gelegenheid te doen ontstaan, van over de vlaamsche belangen

Hosted by Google

in de wetgevende Kamer te mogen redeneren. Men ziet, uit de beraadslagingen zelve, dat het nog minder van de Kamer te verhopen was dan wat het voorstel des heeren de Baets mede droeg.

Overigens, gaf het zoo beschroomd en zoo nederig amendement van den heer de Baets aan eene breedvoerige bepleiting van al de vlaamsche grieven plaats.

Men somde al de punten op, die in het verslag der vlaamsche commissie, over vijf jaren, aangeraakt geworden waren. Doch, een redenaar, de heer de Decker, was de eenigste die durfde verklaren : « Er zijn geene » grieven der Vlamingen die volkomen ongegrond zijn; » ten minste, ik zou dit niet durven zeggen. »

De heer de Baets zelfs had zich onthouden, op een der gewichtigste punten, toen hij, — bij eene onderbreking op die woorden : « Men ontmoet hinderpalen » (voor de Vlamingen) zelfs in het departement van » oorlog » — moest uitschreeuwen : « Verschrikt niet ; » ik zal u niet spreken van vlaamsche regimenten » en zijne woorden op het bij vergelijking onbeduidend geval liet slepen : « Elken dag bevindt men zich in onze » vlaamsche gemeenten in tegenwoordigheid van gen- » darmen, die geen woord vlaamsch kennen. »

De meesten behandelden wijdloopig het gebrek aan evenwicht dat in de openbare scholen bestond, tusschen het vlaamsch en het fransch : eene grief die, volgens ons, meer van de gemeentebesturen en van de ondernemers van vrije scholen afhangt, dan wel van het gouvernement. Zoo dat wij, in die beruchte beraadslagingen van 3en en 4en december 1861, meer tegenzin onder de vlaamsche redenaars zelven, — bij eene of twee uitzonderingen na, — ontmoeten, om de ware en gewichtige punten in de vlaamsche beweging aan te treffen, dan genegenheid om bijstand aan het grootste

Hosted by Google

gedeelte hunner landgenooten : de met het fransch geheel en gansch onbekende vlaamsche bevolking, te verleenen.

Wat het gouvernement aangaat, het had zich, sedert eenige maanden, eenen Vlaming bij oorsprong als minister van binnenlandsche zaken aangehecht, en dus mocht men de beginselen, welke het door zijn nieuw medelid deed verkondigen, wel zekerlijk als het uiterste zijner welwillendheid, in de vlaamsche kwestie, aanschouwen.

De eerste woorden van den heer minister van binnenlandsche zaken, in antwoord op het door den heer de Baets voorgesteld nederig amendement, waren deze :

« Ik denk niet dat het mogelijk zij de wijziging van
» den heer de Baets (in het bestuur der vlaamsche aan-
» gelegenheden), zoo als zij opgesteld is, aan te nemen. »
« .... Welke zijn de grieven van de verdedigers der
» vlaamsche talen?
» Volgens mij, zijn die grieven tweesoortig : de eene
» zijn van allen grond ontbloot, en het ware onmoge-
» lijk, zonder het land in twee te splitsen, zonder na-
» deel voor de nationale eenheid, er recht aan te doen. »

Al genoeg : het land kan niet bestaan, de nationale eenheid wordt benadeeld, zoo de twee spraken van het land overal op den zelfden voet gesteld worden. Dit is de alleenheersching van het fransch, voor de eeuwigheid, bij ons veropenbaard, ten spijte van alles wat wij weten van Zwitserland, van Oostenrijk en andere landen, die geenszins hun bestaan, hunne nationale eenheid, in den goeden zin des woords, in gevaar hebben zien geraken, ofschoon zij twee talen, ja drie, vier talen, op denzelfden voet gehouden hebben, niet alleen in plaatselijke regeering van gewesten, steden, dorpen,

Hosted by Google

maar in de algemeene wetgeving, in het bestuur, vervoer en leiding der nationale legers, en in alle hoegenaamde gemeene zaken van verscheidene bijeengezette bevolkingen.

Zoo kwam de bij geboorte vlaamsche minister van binnenlandsche zaken op de zelfde besluitselen aan als al de vorige, zoo uit waalsche, als uit volstrekt fransche leden bijeengebrachte, ministeriën!

Wij moeten alhier al de gevallen niet aanwijzen, welke de minister beschreef, als zijnde onder de grieven « van allen aard ontbloot, » en aan de welke het « on- » mogelijk was recht te doen. » Die gevallen zijn juist, zoo men het lichtelijk kan vermoeden, al die op welke de Vlamingen bijzonderlijk aandringen moeten, willen zij zich van hunne tegenwoordige slavernij los rukken, en hunne ingegeven volkskracht, ter ontwikkeling hunner beschaving, gelijk in de aloude tijden, nog kunnen toewijden : wetgeving in hunne taal; rechtsuitdeeling in hunne taal; krijgsregeling in hunne taal, overal waar zij, op hunnen eigen bodem, bevelen moeten ontvangen of diensten moeten plegen.

Voor wat de andere grieven der Vlamingen die den ministere « aanneembaar » schenen, verklaarde hij : « dat een groot gedeelte van het geen kost gedaan » worden, reeds gedaan was geworden door zijne » achtbare voorgangers. »

Uit die laatste woorden moesten de Vlamingen nog klaarder verstaan welke soort van grieven als « aanneembaar » aanvaard werden : juist diegenen welker ruiming door toedoen der « achtbare voorgangers » van den heer Vandenpeereboom, de Vlamingen geenszins gelaafd had.

Maar om de gevoelens van de Kamer en tevens van het Gouvernement nog beter te doen beseffen, dient het

Hosted by Google

alleenlijk herinnerd te worden dat het armzalig amendement van den vlaamschen vertegenwoordiger van Gent nog. door dit voorstel van eenen anderen vlaamschen vertegenwoordiger, den heer E. Vandenpeerenboom van IJperen, vervangen werd:

« Wij hopen dat het gouvernement maatregelen zal » nemen, om recht te doen aan de aangehaalde reklamen, betrekkelijk de vlaamsche taal, *en als gegrond » erkend;* » hetgeen het onderscheid van den anderen heer Vandenpeereboom, den minister, tusschen de « ongegronde » en de « aanneembare » grieven der Vlamingen, zoo als zij door den minister beschreven waren geworden, 't eenemaal verrechtvaardigde.

Wij hebben de meening en de neiging van het belangrijkst gedeelte der officieele natie (het is te zeggen eener oligarchie van bijzondere soorten geleerden en begoeden), de meening der wetgevers en hooge beambten. wegens het vlaamsch, vertoond; en men zal nu, zoo hopen wij het, de Walen als voornaamste betrappelers der vlaamsche grieven niet meer betichten. Laten wij nu het tooneel verplaatsen, en met opzoekingen in andere streken voortstappen.

Twee jaar naderhand, treffen wij de meening en neiging der rechterlijk macht aan, in het arrest des hofs van beroep te Brussel, op den 10en october 1863, in zake Jacob Frans Karsman uitgesproken.

Uit deze oorkonde, even als uit de beraadslagingen der wetgevende macht in 1858 en 1861, kan men niets anders dan de volgende besluitsels trekken :

Het gebruik van het vlaamsch wordt altijd als eene uitzondering toegestaan, zelfs in vlaamsche gewesten, wanneer er van eenen openbaren en algemeenen dienst van het land kwestie is.

Zoo er in zulken dienst ambtenaren zijn, die het

Hosted by Google

vlaamsch niet machtig, en slechts met de fransche taal bekend zijn, dan zullen de Vlamingen of fransch spreken, of zich door vertolkers doen helpen.

Er bestaat geen ander raadzaam middel om de waalsche en vlaamsche bevolkingen van het land bijeen te houden.

Het hof van Brussel trok zijne redenen, om deze grondbeginsels te staven, — voor wat de rechterlijke macht aanging — uit deze overwegingen :

Het besluit van den 16en november 1830, door het voorloopig gouvernement, in zaak van gebruik der talen uitgegeven, stelt vast dat men voor de rechtbanken de taal moet gebruiken welke door de rechters, de advocaten en het openbaar ministerie verstaan wordt.

Het is niet mogelijk de vrijheid der talen tot de akten der openbare overheid en tot de rechterlijke zaken uittebreiden. De vrijheid der talen moet in betrekking staan met de noodzakelijkheid voor den rechter van de taal te verstaan van welke men zich voor hem wil bedienen.

De pleiter kan het recht niet hebben het gebruik te vorderen van eene spraak vreemd aan het grootste gedeelte der magistraten, die eenen zetel bekleeden.

Al die beweegredenen, en anderen van den zelfden aard, zoo wel door de ministers in de wetgevende Kamers, als door de raadsheeren in de gerechtshoven aangehaald, komen eenpariglijk hierop aan :

De gemakkelijkheid voor de algemeene regeering in het land ontstaat uit het gewoonlijk gebruik van het fransch, dat door alle regeerders bezeten wordt; en uit eene redelijke toelating van het vlaamsch, ten voordeele der geregeerden, als zulks, zonder moeilijkheid voor de regeerders, kan plaats grijpen.

Men kan niet ontveinzen dat zulks als eene recht-

Hosted by Google

streeksche toepassing des besluits van het voorloopige gouvernement moet doorgaan; en het is niet gemakkelijk de overwegingen van het brusselsch arrest van 10en Oktober 1863, te wederleggen, waar het gerechtshof uit getrokken heeft dat het besluit van den 16en November 1830 de eenigste regel in materie van gebruik der talen uitmaakte, tot dat eene nieuwe verordening des aangaande daargesteld wierd, ter toepassing van artikel 23 der Grondwet, en bij de middelen door dat artikel aangestipt.

Wij hebben, overigens, elders al bewezen dat het voorloopig gouvernement, meest uit Vlamingen daargesteld, de leering der overtreffelijkheid van het fransch op het vlaamsch rondborstig veropenbaard had. Het Congres alleen, en wel met toedoen van Walen, zoo als, bij voorbeeld, den Luikenaar Raikem, had de gelijkheid der twee talen erkend; maar de regeling van het beginsel aan toekomende wetten overgelaten.

Doch men moet eenigszins beducht zijn dat, indien men de wetten, waar artikel 23 der Grondwet van spreekt, thans van onze wetgeving vergde, men de loutere bekrachtiging slechts zou bekomen der beginselen welke, — volgens wat wij hierboven bewezen hebben, — als de eenigste door onze tegenwoordige regeerders aanvaard worden, om het land raadzaam te besturen.

Want wat wij bij de ministers, de wetgevers, de rechters, gevonden hebben, vinden wij ook bij de leden der akademie van Brussel; bij de ambtenaren die zich zoo klaarblijkend als, bij voorbeeld, de heer procureur-generaal de Bavay uitdrukken; en bij menige schrijvers die zich, als genegen wegens de vlaamsche zaakbestuur van het zelfde land, aannemen.

Hosted by Google

Van den anderen kant, ontmoeten wij, bij zulken die de kwestie onder het tegenovergestelde oogpunt aanzien, zoodanige aarzeling en blooheid, dat wij bij de krachtdadigheid der beweeringen tegen het volstrekt recht des vlaamschen volks, de flauwhartigheid deszelfs verdedigers moeten bijvoegen, willen wij de kans van nieuwe pogingen om dat recht op te beuren, tegenwoordiglijk waarderen. Laat ons, ten dien opzichte, eens onderzoeken wat de heer Leclercq en de heer Snellaert in de akademie; wat de heer de Bavay bij het gerechtshof van Brussel; en wat eenige bijzondere schrijvers, nopens de vlaamsche zaak, nog onlangs hebben laten hooren.

De heer Leclercq, procureur-generaal bij het hof van verbreking, en tevens lid der belgische Akademie, aanschouwt het beginsel van artikel 23 der Grondwet als een regel en eene uitzondering behelzende; de regel : vrijheid van taal in al de gevallen des gewoonelijken levens; de uitzondering: bevoegdheid van den wetgever om deze vrijheid te beperken, in al de gevallen des publieken levens (1).

Daar hij naderhand beweert dat het onmogelijk is de zaken, ten onzent, als in Zwitserland te regelen, omdat wij geene *Federatie* uitmaken; omdat ons land niet, als Zwitserland, door de natuur gevormd is geworden; omdat onze onafhankelijkheid niet zoo oud is als die van Zwitserland; omdat wij machtige geburen, die ons altijd bedreigen, hebben; omdat wij naar nationale eenheid reikhalzen en toch al de vooroordeelen, nopens de onmogelijkheid van twee talen te gebruiken in het algemeen

(1) Sur l'usage des langues parlées en Belgique, par M. N. J. Leclercq, membre de l'Académie royale de la Belgique. Extrait des bulletins de l'Académie, 2me série, tome XVII, no 4, Bruxelles, impr. de M. Hayez.

Hosted by Google

bestuur, nog behouden, en een belgisch vaderland, eenen belgischen bodem en geen' vlaamschen, waalschen of hoogduitschen bodem willen bezitten, — alle redenen die in tegenovergesteldheid zijn met de ware natuur der zaken; met onze geschiedenis; met onze tegenwoordige staatkundige gesteltenis; — zoo besluit de heer Leclercq dat de uitzondering, door artikel 23 der Grondwet toegelaten, moet in gebruik gesteld worden in dier voege: dat de fransche taal de overhand blijve behouden.

De geleerden, zoo gaat de heer Leclercq voort, zijn toch allen met het fransch bekend; en die staat van zaken zal nooit veranderen, ten zij de belgische beschaving achteruit treedt.

Die besluitselen, zoo men ziet, worden op twee misgrepen gestaafd, de eerste: dat al de geleerden in België (zulke geleerden die, uit hoofde hunner gesteldheid in de zamenleving, deel aan het bestuur zouden kunnen nemen) het fransch inderdaad machtig zijn; de tweede: dat de ontwikkeling der vlaamsche taal, ten voordeele van onze nationale beschaving, ter uitbreiding onzes nationalen invloeds, onaanneembaar is.

Die misgrepen vloeien uit eene volstrekte onwetendheid, bij den heer Leclercq, van den staat der zaken in onze vlaamsche gewesten voort; en uit eene niet min volstrekte onbewustheid der waarde van de nederduitsche beschaving. Men mag geenszins de goede trouw van den heer Leclercq alhier betwisten. Hij is een Waal, en hij redeneert naar zijn best weten. Het ware te wenschen dat vele Vlamingen, die met de zaak beter bekend zijn, de zelfde redenering niet en deden, met het gedacht alleen van het grootste gedeelte hunner landgenoten uit den weg te ruimen, en zoo een gemakkelijker genot der bestuurlijke voordeelen voor zich zelven alleen te behouden, daar zij het fransch

Hosted by Google

geleerd hebben, — als daartoe door hunne geldmiddelen en de gemakken, in tijd van hunne jeugd, bemachtigd, — en dus, uitsluitelijk, als ambtenaren mogen aangenomen worden, zoo lang het hooger bestuur ook uitsluitelijk in het fransch zal plaats grijpen.

Voor echte, met den staat van zaken bekende landgenooten, zoo wel in de waalsche als in de vlaamsche gewesten, moeten de besluitselen van den heer Leclercq slechts als ongegrond aanzien worden. Maar het is toch onloochenbaar dat de redeneringen van den geachten waalschen magistraat, lid van onze akademie, door een groot getal ikzuchtige verfranschte Vlamingen worden gekoesterd.

Ziedaar het gevaar van het regelen der uitzondering in artikel 23 der Grondwet, door den heer Leclercq aangestipt, aan de tegenwoordige wetgevers toe te vertrouwen.

De heer Snellaert, medelid des heeren Leclercq in de Akademie, schijnt ons in zijn antwoord op de redevoering dezes, meer eene jammerklacht over den toestand der vlaamsche taal in Belgiën geüit te hebben, dan wel de rechten der Vlamingen, nopens het gebruik hunner spraak, krachtdadig wedergeëischt te hebben (1). De verdienstvolle verslaggever der vlaamsche commissie van 1856 erkent dat de heer Leclercq geene kwaadwilligheid wegens het vlaamsch getoond heeft, en hij schijnt zelfs hem gelijk te geven in zijne beweering dat het fransch overal de overhand verkregen heeft.

Hij erkent inderdaad dat de Vlamingen zich eenigzins hebben laten verbasteren, *al sedert den slag van*

(1) De la position de la langue flamande en Belgique, par M. Snellaert, membre de l'Académie royale de Belgique, extrait des bulletins de l'Académie. 2de série, tome XVII, nº 6, Bruxelles, imp. de M. Hayez.

Hosted by Google

Roosebeke (1382) : altoos die verfoeilijke inwilliging dat de hoogere standen eigenlijk het vlaamsch volk uitmaken, en dat het *kernachtigste* gedeelte niet zoo zuiver en onbeschroomd nog is als onder de Artevelden!

Al de wenschen des heeren Snellaert bepalen zich bij « de hoop dat het gouvernement zich beter zal inlichten » nopens de verlangens van de eene helft des lands. »

Klaarblijkend is het dat de heer Snellaert ontmoedigd is geworden in tegenwoordigheid der hinderpalen waar de vlaamsche zaak, onder de hedendaagsche staatkundige aangelegenheden, tegen stoot. Maar waarom die aangelegenheden niet gelaakt? Waarom het lot der drij millioen, niets als vlaamsch nog sprekende Belgen, aan het handvol, *sedert den slag van Roosebeke*, verfranschte Vlamingen overgelaten?

Veel liever heb ik den stoutmoedigen heer procureur-generaal de Bavay, een anderen Vlaming, die verklaart weinig genegenheid voor zijne moedertaal nog te koesteren, maar tevens zich bereid te houden dezelve nog te spreken, koste men ze weder in gebruik stellen. (1)

De taal der balie, zoo spreekt de heer de Bavay, is seder meer dan zeventig jaren, het fransch; dat zij blijve gelijk zij is en niet voor de taal misschien van eenen deurwaarder ten platten lande zwichte! Dit is alleenlijk eene andere wijze van het zelfde begrip als de heer Leclerq uit te drukken : de regeerende klassen, en wel uitdrukkelijk de machtigste onder hen : de rechtsgeleerden kennen het fransch; waarom het vlaamsch nog in achting gehouden?

Die gelijkvormigheid in stellingen en besluitselen : « — De geleerden kennen eene en dezelfde taal, waarom » zich met eene andere taal, de taal der ongeleerden,

(1) Mercuriale prononcée à la Cour d'appel de Bruxelles, le 15 octobre 1864. *Echo du Parlement*, numéros des 16 et 17 octobre.

Hosted by Google

» ja, der mingeleerden, te gaan bekreunen? » — moet het vlaamsche volk den rechten weg wijzen, om de tot hiertoe te vergeefs verhoopte heropbeuring zijner rechten te kunnen bewerkstelligen. Het geneesmiddel, in zaak van vlaamsche grieven, is alleenlijk : de wetgevende macht uit de handen der tegenwoordige oligarchie te rukken, en de vlaamsche belangen aan persoonen niet meer te vertrouwen die goedkoop maken van de gewichtige rechten der Vlamingen, of ontmoedigd worden door de moeilijkheid der taak van ze te herwinnen.

Dat men nooit van de besluitselen der vlaamsche commissie van 1856 afwijke. Ze zijn allen op goede, en door oorkonden en op den aard der zaken wel gestaafde beweegredenen, gegrond. De schrijvers die de afwijking aangeraden hebben, voornamelijk in de kwestie van vlaamsche regimenten, en des volstrekten verbods van het vlaamsch door bevel van wetten in de waalsche gewesten in te dringen, hebben eenen verderfelijken raad voorgebracht. Zij zien niet dat onze twee volkstammen aan hunne eigene ontwikkeling ongehinderd moeten overgelaten worden; en dat men geen' anderen invloed van den eenen op den anderen moet zoeken daartestellen, dan diengene die uit de natuur der zaken, onder bevolkingen die tegen elkander gezet, en onder dezelfde instellingen geregeerd worden, moet voortschieten. Anders, loopt de eene of de andere het gevaar in hare innerlijke hoedanigheden, ten nadeele van beide, verlamd te worden.

Dus, dat men nooit het recht late varen van in 't vlaamsch te pleiten, voor de vlaamsche rechtbanken, en voor de hoogere hoven waar vlaamsche vonnissen in beroep of in verbreking aankomen;

Noch het recht van in het leger bestuurd en gecom-

Hosted by Google

mandeerd te worden in de taal der provinciën, waar de krijgslieden gewerfd werden;

Noch het recht van in 't vlaamsch vervaardigde wetten alleenlijk, op vlaamschen bodem, te moeten gehoorzamen;

Noch, op vlaamschen bodem ook, het recht van alle akten, zoo van het publiek als van het privaat leven, in 't vlaamsch te mogen plegen.

Dat men tegen alle berisping van dit stelsel altijd dit antwoord bereid houde :

Het geldt in ons land niet twee volksstammen, van goeden aard, tegen wil en dank, zamen te smelten, koste het de opoffering van eer, karakter, zeden, overleveringen van den eenen voor den anderen. Het geldt, integendeel, beide die volksstammen zorgvuldig te behouden in hunne eigene waarde, om hunne vrijwillige en door natuur en historie, sedert eeuwen, gewijde vereeniging en zamenleving, meer kracht en meer aanzien bij te zetten.

Diensvolgens, zullen wij, thans en eindelijk, tot een kort onderzoek van dit punt overgaan : hoe staat de vlaamsche zaak nu gelegen, en welke zijn de beste middelen om haar nog behulpzaam te mogen wezen?

XIII

Wij hebben het gezien : de taalvrijheid is bij ons als beginsel ingesteld; maar, volgens eenige beweerders, aan uitzonderingen onderhevig. Eene uitzondering, welke hoogst noodzakelijk is, wordt op het bestaan des lands zelfs gesteund. De fransche beschaving heeft de overhand in alle onze gewesten gewonnen. De fatsoenlijke lieden zijn overal bij ons de fransche taal

Hosted by Google

machtig; laat ons, om de eenheid van het land te behouden, de fatsoenelijke lieden alleen over de algemeene zaken van het land laten beslissen, en hun, bij uitzondering, het gebruik der fransche taal vrijlaten, in alle voorwerpen van regeering; ware het zelfs dat de geregeerden zulks niet gaarn hadden.

Dit is tot nu toe het aangenomen stelsel.

Het is daaruit gevolgd dat de pogingen der Vlamingen, om hunne taal in de openbare zaken weder in te dringen, tot nu toe schipbreuk geleden hebben.

Zij hebben, wel is waar, hunne letterkunde op eene tot nu toe nooit gekende wijze doen schitteren; hun tooneel weder geopend, en het volk er aangelokt, tot groot nut van zijne verlichting en beschaving. Zij hebben, in al de vakken alwaar de taal als voornaamste werktuig niet gebruikt wordt : in handel, landbouw-schilder-, toon- en bouwkunde, hunnen ouden roem herwonnen. De kracht der natie wordt hersteld, overal waar het toedoen van het volk in zijn geheel vrij gelaten wordt. Maar zoodra de Vlamingen hunnen ouden geest in de wetgeving; de welsprekendheid hunner oude volkshelden, in de openbare vergadering of in de balie; hunne oude dapperheid in de krijgsgelederen willen indringen, om aldaar den invloed te oefenen — welke zij, ter eere van ons België, in de schoone en nuttige kunsten op het tegenwoordige tijdstip reeds geoefend hebben — stooten zij tegen den hinderpaal der taal waar hunne innerlijke geschiktheid door vernietigd of ten minste verlamd wordt.

Te vergeefs, zouden de Vlamingen het wegruimen dezes hinderpaals van de genade der thans heerschende standen verhopen. Wij hebben al bewezen dat het volk waar de kunstenaren, de handelaars, de landbouwers meest uitkomen, geenen invloed op de wetgeving

Hosted by Google

heeft; en uit de wetgeving alleen mag men de genezing der kwaal verwachten.

Diensvolgens, moeten de Vlamingen hunne pogingen naar eene streek wenden, waar andere volkeren de heeling van eigene kwalen al gevonden hebben, of noch zoeken te vinden.

Dat zij de deelneming van al de klassen in de wetgeving vergen; en dat zij zulks bij al de middelen trachten te bekomen die de andere volkeren daartoe gebruikt hebben, of zich bereid maken te gebruiken.

De minzaamste, de vreedzaamste zijn de beste; ofschoon zij misschien de langsten mochten zijn. Doch de toereikendheid hangt altijd van de gelegenheid af.

Het is alhier de plaats niet om breedvoerig over het voorwerp te handelen. Maar zeker is het dat het middelpunt van eene raadzame en tevens krachtige beweging, ter hervorming van onze kieswetten, nergens beter dan alhier, te Antwerpen, kan gesteld worden.

De mogelijkheid van het volk ordentelijk aan publieke voorstellingen deel te doen nemen, hebt Ul. alreeds in uwe wijdberoemde meetingen doen blijken.

Het nut dat men uit zulke deelneming van het volk aan de publieke zaken trekt hebt Gl. ook reeds ondervonden : Antwerpen alleen, onder onze groote steden, heeft de verzoening onder staatspartijen beginnen te vervaardigen : wij spreken van ikzuchtige partijen (factions) niet; maar van staatspartijen. Antwerpen heeft juist, — voor eerste vrucht van dat aanbelang in zijne plaatselijke aangelegenheden den volke toegestaan, — het redelijk herstellen van de volkstaal in de plaatselijke zaken, geplukt. Twee bewijzen ter staving van het aangeprezen stelsel : het vlaamsch volk in zijn geheel kan in werk gesteld worden ter redding van vlaamsche intresten; de tusschenkomst van het

Hosted by Google

vlaamsch volk heeft voor eersten invloed de verheerlijking der vlaamsche taal. Dat het vlaamsch volk dan worde te Antwerpen opgeroepen om de vlaamsche spraak in haren vollen glans weder in te troonen, met haren heilzamen invloed op de toekomst van geheel België!

Hosted by Google

V

Jacob van Artevelde. Nieuwe bespiegelingen, aangaande 's mans lange misprijzing in de geschiedenissen, en de oorzaken der wederopbeuring van zijnen roem, in onzen tijd. 'S mans waarachtig karakter.

Voordracht in de Volksmeeting ten SPIEGELHOVE, *op den morgen der onthulling van 's volkshelds standbeeld, op de Vrijdagmarkt, Gent.*

I.

Er zijn in de geschiedenis mannen die, om Vondels (1) woorden te gebruiken : « ten oorbaar van hun land » gezorgd, gewaakt, geslaafd, geploegd, gezwoegd, » gezweet » hebben, en wier gedachtenis, voor de na-

(1) PALAMEDES. Eerste verzen.

Hosted by Google

komelingen, eeuwen lang verloren, of (wat beklagelijker is) gehoond blijft; — tot dat het volk, — als bij eene schielijke, onverwachte inlichting des gewetens, — die helden in een wel verdiend erfdeel van openbare gunst en glorie herstelt en huldigt.

Zulke menschen hadden voor geene partijschappen, maar voor het algemeen gezorgd.

Zonder eigene belangen, hadden zij voor bijzondere belangen, die met de hunne samenspanden, niet gewaakt; zij hadden voor een gedacht geslaafd.

Gebeurde het, — gelijk dikwijls het geval is, — dat partijschappen en eigenbelangen de overhand haalden, zoo werden die mannen, of in de vergetelheid gesteld, of met eenen kwaden naam bestempeld, naar mate zij met min of meer opzet en moed, voor hun oogmerk gezwoegd hadden.

Onder deze soort van uitgezonderde geesten is Jakob van Artevelde een der voornaamsten, in onze jaarboeken : omdat hij Vlaanderen alleen had willen dienen, werd hij ter zijde gelaten, zoodra de partijschappen zich, na zijne dood, tusschen de belangen van Philips van Valois en Eduard III uitsluitelijk verdeeld hadden. « *Ainsi* » (zegt Froissart, waar wij straks breedere melding zullen van maken), « *fut oubliée petit à petit la* » *mort de Jacquemont d'Artevelde.* » Naderhand verergerde de zaak nog : laster kwam vergetelheid vervangen.

Lezen wij, inderdaad, de geschiedschrijvers die, de eersten, in ons land, iets van 's mans karakter en daden geboekt hebben, zoo vinden wij dat zij zich liefst de weêrgalmen maken van belangen of vooroordeelen welke Jakob, — in het streven naar zijn doelwit, — of gedwarsboomd, of niet gediend, of in weinig achting gehouden had.

Hosted by Google

Jan Froissart (1), die weelderige henegouwsche priester, — wiens pen, voor dezen en genen prins of koning haar werk naar den loon deed, — heeft den man op twee verschillende standpunten voorgesteld; en toch mocht hij denzelven slechts nu, onder het engelsch, dan, onder het fransch oogpunt beschouwen. Wat ging inderdaad den broodschrijver het vlaamsch oogpunt aan, toen hij onder de hovelingen van den engelschen, of naderhand, van den franschen koning verkeerde?

Toch bleef er Froissart nog genoegzame onpartijdigheid over, (daar hij, overigens, een geleerd en vernuftig geestelijke was), om Jakob van Artevelde niet volstrekt als eenen booswicht af te schilderen.

De andere oude schrijvers, die na Froissart gekomen zijn, zoo als Despars (2), Meyer (3), en d'Oudegherst (4), hebben den vlaamschen vaderlander meer gelaakt. Daar zij, ieder in eene der drie talen, — onder ons volk en onze geleerden in gebruik : het vlaamsch, het latijn, het fransch, — geschreven hebben, zoo is de held lang onder eenen algemeen' kwaden naam gebleven.

Meyer, die in 't latijn schreef, was misschien het

(1) Zie : « *La Chronique de France, d'Angleterre, d'Écosse, d'Espagne, de Bretagne, etc.*, in de uitgave van Antoine Vérard, te Parijs, zonder tijdteekening ; maar van omtrent het jaar 1500 ; of liever en gemakkelijker : Buchon : *Collection des chroniques nationales françaises, etc.* Parijs, 1824, en volgende jaren.

(2) *Cronijcke van den lande ende graafscepe van Vlaanderen*, gemaakt, door Jr. Nicolaas Despars... van de jaren 405 tot 1402. Brugge 1838, uit een handschrift van de XVIe eeuw.

(3) *Commentarii sive annales rerum Flandricarum, etc.* Antwerpen 1561.

(4) *Annales de Flandre* de P. d'Oudegherst. Gand. Op het einde der XVIIIde eeuw heruitgegeven, maar lang te voren, van 1571 gedagteekend, reeds bestaande.

Hosted by Google

minst ongunsting wegens Jakob van Artevelde; maar het moest toch nog lang blijven duren voor dat onze nieuwe geleerden. — die uit zekere uitzonderingen en onthoudingen van den Blankenbergschen Pastoor, de waarheid aangaande van Artevelde hadden kunnen vermoeden, — deze waarheid ernstig opzochten, en eindelijk voor gansch het Belgisch volk glinsteren deden.

Met die drie opvolgers van Jean Froissart, had, wel is waar nog een vierde : Philippe de l'Espinoy (1), melding van Jakob gemaakt; en zulks, bij tegenoverstelling, op eene schier lofsprekende wijze; maar zijn boek, —slechts in het eerste derde gedeelte der zeventiende eeuw uitgegeven, en terwijl de hierboven gemelde schrijvers reeds sedert lang den toon, om zoo te zeggen, gezet hadden, — bleef alsdan zonder achting of invloed. Het kwam overigens uit op het ongunstigste tijdstip : kon, inderdaad, het geschiedkundige misverstand wegens eenen volksgezinden vaderlander gemakkelijk hersteld worden, onder de regeering van Isabella, 's aartshertogen Albrechts weduwe, dochter van Koning Philips den tweede, en wanneer het laatste gewoel van lange burgeroorlogen bij ons nog niet gestild was?

L'Espinoy, wat eene herstelling der vooroordeelen wegens van Artevelde aanging, moest noodzakelijk zijne moeite verloren geraken. Een treffend bewijs dat zulks het geval is geweest, zullen wij alhier aangeven.

De naschrijvers en uitgevers der : « Chronijcke van Vlaenderen » (2) in de eerste helf der verledene eeuw

(1) *Recherches des Antiquités et noblesse de Flandres.*

(2) *Chronijcke van Vlaenderen, enz.*, beginnende van het jaar 621 tot het einde des jaars 1725, alles uijt de vermaarste ende uijtmuntentste oude schriften opgehelderd door N. D. en F. R. tot Brugge in Vlaanderen bij Anders Wijdts, enz. (zonder jaarteekening).

Hosted by Google

gedrukt, begrijpen Philippe de l'Espinoy niet onder de schrijvers, « uit welke (zoo spreken zij) eenige stukken » en bewijsredenen in deze Chronijcke van Vlaen- » deren » genomen zijn. Despars, Meyer, d'Oudegherst hebben zij geraadpleegd. Van den eersten, wiens « Chronijck » (ofschoon reeds, in handschrift vrij wel onder de geleerden bekend) nog niet in druk uitgegeven was geworden, tuiten zij grooten lof. En die *Bruggeling, die in het midden der zestiende eeuw* (1) *schreef*, is juist de meest bevooroordeelde rechter tegen van Artevelde. Dus heeft de « Chronijke van Vlaenderen » den kwaden naam des gentschen Hoofdmans machtig helpen verspreiden. Gedurende de laatste eeuw, werd die « Chronijke van Vlaenderen » als een geschiedkundig orakel gehouden, in onze vlaamsche gewesten. Was zij niet werkelijk, volgens het gedicht dat op de eerste bladzijde pronkt :

In een gezuijverde Neêr-duitsche schoone tael,
Trots 't afgeleent latijn van Spanjaerd, Fransch en Wael ,

uitgegeven ?

Het was in 1812, voor de eerste maal, dat een onzer hedendaagsche geleerden, wijlen Norbert Cornelissen, wiens nagedachtenis bij velen, in Gent vooral, nog leeft, de herziening van het belangrijk geding voorstelde, in eene korte verhandeling meest op het werk van de l'Espinoy gesteund. Hij deed blijken dat de oude geschiedschrijvers, — deze met opzet en drift, gene uit beduchtheid of achteloosheid, — de waarheid aangaande van Artevelde grootelijks gespaard hadden. Ook was het tijdstip, — onder de fransch keizerlijke

(1) Despars draagt zijn schrift zijner « beminde Huijsvrouwe Anna van Averzoete, » op, « den eerste daghe van October anno XVe LXXII. »

Hosted by Google

regeeringen, te midden der wonderbaarste tijdsomstandigheden, — niet volstrekt wel gekozen geworden. Maar in 1818, toen ons land in onafhankelijkheid en vrede herstel was geworden, nam Cornelissen de gelegenheid waar, bij eene vergadering des « Koninklijken genootschaps van schoone kunsten en letterkunde, » te Gent, om Jakob van Arteveldes lof, voor den eersten keer, sedert bijna vijf eeuwen, in eene openbare plaats te doen hergalmen. « *Alors* » (riep Cornelissen uit, toen hij met eene beschrijving van Italiën in de veertiende eeuw bezig was), « *alors, se leva parmi nous, un homme* « *étonnant, qui tourmenté par les audacieuses entre-* » *prises des républiques d'Italie, osa interroger son* » *prince, vassal de la France, et lui rappeler, avec une* » *noble fierté, qu'il n'était pas de la dignité d'un sou-* » *verain des Flamands de subir, en esclave, les humi-* « *liantes lois du vasselage imposées par une puissance* » *étrangère Il n'a manqué à sa mémoire qu'un histo-* » *rien qui, avec le style de Saluste, ou avec les traits* » *de Tacite, ait largement peint sa belle âme, la no-* » *blesse et la fermeté de son caractère, ses vues élevées* « *et patriotiques.... La justice dans l'histoire est, sous* » *quelques rapports, semblable à la vengeance divine* » *si énergiquement dépeinte dans une strophe d'Ho-* » *race* : (1) *elle arrive lentement et en boitant ; mais* » *arrive. C'est qu'elle aussi est vengeresse du mensonge* » *et de la calomnie; elle détache du pilori de l'opi-* » *nion l'homme véritablement grand et vertueux que* » *d'injustes préventions y avaient attaché; et Jacques* » *van Artevelde, se levant une seconde fois, après un* » *intervalle de cinq siècles, est réconcilié avec la pos-* » *térité, le patriotisme et l'honneur.* »

Hetgeen Norbert Cornelissen begonnen had moesten

(1) Sequitur pæna, pede claudo.)

Hosted by Google

eene reeks jongere vanderlandsche geleerden naderhand voltooien.

In 1837, gaf de heer P. A. Lentz, hoogleeraar bij het athenæum te Gent, eene verhandeling over Jakob van Artevelde uit (1), die de aandacht van al de geschiedkundigen verwierf; en die het waar karakter, de ware daden, met een woord : 's gentschen hoofdmans ganschen handel en wandel, zonder mogelijke wederlegging, deed blijken.

De heer August Voisin, bibliothekaris- en hoogleeraar blj de hoogschool van Gent, volgde in 1841 den heer Lentz op, met een evenaardig geschrift (2) : en sedert deze is de heer Kervyn van Lettenhove, in zijne *Histoire de Flandre* met opzoekingen, zoo talrijk als belangrijk, nog gekomen (3), die Jacob van Artevelde als eenen held (misschien den grootsten held in de vlaamsche geschiedenis) voor eeuwig hersteld en ingehuldigd hebben.

De onlangs overledene en diep betreurde kanonik David, hoogleeraar bij de hoogschool van Leuven, heeft, — in zijne alom verspreide, in 't vlaamsch geschrevene « Vaderlandsche Historie » (4) — de opzoekingen der heeren Lentz en Kervyn, voornamelijk onder ons volk verspreid, en met zijne wel bekende

(1) *Jacques van Artevelde; Situation de la Flandre à son avénement.* Histoire des six premiers mois de son administration. (Dans les « Nouvelles archives historiques, philosophiques et littéraires, revue trimestrielle, etc. » tome 1er, Gand, Annoot-Braecknam, 1840.)

(2) Examen critique des historiens de Jacques van Artevelde avec pièces justificatives. Gand, Annoot-Braecknam 1841.

(3) Histoire de Flandre, tome troisième, époque communale 1304-1383, Bruxelles. A. Van Dale, 1847.

(4) Vaderlandsche Historie, vierde deel. Geschiedenis van Vlaanderen » Leuven bij van Linthout 1853; en zesde deel « Geschiedenis van Henegouw, » Leuven bij van Linthout 1856.

Hosted by Google

oordeelkundige schranderheid nog versterkt. Heden eindelijk, is Jakob van Artevelde, — gelijk hij geweest is : gelijk de onbaatzuchtige raadsman, de diepziende staatkundige gids, de onverschokkene krijgsgeleider der Vlamingen, ja, de voorzegger van een onafhankelijk en vrij België, — roemwaardig, de zuil, midden de hem eertijds zoo gemeenzame Vrijdagmarkt, te Gent, opgeklommen.

II

Zonder eene levensbeschrijving van Jakob van Artevelde alhier voor te dragen (het geen als nutteloos mag beschouwd worden, daar de Vlamingen vrij algemeen met 's mans geschiedenis thans bekend zijn,) willen wij sommige bedenkingen over deszelfs geschied- en staatkundige loopbaan in 't midden brengen, die misschien zijn karakter zullen helpen bestempelen, onder de menigvuldige overleveringen waar het vlaamsch volk dagelijksche huisgesprekken — *household words*, zoo als Shakespeare zegt, — uit haalt :

Dat Jakob van Artevelde uit eene deftige en wel bemiddelde gentsche familie zijne oorsprong trok, is thans buiten twijfel gesteld. Hij had, in zijne jeugd, in 't buiten land gereisd, en, lang genoeg in Frankrijk vertoefd. Hij was met de geleerde en meest beschaafdestanden overal in betrekking geweest, en was de fransche taal zoo goed als zijne moedertaal machtig : welsprekend in beide. In zijnen tijd, gelijk in den onzen, was dit, in Vlaanderen, een teeken van uitmuntende opvoeding; maar in dien tijd, gelijk in den onzen, vond men in de begoede burgerij, voornamelijk in Vlaanderen en

Hosted by Google

in Italiën, persoonen die zulke voordeelen genoten hadden, zonder toch in de eerste rangen der zamenleving geteld te worden.

Zij die van Jakob eenen edelman hebben willen maken, omdat hij in omstandigheden, als hierboven gemeld, verkeerd heeft, hebben vergeten dat hij zelf aan het gentsche volk beloofd had nooit de belangen der gemeente te verwaarloozen of te verraden « om gulden sporen voor zijne zonen te winnen, » of « edele bruidegommen voor zijne dochters te vinden. » Zij hebben ook niet genoeg op het gezegde van Joanne van Valois gelet dewelke, — toen zij haren broeder Philips koning van Frankrijk, met haren schoonzoon, Eduard, koning van England, te Epelchins, bij Doornik, wilde verzoenen, en van Artevelde tusschen kwam, om de voorwaarden der Vlamingen in den vrede te bedingen, (hetgeen moeilijk door koning Phiilps konde aangenomen worden) — met ongeduld en drift uitriep : « Zal » dan de tegenstand van dien onadelijken burgerman » *(de ce vilain)* het verdrag tusschen de twee edelste » koningen van het Christendom doen mislukken ! »

Doch een lage *demagoog*, die zijne winst uit lands of stadsberoerten moest zoeken, noch een geringe heerschzuchtige *vassaal*, die zijnen opperleenheer ongetrouw, eenen vreemden prins riep, om, onder hem, zijn eigen ridderlijk huis in rijkdom, macht en invloed te doen aangroeien : noch het een, nog het ander is Jakob van Artevelde geweest.

Zoude het dan te vermetel zijn den man te aanvaarden als een' nederige, doch geleerde en ervaren' christene, die, — ofschoon met een genoegzaam levensbestaan, tot op eenen tamelijk gevorderden ouderdom, te vrede — zijne diensten ten oorbaar zijner medechristenen, zijner landgenooten gesteld had, toen men ze on-

Hosted by Google

middelijk vereischte; en die zulks ten koste van zijn eigene rust en zij eigen geluk deed, zoodra hij eene onderneming op zich getrokken had, welke vooreerst de redding van gansch eene natie medebracht, en naderhand eene ongehoorde grootheid en glorie voor het vaderland kon daarstellen?

Moeten zulke menschen zoo wonderlijk schijnen, onder de leer van Hem die de zelfopoffering voor de algemeene baat als de eerste zedelijke wet aanbevolen, en zoo volkomen het voorbeeld bij den regel gevoegd heeft? Of konden heldendeugd en vrijheidzucht op Belgen der veertiende eeuw min dan op Grieken en Romeinen van den ouden tijd hun' invloed uittoefenen?

Jacob van Artevelde zocht inderdaad de ambten, die hij bekleed heeft, niet na. Het volk is hem in zijn huis, — ja, toen hij op den drempel van zijne deur stond te mijmeren, — komen halen. Zelfs, heeft hij de uitnoodiging om zijn aandeel (slechts een aandeel) in de publieke aangelegenheden te nemen, niet met gretigheid of hebzucht aanvaard. Hij wilde, vooreerst, dat het volk zich, gedurende eenige dagen over het aanbod, en de voorwaarden deszelfs aanvaarding, kon beraden. Die zonderlinge voorbereidsels van Jakobs instelling dienen naauwkeurig opgemerkt te worden, om den waren aard zijner zending, zoo als hij ze begreep, te doen beseffen.

Wat hij wilde was voornamelijk het onzijdig bestaan van zijn vaderland, tusschen de tegenovergestelde heerschzuchtige aanspraken van naburige prinsen.

Om tot zijn oogmerk te geraken, moest hij, vooreerst, Vlaanderen los van al de banden krijgen, waar de listige staatkunde der fransche koningen, — en bijzon-

Hosted by Google

derlijk die van koning Philips den Schoonen, — de vlaamsche gemeenten, sedert lang, ingewikkeld had.

Naderhand, was het zake het vlaamsche volk zoodanig door raadzame verbonden met naburige belgische gewesten te versterken, dat noch de engelsche, noch de fransche, altoos tegen elkander strijdende belangen, de Vlamingen, tegen wil en dank, gemakkelijk konden overmeesteren. De grootste moeilijkheid lag ontegensprekelijk in de eerste helft dezer taak.

Jakob van Artevelde vond, wel is waar, in de geschiedenissen van Vlaanderen, — onder zijne doorluchtigste graven, — goede en genoegzame voorbeelden van wel beradene en schier altijd welgepaste leiding der vlaamsche belangen. Maar in de laatste tijden, miste het vaderland beide die krachtige steunen zijner onafhankelijkheid en vrijheid : binnen, oprechte vlaamsche en volksgezinde vorsten; buiten, het onpartijdig gezag der pauzen van Rome, welke, — in de geschillen tusschen geringe volkeren en machtige keizers en koningen, — meest altijd, sedert den standvastigen Hildebrand (Gregorius VII) af, tot den volhardenden Gaëtan (Bonifaas VIII) toe, de zijde der rechtvaardigheid tegen willekeur, en, bij gevolg, de zijde der Vlamingen, gewoonlijk, tegen de heerschzuchtige Franschen, omhelsd hadden.

Nu, was de graaf van Vlaanderen de onwaardige opvolger der Boudewijns, der Diederiks; de onmiddelijke afstammeling der Wijten en der Robrechts, nu was Lodewijk van Nevers zoodanig van zijnen oorsprong ontaard, zoodanig ontvlaamscht, zoodanig verfranscht geworden, dat hij zelf zijne landtaal onkundig gebleven was en tot niets anders, in zijn eigen graafschap diende, dan tot een verachtelijk werktuig der fransche listen en gewelddadigheden.

Hosted by Google

Ook nu, was de Paus geen Paus van Rome meer! Sedert dat Philips de Schoone Bonifaas VIII, in deszelfs eigen paleis te Agnani, door Nogaret had met eene oorveeg doen beledigen, en daarna door vergift doen omkomen, hadden de pausen van Rome naar Avignon moeten verhuizen, alwaar zij, — gedurende meer dan zestig jaar, van den befaamden Bertrand de Got (Clemens V) af, tot op Urbaan V, toe, — of speelgoed in de hand des konings van Frankrijk waren, of, — ten minste, in staatkundige zaken, — bevooroordeelde rechters wegens de Vlamingen, daar zij allen, — in eene reeks van zes achtereenvolgende kerkhoofden, — uitsluitelijk van fransche geboorte en opvoeding geweest zijn. En opdat niemand door zulk oordeel, aangaande dat stuk van kerkelijke geschiedenis, ontsticht moge worden, zoo halen wij alhier de meening aan van een der godvruchtigste gedenkschriften, — een gedenkschrift zelfs in 't fransch en door Franschen opgesteld, — over dat ongelukkig tijdstip :

« *Les Romains appellent le temps que les Papes ont* » *siégé à Avignon, des années d'exil et de captivité...* » *Il faut convenir que pendant le séjour des Papes à* » *Avignon, l'église de Rome était, sinon en servitude,* » *du moins abandonnée de son pasteur, et dans une* » *espèce de viduité* (1). »

Het is onnoodig de middelen te herinneren en optesommen waardoor Philips de Schoone die omstandigheden gereed gemaakt had. Het zij genoeg te zeggen dat Philips van Valois, Philips den Schoonen tweede opvolger, ze in de nalatenschap der koninklijke fransche staatkunde had gevonden, en dat hij ze konde,

(1) *L'art de vérifier les dates*, par les Bénédictins de la Congrégation de St. Maur, volume 2, page 393.

Hosted by Google

ten tijde van Jakob van Artevelde, heel goed te baat nemen, om Vlaanderen onder zijnen duim te houden.

III

Nu moest onze vlaamsche held, stellig ondanks den graaf, en vermoedelijk ditwerf, ondanks den Paus, te werk gaan. En daarenboven kon het nog gemakkelijk gebeuren dat zijne landgenoten zelve hem in den weg kwamen vallen, daar zij, — uit vrome herinnering en dankbaarheid wegens hunne voorgaande graven (meest allen beschermers en vermeerderaars hunner vrijheid en voorspoed) — den wettigen en, zoo zij zeiden, den natuurlijken heer (ofschoon ondienstig geworden), immer nog eerbiedigden. Wat den Paus betreft, hadden de Roomsche kerkhoofden zoo rechtvaardig meest altijd voor de vlaamsche belangen gezorgd, — en nog onlangs, toen Bonifaas VIII de partij van den ongelukkigen Wijt van Dampierre tegen Philips den Schoonen gehouden had, — dat het kon moeilijk vallen de eenvoudige, doch wel verdiende onderwerping des vlaamschen volks aan 's Pausen besluiten, te wijzigen, zelfs wanneer verkeerde omstandigheden de voormalige onafhankelijkheid en onpartijdigheid des Heiligen Vaders, — in staatkundige zaken, ten minste, — in twijfel mochten doen trekken.

Nooit heeft een staatkundige volksleider met grootere behendigheid en tevens vroomheid, onder zulke netelige omstandigheden gehandeld. Jakob van Artevelde had zich, van den beginne af, op de toestemming van het volk uitsluitelijk willen beroepen. « Gij verzoekt, » (zoo sprak hij, toen men bij hem ter hulpe van 't algemeen kwam aandringen), « gij verzoekt dat

Hosted by Google

» ik u met raad en daad dienstig zij ; maar zal ik op u
» allen in den nood mogen rekenen ? » En deze waren geene huichelaars woorden : gevaren moest hij voorzien; en bij de eerste vergadering van het volk, toen hij de Gentenaren, binnen het hof der Bijloke-abdij, zijne gedachten aangaande de staatsaangelegenheden ontvouwde, ontvluchtte hij slechts, met het toedoen van het volk, de gewapende aanranding der voorstanders van den graaf, wiens handeling hij volstrekt had moeten laken, om de middelen te verrechtvaardigen, welke hij in tegenwerking voorstelde. Kort daarna, werd hij eenstemmiglijk tot opperhoofdman gekozen. En verlangt men, over de goede trouw van Jakobs onderwerping aan 's volks wil, gerust uitspraak te doen, men onderzoeke zijn gedrag in het geval van Pieter Lammens, welken hij, in 't openbaar, als eenen verrader doodstak, zich, ter zelfder tijd, aan het vonnis van het gerecht, wegens de daad, onderwerpende, vonden zijne, — met hem tegen de opstandelingen oprukkende, — gezellen de bewijzen van Lammens' verraad terstond niet, alwaar hij ze stiptelijk aanduidde. Men onderzoeke verder wat hij, in zijn geschil met Jan van Steenbeeke deed, toen hij zich vrijwillig gevangen gaf, tot dat de wettige vierschaar der schepenen van Gent oordeel tusschen hem en zijnen tegenstrever zoude geveld hebben.

Heden, daar wij der onwaarheid bewust zijn van al het gerucht der partijzuchtige schrijvers nopens de ontelbare lijftrawanten, waar van Artevelde altijd mede vergezeld ging ; het goud dat hij uit de openbare schatkisten geplunderd had, en waar hij eenen hoop aanhangers mede omgekocht had ten einde onder derzelver bescherming alle soorten van gruweldaden te plegen ; het willekeurig gezag dat hij, als verleider van het

Hosted by Google

gemeene volk, over de deftige en geleerde standen uitoefende; heden, daar wij weten dat hij, als hoofdman, slechts een zeker getal bedienaars, even als zijne vier mede-hoofdmannen, onder zijne hand had, en zulks alleenlijk voor de policie-behoeften van zijne wijk; dat hij slechts den enkelen en gewoonlijken loon van zijn ambt trok, en zijne familie in den zelfden stand naliet, waar zij, voor zijn bestuur, zich in bevond; dat hij al de vaderlanders, zoo onder den adel, de geestelijkheid, de poorters, als onder de neeringen, met zich had, en de verdorvene Vlamingen, met den naam van *Leliaarts* bestempeld, alleenelijk, als vijanden telde; heden, moeten wij bekennen dat hij, wezenlijk, geene andere middelen ter hand wilde hebben, en werkelijk heeft gehad, dan de goede trouw en rechtvaardigheid, in zijn staatkundig stelsel, met het vernuft en de welsprekenheid gepaard, die noodig waren om het zelve door eene natie vrijwillig te doen aanvaarden en verdedigen.

In dien zin, heeft Jacob van Artevelde altijd gehandeld. Het gezag van den graaf is hij nooit tegen gegaan, zonder dat hij den volke voorafgaandelijk bewezen had hoe de graaf, — door franschen list verleid, of de ingeving zijner vreemde vooroordeelen uitsluitelijk gehoorzaam, — de ware belangen van Vlaanderen verzuimde.

En dan nog, steunde Jakob zich op de vaderlandsche keuren en wetten, die de graaf zelf had gekrenkt, of weigerde na te leven. Ook droeg hij voorzichtige zorg dat al de door hem voorgestelde maatregelen immers door besluiten der bevoegde vaderlandsche overheden bekrachtigd wierden Men weet genoeg dat deze, op dien tijd gelijk nu, — in vele door grondwettige beginsels vastgestelde gevallen, — onafhankelijk van 's prinsen willekeurige luimen mochten werken.

Hosted by Google

Tot voorbeelden en bewijzen roepen wij in : — dat de eerste tegenstand der Vlamingen slechts na de onwettige aanhouding en in hechteniszetting van Zeger den Kortrijkzaan plaats gegrepen heeft;

— Dat de Gentenaren nog lang met hunnen graaf eens wegens uitwendige belangen gebleven zijn; terwijl de burgers van Brugge, Kortrijk, IJperen, enz., reeds afgevallen waren;

— Dat de Brabanders en de Gelderschen, de Henegouwers met de Hollanders en Zeelanders zich met Eduard III tegen Philips van Valois, in het beruchte vraagpunt der koninklijke fransche nalatenschap geschaard hadden, lang voor dat de Vlamingen den zelfden kant gekozen hebben;

— Dat de verdragen over koophandel en staatkundige onzijdigheid tusschen de Vlamingen en koning Eduard, — gedurende deszelfs eerste voorwendingen aangaande het fransch koningdom, — de goedkeuring van koning Philips ook bekwamen;

— Dat, bij den vrede, of liever den wapenstilstand, te Eplechins gesloten, Artevelde, wel is waar, de rechtvaardige wedergave en vergoeding van wege Frankrijk, ten voordeele der Vlamingen, zonder toedoen van graaf Lodewijk bedongen had; maar dat de punten toch als (in den vorm) tusschen Eduard en Philips alleen beslist zijnde moesten doorgaan;

— Dat later, — en wanneer het genoegzaam bewezen was geworden dat Vlaanderen moeilijk, onder koning Philips van Valois, als opperleenheer, zijne rechten in vrede en veiligheid kon genieten, — het verdrag tusschen de Vlamingen en Eduard, dat dien laatsten als koning van Frankrijk aanvaarde, een lang beraden en wel overwogen besluit van al de Vlamingen geweest is;

Hosted by Google

— Dat, overigens, eene voorbehouding in het bedrag zelf bestond, voor het geval Eduard zijne rechten door de Franschen zelven niet kon doen erkennen;

— En, eindelijk, dat het ontwerp, onzen Jakob toegeëigend, om den prins van Wallis als graaf van Vlaanderen, in vervanging van Lodewijk van Nevers te doen verkiezen, zijn bestaan alleenlijk als gevolg van wettige beraadslagingen en besluiten van al de Vlamingen kon bekomen.

Onzeker is het of van Artevelde zulk ontwerp ooit gekoesterd had. Het schijnt eenigzins met zijne voorzichtigheid, met de kennis die hij van het vlaamsch karakter droeg, en zelfs met zijne eigene beginsels wegens Vlaanderens onzijdigheid, strijdig. Maar verondersteld dat hij in Eduard III een redelijkeren en rechtvaardigeren opperleenheer, en, in deszelfs zoon eenen verlichteren en dienstigeren graaf hoopte (en zulks zou misschien het geval geweest zijn, daar Eduard III een volksgezinde koning was, die, de eerste, in zijnen tijd, de macht der edelen door het evenwicht der meergeleerde geestelijkheid en der gemeenten trachtte te verminderen; en die het engelsch volk in het gebruik van zijne eigene saxische taal, in zaken van bestuur, herstelde), moeten wij, in deze veronderstelling, nog in aanmerking brengen dat Jakob niets zonder de vrije en beredeneerde toestemming van zijne landgenooten, wilde verrichten.

Indien hij uit zijne laatste beraadslagingen met Eduard, te Sluis, naar Gent terugkwam met het oogmerk van graaf Lodewijk te doen afzetten, zeker is het dat hij, als te voren, op de raadzaamheid van zijn voorwerp alleenlijk steunde, en op de goede redenen die hij daarbij meende te kunnen geven.

Het is, thans, buiten allen twijfel bewezen dat van

Hosted by Google

Artevelde, bij zijne terugkomst in Gent, door gene krijgsmacht hoegenaamd vergezeld was. De vijf honderd engelsche boogschutters, waar hij de vermoede weigering der Gentenaren mede moest dempen, zijn eene logenachtige uitvinding geweest van de leliaartsche zamenzweerders die zijnen dood, bij het plotseling uitbarstend oproer van een omgekocht gespuis, bereid hadden. Even zoo is het met die uitvinding dat hij den grooten schat van Vlaanderen geroofd had en hij er rekening van weigerde te geven. Wat was de groote schat van Vlaanderen? En hoe had van Artevelde dien schat in zijn bezit ooit gehad?

Tot zoo verre : op Jakobs eerbied der vaderlandsche wetten, en Jakobs bestendig beroep op den wil en de belangen van het volk. Laat ons nu zijn gedrag in zake van eerbied voor het kerkelijk gezag onderzoeken. Niet alleen voor zijnen tijd, maar ook voor den onzen, is dat punt de aandacht van ernstige staatkundigen waardig.

IV

Een echt volksgezind man kon, in de middeneeuwen, zoo min als in onzen tijd, het redelijk gezag van het pausdom versmaden. Gregorius VII, Urbaan II, en eene lange reks pauzen die na hen, meer dan 300 jaar lang, nu, tegen allerlei boosaardige prinsen gekampt, dan, met vrome keizers en koningen voor den algemeenen voorspoed, en bijzonderlijk voor de beschaving der kleinen, gezorgd hadden, moesten den diepsten eerbied voor den oppersten kerkvoogd in het hart der volkeren hebben ingeprent.

Wij hebben, hierboven, reeds op Bonifaas VIII gezinspeeld, die, toen hij den kant van Wijte van Dam-

Hosted by Google

pierre tegen Philips den Schoonen gehouden had, de bijzondere dankbaarheid der Vlamingen nog onlangs verdiend had.

Jakob van Artevelde mocht, noch als wijsgeer, noch als staatkundige, met zulk een heilig werktuig der christene beschaving, — zoo als de Pauzen van Rome zich meest altijd vertoond hadden, — lichtzinnig te werk gaan. Men had, in zijnen tijd, het volk nog nergens wijs gemaakt dat de instellingen, — juist ten zijnen voordeele uitgevonden, — moesten terstond weg geruimd worden, om dat zij somtijds, door oorzaken van hare natuur volstrekt onafhankelijk, gefaald hadden. Van Artevelde, min dan ieder andere, zou den grooten middelaar tusschen christene prinsen en natiën, den bij lang onpartijdigsten en, gevolgentlijk, verlichtsten uitlegger der christene wetten, in deszelfs zedelijke macht hebben willen krenken. En, moest hij, gelijk al de overige volksleiders in 't christendom, de vermindering beklagen van het, — onder de hand des franschen konings, tijdelijk gebukte, — Pausdom, toch voelde hij zich verplicht deszelfs karakter, zoo veel mogelijk voor de oogen der natiën onaangeroerd te behouden, tot dat het, — later, en na herstelling van betere en regelmatigere omstandigheden, — nog zoo dienstig voor het algemeen wierde, als het, reeds te voren, lang geweest was.

Zoo dacht, met Artevelde, Eduard III; zoo dacht keizer Lodwijk van Beieren zelf, ofschoon hij zich alsdan, — door eenen avignonschen oppersten kerkvoogd onder franschen dwang, — in den kerkban zag gesteld.

Om het in 't voorbijgaan te herinneren, hebben engelsche koningen en hoogduitsche prinsen, twee eeuwen naderhand, in evenaardige gelegenheden, anders-

Hosted by Google

zins gehandeld. Prinsen van onzen tijd hebben ook, en met veel min schijnbare redenen, den zelfden weg willen inslaan. Konings- en prinsgezinde geschiedschijvers, ja, verblinde aanhangers van nieuwerwetsche aristocratiën, hebben die staatkunde goedgekeurd. Het blijft over te onderzoeken of loutere volksgezinden, zoo binnen als buiten het christendom, niet liever aan het stelsel van Jakob van Artevelde, van Eduard III, van Lodewijk van Beieren standvastig houden moeten.

Wat er van zij of niet, had Jakob, gedurende zijn bestuur, Vlaanderen meermaals in oneenigheid met den destijds te Avignon zittende oppersten kerkvoogd ook gevonden. Hij heeft zich, telkens, uit deze moeilijkheden aldus los gemaakt : den Paus laakte hij niet; noch stelde hij ook den Vlamingen voor deszelfs besluiten te verachten. Hij deed die besluiten onderzoeken door geestelijke raden in het bisdom Luik, daar Vlaanderen geen bisdom op zijnen eigen bodem alsdan bezat. Dan, gaven engelsche bisschoppen, bij voorraad, maatregelen om de uitwerksels der te Avignon uitgesprokene kerkvloeken te ontgaan. Beroepen tot den Paus zelven, na betere inlichtingen, en als zijnde thans onder uitheemsche verleiding geplaatst, werden aangelegd. En, inderdaad, werden de zaken altoos na weinigen tijd, of bij vredeverdragen, of anderszins vereffend, blijvende immers het pauselijk gezag ongeschonden.

Zeker is het dat het vlaamsch volk nooit, onder van Artevelde, in zijnen christelijken ijver ontsticht werd. En ofschoon een der onder Philips van Valois gebukte opperste kerkvoogden, — daardoor nog meer dan door zijne opvoeding en zijne vooroordeelen (als zijnde een bij geboorte franschen paus) misleid, — aan koning Eduard geschreven had dat hij in de Vlamingen geen vertrouwen moest stellen, daar zij een koppig, onge-

Hosted by Google

hoorzaam, zoo jegens koningen als jegens kerkvoogden, en in 't algemeen zeer wispelturig gebroedsel uitmaakten, hadden toch de vorige Pauzen van Rome, en hebben de nagekomen Pauzen, — toen zij te Rome hersteld zijn geworden, — de Vlamingen als de beste steunsels van het onafhankelijk pausdom gehouden en behandeld.

V

De zaken zijner landgenooten langs dezen weg op den besten inwendigen voet gezet, en Vlaanderen in onzijdig onafhankelijk, en in den grootsten voorspoed door *vrijheid en neering* gesteld hebbende, zou van Artevelde, uit deze diensten alleen, eene genoegzame glorie verworven, en den bijnaam van *wijzen man* — waar hij reeds voor zijn bestuur mede gestempeld was, — volstrekt gerechtvaardigd hebben. De dankbaarheid der Vlamingen had, in de herinnering van deze diensten, reeds oorzaak mogen vinden om de nagedachtenis van den man plechtig te vieren, bij de inhulding van zijn standbeeld, midden zijner geboorteplaats : de stad Gent. Maar, zoo als wij het reeds hebben doen verstaan, hebben Jakobs diensten zich verder uitgestrekt; en zijn ontwerp om Vlaanderens onzijdigheid en voorspoed, onder de bescherming van een verbond der nederlandsche gewesten al te gader te verschuilen, heeft den vlaamschen held eenigszins tot de hoogte van eenen weldoener onzer gansche natie verheven.

Hebben wij : Vlamingen, Brabanders, Henegouwers, Luikenaren, het genot van eenen staat alwaar *vrijheid en neering* (om deze bewoordingen uit Jakobs tijdstip te herhalen) onder de bescherming eener onafhankelijke onzijdigheid groeien en bloeien, zoo moeten wij

Hosted by Google

van Artevelde voor het eerste gedacht van zulk een heilzaam staatkundig stelsel dankbaar zijn.

De verdragen die, kort voor zijn bestaan, en gedurende het zelve, tusschen Henegouwers, Hollanders, Zeelanders, Gelderschen, Brabanders, Vlamingen, gesloten zijn geweest (1); de handelingen die de groote staatsman zorgvuldig met de Luikenaren deed onderhouden over de geschillen der avignonsche Pauzen, moeten voorzeker als kiemen aanzien worden, waar het koningrijk der Nederlanden, in 't jaar 1815, uit gesproten is.

De oorkonden die aan de heilzame gedachten van Jakob van Artevelde een werkelijk, ofschoon kortstondig bestaan, gegeven hebben, zijn door de loffelijke zorgen onzer nog levende oud-schrift- en geschiedkundigen thans genoegzaam bekend. De wortelen, welke deze kiemen, eenige jaren na Jakobs dood, reeds uitgeschoten hadden, blijken in de gebeurtenissen onder Philips van Artevelde, Jakobs zoon; toen de steden van Braband Gent behulpzaam werden, in den oorlog tegen Lodewijk van Male, werktuig van koning Karel VI van Frankrijk, gevoerd; en toen de Luikenaren aan Philips van Artevelde en zijnen makker Pieter van den Bossche schreven : « O jammer! dat Luik zoo verre van Gent is! »

Het huis van Bourgonje heeft wel, kort daarna, de vereeniging der nederduitsche gewesten bewerkstelligd; doch enkel en alleen om genot onzer bevolkingen en geldmacht in vreemde oorlogen te hebben; geens-

(1) Verdrag van 31 maart 1336 tusschen de Vlamingen en Brabanders; item van 1sten april zelfde jaar, tusschen de eersten en de Henegouwers en Hollanders; verdrag van 29 april 1338 tusschen de drie leden van Vlaanderen; tweede verdrag tusschen de Vlamingen en Brabanders van 3 december 1338.

Hosted by Google

zins om ons als onzijdig tusschen heerschzuchtige geburen te behouden.

De Zwitzers alleen hebben, ten dien tijd, het stelsel van Jakob van Artevelde in zijn geheel ingeschikt en gehandhaafd. Bij ons, werd het in vergetelheid gebracht; en de afstammelingen der Gentenaren van 1540, der *Stropdragers*, herinneren zich nog goed wat het hunnen vaderen gekost heeft, om zich, onder keizer Karel, op het stelsel van van Artevelde : « Vrijheid, neering en onzijdigheid » te hebben willen beroepen. Doch het is niet te betreuren dat de erfgenamen der *stropdragers* een standbeeld van Jakob van Artevelde liever dan van keizer Karel gekozen hebben.

De Poorter van den *Paddenhoek* is heden voor de Gentenaren boven den zuigeling uit *'s Prinsenhof* verheven.

De ontdekkingen onzer geleerden in 't algemeen, de werken onzer geschied- en oordeelkundigen zullen de keus al meer en meer bekrachtigen, heden vooral, dat deze ontdekkingen de vergelijking tusschen het stelsel van Jakob van Artevelde en ons tegenwoordig bestaan vergemakkelijkt hebben.

Hosted by Google

VI

Het algemeen stemrecht onder het Christen oogpunt en in betrekking met de vlaamsche en katholijke belangen, in België.

Redevoering op 12en *maart* 1866, *ter vergadering des taal- en letterlievend studentengenootschaps : « met Tijd en Vlijt, » te Leuven.*

Hoe men omtrent onze verscheidene hoogscholen ook moge denken, het wordt moeilijk te ontkennen dat de leuvensche hoogschool toch het algemeen, zoo voormalig, als hedendaagsch belgisch karakter, bij uitnemendheid, verbeeldt.

Wat het verledene aangaat, — toen België eene oorspronkelijke, bij vreemde gebruiken, ja, vreemde gedachten niet het minst verbasterde natie kweekte; toen België het eenvormig verblijf eener ontegengesprokene christelijke leer, en, vooral, de veilige schuts-

Hosted by Google

plaats der twee evenwichtige spraken van een en het zelfde volk was, — weêrkaatste de leuvensche hoogschool, zeker, al wat uit dat tijdstip, voor de vrijwaring van onzen volkstand, diende gespaard te worden. In het tegenwoordige, — nu dat, bij ons eene vaste standplaats moest daargesteld worden, om de uitheemsche ingevingen voorloopig te kunnen afwenden; dezelve gerustelijk te mogen onderzoeken, voor dat zij, des waard zijnde, minzaam aanvaard, of onbermhartig verjaagd worden; nu, dat het oorzaak is een talrijk en kloekmoedig heer vaderlandsche christenen te werven en uit te rusten, om den eenigsten van wereldlijke prinsen onafhankelijken, den eenigsten werkelijk volksgezinden godsdienst, tegen eene zich kruipend indringende stoffelijke klasdwinglandij te verrechtvaardigen en te verdedigen; nu, eindelijk, dat het de voorheen bij ons prachtige zuster, thans nederige slavin der fransche taal, de vlaamsche, geldt weder in haren ouden luister te stellen (drievuldige taak door de grootste meerderheid van ons volk ondernomen en voortgezet) staat de leuvensche hoogschool alleen, in gansch die taak, ons volk bij.

Dus, is het lichtelijk te begrijpen, Mijn Heeren, dat wij van uwe uitnoodiging niet weinig aangedaan werden, toen Gl. ons verzocht eene rede in uwen kring te komen voeren, denkelijk om Ul. aan te moedigen, en misschien, ook naar onze vermogen, hulp te brengen, bij den afzonderlijken last, welken het genootschap *Met tijd en Vlijt*, in de algemeene zending dezer hoogschool gekozen en voorbehouden heeft. Ik meen: de wederopbeuring der nederduitsche taal.

Inderdaad is die uitnoodiging eene erkentenis niet dat ik, — een oud, en sedert lang voor het algemeen recht in België zwoegende vaderlander, — nog iets

Hosted by Google

met mijn woord op mijne jongere medeburgers kan, daar waar zij de kenteekens der oude Belgen nog waardeeren? En hoe hoog moet bij mij de gunst van landgenoten niet geschat worden, die de leer onzer voorouderen blijven koesteren; en dus mistrouwen, in plaats van vooringenomenheid, wegens het uitheemsche, gevoelen; volksgezinden voorkeur voor de onafhankelijkste, — en tevens aangaande de kleine, zwakke en verlatene sukkelaars liefdadigste — christene kerk behouden; toegenegendheid, zonder onderscheid, voor de beide spraken betoonen, die ons zedelijk gezag van middelaars, — tusschen waalsche en duitsche geburen, — kenschetsen!

Op geen anderen heb ik ooit getracht, noch zelfs gedacht, invloed te winnen en te gebruiken; daar ik ze als van onbeduidend aanbelang, ten lange laatste, op onze staatkundige aangelegenheden aanzie. Het einde van hunne toevallige opperheerschappij in onze zaken, heb ik altijd, met vast vertrouwen, op de naaste nadering van gansch ons volk tot de stembus, bepaald.

En dit drijft ons juist op het voorwerp dat wij voor onze redevoering van heden hebben gekozen : het algemeen stemrecht, voor eerst theoretisch, dan praktisch, in onzen tijd, en naderhand in zijnen vermoedelijken invloed, binnen kort, op ons land, te onderzoeken.

Doch vooraf, moeten wij duidelijk verklaren dat ons voorwerp in geene strekking met de thans bestaande beweging, aangaande ons grondwettelijk kiesstelsel, mag gezet worden. Ofschoon wij ons als boezemvriend onzer aanhoorders gedragen willen, meenen wij ze toch nu in de verwarring onzer staatkundige geschillen niet te lokken, met hun een overdreven gedacht van hunne bevoegdheid op de openbare zaken in te fluisteren. Wij juichen liever het voorbeeld toe, dat de leuvensche studenten reeds gegeven hebben, van zich bij hunne

Hosted by Google

hoedanigheid van leerlingen te houden, en de gevaarlijke verantwoordelijkheid van leermeesters niet te vroegtijdig aan te spreken. Ook, werd ons voorwerp, reeds een jaar geleden aangewezen, toen men ons vooreerst uitgenoodigd had eene conferentie alhier te komen houden, hetgeen alsdan geene plaats kost grijpen, uit redenen van toevalligen oorsprong. Dit voorwerp strekte, dan als nu, naar het beste middel eener wederopbeuring van het vlaamsch in België. Wij geloofden reeds dan, gelijk wij heden nog gelooven, dat niet alleen het best, maar het eenigste middel daartoe, in het algemeen stemrecht te vinden was. Doch om het middel aan te bevelen, moesten wij deszelfs wettigheid in 't algemeen; deszelfs toepasselijkheid zonder ernstigen hinder; deszelfs heelende kracht bewijzen. Dit werd alleenlijk, tot heden, zonder nagedachten, verschoven. Slechts zullen wij nu de gelegenheid te baat nemen ons betoog ook op de belangen der zoogezegde katholijke partij, in ons vaderland te schikken, hetgeen alhier niet als onraadzaam kan aanzien worden.

Onze pogingen om Ul. onze overtuiging in te boezemen, zullen misschien van eenig nut voor de toekomst van het vaderland mogen wezen. Het algemeen stemrecht zal, voorzeker, bij ons in gang niet zijn, voor dat Gl., van studenten, in burgers uit allerlei beroepen herschapen zijt geworden.

Laten wij te zamen raadplegen over wat, binnen eenige jaren, ten voordeele van het nederduitsch en het katholicismus, uit het algemeen stemrecht zal kunnen getrokken worden. Hoe moeilijker het voltooien, hoe noodwendiger het vroeg beginnen.

Voor allen, die de leer van Christus, in haren oorsprong, hare werkmiddelen, hare eerste opbrengsten,

Hosted by Google

onderzoeken, valt het tegenstrijdig de menschen als verschillend in rechten of in derzelver gebruik daar te stellen, uit hoofde dat de eene rijker, de andere armer; de eene geleerder, de andere ongeleerder; de eene sterker, de andere zwakker; de eenen in grooter, de anderen in kleiner getal zijn mochten.

Men zoude zelfs, uit de leer van Christus, de voortreffelijkheid der armen, der eenvoudigen, der machteloozen, der veeltalligen, — in zaak van rechtschapenheid, gezond oordeel, achting en gezag, — als gevolgtrekking moeten aanbevelen.

Herinneren wij ons maar het geslacht volks waar Christus zijne apostels, leerlingen en liefste toehoorders uit koos; de misachting die hij den zaakbezorgers (Publicanen) en den schriftgeleerden (Scriben) betoonde; de eerste uitwerkselen van zijne leer op de heidensche wereld: waar de volstrekte gelijkheid onder de Christenen, — in hunne huishoudelijke omstandigheden, vooreerst, en dan in hunne maatschappelijke en zelfs staatkundige aangelegenheden, — een voorbeeld instelde dat het Grieksch en Romeinsch volk naar de nieuwe leer aanlokte, in weerwil van keizers, opperheeren, rechtsgeleerden, en zoo gezegde wijsgeeren, zoodanig, dat de oude staatkundige maatschappij er bijna omvergeworpen van wierde.

Wel is het waar dat, bij gevlog eener hardnekkige tegenkanting der bedreigde begoede en zichzelven bij uitstek verlicht zeggende klassen, de voorstappen der christelijke leer — nu bijna christelijke gewordene staatkunde, — verhinderd en vertraagd werden: men wijze alhier slechts op de beroemde tegenwerking onder keizer Julianus.

Wel is het waar ook dat de wisselvalligheden van den inval der westersche volkeren op het romeinsche

Hosted by Google

keizerrijk den voortgang van de christelijke leer lang genoeg opschorstten.

Maar, toen in de gunstige verhelderingen, gedurende den laatsten tijd van het roomsche keizerdom (*le Bas-Empire*,) en gedurende de middeleeuwen, de leer van Christus kwam te herschitteren, kreeg het volk, in het algemeen, zijnen invloed op de staatkundige zaken weder.

Getuigenis : de weinige jaren, waar de laatste kerkvaders hun gezag op de keizers te Constantinopel nog oefenden ; de dagen van Karel den Groote ; de kruistochten; de tijdstippen der bloeiende Hanzen-Steden, en niet min bloeiende gemeenebesten van Italiën en gemeenten van Belgiën.

De leer van Christus en de eerste geschiedenis des christendoms, zoo wel als de jaarboeken der middeleeuwsche volkeren, die de christelijke instellingen het meest koesterden en navolgden, leveren het bewijs op dat de gelijkheid der menschen in rechten, en in gebruik der rechten, den grond van christelijke maatschappijen en staten moet daarstellen.

Het is alleenlijk toen de Christenen, als zoodanig, met de stoffelijke macht van heerschende onchristene standen, met vreemde veroveraars, of met verdorvene christelijke heerschappijen en overheden, tot verdrag hebben moeten komen, dat zij hun beginsel van evengelijkheid der menschen, zoo in rechten, als in genot en oefening der rechten, eenigszins in het duister hebben laten schuilen.

Ook, moet een oplettend waarnemer der geschieden staatkunde bekennen dat de christene volkeren niet zeldzaam, uit eigenvertrouwen in waarlijk christene prinsen en stamhuizen, de rechten van het algemeen aan zekere alleenheerschers vrijwillig overgelaten

Hosted by Google

hebben ; hetgeen, ook niet zeldzaam, bij dwangmiddelen dier prinsen of stamhuizen, langer in de stand gehouden werd dan de ware oorzaken des volks vrijwillige nederlegging geduurd hadden. Doch, dit moet in rekening niet gehouden worden om eene verjaring der rechten van christene volkeren trachten daar te stellen. Men vindt in Sint Thomas Aquinius, als wijsgeer zoo wel als godsgeleerde beschouwd, de waarste en zekerste bespiegeling, des aangaande.

Overigens, hebben de christenen de kenteekens huns meesters leer, in hunne kerkelijke gebruiken altijd voorgehouden. Waar is, — in de katholijke kerken ten minste, — en behalve de weinige landen alwaar zekere ongewone misbruiken ingekropen zijn, waar is het verschil onder de dienstgenoten in al wat de noodige deelneming aan de godsdienstige genade betreft? De oorspronkelijke beginsels worden toch zinnebeeldig aldaar bewaard, alhoewel stoffelijke, — misschien somwijlen te gunstig bij de leerlingen van Christus aanvaarde — redenen, de zelve hebben doen insluimeren.

Uit de beschouwing der christelijke leer, en de toepassing of voorbehouding derzelver beginsels, volgens omstandigheid, kan, ons dunkt, eene voldoende bespiegeling van het stemrecht, in onze hedendaagsche westersche Europeësche maatschappijen, getrokken worden.

Dus, en vooreerst, mag men een onderscheid onder de menschen nooit maken, uit reden van oorsprong, rijkdom, geleerdheid, beroep, als het de oefening van algemeene rechten of de schatting van menschelijke waarde geldt. Zulk een onderscheid werd onder de Christenen der eerste eeuwen nooit voorgedragen, van den tijd der apostelen af, tot op het einde toe der lange

Hosted by Google

jaren, gedurende dewelke gansch het christen volk zijne opperhoofden en kerkvoogden, ongehinderd, koos of aanvaardde.

Toen er wijzigingen in dat stelsel bijgebracht werden, bij gevolg van verdrag met gebruiken en omstandigheden onder standen of natiën, die men in de christene leer slechts konde huldigen, mits eenige hunner wereldlijke belangen te eerbiedigen; of bij gevolg van stilzwijgenden doch vrijwilligen afstand van recht, het zij voor eenen tijd, het zij voor onbepaalde tijdstippen; dan werd het algemeen goed verstaan, dat de letteren van het Evangelie, en de eerste overleveringen der kerk weder in het leven mochten herroepen worden, zoo de aangelegenheden zulks nog kwamen te veroorloven.

Onder die stelling is het klaarblijkelijk dat het eenigste vraagpunt, in eene christelijke maatschappij, — geldt het oefenen van recht, — moet zijn : Vorderen de omstandigheden dat de Christenen opschorsing van eenige hunner rechten nog dulden, ja of niet? Eischt, ja of niet, het volk het gebruik van, gedurende meer of min tijd, verzuimde rechten, weder?

Volgens het ontkennend of bevestigend antwoord, zal men den staat van zaken onaangeroerd laten, of den zelven op eenen anderen voet denken te stichten.

In het laatste geval, en eischt een christen volk zijne rechten terug, zoo weten wij van geene bevoegde macht die dat volk in grooten of kleinen, rijken of armen, geleerden, mingeleerden of ongleerden zou verdeelen.

De moeilijkheid licht alleenlijk in tusschen de ontkennende of bevestigende beslissing te kiezen.

Maar zoude het niet onraadzaam zijn een christen volk, — zich in de zelfde, en, waarlijk, nog gunstigere

Hosted by Google

omstandigheden bevindende, als andere geburige christene volkeren, — onbereid te verklaren voor het gebruik van rechten die deze geburige volkeren al reeds genieten?

Zoude het redelijk zijn dat volk als, wegens zijne rechten, onverschillig aan te duiden, terwijl het, sedert langen tijd reeds, de gelijkheid van recht, in zijne staatkundige instellingen geschreven, bij de gelijkheid der christelijke leer kan voegen; en terwijl het, — door het voorbeeld van andere natiën aangespoord, — eene herstelling van zijn verleden, meer dan de opstelling van onbekende nieuwigheden, werkelijk, en door onmiskennelijke betoogen, aanroept?

Voor alle rechtvaardige Christenen, in Belgiën, moet het thans als eene vaste waarheid aangenomen worden dat de Belgen in de volle waardigheid van christene leerlingen begeren hersteld te worden.

De gevolgen van zulke herstelling mogen de onchristenen alleen beducht maken, en onder deze, voornamelijk, de oude tegenstrijders van Christus : de publikanen en schriftgeleerden *(les Publicains et les Scribes)*.

Inderdaad, laten wij thans schielijk onderzoeken wat de christelijk gelijkheid, — heden in menige staatkundige grondwetten weder ingevoerd, ten ontegensprekelijken voordeele der maatschappij, — heeft bewerkstelligd.

Wij beginnen met Zwitserland, alwaar men, zoo in het verledene, als in het tegenwoordige, veel gelijkvormigheid met ons Belgiën (ons vlaamsch Belgiën bijzonderlijk) aantreft.

In Zwitserland, was het algemeen stemrecht reeds in den beginne der veertiende eeuw te huis. De drie eerste kantons, — welke zich van de dwinglandij huns leen-

Hosted by Google

heeren, den aartshertog van Oostenrijk, los vochten, — stelden in 1308 reeds het algemeen stemrecht daar, als steunpilaar hunner nieuwe staatsregeering. Sedert dat tijdstip, bleef bedoelde recht, zonder ophouding, in voege, in Schweits, Uri, en Unterwalden. Zug en Glaris namen het aan, toen zij zich aan de bakermat des Zwitserschen verbonds hechtten. Hebben de hoogmoedigere gewesten, welke zich, — later, en tot 1513, met de eenvoudige akker- en melkboeren, de krachtige houthakkers des eersten verbonds vereenigden, —hunne aristokratische standen tegen de algemeene gelijkheid der oudere bondgenooten, ten een male niet verwisseld, moest het voorbeeld der eerste stichters van het Zwitsersch gemeenebest zijn' invloed, zoo langzaam, toch met zekerheid, op gansch den staat oefenen, daar de voordeelen der gelijkheid onder al de burgers zich hoe langer hoe klaarder verrechtvaardigden.

En, inderdaad, hadden de eerste Zwitsersche kantons, — meer dan vijf eeuwen lang, — met dat algemeen kiesstelsel, hunne wetten van looze knibbelarijen en voorbedachte ingewikkeldheden niet zuiver gehouden; hunne financien uit verwardheden en verkwistingen vrij gered ; de veiligheid en waardigheid hunner burgers gewaarborgd; zonder nog, bij deze algemeene winst, de zeldzame baat te brengen van hunne voor de zwakken en kleinen altoos zorgenden godsdienst tegen eene hervorming verdedigd te hebben, die werkelijk de belangen der prinsen en opperstanden, — ten kosten der nederigsten. — bij uitnemendheid begunstigd heeft?

In latere tijdstippen, hadden die oudste Zwitsersche kantons, met het algemeen stemrecht, hunne krijgsdeugdige hoedanigheden zoo wel bewaard, dat zij zich, — nog op het begin van deze onze eeuw, — in staat ge-

Hosted by Google

vonden hebben tegenstand aan den eersten Napoleon te bieden. Men weet hoe de vrij en katholijk gebleven Uri en Unterwalden den franschen veroverare eene laatste, lange en kloekmoedige tegenweer aangeboden hebben.

Geen wonder dan dat gansch Zwitserland, — toen het nieuws van eene diepgrondige staatkundige hervorming in de noordelijke Staten des grooten Amerikaanschen verbonds ons Europa kwam treffen, — zulke hervorming straks aan zijne aangelegenheden dacht toe te passen. Het algemeen kiesstelsel te New-York, Boston, Philadelphie, Cincinnati, enz., in 1846, en volgende jaren, aangenomen, moest de Zwitsers bij nadere bedenkingen, — misschien gelijk andere volkeren van Europa, — niet blijven houden, tot dat zij de proef der amerikaansche hervorming wat lang zouden bijgewoond hebben. Eene genoegzame proef, een treffelijk voorbeeld der uit het algemeen stemrecht voortvloeiende voordeelen hadden zij in hun eigen midden.

Het aloude, het — gedurende vijf eeuwen nooit opgeschorst, — algemeen stemrecht der vijf eerste katholijke kantons werd in de nieuwe grondwet des Zwitserschen verbonds, in 1848, zonder de minste moeite of zwarigheid, ingelascht.

Het is niet noodig, alhier, op de gunstige gevolgen aan te dringen welke Zwitserland er voor zijne rust en zijnen bloei uit gewonnen heeft; wegdrijving, — na weinige jaren, — der geschillen die, — zoo in staatkundige als godsdienstige zaken, — altijd in Zwitserland hadden geheerscht; schitterend bewijs van krijgsdienstige kloekmoedigheid en macht, — voldoende om eenen der oorlogzuchtigste koninkrijken van ons vaste land, het hoofd te bieden, — en het zelf te doen terug deinzen; hervorming van meeste der inwendige ver-

Hosted by Google

bonds- of kantonswetten, welke de aanbelangen der geringsten, in zake van koophandel, belastingen, rechtsvordering krenkten, tot eenigste voordeel van hebzuchtige en zedelooze standen; en, — wat voor onze aanhoorders zeker tot aanlokkend werksel zal strekken : — gelijkstelling, voor de algemeene zaken van den Staat, van al de spraken die het Zwitserch volk, — in zijne verscheidene stammen, tot het grootst nut van het vaderland, en zonder ooit aan het zelve te kort te doen, — helpen handelen en aangroeien.

Maar op dat men ons niet verwijte dat wij, — met dezen ophef des algemeenen stemrechts bij de Zwitsers, — den keur voor de bijzondere regeringsvorm van Zwitserland zouden willen voorbrengen, — hetgeen thans in ons oogmerk niet kan zijn, dewijl België heden, beter dan ooit, eene heilzame proefneming van zijnen eigenen regeringsvorm kan genieten, — zoo haasten wij ons bezig met het onderzoek te houden van het nut des algemeenen kiesstelsels, bij een volk dat, — met minder reden dan wij het zouden doen, — zich over de onvolmaaktheid zijner staatkundige instellingen troost geeft, enkel en alleen, omdat het groote betrekkelijke voordeelen uit het algemeen stemrecht, sedert eenige jaren, getrokken heeft.

Frankrijk had, op het einde van verledene eeuw, — door het goed lukken der onlangs gebeurde amerikaansche omwenteling aangespoord, — de verouderde en versletene beginsels zijner staatkundige instellingen willen wijzigen. Als christen volk, als katholijk volk bij uitmuntendheid (ofschoon een klein gedeelte zijner begoede standen, — onder de rechtsgeleerden en de met groote geldmiddelen gezag voerende lieden bijzonderlijk, — eene soort van afstand

Hosted by Google

der christene leer gedaan hadden), zochten de Franschen hunnen nieuwen Staat op den steun der gelijkheid van allen op te bouwen. Zij streefden lang om het algemeen stemrecht in hunne grondwetten in te lasschen, hetgeen veel verder ging dan het voorbeeld toen in Amerika bestaande. Zij vochten lang voor dat doelwit, nu met goeden, dan met slechten uitslag, naar mate dat de leiders van het volk in het algemeen, of de hoofden der opperstanden de zegepraal in hardnekkige, ja afschuwelijk bebloede burgerlijke worstelingen, bekwamen. Maar, ten laatste, bleef de overwinning, voor eenen nog genoegzaam langen tijd, den opperstanden eigen.

Zij, die de geschiedenissen dezer groote fransche omwenteling met zulke of zulke vooroordeelen of persoonlijke belangen onderzoeken, vellen er gewoonlijk vonnis over op verscheidene en onder elkander zeer verschillende wijzen. Het mangelt toch aan onpartijdige christene wijsgeeren niet, die de overhand, alsdan, aan het algemeen stemrecht ten eene male zouden beloofd hebben, waren de eerste vertrouwelingen des franschen volks vast gebleven in hunne eerste denkwijze, dat het koningdom niet onvereenigbaar met de rechten des volks was, noch met de christelijke leer, die de zuiverste bron der evengelijkheid der menschen is, zoo in staatkundige als in godsdienstige inrichtingen.

Te laat, hadden die voorstanders des franschen volks erkend dat de inkruiping der ongodsdienstige beginsels der *Publikanen en Scribben* van het tijdstip eenen hinderpaal was tegen het daarstellen eener ware volksregeering. Toen zij dachten weder te recht te komen, hadden hunne tegenstrijders alles gereed gemaakt om de beheersching van eenen nieuwen onchristenen aristokratischen stand, in plaats van eene volksrege-

Hosted by Google

ring daar te stellen. En ofschoon de onttroonde Staten jaren lang, — maar zonder het behulp van het volk, — den oorlog tegen de nieuwe beheerschers nog gevoerd hadden, was de regering, in Frankrijk, in handen der overwinnaars — over de oude standen en over het volk altegader, — gebleven.

Vijftien jaar geleden, na dat een schitterende hervorming, eerst in de Vereenigde Staten van Amerika, en vervolgens, gelijk wij het reeds aangeduid hebben, in Zwitserland plaats gegrepen had, — waar het algemeen stemrecht als regeringsbeginsel uit sproot, — hernieuwden, de Franschen hunne vorige pogingen om het zelfde beginsel ook in hunnen Staat intevoeren.

Onnoodig, op de wisselvalligheden van deze nieuwe fransche omwenteling aantedringen. De omstandigheden zijn er nog versch in aller geheugenis van; de uitsterste pogingen des nieuwen, — uit de eerste omwenteling gesproten — opperstands, om het algemeen stemrecht nog eens te versmachten, worden daarin begrepen. Kortom, kreeg het volksrecht eindelijk de overhand : het algemeen stemrecht maakt heden in Frankrijk, — gelijk in Zwitserland, op onzen Europeschen bodem, — eindelijk den grond der staatkundige instellingen uit.

Men verwachte niet dat wij, alhier, de wijze waarop het algemeen kiesstelsel tegen de aanrandingen der Orleaansche partijschap verdedigd werd, en de alonregelmatige middels die men gebruikte om het recht des volks te redden, en tevens een nieuw stamhuis op Frankrijk's troon te zetten; dit laatste ten koste eener langdurige opschorsing der vrijheid bij de aanhangers der twee onmiddelijk voorgaande regeringsvormen. Het zij genoeg te doen bemerken dat, te rekenen van het verval der oude monarchale instellingen af, geene

Hosted by Google

verandering, hoegenaamd, plaats in Frankrijk gegrepen heeft, of zamenzweering en geweld de voornaamste rol in speelden.

Men herinnere zich enkel en alleen de volgende dagteekeningen : 10en Augusti 1792; 9en Thermidor jaar II; 18en Brumaire jaar VIII; oorlogen van 1814 en 1815; juli 1830; 23en Februari 1848; 2en December 1852.

10en Augusti, 2en December! Twee uiterste palen dier reeks van staatkundige schokken, waar ordelijke beraadslagingen en bedaarde beschikkingen niets in te zien hebben.

Wij nemen dan het algemeen stemrecht in Frankrijk, als een louter feit : Wie toch zal ontkennen dat, sedert zijn bestaan, Frankrijk in rust, in macht, in bloei, en vervolgens in ontzag, veel gewonnen heeft? Had Frankrijk ooit, sedert vijf-en-zeventig jaren, vijftien jaren lang vreedzaam en oplettend voor zijne inwendige behoeften mogen zorgen? Had het, — buiten, — twee zware oorlogen kunnen voeren, zonder burgelijke bekommeringen, zonder te duur betaalde geldmiddelen? En onder dit laatste oogpunt, had het fransch volk ooit — uit zijnen eigenen zak, en zonder toedoen van baatzuchtige joden, — de onkosten voor zijne legers bedekt, terwijl het er de gelederen van met kloekmoedige krijgslieden vervulde?

Welke mogen de redenen van zulk verschijnsel wel geweest zijn?

Het fransch volk, in 't algemeen ter stembus opgeroepen, heeft de overdrevenheden der bitterste partijschappen gebluscht : de partijschap der versch omvergeworpene standen, en de partijschap der onverdraagzaamste onder de oude volksgezinden in Frankrijk, te weten : de ongodsdienstige volksgezinden.

Hosted by Google

vrijheid voor het volksgeloof in de christene leer; eerbied voor de onafhankelijke standen die — zonder de schatkist uit te zuigen, — zonder hunne baat voornamelijk uit woekerij of knibbelarij te halen, — meest van hunne landgoederen leven, en hunne belangen met die der boeren (het grootste gedeelte der natie) moeten mengen; ziet daar de twee eerste onmiddelijke oorzaken van den rust en den bloei waar Frankrijk zijne nieuwe zending op steunt.

Zijne zwarigheden waren tot nu toe gesproten uit dat de vorige regeeringen aan standen overgelaten werden, welke den waren geest des franschen volks te kort deden : Ongeloovigheid en baatzucht als grond der staatkunde daar te stellen! En zulks bij het volk dat, van eenen kant, de kruistochten onder de edelste herinneringen zijner jaarboeken rangschikt; van den anderen kant, de lange en bloedige opofferingen eener groote omwenteling, — ten voordeele van gansch het menschdom, — als zijnen grootsten titel voortbrengt, om op de verdere beschaving van Europa te mogen invloeien.

Door het algemeen stemrecht, heeft Frankrijk al zijne krachten bijeen gebracht, om zich van zijne oude zwarigheden vrij te lossen; en om zich tot eene nieuwe schitterende christene en heldhaftige taak bereid te houden, die waarschijnlijk binnen kort, ten oosten en noord-oosten van Europa haren oorsprong zal vinden.

Een belangrijk uitwerksel van het algemeen stemrecht, — voor dat de voorziende gebeurtenissen in oost en noord-oost zouden kunnen uitbarsten, — wordt nog, en met reden, door Frankrijk verhoopt : de verzoening der twee laatste partijschappen waar wij even melding van maakten.

Indien zij, beide, boet, om zoo te spreken, moeten

Hosted by Google

doen, de eerste : over haren onverdragelijken hoogmoed van begunstigde gelukzoekster, op het einde der eerste fransche omwenteling; de tweede : over hare blinde onverdraagzaamheid wegens eene godsdienstige leer, waar zij hare voornaamste beginsels toch uit getrokken had, nadert evenwel de tijd, waar zij, beide, weder ter medewerking in de algemeene taak zullen worden aanvaard. Dat zij maar mochten verzaken de eene : het gedacht dat rijkdom en slimheid de eenigste handboomen in eenen Staat zijn; de andere : de dwaling dat vrijheid ooit zonder godsdienst in staatkundige zamenlevingen bestaan kan !

Hetgeen thans bij onze zuidelijke geburen geschiedt : de tusschenkomst der onpartijdige — meest uit de landbouwdrijvende departementen gezonden — volksvertegenwoordigers, om de rechten die de twee vernederde partijschappen het liefst koesteren op te beuren, is het klaarblijkelijkst bewijs dat het algemeen stemrecht tot alles wat rechtvaardig en voor Frankrijk voordeelig is, dienen kan (1).

Na de twee voorbeelden, uit Zwitserland en Frankrijk gehaald, zouden wij een nog treffender bewijs van het nut des bedoelden rechts, over de Atlantische zee kunnen gaan zoeken. Kortheidshalve, zullen wij alhier die reusachtige oorlogsbedrijven, die onberekenbare, — voor den oorlog noodige — geldschietingen niet vertellen, welke tot het christen doel van afschaffing der slavernij gestrekt hebben; en welke slechts door het beraad en de eenstemmigheid van gansch een volk kosten volbracht worden.

Zoo min mogen wij, als tegenovergestelde bewijs, de

(1) De toepassing van deze staatkundige bedenkingen moet aan zekere wijziging thans onderworpen zijn, toch in haar geheel niet veranderd worden. (*Aanmerking van* 1872.)

Hosted by Google

moeilijkheden, waar de Staten, — die tegen het volksrecht nog worstelen — zich in bevinden, gaan opsommen. Genoeg zij het dat wij Ul. een voldoende begrip, — zoo niet der alheelende hoedanigheden van het algemeen stemrecht, toch van deszelfs groote voordeelen — gegeven hebben.

Thans zal het ons wel veroorloofd worden over de toepassing van dat recht aan onze belgische aangelegenheden te handelen, zonder ons aan het verwijt van droomachtige bedenkingen bloot te stellen.

Wij willen niet loochenen dat de beheersching der middenstanden in België eenigen voordeeligen invloed op de stoffelijke belangen van het land geoefend heeft, ofschoon men misschien de lagere standen met het zwaarste werk, tegen de minste baten, altoos hebbe belast.

Maar van brood alleen leeft de mensch niet : *non solo pane vivit homo;* dat goddelijk woord blijft de eeuwige verwijzing der staatsregeeringen, welke de verhevenste strekkingen van het menschdom onder de voldoening der dierlijke zuchten van het altijd kleinste gedeelte eener staatkundige maatschappij geplaatst hebben. En inderdaad, de voorspoedigste omstandigheden, in zulke eene maatschappij, deelen het genoegen slechts aan een gering getal uit. De groote meerderheid moet zich met bijgevoegde zedelijke genietingen gedurig verzaden; en deze maken den dierbaarsten schat van eene natie uit, onder de benaming van : godsdienstig gevoel, nationale zeden, vaderlandsche glorie, enz. Voor dezen schat hebben de volkeren altijd het hardnekkigst gestreden en gevochten. Wierden zij ter verdediging der stoffelijke rijkdommen hunner maatschappijen alleenlijk geroepen, dan verflauwden de algemeene pogingen;

Hosted by Google

bezweek de nationale zenuw. De geschiedenis der oudheid is rijk aan dergelijke gevolgen.

Nu, alwaar men, in onze hedendaagsche maatschappijen, het overwicht aan de stoffelijke belangen toekent, loopt men het gevaar van het lot der oude Egijptische, Assijrische, ja, Grieksche en Romeinsche maatschappijen te ondergaan. Van daar de hedendaagsche tegenwerking die men onder de verlichte volkeren van Europa en van Amerika gewaar wordt, en die de staatsregeering uit de handen der begoede standen (de minderheid, uitsluitelijk naar rijkdom reikhalzende) tracht te rukken, om ze aan eene, — de zedelijke versterkingen nog waardeerende meerderheid — toe te vertrouwen. Men wordt overal van het gevaar bewust alles uit het vraagpunt van stoffelijken voorspoed te laten vloeien. Het volk, — min gevoelig aan dit voornaamst en zelfs eenigst voortbrengsel eener verengde staatkunde, — zoude dus gemakkelijk, in ongunstige voorvallen, de publieke zaken ten eene maal laten varen.

De bijzondere gelegenheid van België, onder dat oogpunt, roept de aandacht op twee voorname voorwerpen. Want terwijl de middenstanden voor het stoffelijk welzijn bijna uitsluitelijk zorgen, krenken zij, — uit oorzaak van zekere, hun eigene schikking, waar de oorsprong van alhier niet kan onderzocht worden, — twee der kostbaarste — sedert eeuwen verzamelde en gespaarde — zedelijke erfenissen van ons volk : het godsdienstig gevoel, in de katholijke christene leer bewerkstelligd ; en het vrij gebruik der nederduitsche taal, in onze meest bevolkte gewesten.

Daar schuilt het gevaar van onverschilligheid onder de belgische natie in voorvallige omstandigheden ; onverschilligheid, welker gevolgen wij, zoo spoedig mogelijk, moeten tegengaan en verijdelen. De deelneming

Hosted by Google

van het volk aan de vaderlandsche bestemmingen; de regeling door het volk, door gansch het volk, der voorwaarden onzer verdere zamenleving, schijnen ons de eenigste middelen om Belgiën aan ernstige en netelige aangelegenheden te doen ontsnappen. Laten wij het bewijs, dat zulks zonder het algemeen stemrecht onmogelijk is, bijbrengen; en laten wij het voorwerp beginnen met de belangen der nederduitsche taal te beschouwen : eene hulde aan den kring midden in den welken wij thans het woord voeren.

Het feit dat, sedert meer dan een dertigtal jaren, de fransche spraak het werktuig der regeering in onze vlaamsche gewesten geworden is, is ontegensprekelijk. Het volk gebruikt aldaar die spraak heden zoo weinig als ooit. Waar is het, dat het in de rechtbanken, meestal in het fransch, gevonnisd wordt; maar het verstaat zijne rechters niet; even waar, dat het onder de wapens door oversten geleid wordt, die der fransche taal alleen redelijk meester zijn; maar het gehoorzaamt slechts ijdele klanken, die het moeilijk kan onthouden; en het wordt aan het gehoorzamen voor altijd gebonden, zonder zich tot de eer van te bevelen ooit te mogen verheffen. De opsomming der gevallen waar zulke zwarigheden zich voordoen moet niet gerekt worden. Zij zoude vervelend en al te lastig zijn. Genoeg zij het de vlaamsche bevolkingen ten eene maal te vertoonen, als uit alle bewustheid hunner staatkundige richting gesloten.

De kwade gevolgen van zulk eenen staat van zaken hebben sedert lang het voorwerp van menige hekelende verwijtingen uitgemaakt, die, versmadend, door hoogmoedige gezagvoerders ontvangen zijn geworden. Wij bepalen ons alhier slechts bij de onverschilligheid welke deze uitsluiting in de gemoederen van een volk laten moet, voor al wat de ware bestemmingen van het

Hosted by Google

land aangaat. De kwaal, te dien opzichte, en deszelfs gevaarlijke uitwerksels kunnen niet ontveinsd worden. Men zal het nog moeten erkennen, ten opzichte van het groot zedelijk verlies dat door eene staatkundige maatschappij geleden wordt, als er het talrijkst, bij rijkdommen machtigst, en in de kunsten ervarenst gedeelte er van geene werking meer op de algemeene beweging, — met zijne bijzondere redenen, zijne bijzondere neiging, zijnen eigenaardigen geest, — oefenen kan.

Nu, hoe zal men het geneesmiddel tegen die kwaal mogen vinden, zoo lang men de staatsregeering uitsluitend in handen van eenige, het vlaamsch ongenegene bevoorrechten zal laten? In handen van lieden welke hun belang in dien staat van zaken vinden? De middenstanden, in onze vlaamsche gewesten, hebben zich de fransche taal eigen gemaakt. Zij koesteren nu de zelve als het werktuig eens gemakkelijken, groote winst gevenden, staatkundigen alleenhandels, waar zij de nederige standen van allen invloed op de openbare zaken mede berooven. Het is loutere ijdelheid eenige verandering, des aangaande, te verwachten, voor zoo lang het vlaamsche volk, als zulk, tot deelneming in het stemrecht niet zal aanvaard worden.

Wij durven den eersten den besten stellig uitdagen om een raadzaam middel ergens te gaan opzoeken, anders dan in het algemeen stemrecht, opdat de vlaamsche dingers,—in weerwil van rechters en advokaten, — rechtsuitdeeling overal in de vlaamsche taal mogen bekomen; vlaamsche soldaten, — in weerwil van officieren,—op het slagveld in de taal, die zij alleen verstaan, mogen geleid worden; vlaamsche gewesten, — in weerwil van hunne gewone hedendaagsche vertegenwoordigers, in de wetkamers — in het vlaamsch mogen verdedigd worden. En nochtans, wie, onder de

Hosted by Google

Vlamingen, — die ernstig de wederopbeuring huns invloeds in Belgiën denken te verwezenlijken, — wie zal zulks op mindere voorwaarden ooit mogen verhopen?

Het Leuvensch genootschap : « *Met Tijd en Vlijt*, » is zeker bevoegd om over deze bedenkingen te raadplegen; om ze nog wat dieper te delven, en om, naderhand, middelen, volgens weten en mogen, te beramen, ten einde in eene aanstaande beweging voor de kieshervorming zijn juist aandeel te vinden en optenemen. Zijne zinspreuk getuigt dat de during en de moeilijkheid eener taak geenszins als eene reden van moedeloosheid door hetzelve kan beschouwd worden.

Deze plechtige bewaargeving der vlaamsche belangen in de kieshervorming, dus, alhier, plaats gehad hebbende, wordt het tijd Ul. de beweegredenen, in weinige woorden, en om een einde te maken, op te disschen, welke, onder Ul., Mijne Heeren, de pogingen van katholijken met die van vlaamsche vaderlanders moeten doen vereenigen.

Waarom zouden wij nog op het gevaar van — al het gezag, al de macht aan de middenstanden alleen toe te vertrouwen, — aandringen, daar wij den tegenzin van Christus zelven tegen die standen reeds hebben herinnerd? Niet dat Christus de zaakbezorgers en schriftgeleerden als voor rechtvaardigheid en volksliefde in het algemeen onvatbaar beschouwde; hij verkeerde zelfs met hen; en zocht — onder hen — dikwijls met goed geluk, medewerkers in zijne taak op de wereld : de opbeuring der geringen; de vertroosting der lijdenden. Maar Christus verstond klaarblijkelijk dat die genen, — die hunne geldelijke vermogens altijd zochten te vermeerderen, hun verstand voornamelijk gescherpt hadden, om het als een werktuig van rijkdom en middel van drukking op het volk, te gebruiken, — juist de

Hosted by Google

besten niet waren om de algemeene broederlijkheid te verkondigen en te dienen.

Ook ontried hij het volk die standen als de verdienstigsten te waarderen; en uit al de gedenkspreuken van Christus, wegens die standen, is het gemakkelijk te vermoeden, dat hij ze nooit — in hunne hedendaagsche aanmatiging van de deugdzaamste en bekwaamste te zijn — zou goedkeuren en ondersteunen.

Laat ons toch de toepassing der leer van Christus op dat voorwerp niet overdrijven. Goede Christenen bestaan nu onder alle beroepen; en wij, die alhier spreken, en Gij die onze woorden geduldig aanhoort, zijn altegader meest uit scribben of publicanen gesproten. Maar is het aanneembaar dat onze tegenwoordige maatschappij groote rekening der rijken en der geleerden moet houden, is het ook goed te bekennen dat de christene leerlingen, onder de rijken en de geleerden, met de staatkundige leer niet te vrede mogen zijn, dat de armen en de ongeleerden geene rechten in de staatsregeering moeten genieten.

Dus, zijn wij verplicht de middenstanden, — voor wat de oefening der staatkundige rechten betreft, — in de algemeenheid te doen zakken; en hetgeen nog van de oude hoogere standen overblijft, moet het zelfde lot ondergaan.

Oordeelen wij op wat, daaromtrent, in Frankrijk geschiedt: de onderwerping der hoogere standen, en zelfs hun toedoen in de zaak, is verzekerd. Het volk staat hen nog bij; zij zijn er bewust van, en moeten dus voor het volk niet beducht zijn.

De gevolgen van het werk zullen voornamelijk deze zijn:

De tegenkanting wegens al wat de katholijken, — in zaak van volksonderwijs; van hulp voor armen en zie-

Hosted by Google

ken; van Gods woord prediking — gesticht hebben, of nog zouden willen stichten, zal ophouden.

Want hoe zoude het volk tegen zijne belangen willen strijden?

De invloed der zedige en tevens kloeke bevolkingen van het platte land zal het evenwicht herstellen dat nu, — ten nadeele van vele nuttigheden in een' wel geregelden Staat, — door het overwicht van eenige groote steden, onsteld wordt.

Heilzame wijzigingen in het belastingstelsel, in de krijgsinstellingen, in het bestuur in 't algemeen mogen uit een breede kieshervorming alleenlijk voortvloeien, die eene verplaatsing van belangen onder de gezagvoerders zal bewerkstelligen.

Wij zouden die gevolgen breeder kunnen ontwikkelen, en er voorbeelden in overvloed van vinden, niet alleen in de Vereenigde Staten van Amerika en in Zwitserland, maar in Frankrijk zelfs, alwaar de werking van het algemeen stemrecht toch van geenen langen duur is.

Dat de taak dan, van het algmeen stemrecht in ons land te doen zegepralen zoo bijzonder de katholijken, als de vlaamsch-sprekende Belgen, aanbevolen zij. Anderen mogen ons op den weg vergezellen. Maar wij durven beweeren dat er, in vergelijking met de Vlamingen en de katholijken, geen Belg is te vinden, die deze groote kieshervorming redekundiglijker zou moeten helpen aanlanden.

Hosted by Google

VII

Redevoering ten Kongresse van Gent, in 1867.

Vinden, thans, de oude hoogere standen, en de tegenwoordige zoogezegde burgerstanden, in Vlaanderen en Braband, er belang in, ja of neen, zich met het volk in 't algemeen te vereenigen, om de Nederduitsche taal uit hare hedendaagsche vernedering, in die gewesten, te helpen opbeuren?

Ziedaar een vraagpunt dat veranderingen, gebeurd in den toestand der Vlaamsche beweging, laat veronderstellen: is de zaak, *thans*, gelijk te voren niet meer gelegen; en werkten alle standen tot nu toe, niet met gelijken ijver ter opbeuring van het Nederduitsch, in de gewesten, alwaar het — de spraak der gemeenschap zijnde — de ellendige gevolgen eener vreemde overheersching eenigen tijd had moeten ondergaan, met de

Hosted by Google

overhand aan het fransch, in de inwendige belangen van het volk, te laten toekennen?

Trouwens, de vergadering zelve, waar wij ons heden in bevinden, — achttien jaren na het eerste Nederduitsch Kongres, — beantwoordt deze vraag.

Hoe velen die, in 1849, de Vlaamsche beweging als « eene loutere liefhebberij » van zekere onnoozele en weinig beduidende buitensporigen aanzagen; hoe velen die, in 1849, zich de moeite niet zouden hebben willen geven alhier eens te komen luisteren; hoe velen, die het vlaamsch als « dood en begraven » verkondigden, en die, thans, met ons, tot dit negende Nederduitsch Kongres, in hetzefde Gent, ernstig de hand geleend hebben; en, zeker, roem in het welgelukken der ondernewing zullen denken te scheppen!

En, des te beter, daar een treffender bewijs der waarheid, der krachtdadigheid van een gedacht, nergens is te zoeken dan in de hulde, die deszelfs vorige en hardnekkigste tegenstrevers eindelijk aan zijne zegepraal komen aanbieden.

Een beknopt overzicht der Vlaamsche beweging, sedert 1849, mag hier zeker eene plaats vinden. Wij vieren heden in Gent eenen tijdkring, die er zijn begin heeft gehad. De oorzaak der veranderingen, — die wij in den staat der Vlaamsche belangen aanteekenen, — ligt ook grootendeels in hetgeen gedurende dit laatste achttienjarig tijdstip geschied is.

In 1849, kwamen alhier voor de eerste maal bijeen enkele, — zoo uit Holland als uit onze eigene gewesten opgeroepen, — Nederduitsche letterkundigen. Zij vergaderden op de uitnoodiging van drie Gentenaren, zich als commissarissen der *Nederduitsche taal- en letterkundige genootschappen van Gent* voordragende. Zij waren in klein getal. Noch stads- noch staatsbestuur

Hosted by Google

had zich met hunne vergadering bemoeid. Het publiek nam in hunne werkzaamheden geen deel. Zij werden bijkans door de meerderheid hunner stadsgenooten uitgelachen, toen zij beweerden dat « eene nieuwe begees» tering den geheelen Nederduitschen stam doortin» telde, en dat men gevoelde hoe noodig het was, dat » de beschaving op de echte grondslagen van nationa» liteit, — waaronder de landtaal den eersten rang » bekleedt, — rustte » (1).

En, inderdaad, men wist onder de zoogezegde fatsoenlijke, en bijzonderlijk onder de officiëele standen, bijna geen woord van de diepe beweging, welke onder het Vlaamsche volk sedert een tiental jaren ontstaan was, ten gevolge der pogingen van Willems en zijne vrienden, om hunne moedertaal weder op te beuren; of liever, trachten die standen, — welke hunne oppermacht in land en steden op het uitsluitelijk gebruik van eene vreemde spraak steunden, — zich zelven omtrent het naderende einde hunner onrechtvaardige opperheerschappij te begoochelen.

Nu, in min dan twintig jaren na dit nederig en kleingeacht eerst Nederduitsch Kongres, heeft geheel de Nederduitsche stam : Vlamingen, Brabanders, Hollanders, en Platduitschers te zamen, met toejuiching, zoo niet met toedoen hunner Vorsten uit Brussel, uit den Haag, en, destijds, uit Hanover, zeven achtereenvolgende Kongressen over de Nederduitsche belangen gehouden.

De taal van gansch den stam werd door een algemeen Woordenboek en door eene gelijkvormige spelling gewettigd; de gemeenzame letterkunde werd met

(1) Woorden uit de inleiding der « handelingen » van het Kongres van 1849.
Gent, bij Hebbelynck, 1850.

Hosted by Google

merkwaardige gewrochten uit alle Nederduitsche oorden, en zich wederzijds op alle Nederduitsche landen verspreidende, verrijkt; de staatkundige middelen werden, volgens de spraak, vereenigd, om stand te houden tegen twee van elkander verschillende vijanden, die toch hunne eigene bijzondere spraken als werktuigen van verovering meenden te gebruiken.

Het negende Nederduitsch Kongres wordt heden in zulke aangelegenheden gevierd, dat het niet mogelijk meer is te loochenen, dat de Vlamingen de overhand in het bestuur der Vlaamsche gewesten binnen kort zullen herwinnen. De provinciale raden zijn reeds — in vier der vijf gewesten, alwaar dietsch bij het volk wordt gesproken — onder den invloed van meerderheden, welke niets hoegenaamd tegen het gebruik der landtaal in het bestuur hebben.

De groote gemeenten volgen allengskens het voorbeeld van Antwerpen, dat de spraak van het volk in 't algemeen op het stadhuis in haar volle rechten hersteld heeft. Gent aarzelt nog, wel is waar, de handelwijze van eene harer voorafgaande regeeringen des aangaande te hernemen. Doch, voor al wie de zaak zonder partijzucht beschouwt, ligt die aarzeling meer in den tegenzin wegens zekere staatkundige drijfveren der persoonen ,die de eersten het gebruik van het vlaamsch op het Gentsche stadhuis hersteld hadden, dan eigenlijk in eenen weêrzin aangaande de vlaamsche spraak zelve. Het zou belachlijk zijn eene stadsregeering, — die, ter gelegenheid der feesten voor de inhuldiging van Artevelde 's standbeeld, alles in het vlaamsch, deed verrichten, van de zinspreuken op alle huizen af, tot op de *cantate* ter Vrijdagmarkt toe, — zulke regeering, herhalen wij, als de stellige vijandin

Hosted by Google

der vlaamsche taal te willen voorstellen. Misschien oefenen eenige raadsheeren, — meer uit eigenliefde dan anderszins, — nog hunnen invloed uit tegen de terugkeer naar het verledene : het is toch te vermoeden dat zulke heeren — hetzij bij gevolg van afdanking, hetzij liever bij persoonlijke bekeering, — eene gewenschte eenstemmigheid op het stadhuis van Gent, aangaande het gebruik aldaar van de landtaal, gelijk voorheen, zullen laten tot stand komen.

Nu blijft het weder inbrengen des vlaamschen invloeds in de Wetgevende Kamers nog over. Wij zullen ons wel onthouden op de, onlangs, in eene naburige stad voorgevallene gebeurtenis te zinspelen. Wij zullen hier slechts deze aanmerking bijvoegen : Het dient weinig zulke gebeurtenissen van hare ware oorzaken te willen afwenden. Het wordt hoogst kinderachtig, alle staatkundige worstelingen op « katholieken » en « liberalen » bodem in Vlaanderen uitsluitend te plaatsen. Vlaamsch of onvlaamsch is ook, sedert lang, een vraagpunt in Vlaanderen geworden.

Men zal gewis in deze onze vergadering niet durven beweren, gelijk men het somwijlen bij de Walen doet, — hetzij uit eigenbelang, hetzij uit loutere onwetendheid — dat vlaamsch en « katholiek » (dit laatste woord in den bij ons staatkundigen aangenomen zin) een en hetzelfde is ; gelijk « liberaal » en franschsprekende Vlaming.

Onnoodig, bij die algemeene teekenen van den voortgang uwer vlaamsche zaak, op het staatkundig terrein, van andere verschijnselen te gewagen, die den voortgang in kunsten en letteren staven ; uw bloeiend vlaamsch tooneel ; uwe toonkunstenaren, op vlaamsche boden levende, en hunne kunst op schoone vlaamsche gewrochten oefenende ; uwe letterkundigen de

Hosted by Google

ernstige onderwerpen der wetenschappen in 't algemeen, der geschiedenis, der rechtsgeleerdheid, der wijsbegeerte aanrakende, zonder dat de dichters noch de romanschrijvers iets van den eerst verworven roem verliezen; uwe redenaren, die, — in afwachting van hunne plaatsen aan de balie, in de openbare Raden, in de Kamers te mogen herwinnen, — zich op den kansel, zoowel in kerken als in scholen; zich op de bank, zoo wel in meetingen als in conferentiën, laten hooren, en aldaar het treffend bewijs leveren dat de vlaamsche taal aan geene noodwendigheid der meest gevorderde hedendaagsche beschaving te kort blijft.

Dit verhaal der vlaamsche herleving zou reeds alle oplettende beschouwers moeten overtuigen dat het hoogst gevaarlijk is geworden zich, in onze vlaamsche gewesten, vijandig, ja, vreemd aan de vlaamsche beweging te willen toonen. Doch het tegenwoordige betoogt niets, in vergelijking met het toekomende, dat reeds op onze gezichteinder al rijzende vooruittreedt.

Wie zou durven beweren dat België nog aan eene diepe, eene grondige verandering in zijn tegenwoordig kiesstelsel zal mogen ontsnappen? Al wat men in 't midden kan brengen, aangaande het kiesstelsel in Zwitserland, alwaar het klein getal van het volk, deszelfs eenvoudigheid van zeden, middelmatigheid van rijkdom, veiligheid van plaatselijke ligging, bijzondere staatkundige instellingen vergemakkelijken; al wat men tegen het kiesstelsel in Frankrijk inbrenge, alwaar de begoede en voornamelijk de geletterde standen klagen over de onrechtvaardige minachting, waar zij mede bedreigd worden, in een staat die den ruwen getale de overhand gegeven heeft; al wat men van soortgelijke klachten aan Noord-Duitschand moge toepassen; al

Hosted by Google

wat men, eindelijk, tegen de overdrevenheid der Amerikaansche nieuwigheden op de onmiddelijke gelijkmaking van witten en zwarten, ja straks van mannen en vrouwen, in alle soorten van rechtsoefening, heeft gezegd : alles valt in duigen, zoodra wij op de kieshervorming in England wijzen, en ze voor den patroon eener aanstaande kieshervorming bij ons aangeven.

Nu, zullen onze landgenooten in Vlaanderen en Braband, dezelfde kiesrechten als de Engelschen genietende, geene genoegzame meerderheid in de kiezingen uitmaken, om de spraak van hunne gewesten in hunne regeering, in plaats van het voor hen uitheemsche fransch, te doen herstellen? Alle twijfel, dienaangaande, zou slechts met eene volstrekte onwetendheid van den staat van zaken aldaar kunnen gepaard gaan. Dus zal het vooruitzicht, dat ik reeds in 1849 in deze zelfde zaal openbaarde, zich verwezenlijken : de kieshervorming zal aan de Vlaamsche beweging hare zegepraal doen bekomen; en ontleenden wij deze hervorming van Frankrijk niet, zoo zouden wij ze toch van de Engelschen naderhand ontleenen, daar deze bedaarde en diepdenkende natie de zaak der hervorming op hare manier zoude opgelost hebben.

De kieshervorming zal ontwijfelbaar de landtaal in Vlaanderen en Braband in al hare rechten herstellen. Maar iets, wat een grooter gewicht nog aan het Nederduitsch moet bijbrengen, is de wederopbeuring der Duitsche stammen, al te gader, in het Europeesche staatkundig stelsel. Alhoewel Romaansch van oorsprong, gevoel ik geen leedwezen in het bestatigen dat de overheersching van een ras op een ander haar einde op ons vaste land heeft gehad. Het evenwicht zullen wij, Walen, toch wel kunnen doen houden, welk ook het

Hosted by Google

terrein zij, waar wij ons, naast anderen, op bewegen... *Fair play*, zooals onze Engelsche naburen zeggen, dat is alles wat rechtschapene menschen — tot welken stand zij ook behooren — vereischen moeten.

Immers, wij zien klaar vooruit dat uwe vrijmaking ons tot grootere pogingen, om gelijk te blijven, verplichten; en des te beter voor den gemeenzamen boedel! Doch laten wij dit ter zijde.

Het Nederduitsch, in onze Nederduitsche gewesten zijnen rang hervattende, wat moeten de standen doen, die ook hunne staatkundige partijen in die gewesten op de alleenheersching der fransche taal, om zoo te zeggen, gebouwd hebben? Twee wegen kunnen zij maar inslaan: of wel zich van den nieuwen trant versmadelijk afhouden, en in hunnen afkeer wegens het gebruik der landstaal blijven volharden; of wel zich zoo spoedig mogelijk bereiden den stroom, met de menigte, af te zwemmen, en er eene plaats in te behouden, — breed genoeg om zich er gemakkelijk te kunnen in bewegen, — zoo zij aan het hoofd der zwemmers niet kunnen blijven. De door de groote omwentelingen van de verledene eeuw afgeschafte standen hebben lang genoeg tegen hunnen afval geprotesteerd; zij weten nog wat zij er bij gewonnen hebben. In onzen tijd, in ons land, ja! in deze stad, hebben overwinnelingen van latere staatkundige kampen geleerd, hoe de minderheid zich nutteloos tegen de vaste beslissingen van gansch een volk wil verzetten.

Gelukkig voor hen zelven en voor ons allen, (want een Staat windt bitter weinig bij de verdeeldheden zijner leden), hebben edelen, geestelijken, orangisten, in België, hunne oude veeten daargelaten; ten minste zij, die nog morren, worden bijna niet meer aanhoord; immers hadden zij voor hen zelven en voor ons veel

Hosted by Google

beter gehandeld, met de onherroepelijke staatkundige beslissing vroeger te aanvaarden, waar tegen zij zich kantten. Ligt hunne verschooning misschien daarin, dat het onherroepelijke der gebeurtenissen, in hun geval, lang betwistbaar gebleven is? Doch de beslissing, in zake van den aanstaanden zegepraal der vlaamsche taal in onze vlaamsche gewesten, zal treffend genoeg zijn opdat er niemand aan twijfelen moge; of, zouden onder ons menschen te vinden zijn, blind genoeg om te beweeren dat eene verandering, — door den tegenwoordigen twintigjarigen bloei der Vlaamsche beweging; door de aanstaande volksgezinde kiesher-vorming; door de wederopbeuring der dietsche stammen in Europa veroorzaakt, — nog aan wisselvalligheden onderhevig zal blijven, die nieuwe omwentelingen zouden moeten daarstellen, volgens welke de volkeren in 't algemeen nog onder het juk van alleenheerschende klassen, de natiën onder de overhand van Frankrijk zouden moeten opnieuw gebukt gaan? Nemen de thans franschsprekende Vlamingen maar eene dier beide onderstellingen aan, en wij belasten ons, vrijzinnig, hun het « liberaal » masker — waarmede zij zich nog zouden willen vermommen — geheel afterukken.

Zoo blijft de tweede weg, — van welken wij zoo even gesproken hebben, — allen redelijken, Vlaamschen of Brabandschen, *heerschappen* alleen open.

Doch hellen het Vlaamsche volk en zijne eerste bestuurders tot het herwinnen eener gevoeglijke zelfstandigheid niet te veel, in den beginne, naar het volstrekt gebruik van het herwonnene? De staatkundige aangelegenheden van ons vaderland gedoogen niet dat men de medehulp van gansch eene aanzienlijke klasse onzer medeburgers misse, bij het ingewik-

Hosted by Google

keld spel onzer partijschappen. Hard, bij uitnemendheid hard is de afstand der macht, der goederen, die men lang in vrede bezeten heeft, ofschoon onder eenen gebrekkelijken titel, ja, zonder titel hoegenaamd. Wie weet niet van langdurige rechtsgedingen voor nalatenschappen, welker toevallige bezitters eensklaps door wettige, ontegensprekelijk wettige, erfgenamen worden gestoord? Deze vergelijking leidt natuurlijk naar het middel, volgens hetwelk men soms zulke rechtsgedingen gelukkig vereffend heeft: met de bezitters alleen den lijftocht over te laten, mits de eigenaren, na deze, in hunne goederen hersteld werden, en het recht onmiddellijk genoten van alles, — voor den tijd hunner aanstaande in bezittreding, — te mogen bereiden.

Hoe gemakkelijk zou het niet zijn, bij voorbeeld, alles in de vlaamsche gemeenteraden, gelijk te Antwerpen in te richten, waar de franschsprekende raadsheeren in het gebruik der fransche taal geenzins gehinderd worden, ofschoon hunne collegas de landtaal hernemen hebben; en alwaar de oorkonden voor de eene en de andere in beide talen opgesteld worden? En hetzelfde in de provincieraden.

Wat het gerecht, het leger, de middelbare en hoogscholen aangaat, heeft het verslag der officiëele vlaamsche commissie van 1856 al de middelen niet aangewezen, om in de voorbijgaande noodwendigheden tusschen het tegenwoordige en het toekomende te voorzien? Kortheidshalve zullen wij die middelen alhier niet herhalen. Het zij genoeg dat wij ze inroepen, en getuigen dat er onder deze middelen niet één te vinden is om hindernissen te veroorzaken aan menschen, — die met het voordurend persoonlijk genot van hun tegenwoordig fransch, in alle officiëele betrekkingen, te

Hosted by Google

vreden gesteld — het toekomende ter beschikking der rijzende geslachten in de vlaamsche gewesten willen overmaken.

Droomen van bekeering der vlaamsche bevolking tot het fransch moeten verdwijnen; en de pogingen van waalsche of vlaamsche droomers, des aangaande, ten eene male eindigen. Het vlaamsch volk, als zoodanig, zal vlaamsch blijven spreken.

Dit beteekent niet dat de meest begoede, de meest gevorderde Vlamingen de oefening van het fransch moeten verzuimen. De groote Jacob van Artevelde was in zijne moedertaal en in het fransch welsprekend; de eerste gebruikte hij in de vergaderingen des volks, de andere in de raden der prinsen, en beiden tot nut van 't algemeen in zijn vaderland. In de volgende eeuwen getuigt de nauwkeurige Guicciardini, dat alle geleerde burger in Vlaanderen het fransch zoo goed als het vlaamsch kon spreken, lezen en schrijven. Toen de Hollanders, op het einde der zestiende eeuw, zich als onafhankelijk van uitheemsche vorsten inrichtten, hernam hunne volkstaal, die de uwe is, de overhand in al de handelingen van hun gemeenschap; immers, volhardden de deftige persoonen in het leeren en het gebruiken der fransche taal : in deze taal wisselden Oldenbarneveld, Hugo de Groot, Cats, enz., brieven met vorsten en vorstinnen van het buitenland. Tot bewijs van hetgeen gij, in onzen tijd, ook doet, zou ik hier in onze vergadering ten minsten twintig dichters en prozaschrijvers kunnen noemen, en zoo veel redenaren, die, of den lezers in het vlaamsch en in het fransch een aangenaam onderhoud hebben verschaft; of het volk in meetingen en conferentiën een nuttig onderwijs hebben verzorgd.

Neemt overigens den tijd aan gelijk hij zich voordoet. De rechtvaardigheid moet u toch bezielen; en voor hen,

Hosted by Google

Hosted by Google

Hosted by Google

Google